ТЕТЯНА ФРОЛОВА

КАЗКА ЗА КАЗКОЮ

Казки та оповідання

Львів
КАМЕНЯР
2007

ББК 84.4УКР
Ф91

Нова книга сучасної української поетеси, казкарки, прозаїка, яка мешкає у Львові, допоможе батькам ввести своїх дітей у загадковий і чарівний світ казки, пройтися незвіданими казковими стежинами, познайомитися із новими персонажами. Казки ці навчають добру, справедливості, відповідальності за свої вчинки, виховують почуття любові до ближніх, до рідного краю.

Художнє оформлення **Марини Шутурми**
Ілюстрації **Марини Шутурми**,
а також **Івана Василенького**, **Христини Качмар**

Авторка висловлює щиру подяку
своєму старшому синові Леонідові Фролову
за фінансування видання цієї книжки.

Ф $\frac{4702640001-05}{2007}$ Без оголошення
ISBN 5-7745-0451-4

© Тетяна Фролова, 2007
© Марина Шутурма, художнє оформлення, 2007
© Марина Шутурма, ілюстрації, 2007
© Іван Василенький, ілюстрації, 2007
© Христина Качмар, ілюстрації, 2007

Казка за казкою

Приказка

Розстелились спориші –
від дороги до межі.
А на межі – верба,
а на вербі – журба.
На гіллі хитається,
у вітру питається:
“Де мені подітись?
Чи іти між діти?
Чи іти між козаки
Чи податись до ріки?
Там рибалки на човні,
козак їде на коні...
До когось пристану –
порадницею стану.
До когось вчеплюся –
та й не загублюся”.
А рибалки співають –
на журбу не зважають.
А козак – як козак:
він і так, він і сяк.
Як ударив об землю він лихом,
застогнало те лихо тихо.
Як ударив об землю журбою,
захиталась калина з вербою.
Покотилася жура
аж до річки до Дніпра,
утонула на дні
у Дніпровій глибині.
А з Дніпра, мов ласка,
вихопилась казка.
Ходить казка по землі
там, де діти є малі.
А якщо й уже повиростали,
аби казку любити не перестали.
Сяде на крайчик,
з’їсть хліба окрайчик,
лагідно всміхнеться
і... почнеться.

О, тихо ...починається.

Козак

У Галинчиній квартирі, у вітальні, стояло дзеркало. Воно було дуже давнє. Від часу навіть трошки потьмяніло його плесо, і вже не дуже чітко проступало в ньому зображення. Галинці іноді навіть здавалося, що на неї з того дзеркала дивляться чужі обличчя: то одне, то інше. Мама сміялася з неї, називала фантазеркою і казала, що просто треба те дзеркало частіше протирати – тоді й не буде здаватися казна-що. Але Галинка все одно трохи побоювалась того дзеркала й уникала заглядати в нього: йшла у мамину спальню – там у неї було інше дзеркало, нове – в нього й видивлялася.

Та якось увечері, коли дівчина засиділась за уроками, а ви знаєте, що в старших класах додому задають дуже багато, а якщо ви ще того не знаєте, то неодмінно дізнаєтесь, а треба вам знати, що Галинка та вчилася вже в десятому класі, – ото сиділа вона собі над уроками, аж раптом ... дівчина мимоволі глянула на дзеркало. В ньому промайнула якась тінь. Галина сторопіла і відвела очі. Але так було ще страшніше, і вона змусила себе дивитися прямісінько на дзеркало. Горіла лише настільна лампа. Дзеркало стояло у дальньому куті і ховалося в сутінках. Але було видно... Галя могла битися об заклад... Із дзеркала вийшла поважна жінка, ні, не просто жінка, а пані. Вона пройшла через кімнату і спинилася неподалік від дівчини. Вона була вже в літах, але ще дуже гарна. На ній була довга святочна сукня... дивна якась... тепер у таких не ходять... Хоча... довгий шлейф тягнувся за нею по підлозі... Дівчина так злякалася, що й крикнути не могла. Вона, може, зрештою і закричала б, та жінка заговорила. Голос був низький, оксамитовий, тихий і лагідний.

– Не лякайся. І не дивуйся. Мою фотографію ти знайдеш у родинному альбомі. Я – тітка Ганна. А ти, либонь, Галина?

– Так, – ледь ворушила губами дівчина.

– От і добре. Ходімо швидше зі мною.

– Ні-ні! – перелякано скрикнула Галя, запідозривши щось недобре. Жінка засміялася...

– Кажу ж тобі: не бійся! Нічого поганого з тобою не трапиться. Мені дозволили запросити тебе на бал. Хочеш побувати на балу? На такому, які були колись. Тепер таких немає...

Бал! Та хто ж із дівчат спроможний встояти перед такою спокусою. Хоч Попелюшкою, хоч Принцесою – аби лишень на бал. Та в останню мить дівчина похопилася:

– Але ж я... – глянула на свій старенький халатик.

– То пусте, – сказала тітка Ганна. – Ходімо вже.

Вона відхилила дзеркало, немов дверцята, – Галина і не думала, що так можна, – і покликала за собою дівчину. І та раптом перестала боятися і сміливо пішла за тіткою Ганною. Ще мить, єдина мить, і вони у сяючій залі. А там... пани і пані, повбирані та поважні, виблискують коштовності, сяють оченята у молодих... Галина розглядалася, зовсім забувши про свій старенький халатик.

– Швидше, швидше! – зашепотіла тітка Ганна, – пора одягатися. Незабаром король приїде, а там і принц.

– Принц?

І дівчина вже хотіла чкурнути назад, та тітка Ганна вхопила її за руку і потягла в якусь кімнату. А там... як у казці чи в кіно: їй щось приміряли, потім скидали, потім інше... і нарешті... Галя з острахом глянула в дзеркало. Глянула – і засміялася. Вона була, як ті панночки, що в залі, тільки краща. Насправді краща: на щічках живий здоровий рум'янець, вся вона спортивна, підтягнута, і вечірня сукня їй навіть дуже пасувала, і легенькі блискучі черевички, і коштовності – також. Раптом за дверима почулося:

– Король! Король!

– Ходімо, – сказала тітка Ганна. І вони ввійшли в залу. Всі кланялися королю.

– Ну, нічого особливого, – подумала Галина, – як у кіно. Точнісінько так, як у кіно.

І тут вона побачила гетьмана, справжнього, в оточенні козаків. Один козак пильно дивився на неї, а був такий гарний як намальований. Дівчина опустила очі. Тітка Ганна доторкнулася до її руки.

– Принц! – шепнула вона. – Як запросить танцювати, не відмовляйся.

– Я не вмію, – злякано зашепотіла дівчина.

Та до них через усю залу йшов пишно одягнений юнак. Це і був принц. Ось зараз він буде біля неї. Галина намагалася не дивитися в той бік. Та почула біля себе його голос:

– Звідки ти, красуне?

– Я – з України.

Принц щось гмикнув, але дівчина була така гарна, що він відразу і забув про все на світі. Зазвучала музика і, о жах, він запросив Галину до танцю. Що робити? І тут рятівна думка: вона ж у школі ходила на бальні танці! І як це вона забула! Ще вони з дівчатами сміялися:

– І коли це ми ті танці танцювати будемо?

От і згодилося. І Галина попливла. Вона бачила себе, гарну і граційну, в дзеркалах, на сяючому паркеті, вона бачила радісні очі принца, а з гурту дивився на неї кароокий козак.

Поступово всі пари – одна за одною – перестали танцювати – кружляли лише принц і Галина, а всі захоплено на них дивилися, навіть король.

Принц танцював з Галиною увесь вечір, тільки з нею. А коли всі перейшли до іншої зали, де були накриті столи, дівчина прослизнула в сад. Тут на неї чекала несподіванка: козак, отой самий козак! У кунтуші, шабля при боці.

– Здорова була, дівчино!

– І ти здоров будь, козаче!

– От люблю таких! Не те, що ті панянки: закопилить губу...

І хлопець смішно передражнив, як панянка губу копилить. Галя засміялася.

– Як звати тебе, горличко?

– Тато і мама кличуть Галиною.

– І гарна ж ти, гарна! Недаремно той королевич так біля тебе упадав. Тобі б вишиванку і плахту – ціни б тобі не було. А то напялили на тебе казна-що... Але ти й так гарна. Та у вишиванці була б ще кращою. Я, Галю, знаєш, від кого хочеш тебе обороню: від турка, від татарина, – тільки скажи.

Галя засміялася:

– Та ні, у нас немає татар.

– Нема! А куди ж вони, кляті, поділися?

– Та ні, вони є. Просто ми з ними мирно живемо.

– Замирилися, значить? То я тобі таке скажу: Хмельницький був з ними також замирився, а вони взяли та й зрадили його – у спину вдарили. Ти там, чуєш, гетьману вашому скажи, нехай обачний буде.

Галя здивовано дивилася на козака: про що це він?

– У нас... немає гетьмана, – чомусь тихо промовила дівчина.

– Немає! А хто ж у вас?

– Президент.

– Це що, ніби як король?

– Не зовсім...

– То зле. То зовсім зле. Неодмінно мусить бути гетьман. Щоб лад у всьому давав, щоб козаків гуртував, щоб про люд свій та безпеку краю думав. Аякже! Гетьман мусить бути... То що? Тебе і справді ні від кого не треба боронити?

– Хіба що від Грицька, щоб не чіплявся, – засміялася дівчина.

– То від якого ще Грицька?

– Та від Петренка.

– Отакої! Так я ж і є Грицько Петренко! То ж мені тебе від самого себе боронити?

– Та ні, цей Грицько зі мною в класі вчиться. В'язне до мене.

– Ах, харцизяка! Послухай, а може, він мені який родич?

– Не знаю, може.

– Однаково, хоч і родич. І родичеві спуску не дам. Я тут з татарами б'юся, а він лайдакує!

– Не лайдакує, – раптом заступилася за однокласника Галина. – Він у нас відмінник. І співає гарно. І взагалі...

– Відмінник, кажеш? І співає? Ти знаєш, певно таки він мій родич. І латину знає?

– Е, ні, ми латину не вчимо.

– Це вже зле. Скажи йому, щоб учив. Латину треба знати. Я знаю. Мало з ким говорити доведеться.

Тут увійшла тітка Ганна.

– Іди скоріше. Принц тебе скрізь шукає. Певно, краще тобі вже повертатися додому, щоб лиха якого не трапилося. А той принц у нас запальний: візьме, та й не пустить тебе. Дуже вже ти йому сподобалася. Ходімо швидше!

І знову вони у тісній кімнаті. Жаль дівчині скидати святочне вбрання, та треба. Одягнула Галина свій старенький халатик, а тітка Ганна пакунок з убранням їй дає.

– Візьми. Тепер так не ходять, та, може, на шкільний бал колись вбереш. То й мене згадаєш... – Зітхнула. – А ще... – І одягнула дівчині на палець коштовний перстень: – Одягаю тобі поки що на ліву руку. А прийде час, на праву одягнеш.

– Тітусю, а той козак?..

– Сподобався, бачу?

– Кращого й на світі немає. Невже я його ніколи більше не побачу?

Тітка Ганна загадково засміялася.

– Буде тобі козак, неодмінно буде!

– Тільки отой, тітонько!

Здалеку почувся голос принца:

– Ну, мусить же вона десь бути! Мушу ж я її десь знайти.

– Іди скоріше. Прощай! Я до тебе колись навідаюся. Тільки більше вже так не лякайся.

– Добре, не буду. Тільки козак отой...

– Не кажу тобі, щоб ти нікому не говорила, тобі і так ніхто не повірить. А будеш багато розповідати, ще скажуть, що хвора. Гляди, й у лікарню потрапиш, так що дивись.

Голоси наближалися.

– Скоріше!

Порожня зала, і – дзеркало.

І от Галина вдома. Світиться настільна лампа. Лежать її зошити. Скільки ж то часу минуло? Либонь, і небагато. У мами телевізор працює. Значить, і не зауважила, що Галини не було. Що ж це відбулося? Підійшла до дзеркала, спробувала його відхилити – не вийшло.

– А може, я справді хвора? Може, це марення якесь?.. Та ж ні...

Перстень виблискував на її пальці, пакунок з убранням лежав на стільці...

– Завтра, – прошепотіла дівчина, – а зараз – спати. Спати – і ні про що не думати.

І Галина відчула, як вона страшенно втомилася.

Вранці дівчина прокинулась і довго не могла зміркувати, чи все це з нею було, чи наснилося. Потім узяла родинні альбоми і довго їх передивлялася. Нарешті аж скрикнула:

– Ось вона!

На фото була гарна жінка у святковій сукні. Вона посміхалася і, здавалося, посміхалася їй, Галині.

– Мамо, – покликала дівчина, – хто це такий?

Мама підійшла і глянула:

– Це – тітка Ганна. Родичка наша. Померла давно. Я її вже не пам'ятаю, а, кажуть, добра була людина.

Галина зітхнула.

– Ти чого? – стурбувалася мати.

– Так... нічого. Козак один наснився... Гарний...

– Ет, спиться – то й сниться. Звісно, молодому – молоде й сниться. Мені козаки вже давно перестали снитися, – якось сумно засміялась.

Галина ходила, як непритомна, робота ніяка не бралася, заглядала у всі кути, а крадькома – у дзеркало. І що це з нею було?..

А ввечері, як тільки вклалася спати, з'явилася тітка Ганна. На диво, дівчина зовсім не злякалася, а тут-таки й запитала:

– Тітусю, скажіть, а що той козак?

– А я думала, ти про королевича питатимеш.

– Та цур йому, тому королевичу!

– А даремно. Він так тебе шукав, мало з розуму не зійшов. Я вже злякалася, що здогадається...

– А козак? І не питав?

– Чом не питав? Питав. Ти от що: влаштуй у себе в школі новорічний костюмований бал. От там і побачиш свого козака.

– Справді? Ой, тітусю, я влаштую, я неодмінно влаштую.

І потягнулися довгі дні, довгі, як вічність... Галинчина ідея влаштувати на Новий рік костюмований бал усім сподобалась. І почали готуватися. Галина проблеми з костюмом не мала: у неї він уже був. А дівчата щось метикували, шили, перешивали з маминих суконь. Усі чекали, хвилювались. І от, нарешті, свято.

Як тільки Галина у своєму розкішному вбранні ввійшла в залу, вона відразу побачила його. Так, це був він, сумніву не було: козацький кунтуш, шабля при боці, ті ж карі очі...

Він підійшов до неї.

– Здорова була, дівчино!

– І ти здоров був, козаче!

– І гарна ж ти, Галю.

– Достоту, як той... чи ні?..

– Я, Галю, знаєш, від кого хочеш тебе обороню: від турка, від татарина, – ти тільки скажи!

– То оборони мене... від Грицька Петренка.

Дівчина зашарілася і від того стала ще краща.

– То що ж мені від самого себе тебе оборонити?

Це був її однокласник – Грицько Петренко, але, матінко, як же він був схожий на того козака!

– Грицю, скажи... – дівчина запнулася. – А в твоєму роду ніколи не було козаків?

– Як не було! Був... у якомусь коліні. Теж Грицько Петренко, у бою з татарами загинув.

– Ти дуже схожий на нього. Дуже.

– А ти звідки знаєш? – звів брови Грицько.

– Та знаю.

– А-а я думаю, чого це мій далекий пращур мені наснився. Та ще й пальцем накивує: гляди мені, Галинку не кривдь, а то буде тобі!

– Жартуєш!

– Чому жартую? Справді наснився.

– І так казав?

– Казав. А ще казав, щоб я неодмінно латину вчив. От чудний сон.

І дівчина не могла збагнути, чи він жартує, чи каже правду. Та це вже не мало ніякого значення. Галина дивилася на свого козака і думала: “Достоту, як той... гарний. Кращого й у світі немає”.

А Грицько дивився на Галину і думав: “Ну і дівчина! Таки найкраща! За таку і в бій можна”.

Але добре, що в бій іти не треба було, і вони закружляли у новорічному танку.

Серце коваля

Жила на світі дівчина, гарна-прегарна, як маків цвіт посеред поля. І жив неподалік коваль, що всякі дива виковував. І покохав коваль ту дівчину. А вона горда була та пишна, бо знала, яка вона гарна.

От одного разу і каже та дівчина до коваля:

– Ковалю, ковалю, викуй мені сонце та й постав під моє віконце. Нехай воно буде таке ж, як на небі, ясне, та нехай буде тільки моє, власне. Нехай воно світить мені вдень і вночі, зігріває мене у добру й злу годину.

– Ні, красуне, – мовив коваль, – ще не народився на світі такий майстер, щоб міг сонце викувати, я лише можу подарувати тобі свою любов. І світитиме вона тобі вдень і вночі, і зігріватиме вона тебе у добру і злу годину. Якщо ти приймаєш мій дарунок, то будь мені вірною дружиною.

Погодилась дівчина стати дружиною коваля. І весілля було гарне та пишне, бо не було кращої пари у всьому світі. От живуть вони рік, живуть другий, ... п'ятий, ... десятий. Все у них добре, всюди лад, і достаток, і злагода. Та от дітей їм Бог не дає. Каже якось дружина до свого чоловіка:

– Ти такий великий майстер, що й у світі другого такого не знайти. Викував би ти мені синочка чи донечку. Хоча б із заліза, та все б розрада в хаті була.

Послухав коваль дружину та й викував синочка – та такий же ж був, як живий. А що вже гарний, то й не надивитись. По кімнатах ходить, оченятами водить, руки до роботи всякої прикладає, коваля з ковалихою батьком-матір'ю називає.

Ото вже хвалить дружина свого чоловіка – не нахвалиться. А потім знов засумувала.

– Чим я тобі не вгодив, моя кралечко? – питає в неї коваль. Він продовжував любити її, як у перший день, коли побачив.

– Усім ти вгодив мені, любий чоловіче. От лишень викуй нашій дитині таке серце, щоб любов у ньому була, щоб і мені дитина ласку свою дарувала. А то що? Сказано, залізне...

– Не можу я, дружино моя, таке серце викувати. Любов живе лише в людському серці.

– Можеш. Не може бути, щоб такий майстер, як ти, та не викував такого серця. Ти просто не хочеш, бо вже не любиш мене. А без того не буду я щасливою.

Та й заплакала. Заплакала вперше за все їхнє подружнє життя. Не міг дивитися чоловік на ті її сльози. Взяв він сина за руку та й повів у свою майстерню, розтяв коваль собі груди, взяв своє люблячe серце, та й поставив у груди своєму залізному хлопчикові, а собі поставив його механічне.

Повернулися вони додому, син як кинеться до матері:

– Люба моя матусю!

Ковалиха всміхнулася і повеселішала.

Невдовзі син і дівчину знайшов собі, та таку гарну, що на його матір схожа. От і невістка в хаті господарює, ковалисі допомагає.

Та тільки з ковалем щось не так: сумний ходить, збайдужів до всього. Колись грою на сопілці всіх тішив, а тепер і не дивиться в той бік. І робота його не веселить, і весною на спів соловейка не озивається, як то було раніше.

– Що з тобою, чоловіче мій коханий? – питає дружина.

– Все добре, – каже чоловік і байдужими очима на вроду її дивиться.

Засумувала ковалиха. Думала вона та гадала, що сталося з її чоловіком. Вже почала думати, що іншу він собі нагледів. Аж тут побачила якось вона, що у нього на грудях великий шрам. Отут ковалиха все зрозуміла. Зрозуміти-то зрозуміла, а от як горю зарадити – не знала.

Жив у тих краях дід, старий-престарий. Кажуть, йому аж сто років було. Жінка до нього: мусить же він знати. Так і так, мовить, допоможіть. Похитав дід головою скрушно:

– Ні, не знаю я ліків на твою біду... Хіба попроси чоловіка, щоб у хлопця назад своє серце забрав.

Заплакала ковалиха, гірко заплакала:

– Це, щоб я своїми руками та синове щастя зруйнувала?

– Ну, то живи зі своїм чоловіком, з таким, якого маєш. Іншої ради немає.

Плаче ковалиха. І сина шкода, і чоловіка шкода, і себе шкода. Як він любив її! Які вони були щасливі! Шкода стало старому жінку: дуже вже вона побивалася. Подумав він трохи, та й сказав:

– Давно-давно, ще коли я хлопцем був, чув я від своєї бабусі, а їй розповідала її бабуся, що був такий випадок, коли вдалося оживити людське збайдужіле серце. Але ж то людське було. А тут... Залізне... Не знаю, молодице, а втім, спробувати можна. Треба, щоб твоєму чоловікові в серце зоря впала.

– А як же ж тую зорю змусити впасти в серце мого чоловіка?

– Не треба її змушувати, вона сама впаде. Облиш ти все господарство на молодих, візьми свого чоловіка та й іди в світ. Тільки, чуєш, не їдь з ним у чужі землі – не допоможе. Ходи з ним по рідній землі, красу її споглядай: ліси наші, річки, озера, дива всякі. Ото, мабуть, чула, в народі кажуть: і залізне серце здригнулося б. Оце якраз про твій випадок. А тоді вже зоря сама в серце впаде.

Чи повірила жінка, чи ні, а зробила так, як старий радив. Сказала про те своєму чоловікові. А йому й байдуже: йти – то й іти.

Встали до сходу сонця. Йдуть. Поля небо розгортають, жайвір у золоті дзвіночки дзвонить, вітер м'якими долонями із трав росу витирає. Дивиться на все те коваль та й нічого. Тільки ніби з якогось сну почав прокидатися.

Десь задзвонили до церкви. Дзвони гудуть, сонце встало, заспані очі росою промиває. Хмарки легенькі по небу пливуть, одна захотіла лице сонцю витерти, та воно відмахнулося від неї: не треба, мовляв, і так висохне.

Дивиться на все коваль і ніби щось починає пригадувати. Здивовано глянув навколо себе. Чи то ж пригадав? Либонь, ні... Ідуть далі. Відпочили. В якійсь селянській хаті розжилися на окраєць хліба і глечик молока. Та й пішли далі.

Аж ніч. А вони все йдуть. На небі зоряно. А зорі так і миготять. А тиша, а краса яка!.. Річка неподалік хлюпочеться, дівоча пісня долинає, верба шепочеться з вітром. Дослухається до всього коваль і тісніше горнеться до дружини! Аж раптом зойкнув і за серце вхопився.

– Що з тобою? – злякано спитала дружина.

– Не знаю. Тільки в серці щось запекло... Ой, де це ми? Гарно ж як!

І пригорнув свою дружину до серця.

– Зоря впала, – сказала пошепки ковалиха і посміхнулася.

Чарівний перстень, або Як дід Мусій у казку ходив

Жив собі рибалка, молодий та гожий. Про вроду його казали, що такого і в казці не зустрінеш. А ще той рибалка грав на флейті, та так, що аж подих німів. Сидить бува на березі, рибу ловить. Та як заграє на своїй флейті, то позад нього хороводи дівчат збираються, а в морі риба витанцьовує.

Та сього дня якось йому не до флейти було. Сидів рибалка на березі моря і ловив рибу. Та щось не дуже-то йому таланило. Закинув невід раз – нічого не зловив, закинув удруге – витягнув дві маленькі рибини. Подивився – а вони геть-таки маленькі. Сплюнув рибалка та кинув їх у море. Закинув він невід втретє... ви вже чекаєте, що він витягне золоту рибку? Ні, не вгадали. Він витягнув якусь річ. Спершу навіть не міг зрозуміти, що це таке. Очистив свій здобуток від водоростей та дрібних раковин і... побачив маленьку, очевидно, дуже коштовну скриньку. Поморочився, поки відчинив її, і – завмер. Ніби світло дивовижне вдарило йому в очі – аж заплющив їх рибалка. А коли знову відкрив, то побачив перстень небаченої краси. Він ніколи не бачив чогось подібного. Особливо камінчик – здавалося, що це клаптик сонця горів у його руках.

– От так дива, – сказав сам до себе рибалка. – Гарний подарунок моїй жінці буде. От зрадіє.

А треба вам знати, що жінка того рибалки красуня була. Окрім того, добра, лагідна та й господиня неабияка. І жили вони неподалік. Біля самого моря була їхня оселя, то він зараз-таки пішов додому.

– Дивись-но, жінко, що я тобі зловив, – похвалився рибалка ще з порога.

Жінка ще не оцінила його "вилов", а тому сказала:

– Я не знаю, що ти там зловив, але риби, бачу, немає...

Та й замовкла, бо рибалка відчинив скриньку, і вона побачила перстень.

– Диво, – тільки й спромоглася вона сказати. – Звідки це?

– З моря виловив.

І почав розповідати. Але вона вже його не чула: вона роздивлялася перстень. Ну що б ви зробили на її місці? Ну звичайно ж! Поміряли! Тільки вона одягнула перстень на палець, як перед нею, наче з-під землі, стали три статних парубки.

– Що накажете? – дружно запитали вони.

– Ой, – зойкнула жінка, – а що можна? – розгубилася.

– Все, що захочете. Перстень чарівний, – відповіли хлопці.

– А чого ж я хочу? Чого ж найбільше? Суконь! Найгарніших... П'ять... Ні! Десять суконь і ... – але хлопці вже зникли.

– Ой, дурепа ж я ! Та ж треба було золота! – І жінка гірко заплакала.

– Заспокойся, – сказав чоловік, відчиняючи шафу, – дивись краще, яке диво тут висить.

Жінка подивилась – і очам своїм не повірила: у неї в шафі висіло десять розкішних суконь. Мабуть, і королеви таких не носили. Забувши про все на світі, вона почала їх приміряти. Всі були їй до лиця, як на неї шиті. А коли вже в кожній покрасувалася перед дзеркалом, мовила:

– А все-таки треба було золота.

– Дивна ти жінка, – сказав рибалка якось сумно.

– Перстень же у тебе. Загадай нове бажання.

– А й справді, – зраділа та. Зняла з пальця перстень і знову його вдягнула. Ті ж хлопці знову стали перед нею.

– Золота! – гукнула жінка, не давши їм відкрити рота.

– Скільки? – спитали хлопці.

– Багато!

– Ми не зрозуміли. Скільки?

– Кілограм... Ні, пуд...

– Жінко, вгамуйся, – попросив чоловік.

– Відчепись, – відмахнулася від нього і знов почала знімати перстень з пальця, щоб знову ж таки одягнути і загадати нове бажання.

– Замок! Королівський замок, – гукала несамовито жінка.

І вже замість їхньої простої оселі височить пишний королівський замок.

А жінка все вигукує та й вигукує:

– Хочу бути королевою!

І вже стоїть королівський трон, а на троні сидить красуня-королева. А кругом слуги бігають, метушаться. Лише рибалка стоїть у старенькій одежині, отак, як прийшов з риболовлі.

Жінчин погляд ковзнув по ньому:

– Ти ще тут, – крикнула вона. – Хіба ти не бачиш, що найгірший мій слуга елегантніший за тебе?

– Жінко, – благав рибалка, – я ж твій чоловік!

– Не смій! Не смій нікому про це говорити! Іди краще звідси, а то оберну тебе на якусь звірину. А що, може, й справді для забави обернути тебе, скажімо, на носорога? – І вона злісно засміялась.

Пішов бідолашний рибалка, сів над морем і зажурився. В одну мить він позбувся всього: і дружини, і свого дому. І як йому далі жити? Отак сидів і журився. Хтозна, скільки часу пройшло.

Аж іде старий сивий дід. Здивувався він, побачивши рибалку, сумного такого, що, здавалося, останні хвилини у його житті спливають. Старий підійшов ближче і спитав:

– Скажи, чоловіче добрий, чого ти такий сумний? Яке лихо тебе спіткало? Може, чим допоможу, чи щось пораджу.

– Дякую вам, добродію, – сумно мовив рибалка, – та мені вже ніхто не допоможе. Виловив я сьогодні з моря біду на свою голову. От і журюся...

– А що це за така біда?

– Та... Не повірите. Я б і сам не повірив, якби не бачив на власні очі...

– Та чому не повірю? За своє життя я всього набачився. Та розказуй же. Розказане горе меншає.

– Та де вже там поменшає, – зітхнув рибалка, – та вже розкажу. Витягнув я з моря сьогодні чарівний перстень...

– У коштовній скриньці? – поцікавився дід. І додав: – І закривачка там така хитромудра. Довго поморочився, поки відкрив? Гарний перстень.

Рибалка здивовано дивився на старого. Спершу, аж не знайшов, що сказати.

– А ви звідки знаєте? – нарешті спромігся він.

– О, я багато чого знаю. Бачиш, який я сивий? То моя мудрість у голові не вмістилася і на волосся висипалася... – І старий посміхнувся.

– Я б також сміявся, якби мені не до плачу було, – аж розсердився рибалка.

– Не гарячкуй, – заспокоїв його старий. – Лишень скажи, чи то твій замок височить над морем?

– Ні, то не мій, а лише моєї дружини, – гірко зітхнув рибалка.

– Далі можеш не розповідати. Я і сам твою пригоду розповісти можу. Ти мені лишень скажи, чи жаль тобі, що замок не тобі належить? Чи хотів би ти сам володіти чарівним перснем?

Рибалка злякано замахав руками:

– Що ви! Навіщо мені той замок? У мене такий гарний будиночок був... А перстень я б і справді хотів мати, щоб закинути його на середину моря.

– Гай-гай, – сумно зітхнув старий. – Воно й видно, що ти ще молодий, але молодість, на жаль, минає, – знову зітхнув старий, – а горю твоєму я мушу допомогти, бо і я причетний до нього.

– Ви? – здивуванню рибалки не було меж.

– На жаль... – сумно мовив дід.

– П'ятдесят літ тому було у мене весілля з моєю старою. Ну вона тоді, звичайно, не була стара, а молода та гарна, як, скажімо, я, – дід кашлянув. – Ну не зараз, звісно, а п'ятдесят років тому. Хоча я і зараз ще... ну, річ не в тім...

Рибалка навіть не посміхнувся на дідові жарти. Він уважно слухав. А дід продовжував:

– Хтось із гостей на нашому весіллі подарував цей перстень моїй жінці. Ну, і далі ти й сам знаєш, що почалося. Жінки мабуть усі однакові. От розсердився я, викрав той клятий перстень і закинув у море. І, як бачиш, нічого доброго не зробив. Прибило його через стільки років до твого берега.

Обидва помовчали.

Потім старий рішуче сказав:

– Піду я в замок.

– Та ви що! Там сторожа, вас не пустять.

– А я під виглядом... ну, скажімо, купця, що продає ювелірні вироби. Адже твоя жінка не може не любити всякі брязкальця?

Аж тепер посміхнувся рибалка.

– На купця ви зовсім не схожі. А тих брязкалець моя жінка матиме, скільки захоче, за допомогою свого персня.

– І справді... – зажурився старий. – Е-е! Бачу я, що сивина – не знак великого розуму... А в тім... Здається, придумав. Послухай, твоя жінка любить казки?

– Казки? Надзвичайно любить. Може, тому і заміж за мене пішла, що я гарно казки розповідав. Тільки до чого тут казки?

– А от до чого, – дід аж помолодшав. – Я в замок піду під виглядом казкаря.

– Ну, а далі що? – не на жарт тривожився рибалка.

– А далі побачимо.

Дід повеселішав і, здавалося, мав задоволення від пригоди, що йому несподівано випала.

– А як і справді казки доведеться розповідати? – непокоївся рибалка.

– О, чоловіче, – засміявся старий, – я їх знаю стільки, що й не переслухаєш, так що не хвилюйся. Ну, а коли що... то згадуй добрим словом діда Мусія.

Вони обнялися.

– Дякую вам, що моє горе прийняли, як своє власне.

– Ще б пак, – засміявся дід Мусій, – бо таки й власне... Та ти не сумуй: я у всяких бувальцях бував.

Вони попрощалися, і старий попрямував до замку. Доповіли королеві про старого казкаря, що проситься до неї.

– Чудово, – зраділа королева, – я вже втомилася від цілоденної метушні і хочу відпочити. Кличте казкаря.

Увійшов дід Мусій і відразу побачив у королеви на пальці знайомий перстень.

– Я втомилася, казкарю, розваж мене і розкажи казку. Тільки, щоб цікава була, а то... сам знаєш.

Було видно, що вона королевою недавно і їй незручно вимовляти такі слова, як скажімо, "відтяти голову".

Старий посміхнувся і почав:

– Десь далеко за морем жив собі принц, та такий гарний, що ні в якій казці такого не зустрінеш. І була у принца чарівна флейта. Як заграє на ній, то яке б не було в людини горе, забувається. Хворий одужує, безсилий, боягуз стає міцним і сміливим. Одного разу...

– Почекай, казкарю, – зупинила його королева.

– Що, – здивувався старий, – казка вам моя не подобається?

– Ні, казка твоя гарна, але почекай трішки, – сказала королева і почала знімати з пальця свій перстень. Дід Мусій ніяк не міг догадатися, що вона хоче робити. А королева знову одягнула перстень на палець – і три парубки як з-під землі з'явились.

– Хочу, – сказала повелителька, – щоб був тут принц зі своєю чарівною флейтою.

– Який принц і з якою флейтою? – здивувались хлопці.

– А той, що такий гарний, що ні в якій казці його не зустрінеш. А його флейта недугу знімає і смуток проганяє.

– Ну, якщо того принца в казках не зустрінеш, то ми безсилі. Ми ж з казки.

– Та що це тоді за чарівний перстень? – знесамовитіла королева, – та я вам зараз... – і запнулася на словах "накажу стяти голови". Ще не звикла. Хлопці перезирнулися.

Тут утрутився дід Мусій:

– Дозволь, твоя величносте, я з хлопцями пройдуся в сад і все їм достеменно поясню, де того принца шукати. Я ж казкар все-таки.

– Спасибі, казкарю. Я тобі...

– Пусте, пішли, хлопці.

І ті невпевнено вийшли за дідом Мусієм.

– Як це вас, хлопці, вгараздило на таку службу стати? То ж справжня морока.

– Та це все наш король, – боязко озираючись, мовили хлопці.

– Який король? Де він живе?

– Та живе він у казці, як і ми. Король Гречкосій.

– Чудасія та й годі, – здивувався дід Мусій.

– Уперше чую, щоб гречкосій королем був.

– У казках ще й не таке буває. А загалом, чому б і ні? Він у нас трудяга: і не тільки гречку сіє, а всяку пашницю вирощує. А по сусідству з нами живе другий король – Тертюх.

– Тертюх? Ну й ім'я! Зовсім не королівське, – підсумував дід Мусій.

– Та це тому, що він цілими днями каменем об камінь тре.

– Навіщо? – здивувався дід.

– А просто так, забавляється. Тре собі та й тре – аж гуркіт довкола. Сам він багатий та сердитий. А ще над усе в карти любить грати. Він ніколи не програє, бо грає нечесно – махлячить. Має завжди запасну колоду і з неї бере собі карти, яких йому бракує. І все робить дуже майстерно: кому хочеш, голову заморочить.

– Мені б не заморочив, – сказав дід Мусій.

– Таке скажете! Наш король теж не дурень, а от...

– Що? Програв? – здивувався дід.

– Ще й як програв! Запросив його якось Тертюх: ходи, мовляв, по-сусідськи посидимо, в карти пограємо. Наш і пішов. Програв. Хотів відігратися – знову програв. Так захопився, що мало все королівство не перейшло до Тертюха. Що тут робити? Вліз у борг наш король. Трохи віддав золотом, а на решту боргу придумав Тертюх цей чарівний перстень. Хто ним володіє, того волю ми мусимо виконувати. П'ятдесят років тому, Тертюх подарував його на весіллі одній молодій. Але недовго вона каверзувала: розумний чоловік її пожбурив той перстень у море, там він і лежав аж досі.

– Ой, хлопці, – признався старий, – то був я.

Хлопці спантеличились.

– Де ж нам тепер того принца взяти, – знову зажурилися вони.

– То пусте, – заспокоїв їх дід, – ви мене мусите з собою взяти у вашу казку.

– Для чого?

– Хочу я аж дві добрі справи зробити: вас від цієї служби звільнити і допомогти рибалці, якого дурна баба, сівши на королівський трон, з хати вигнала.

– А як це ви хочете зробити? Це вкрай небезпечно.

– Дурниці, – засміявся дід Мусій, – я вже старий. Чого мені боятися? Я з Тертюхом у карти зіграю.

– Та ви що! – замахали хлопці руками, – він же махляч!

– Та що там! Нема на світі такого махляча, щоб мене перемахлячив.

– Ой, ми, либонь, забарилися: он слуга біжить, видно, за нами.

А слуга біг, махав руками і злякано кричав:

– Ідіть скоріше в замок, а то королева гнівається.

Дід Мусій засміявся:

– Йдемо, йдемо. Та не махай так руками, бо полетиш.

Королева була сердита:

– Чому так довго? Я вже думала, що ви кудись утекли.

– Що ти, твоя величносте! – поспішив дід Мусій випередити хлопців. – Просто хлопці дуже нетямущі трапилися. Я їм пояснював, пояснював, де той заморський принц живе, а вони, крім своєї казки, казок більше не знають. Так нічого і не зрозуміли. Доведеться мені з ними за принцом піти.

– Добре, казкарю, – дозволила королева, – іди. Але не барися, бо я хочу твою казку дослухати.

– Та тобі вже її сам принц розкаже, – засміявся старий.

Хлопці взяли діда попід руки – і всі зникли. Хоча зникли вони лише з очей королеви, а насправді перенеслися в казку. Хоча, правду кажучи, дідові Мусію

здалося, що і не в казці вони зовсім – настільки все тут було, як у звичайному світі. Навіть горобці так самісінько цвірінькали. Лише було чути якийсь гуркіт.

– Що воно таке? – прислухався старий.

– Та це Тертюх. Сьогодні у нього добрий настрій.

– А ви звідкіля знаєте?

– По тому, як він каменем об камінь тре. Сьогодні тихо, ніби знехотя. А часом буває, ніби грім гуркоче: це вже або злий або радий. Коли на весіллі перстень подарував, то такий був радий, скелю об скелю почав терти, що аж землетрус почався.

– Ну й серйозний він у вас... ну, хлопці, я пішов. А ви мене тут чекайте.

Пішов дід Мусій прямо туди, де скреготало каміння, і незабаром побачив Тертюха. Був то бородатий дідок в брилику, з міцними жилавими руками, весь обсипаний скалками з тертого каміння, аж виблискував проти сонця. Дід Мусій підійшов ближче.

– Здоров був, господарю, – привітався дід Мусій.

– І ти будь здоров, – відповів Тертюх, припинивши свою роботу і пильно придивляючись до прибульця. – Звідки ти прийшов і чого? – спитав Тертюх не надто люб'язно.

– Прийшов я здалеку. Втомився. Поки відпочину, хочу з тобою в карти пограти.

– В карти? – Тертюх аж підстрибнув з радості. – Це справа добра. Сідай ось на камінь.

Дід Мусій сів.

– А на що грати будемо? – запитав Тертюх, оглядаючи старого, – ти що ставиш?

Дід Мусій покрутив правий вус.

– Я чоловік простий, скарбів у мене нема. Хіба от... – І старий дістав прегарну люльку: – Ще від батька мого мені дісталася. Такої люльки ні в кого у вашій казці нема.

– Добре, – схвально кашлянув Тертюх, – а від мене що хочеш?

– П'ятдесят років тому на моєму весіллі ти подарував моїй молодій чарівний перстень.

– Га-га-га! – весело засміявся Тертюх. – Так це до тебе Гречкосієві хлопці на виклик бігають? От потіха!

– Ні, перстень тепер не в мене. Але я хочу, щоб ти з нього чари зняв. Ну, словом, щоб не був він більше чарівним.

– Га-га-га! – знову засміявся Тертюх. – Завидки беруть? Га-га-га!

– Ні, не вгадав.

– А що ж тоді?

– Тобі того не зрозуміти. Ну, то давай вже грати.

– Можеш свою люльку вже мені віддавати. Вважай, що вона моя, – сказав самовпевнено Тертюх.

А дід Мусій засміявся:

– Як казала моя бабуся: "Не кажи гоп, поки не перескочив".

Гра почалася. Дід дуже уважно дивився за Тертюхом і, коли той спритно дістав із запасної колоди козирного короля, сказав:

– Він, добродію, вже давно у відбої.

Тертюх промовчав. Але коли він із запасної колоди дістав козирного туза, дід Мусій дістав свого і сказав:

– А ось де він, голубчику!

Програв Тертюх.

– Ще раз! – гукнув він, бо ще ніколи в житті не програвав.

А дід Мусій сказав:

– Ну, а тепер, справедливості ради, давай грати моїми картами.

На цей раз гра закінчилася дуже швидко. І знову програв Тертюх.

Він почав дуже голосно терти каменем об камінь, та дід Мусій простягнув йому свою люльку і сказав:

– Я дарую тобі свою люльку на згадку. Ти знімеш чари з персня, але не раніше, як мене Гречкосієві хлопці проведуть додому і назад повернуться. Домовились?

– Гаразд, – сказав Тертюх і враз якось посмутнів.

– Послухай, Мусію, – сказав він, – а ти не хотів би тут залишитися?

– Я б тобі палац побудував, золота дав би. Сумно мені тут. А ти мені дуже подобаєшся.

Дідові аж жаль стало Тертюха, але він сказав:

– Ні, я мушу йти додому. Там мене моя старенька чекає.

– Ну, однак візьми хоч трохи золота.

– Що ти! Я від персня натерпівся лиха, а ти ще хочеш, щоб я золото взяв. Ні вже, дякую. Ти мені також подобаєшся, але я мушу йти. Прийшов би колись до нас у гості, побачив би, як люди живуть.

Вони люб'язно попрощалися, і дід Мусій пішов туди, де його з нетерпінням чекали хлопці. Вони страшенно зраділи, дізнавшись, що Тертюх програв. Спершу аж не повірили.

– А тепер, – сказали вони, – ходімо до нашого короля.

– Та ви що! Ніколи.

– О, він страшенно образиться. Він у нас дуже гостинний.

Прийшли до короля Гречкосія. Здалеку почули запах свіжого хліба. Біля воріт їх з хлібом-сіллю зустріла сама королева. І замок був, немов і не замок. Кругом плетива із соломи, вінки з польових квітів, а на столах – високі короваї, хлібини всяких розмірів і всякої форми. Сам король, усміхнений і щасливий, був у солом'яному брилі і тримав у руках житні колоски. Дід Мусій був вражений і королем, і його замком. Тут було так затишно і так по-домашньому, лише жаль було, що треба йти. Але кухоль пива дід все-таки випив. На прощання король сказав:

– Я вам дарую найкращі сорти свого насіння, щоб ви і там у себе такі дива вирощували.

Дід приспішував хлопців:

– Не баріться, бо часу у нас не так уже й багато. Та ще, чуєте, – сказав він, – візьміть-но мені достойну одежу для "заморського принца".

Спершу хлопці з непорозумінням глянули на нього, а потім засміялися.

Раптом десь у глибині зали замиготіло світло.

– Кличе! – заспішили хлопці.

– Нічого, підожде, – заспокоїв їх дід Мусій. – І не до неї спершу, а на берег моря. Там на нас рибалка, тобто принц чекає.

Коли вони всі з'явилися на березі моря, наш рибалка, що так і сидів, де його залишив дід Мусій, спершу аж злякався. Але, глянувши на веселого діда Мусія, трохи підбадьорився.

А старий вже командував:

– Ану-те, хлопці! Чи ви без свого персня нічого робити не вмієте?

Хлопці розгублено дивилися то на рибалку, то на діда Мусія.

– Та скоріше – часу мало. Стрижіть його, голіть, мийте. Принц мусить виглядати пристойно. Незабаром рибалка стояв невпізнаний, у розкішних королівських шатах.

Дід прискіпливо оглянув його зусібіч.

– Хлопці, ви ж його ходити навчіть, як принци ходять. А то він ходить ніби в рибальських чоботях.

Усі голосно сміялися.

– А флейта, флейта ж твоя де? – раптом закричав дід Мусій.

Знайшли і флейту.

– Ну, з Богом!

І всі рушили до замку. Коли наблизилися, дід сказав:

– А тепер грай. Так як за свого парубкування.

І полилася ніжна хвилююча музика. Всі повибігали з замку і зачаровано слухали. Вийшла і королева. В неї на очах були сльози. Флейта замовкла. Королева запросила всіх у замок.

– Чому ви так довго були? – тихо запитала вона в діда Мусія.

– Та це дуже далеко.

– Я вже одягала та й одягала перстень. А вас усе нема та й нема.

– Та ми ж у зовсім іншій казці були. Туди і чари персня не досягають.

– Який же він гарний, – тихо сказала королева, розглядаючи принца.

– Ще б пак, – усміхнувся дід Мусій.

– Але на когось він ніби схожий, – все придивлялася вона.

– Та сам на себе, – посміхнувся у вуса старий.

Поки королева і принц люб'язно розмовляли, дід непомітно вийшов, моргнувши до хлопців із казки.

– Вам час додому, бо незабаром чари персня закінчаться. І може так трапитись, що залишитесь ви жити у нас. А кожен має жити там, де він народився. Та ще от що: всю челядь, щоб із собою забрали.

– А може, не треба? – засумнівалися хлопці.

– Навіть конче необхідно. Де це видано, щоб наші жінки прислугу мали? Ну, що ж, бувайте здорові! Кланяйтеся Гречкосієві. Та й Тертюху також. А ми вже тут якось розберемося. Ви ж до нас у гості приходьте.

Попрощалися. Дід повернувся до замку. Королева вирішила, що саме час подавати обід. Вона вийшла, щоб розпорядитися, але в замку ні душі. Довелося покликати діда:

– Не розумію, куди всі пощезали, – сердито гаркнула жінка.

– Та мабуть, додому пішли, – спокійнісінько зауважив дід Мусій.

– Як це "додому"? А обід?

– А хіба ж ти не господиня? Чи вже й забула, як обід готується?

Королева ледве не спопелила поглядом діда Мусія. Вона почала стягувати з пальця перстень.

Вона стягувала його та знову одягала, але все було даремно.

– Даремна справа, – зауважив дід Мусій, – геть-таки даремнісінька.

Королева звела на нього очі;

– Як це? Чому?

– Тому, що перстень утратив свою силу.

– І що?

– А нічого. Все стало на свої місця.

– А принц? Що скаже принц?

– Нічого не скаже. Бо він такий принц, як ти королева.

Жінка стояла розгублена і не знала, королева вона чи ні. Нарешті спитала:

– А ти?

– А я... Я і справді казкар. Тут ні чарів, ні брехні.

У жінки блиснули сльози. Вона зняла перстень і пожбурила його в море.

І заплакала гірко і безнадійно. Аж тут вийшов і сам "принц". Він підійшов до жінки, обняв її і сказав:

– Заспокойся, жінко, і давай нарешті обідати.

– А замок? – запитала вона крізь сльози.

– А замок ми продамо. Навіщо він нам? Ми збудуємо собі будиночок. Затишний і гарний, і про всяк випадок, далі від моря. Я буду вирощувати хліб, ти будеш мені допомагати. Ми будемо виховувати дітей, до нас будуть приходити гості. Хіба це не казка?.. А зараз давай-таки обідати, бо я голодний. Та й дід Мусій аж зубами креше. Правда, діду Мусію?

– Від доброго обіду я ще ніколи не відмовлявся.

І тут нарешті жінка всміхнулася.

То хіба ж це не найкращий кінець для казки?

Казка діда Карпа

Маленька Тетянка з самого ранку все смикала та й смикала маму: розкажи та й розкажи казку. А мамі ніколи – робота: треба біля худоби порати, їсти зварити та й на город іти, а то бур'яном усе позаростало. А дівчина своє:

– Ну, мамо, одну казочку! Ну, будь ласка!

Ну що тут робити? Та мама таки придумала:

– Ти от що, донечко, біжи до діда Карпа. Він мудрий і геть усі казки знає: і ті, що в дитинстві розповідали, і ті, що потім читав, – усі запам'ятав. А вже нових скільки? І де він їх тільки бере?

От пішла Тетянка до діда Карпа. Він сидів під хатою на ослінчику і щось витісував. Дівчина до нього:

– Розкажіть, діду, казку!

– Казку? Тобі страшну, чи смішну?

– Та... Чи страшну, чи смішну, – аби лиш цікава була.

А треба вам знати, що дід Карпо був не байдужий до дітей і до казок. Отож і зрадів, що Тетянка за казкою до нього прийшла.

– Сідай зручненько, та слухай гарненько.

Дівчинка вмостилася на маленькому стільчику навпроти діда Карпа, а той і почав:

– Котилася торба
з високого горба.
А в тій торбі сало,
люлька та кресало.
З'їм я кусень сала
та й візьму кресало:
викрешу вогню –
й казочку почну.

Жив та був собі в одному селі парубок. Був ні вбогий, ні багатий, та зате майстер на всі руки, – другого такого і не знайти. Чи скриню молодій для посагу змайструвати, чи ліжко, чи воза полагодити, чи з лози щось виплести, – всі йшли до Степана, знали: краще від нього ніхто не зробить. Робив він і більш тонкі речі. Зробив якусь таку пташку, що вона, мов жива, літала і пісень співала. А одного разу придумав ляльку, яка, взявшись у боки, до танцю йшла. От такий майстер був той Степан.

А ще він був неабиякий музика. У вільний час, або тоді, коли скінчено якусь важливу і складну роботу, або, коли хлопець був уже до краю втомлений, він брав до рук свою сопілку – і лилась дивовижна музика... Підходили люди тихенько, ставали і слухали. І мала та музика чудодійну силу. Від неї ставало кожному краще і легше. От яким був той Степан.

– Дідуню, а то не ви часом були? – запитала дівчинка, хитренько так на діда поглядаючи. – Ви теж такий майстер, що другого такого нема.

Дід посміхнувся у вуса:

– Ти слухай і не перебивай. Якщо то і був я, то було це дуже давно. Бо тому майстру років так із двадцять було, а мені вже цілих сімдесят. А до сімдесяти ти ще й рахувати не вмієш.

– Вмію. Я вже до ста рахувати вмію.

– Ну, добре, це ми потім перевіримо. А зараз ... Чи тобі не цікаво?

– Ні, дідусю, дуже цікаво. То що той Степан?

– А сталося так, що проїжджав через те село один чужоземний король. І треба ж такому трапитись, що саме в тому селі зламалося щось у королівському повозі. Почали королівські слуги майстра напитувати. І напитали, таки ж Степана. Сам король до його господи прийшов: захотілося йому подивитися, як той майстер буде його повіз лагодити. Та й не сидіти ж, справді, королю серед дороги. Степанова мати пригостила короля свіжим молоком від корови і свіжим пахучим хлібом. Король пополуднував і признався: в своєму королівстві нічого подібного не їв і що дуже смачно. А тим часом розглядав усі дива, зроблені руками великого майстра. Особливо сподобалась королю Степанова сопілка. Як заграв на ній Степан сумної, то в короля, хоч він і король, а королі, звісно ж, не плачуть, аж сльози на очі навернулися. А як заграв веселої, то аж у танець повело. Королівські коні – і ті стали копитами перебирати, ніби танцювали.

– Бачу я, – сказав король, – що ти – великий майстер. Послухай-но, чи не хотів би ти поїхати зі мною в моє королівство?

– Ні, я зі свого села нікуди не поїду. Тут земля медом пахне.

Наказувати тут король не міг, бо не його то були володіння. Він міг лише вмовляти.

– Ти у мене будеш жити в палаці, їстимеш всякі пундики, золото матимеш.

– Вибачай, володарю чужоземний, але, якщо я захочу, то сам собі можу палац збудувати. А щодо пундиків, то ти сам сказав, що молоко з житнім хлібом – смачніше. А щодо золота... Сам подумай: для чого воно мені? Що я з ним робитиму?

Задумався король.

– Та воно то так... Та от маю я вдома халепу. То хотів би тебе попросити, чи не виручив би ти мене... А ми б тим часом з вашим королем вигідну угоду та й підписали б...

– Та виручити я завжди готовий. Тим паче, що справа набирає, так би мовити, державної ваги. А що там у тебе таке?

– Та, розумієш, є у мене дочка, тобто принцеса. Ще коли вона народилася, одна добра фея подарувала їй золоту прядку. Коли принцеса підросла, то почала на тій прядці срібні нитки прясти, – і це стало її улюбленим заняттям. А тепер прядочка поламалася і ніхто не може її полагодити. Вже яких тільки майстрів не кликали – даремно. Бачу я, що ти б із тією роботою впорався. А то принцеса нудиться, сумує, вередує – аж захворіла, бідолашна.

– А чому вона чим іншим не займеться? – здивувався Степан. – У вас що, немає домашнього господарства?

– От простота! Так я ж король! А донька ж – принцеса! Яке там господарство!

– Ну завели б для вашої доні хоча б курей. Це ж так цікаво.

– Нічого ти, бачу, в принцесах не розумієш... Так ти мене виручиш?

– Та виручити можна. Але потім я мушу повернутися додому.

– То це вже обов'язково. Ми тебе з почестями і нагородами проведемо.

Хлопець погодився, не довго і збиралися. Степан узяв інструмент, харчів трохи та ще сопілочку свою прихопив.

– Так ти той... про ту вигідну угоду з нашою державою не забудь, – нагадав хлопець королю.

– То це вже неодмінно. Негайно міністрів своїх пошлю.

Та й поїхали. Дорога була далека, та коні добрі були, а головне – майстер під рукою. Заскрипіло щось – він і подивиться, і полагодить.

Отак і приїхали у те далеке чужоземне королівство. Всі вийшли зустрічати короля, а він і хвалиться доньці:

– Ось я тобі майстра привіз – миттю твою прядку полагодить.

– Пхе, – закопилила губи принцеса, – отой селюк? Полагодить? Гляди, щоб ще гірше не поламав!

– Припини, дочко. Я бачив його роботу.

І до Степана:

– Не зважай: звичайні дівочі примхи.

– Ви мені даруйте, пане королю, але вона у вас просто невихована. Та моя б мама за таке... – Та й запнувся: згадав, що він не вдома.

Принесли прядку. Хлопець довго її розглядав. Річ була цікава, тонкої роботи. Всі по черзі прибігали дивитися, чи ще не полагодив. Нарешті майстрові це набридло, і він наказав прогнати всіх і замкнути двері, щоб йому не заважали. Робота була

дуже делікатна, тим і цікава. Не їв Степан і не пив, і нікого до себе не пускав, аж доки не ожила прядка: замуркотіла, закрутилася, виводячи рівну і тоненьку срібну нитку. От тоді відчинив хлопець двері і велів покликати принцесу. То позбігалися всі. Дивилися, дивувалися, майстра хвалили. Навіть принцеса всміхнулася. А потім сказала:

– Ти тепер житимеш у нас і, якщо прядка ще раз зламається, то ти знову полагодиш її.

– Ні, принцесо, твій батько обіцяв негайно відпустити мене додому.

– Що? Ти мені смієш заперечувати?

– А я не твій підданий, принцесо.

– Так знай, – тупнула ніжкою королівська донька, – ти житимеш у нас і нікуди не поїдеш! Мало чого наобіцяв тобі мій батько. Буде так, як я захочу.

Принцеса зачинилася у спальні і нікому не відчиняла двері. І на свою улюблену прядку наче й уваги не звертала. Ніхто не розумів, що сталося з принцесою, не могла ж вона справді сказати, що закохалася в того майстра, того селюка, що не був схожий на інших і був такий гарний.

А Степан звернувся до короля: так і так, мовляв, я вас виручив, прядку полагодив, а тепер мені пора додому. Король трішки знітився:

– Розумієш, принцеса щось дуже розвередувалася: не хоче, щоб ти їхав, – і край. То може б ти погостював у нас ще трохи. Ми з тобою на полювання з'їздимо, бал влаштуємо.

– Та яке ж полювання влітку? Законом заборонено.

– Та я ж – король. Які закони для короля?

– Ніяк я не доберу, що у вас за держава. Я думаю, що король в першу чергу повинен закону дотримуватись.

– Ні, хлопче, закон – він для підданих. А королю все можна.

Умовив король Степана залишитися ще на якийсь там час. Від полювання хлопець відмовився категорично. Хотів був відмовитись і від запрошення на бал, та подумав, що це буде не дуже ввічливо.

До балу готувалися всі. Були запрошені принци і принцеси із сусідніх королівств, а також усі придворні зі своїми доньками і синами. Всі прибрані, коштовності так і сяють, запропонували і Степану підібрати собі одяг до смаку, та він відмовився. Одягнув свою вишиванку, що матуся йому вишивала, – тай гарно. Всі горді та й пишні, як павичі. А Степан собі ходить, розмовляє з усіма – і байдуже йому, що вони знатні та й багаті. З усіма він ввічливий, привітний, знає кому яке слово сказати. А принцеса тільки на нього і дивиться. Постеріг це Степан і думає собі:

– Е, справи мої кепські. Не збираюся я до короля в зяті. Треба скоріше тікати, тікати звідси.

От і закінчився бал. Гості декотрі роз'їхались, а декотрі спати пішли. Не спиться Степанові. Взяв він свою сопілку та й вийшов у сад. Ніч тепла, на небі зоряно, а квіти пахощі свої розливають на все довкілля. Гарно тут. Але в його селі ще краще, там пахне матіола, там дівчата і хлопці на вулиці співають. А тут і сміху дівочого не почуєш: неначе ляльки, та й ті від недбалого майстра, бо у нього і ляльки веселі, аж око тішать.

Дістав хлопець свою сопілку – та як заграє, сумно-сумно, аж дерево росу зронило. Аж чує Степан – двері рипнули. Хтось іде, прямісінько до нього. Придивився –

принцеса. Хлопець знітився: от халепа! Ще й попаде, що розбудив її. Та принцеса була на диво тиха і привітна. Такою Степан її ще не бачив.

– Пробач, принцесо, що я збудив тебе.

– Ні, не збудив, бо я й не спала.

– Чом не спиться тобі, принцесо? Адже клопотів у тебе ніяких.

– А в тебе є клопоти?

– Авжеж, є.

– Які? Хіба у нас чогось тобі бракує?

– Бракує, принцесо. Ще й як бракує!

– Чого бракує? Ти тільки скажи моєму батькові – і все у тебе буде.

– Бракує мені, принцесо, мого краю.

– Що ж це за край такий? Мабуть, дуже гарний, якщо ти за ним так сумуєш.

– Цей край називається Україна.

– Це ти про Україну грав на своїй сопілці? Тоді вона й справді гарна.

– Так, я про край свій грав на сопілці. Але всього не може розказати сопілка.

– Тоді розкажи ти. Яка вона, твоя Україна?

– Сонце влітку встає рано-рано, ще коли роса спить. Сонце будить росу – вона блищить, як найкращі діаманти.

– Ой, як ти цікаво розповідаєш ...

– Прокидається вся живність. Біжать кури до моєї мами, а вона їм їсти несе... Потім мама доїть корову, і молоко дзвенить, падаючи у дійницю. А птаство співом аж заходиться... Та ти, принцесо, того не зрозумієш.

– Чому?

– Тому, що ти – принцеса.

– І це дуже зле?

– Ні, чому ж...

– Яка ж я нещасна! – Раптом заплакала принцеса.

– Ти чого? – Аж злякався хлопець. – Хіба я скривдив тебе?

– Ні, я нещасна тому, що я принцеса. І я ніколи не побачу твою Україну і тих курей, що годує твоя мати.

– Ну, це не біда. Ти до нас у гості можеш приїхати. Гостював же у нас твій батько. Та й тут у вас також гарно. Просто кожному найдорожче те місце, де він народився. От бачиш, який у тебе гарний сад.

– Але ти про нього не зможеш заграти на своїй сопілці.

– Зате я про тебе можу заграти.

І хлопець приклав до губ сопілку, і полинула мелодія: то ніжна, то примхлива. Принцеса засміялася:

– Виходить, що я – гарна?

– Ти дуже гарна, – сказав хлопець, і сказав це щиро, бо принцеса була на диво гарна, особливо зараз, коли облишила свої примхи.

– А чому ж це ти не просиш моєї руки? Адже так буває у казках?

– Ну, не у всіх. У цій казці так не буде. Бо ти принцеса і маєш вийти заміж за принца.

– А я не хочу, не хочу за принца, – і принцеса тупнула ніжкою.

– Та я тебе не змушую, але рано чи пізно, ти таки вийдеш заміж і неодмінно за принца.

– І вийду. Бо ти не хочеш попросити моєї руки.

– Не можу, принцесо.

– Чому? Ти ж сам сказав, що я гарна.

– Я мушу їхати додому.

– Візьми з собою і мене.

Степан засміявся.

– Ти навіть не уявляєш собі, про що ти просиш. Наші дівчата все роблять самі: і воду носять, і перуть, і шиють, і їсти варять, і ще багато чого.

– А прислуга?

– Нема у них прислуги, вони ж не принцеси.

– Бідні ваші дівчата! А все ж візьми мене з собою.

– Ні, принцесо, кожен має жити там, де народився.

– А ти?

– І я. Я незабаром поїду.

– Тоді я помру! – Зойкнула принцеса.

– Ні, принцесо, ти будеш жити довго і щасливо. А на згадку про мене я тобі одну цікаву іграшку зроблю.

– Яку? Я вже хочу знати.

– От, коли зроблю, тоді і побачиш.

Так вони в розмові простояли до ранку. І побачила вперше принцеса, як сходить сонце, і замилувалася тим дивом. А коли вони розійшлися, почав Степан щось майструвати. Нікому він не показував свою роботу, навіть принцесі, хоч вона і дуже просила. Зверніть увагу, не наказувала, а просила.

Принцеса дуже змінилася: стала лагіднішою, добрішою, все менше комизилася, часто задумувалась, що й не чула, як її кликали. Мабуть, від того вона стала ще гарнішою. З того всього аж король дивувався: що це сталося з його донькою.

А Степан зачинявся в своїй майстерні і щось робив там, таємниче і фантастичне. Працював увесь день. А ввечері, коли палац затихав, хлопець брав свою сопілку і виходив у сад, і до нього приходила принцеса. Він грав на своїй сопілці, а вона слухала, і їм обом посміхався місяць і кожна зіронька бажала їм добра. Та все сумнішою ставала принцеса, бо наближався час їхньої розлуки.

І ось настав останній вечір. Зовсім сумна вийшла принцеса. На очах блищали сльози.

– Завтра я їду додому, – сказав Степан.

– А чи не можна відкласти від'їзд? Ну ще хоч на один день! Ну, чому завтра?

– Бо закінчив вже я свою роботу і можу вже їхати.

– А я?

– А ти сядеш за свою прядку. До речі, ти ніби й не рада, що я тобі її полагодив.

– Безглуздя яке! Сидіти і виводити безконечну срібну нитку!

– Але ж тебе це раніше захоплювало.

– А зараз – ні.

– То я даремно приїхав? Даремно виконав таку тонку роботу?

– Ні..., – опустила очі принцеса, – не даремно... я прястиму, але... ти обіцяв мені зробити щось на згадку.

– Я й зробив.

– Покажи.

– Ось.

І хлопець розгорнув свій подарунок. На срібній підставці витонченої роботи виблискувала дзеркальна куля.

– Візьми.

Принцеса взяла в руки.

– Тепер заглянь.

Принцеса заглянула – і побачила себе.

– Тепер поверни.

Вона повернула кулю іншим боком – і побачила його, Степана. Він стояв під деревом і дивився на неї. Принцеса непорозуміло глянула на хлопця.

– Що це?

– Це так і залишиться... коли я піду. А тепер ще поверни.

І побачила принцеса їх обох, веселих, усміхнених, і заграла сопілка солодко й ніжно.

– Це диво!

– Але мені однак сумно. Заграй мені.

І хлопець заграв, та так, як не грав ніколи. Вітерець затих, дослухаючись до чарівної музики...

І раптом срібний човник з'явився у повітрі і легенько опустився на землю. А з того човника вийшла фея, легка і гарна, ніби зіткана з місячного світла. Стала вона перед парою і сказала:

– Маєш дар великий, хлопче. Не губи його, неси людям. А ти, принцесо, не сумуй: дар його такий великий, що не може належати тобі одній. Одне я можу зробити: ось на тобі, хлопче, перстень. Одягнеш його на праву руку – опинишся вдома, одягнеш на ліву руку – опинишся ось тут, у саду. Три місяці щороку ти можеш безборонно гостювати у принцеси, і ніхто не сміє тобі перешкоджати, а зараз заграй мені, – нехай послухаю твою чарівну сопілку.

І знову до зірок полинула музика – найдовершеніша на світі музика любові.

Невдовзі фея покинула їх, а молодята стояли до ранку, сумні і щасливі водночас.

Усі вийшли провести Степана. Король, незважаючи на заперечення хлопця, все ж відсипав йому трохи золота, а засмучена принцеса подарувала йому свою хустину, виткану з тієї срібної нитки, що вона напряла.

Одягнув хлопець чарівний перстень – і зник з-перед очей принцеси і всіх спантеличених придворних.

І заплакала принцеса гірко і невтішно. Небо захмарилося, посіріло, почав сіяти дощ. На землю прийшла осінь.

Потім сумно посміхнулася принцеса. Вона сіла за свою прядку і почала прясти срібні нитки – тоненькі-тонесенькі, як павутинки. Що напряде – то й пустить за вітром. А вітер підхоплював їх і ніс та й ніс по світу. Залітали вони і в те село, де жив Степан. Усміхався хлопець, побачивши їх. Він розумів, що це вітання від принцеси.

А потім вона зовсім засумувала – і землю скувала зимова крига.

Минув час, і фея нагадала принцесі, що ще трішки чекання – і побачить вона свого милого. І дівчина всміхнулася – і на землю прийшла весна, і заквітло все,

і заспівали пташки, в'ючи гнізда, і все частіше брала до рук принцеса Степанів подарунок.

Вона чекала. Вона прибиралася – і прибиралася квітом та зіллям земля. А коли з'явився знову у саду Степан, уся природа зраділа разом із принцесою. Тоді настало літо.

І так було кожного разу. Всі вже до того звикли і придумали назви до пір року. А фея пильнувала, щоб ніщо не порушувало встановленого нею порядку.

Дід Карпо закінчив свою казку і подивився на Тетянку. Дівчинка продовжувала незворушно сидіти, ніби все ще не могла вийти з дідової казки, а потім тихенько спитала:

– Діду, у вас ще є та хустина?

– Яка хустина?

– Ну, та, що вам принцеса подарувала. Адже це ви були?

Дід Карпо посміхнувся у вуса:

– Ні, Тетянко, хустини нема, а от сопілка є.

– То заграйте мені, дідусю!

– Та хто ж з самого ранку грою розважається? Зранку – працювати треба. Що люди скажуть? Скажуть, що дід Карпо – якесь ледащо.

– Не скажуть. Ніхто не скаже, бо всі знають, який ви працьовитий. Ну, заграйте, діду.

– Ну, коли не скажуть, то винеси мені сопілку.

Дівчина метнулася в хату і принесла дідові сопілку. Дід Карпо потримав її в долонях, ніби зігріваючи своїм теплом, а потім приклав до уст...

І полилася тиха музика. Від неї туман розійшовся, сонце заяскравішало, птаство голосніше заспівало, весь світ змінився, став кращим, добрішим. Але це вже була інша казка – казка живої музики.

А коли дівчинка побігла додому, до діда Карпа підійшла я:

– Пробачте, дідусю, але я також слухала вашу казку.

– А хто ви?

– Я – письменниця-казкарка.

– І як вам моя казка? Сподобалась?

– Дуже сподобалась. Я хочу записати її, щоб прочитали інші діти. Ви не заперечуєте?

– Звичайно ж ні. Навпаки, я радий, що казка вам сподобалася.

– А скажіть, – трохи несміливо спитала я, – так ви... тобто той майстер любив принцесу?

– А мабуть, що любив...

– А чому ж він тоді все-таки не попросив її руки?

– Бо ця казка ніби й не казка, а саме життя. А в житті важко було б уявити собі таке подружжя. Тому й не попросив.

– То ця казка сумна?

– Чому сумна? Отоді б була сумна, якби Степан у палаці назавжди залишився, або якби принцеса з ним поїхала. Тоді хтось з них був би нещасний. А так – казка собі, як казка.

Ми попрощалися. І я пішла додому, щоб записати ту казку для вас.

Пригоди чумака Сидора

Було це дуже давно. Ще коли чумаки у Крим по сіль їздили. Поїхав з ними і Сидір. Залишив дружину і дітей – та й поїхав.

Довго їхали вони степом, поки дісталися до того Криму. Але таки дісталися. Завантажилися сіллю, накупили всіляких гостинців – та й додому. А дорога далека, важка. Та чумаки – як чумаки: звикли вже. Їдуть собі та й співають своїх чумацьких пісень.

Аж тут із Сидором пригода трапилася: прибилося до нього маленьке дике козеня. Маленьке, гарненьке, біжить за возом – ну, зовсім як лоша! Чумаки сміються:

– Бери, Сидоре, на віз – та й вези додому – дружині гостинець буде.

Сидір і взяв. А воно й не пручалося. Сидить собі на возі, розумними очима на степ дивиться. Зіскочить із воза, попасеться – та й знову на віз.

Спершу чумаки сміялися, а потім і перестали – звикли. От їдуть вони та й їдуть. Звісно, чумацька валка: їдуть повагом, на перепочинок зупиняються.

Одного разу, коли стали у пишному видолинку, Сидір пішов собі у степ, і вже далеко відбився від чумацької валки. І чого він там шукав у тому степу? А, видно, що й нічого, просто собі. І козеня за ним ув'язалося. Біжить собі, мекає – з ним і веселіше.

Аж гульк – татари! На валку нападати не насмілилися, а тут побачили одного в степу і наскочили. І що тут робитимеш! Сидір і не з лякливих був, а тут-таки й злякався. Аж підбігає до нього козеня та й каже людським голосом:

– Я обернусь конем, а ти сідай на мене, тримайся добре і нічого не бійся.

Сидір і здивуватися не встиг, – а вже перед ним кінь-красень стоїть. Скочив Сидір на того коня, припав до кінської гриви, а кінь злетів аж під хмари – очі татарам пилюкою позасипав. А ті стояли, приголомшено дивлячись у небо, – і вистрілити ніхто не спробував.

Переніс кінь Сидора у безпечне місце. Зіскочив Сидір на землю. Коли гляне, а перед ним знову козенятко скаче – та таке маленьке.

– От чудеса, – промовив Сидір. – Якби хтось розказував, то не повірив би.

А козеня й каже людським голосом:

– Гляди ж, Сидоре, про мене нікому не розповідай, бо доведеться тоді нам з тобою попрощатися.

– Добре, – пообіцяв Сидір. І вони пішли до гурту.

Спершу йому аж язик свербів – так кортіло комусь розказати, та він стримувався. Навіть чарку пити перестав, щоб бува сп'яна не проговоритися.

Та от нарешті приїхали додому. Дружина і діти раділи з гостинців, але найбільше всім до душі припало козеня. А воно собі стрибало та бігало, паслося на луці, нікому шкоди не робило, додому само приходило, дітей забавляло.

Отак і жили. Добре жили. Сидір, хоч і не був дуже багатий, та була і хата, і в хаті, та й у дворі щось водилося: мукало та хрюкало, мекало та іржало.

Аж тут жінка якось каже:

– Слухай, чоловіче, давай заріжемо те козеня. Ну навіщо воно нам? Хіба у нас своїх козенят немає?

– Ти що, жінко! Хіба ж воно кому заважає? І шкоди ніякої не робить, і діти його люблять...

– Тільки й того, що люблять. Через те козеня роботи з них ніякої нема.

– Та скільки ж там з нього того м'яса! Воно ж маленьке!

– То й що! От заріжемо – та й годі!

– Не можу я його зарізати, – нарешті змушений був признатися Сидір. – Воно мене від смерті врятувало.

І розповів жінці про свою пригоду у степу.

– Тільки ж гляди, дружино, щоб нікому ні слова!

– Та що ти! Та щоб я... Та щоб мене...

– Ну, добре, добре, – заспокоївся Сидір. Він повірив, що його дружина мовчатиме. А жінка – звісно, жінка: помовчала день, помовчала два – кортить розказати. Помовчала три дні – ще дужче кортить: уже й терпіти несила.

От узяла вона та й розповіла кумі, заставивши її поклястися, що та нікому не розкаже. Та в народі недарма кажуть: "Якщо знає кума, то знає півсела".

От за якийсь час у селі тільки й розмови було, що про Сидорове козеня. Почув про те пан та й прийшов до Сидора:

– Продай мені своє козеня.

– Воно не продається.

– Не продаєш, то я й так заберу, ти мені заборгував.

– Та немає в мене перед вами ніяких боргів.

– Нема, то будуть.

Та й наказав слугам зловити козеня. Благали діти, аж плакали, і дружина просила – не помогло. Забрав пан козеня.

– Не журися, – заспокоювала жінка чоловіка, – як прийшло, так і пішло.

– Ой, жінко, – каже Сидір, – чує моє серце, що без твого язика тут не обійшлося.

Полягали спати. Не спить Сидір: все за козеня думає. Аж чує, щось під вікном тихенько замекало. Вибіг він з хати – аж козеня стоїть, від холоду трясеться.

– Сховай, – каже, – мене. А то завтра пан прийде мене шукати. Як знайде, то й забере.

– Куди ж я тебе сховаю? Панські слуги такі пронирливі: вони скрізь шукатимуть.

– Стану я тополиною. А ти посади мене біля свого двору, та не забудь кожного дня підливати.

Посадив Сидір тополину та й спати пішов. А жінка пита спросоння:

– А що, Сидоре, щось ніби мекнуло під нашими вікнами?

– Спи, це тобі наснилося.

На ранок пан і справді прийшов козеня шукати. Шукали слуги, шукали – не знайшли.

– Вмів узяти – треба було вміти ще й тримати, – сміявся Сидір.

Так і пішли ні з чим.

А Сидір кожного дня тополину свою підливає, лагідно з нею розмовляє. Спостерегла те жінка та й питає:

– А що це там за деревина біля нашого двору росте?

– Так... Тополина собі.

– А чому я її раніше не бачила?

– Не знаю. Уваги, мабуть, просто не звернула.

– А чому ти її підливаєш щодня?

– Щоб не засохла. Хай росте собі.

– Е, Сидоре, тут щось не те. Давай краще ми її зрубаємо та й спалимо.

– І чого, жінко, ти така навісна? – розсердився Сидір. – Козеня тобі заважало, і ця безмовна деревина – також.

– Бо користі від неї ніякої нема. Один лише затінок.

– Ні, вже як собі хочеш, а тополину цю я зрубати не дам.

Вичекала жінка слушну годину, коли Сидір у поле поїхав, взяла сокиру та й зрубала тополину. Порубала вона її на шматки і в печі спалила. Приїхав Сидір з поля – а деревини нема. Здогадався він, що сталося лихо.

– Що ти, вража жінко, наробила? Нащо ти тополину спалила?

– Спалила – от і все.

Засумував Сидір. Вибрав він попіл, пішов у садок та й закопав його в землю, а сам став і гірко заплакав:

– Прости мені, мій товаришу, не зберіг я тебе.

Аж гульк – а перед ним козеня скаче, живісіньке! Зрадів Сидір.

– Ну, – каже, – друже мій, тепер у нас з тобою одне залишилося: обертайся ти конем – та й помандруємо світ за очі. А то клята баба нас обох зі світу зведе.

Як вирішили, так і зробили. Зібрав Сидір харчів у торбу і сказав до дружини:

– Не вміла ти, жінко, мене шанувати і до моїх порад дослухатися, то залишайся здорова: їду я світ за очі. Поживеш сама – дізнаєшся, по чім ківш лиха, то й може порозумнішаєш.

Сказав отак Сидір, сів на свого коня та й поїхав. Їде собі, з конем своїм розмовляє. Їде день, їде другий. На третій день опинився він у негустому лісі.

Якось по-особливому гарно було тут. Сонце просвічувало між деревами. Дерева кидали свої тіні, і вони здавалися живими, немов би жили окремо від дерев.

– Отут і спочинемо, – сказав Сидір.

Не встигли вони і по шматку хліба з'їсти, коли йде якийсь пан. Іде собі, ніби прямісінько до Сидора:

– Здоров був, чоловіче добрий.

– І ти здоров будь.

– А чого це ти по світу без діла вештаєшся?

– А хіба цей світ тобі належить, що й повештатись по ньому не можна?

– Та можна. Але ти краще от що: наймайся до мене на роботу.

– А яка ж у тебе робота? – запитав Сидір.

– Як для тебе, то якраз підходяща. Розумієш, є у мене три сини. Норовисті хлопці. Шукаю я їм наставника. Як витримаєш з ними три дні, виконуватимеш усе те, що тобі загадаю, нагороду дістанеш, а коли ні, то... то візьму я тоді твого коня.

– Е, ні, – сказав Сидір, – на таке я не пристаю. Бо що я вартий без коня? Краще тоді відразу голову мені зітнеш.

– То й згода. Як я твою голову зітну, то й так кінь мені дістанеться. А ти які умови ставиш?

– Ет, які там умови! Миску каші та й кусник хліба. Але коню, щоб гарне стійло і харч, щоб добрий був.

– Е, то ти за свого коня більше журишся, ніж за самого себе, – хитро примружився пан. – Ну, то й пішли – тут недалеко.

Не зважив Сидір на коня. А той якось сумно плентався, понуривши голову.

Прийшли. Широкий двір просто серед лісу. Простора оселя. Увійшли в оселю. Тут тільки Сидір зрозумів, куди він потрапив. І йому стало лячно.

– Ось мої три сини, – гордо сказав господар.

І Сидір побачив трьох велетенських зміїв, у кожного з них по три голови. Один змій – повзучий, другий змій – летючий, а третій змій – полум'ям дихає. Усміхнувся господар:

– Ну, як тобі мої хлопці?

А Сидір йому:

– Хлопці, як хлопці: нічого особливого.

І змії від тих слів, ніби якось поменшали.

– І тобі не страшно? – здивувався господар.

– У страху очі великі. А в мене ж звичайні.

– Ходімо, я покажу тобі, де ти спатимеш.

– Та, що там, – відмахнувся Сидір, – де мій кінь, там і я.

– Не гоже, щоб наставник моїх синів та спав на конюшні.

– Та я чоловік простий, звик уже з конем одною попоною накриватися. І розуму від того, уявіть собі, не меншає.

Було видно, що господар з того був не дуже втішений. От настала ніч, всі поснули. Не спить лише Сидір та кінь його.

– Ех, вляпалися ми з тобою, – сумно сказав Сидір.

– Ще й як! – погодився кінь. – Чому ти на службу став, мене не спитавши?

– Та як же я мав тебе питати, коли ми були не самі?

– Воно то так... Але це і є той чаклун, що обернув мене на коня. Тільки й того, що можу іншу подобу приймати.

– А за що він так тебе?

– О, то довга історія.

– А коротко можна?

– Та можна, чом би й ні! Був я собі хлопцем, от, скажімо, як і ти. Та була в мене дівчина – гарна, як зоря вранішня. На моє лихо зайшли ми з нею у цей ліс і сподобалася вона злому чаклунові. От і...

– Отуди к бісу! Якого ж ти лиха завіз мене сюди, якщо ти знав?

– Винюся, брате, винен. Але так захотілося на свою зіроньку хоч краєм ока глянути.

– Розумію тебе, ще й як розумію... А де ж вона, твоя дівчина? І чому ми її ще й досі не бачили?

– Він її у темниці держить. Он чуєш, співає ...

І справді, почулася тиха дівоча пісня. Голос був предивний. Від тієї пісні, здається, зорі плакали, і роса падала на землю і ліс.

Якби мені полинути
За високу гору,
Якби мені та й почути
Милого розмову.
Нема мого миленького.
Нема та й не буде.
Ізв'ялили моє серце
Чужі лихі люди.

Кінь тихо заіржав. Раптом почувся гнівний голос господаря:

– Зараз же перестань! Спати по ночах не даєш!

– Вже мені і поспівати не можна?

– Не можна. Виходь за мене заміж – то й будеш співати, скільки заманеться.

– Не вийду я за тебе, не вийду! – У голосі дівчини розпука й сльози. – Ось прийде мій Іванко і визволить мене.

– Аякже! Чекай! Його вже і в живих нема.

– Ні, він є, і чує моє серце, що він десь зовсім близько.

– От клята дівка!

І почувся посвист батога, і удар, і легкий зойк.

– Не можу! – тихо зітхнув кінь, що відтепер для Сидора мав ім'я Іванко.

Раптом відчинилися двері і вбіг розлючений господар. Він почав несамовито шмагати коня батогом.

– Е, ні, господарю, – прискочив до нього Сидір, – такої умови у нас не було.

Той різко розвернувся і пішов геть.

– Що робити будемо? – тихо спитав Сидір.

– Не знаю, брате, – відповів Іван, – знаю лише одне: я не піду звідси, доки не звільню її, або ж не загину. От жаль мені лише, що й тебе в цю халепу втягнув.

– Не жалкуй, брате. Вдвох воно легше, ніж одному.

Вранці повів Сидір свого коня напувати. Аж бачить – на дереві сільце, а в тому сільці пташка заплуталася.

– Зараз я тебе звільню, бідолашна, – сказав Сидір і обережно вивільнив пташку. А та пурхнула на вищу гілку та й заспівала. Та так, що Сидір з Іванком і слова розібрати могли.

– Ой, знаю я вашу біду, та допомогти вам не можу. Та чим, можу, допоможу. Ось нате вам по три насінинки: одна порятує вас від зміїної отрути, друга – від полум'я, а третя – від сили злих чаклувань. – Кинула пташка ці насінини та й полетіла собі.

А Сидір з Іванком ще трохи постояли, зачудовано дивлячись їй услід, та й повернулися до двору. Господар уже на них чекав. Думав – утекли.

– Поїдеш із синами в поле. То гляди мені, за хлопцями наглядай, але й сам не ледачкуй.

Поле було серед лісу. Змій, що полум'ям дихав, дихнув – і спалив увесь бур'ян і деревця, що насіялися на полі. Змій повзучий проповз полем – тай зорав усю нивку. А змій летючий пролетів над полем, засіваючи його насінням. От і впорались. Сидір аж подивувався, як це у них вправно вийшло.

– А тепер ти на своєму коні води навози та полий нивку, бо щось дощу давно не було, земля суха.

– Ще б не суха, – зауважив Сидір, – не треба було її своїм полум'ям так палити.

– Чи ви чули, хлопці? Що це за комариний писк?

– Провчимо його?

– Провчимо.

– Хто візьметься?

– Та я, – зголосився повзучий змій. Та й кинувся на Сидора з конем. Ужалив одного, вжалив другого – а ті й нічого: стоять собі.

– Що за дивина? – здивувалися змії.

– Дай-но я, – сказав той змій, що полум'ям дихає.

Дихнув раз – нічого, дихнув удруге – нічого. Дихнув утретє – а ті стоять собі.

Зрозуміли змії, що Сидір і кінь його не такі вже й прості і що боротися з ними не так вже й легко буде.

– Ану, брате, спробуй ти, – звернулися до летючого змія. А той змій та був чаклуном. Від батька дещо вмів. Особливо йому вдавалося страх на людину наганяти. Так навіть у батька не виходило. Політає над кимось трохи – то той вже стоїть ні живий, ні мертвий. Політав він і над Сидором, чаклуючи, а Сидір стоїть собі посміхається, і кінь стоїть, копитами перебирає.

– Що за чудасія, – дивувалися змії.

А Сидір їм:

– Побавились, хлопці? Тепер відпочивайте. А ми по воду поїдемо.

Річка була недалеко, та відразу показуватися не стали: вирішили послухати, про що змії між собою говорять, що задумують проти них. Один сказав:

– Боротися з ними – не така, видно, проста штука, якщо ми не впорались.

– Ет, дурне кажеш, брате! Проти нашого батька ніхто не встоїть.

– А що батько?

– А батько на них дракона з загадками випустить. Тих загадок ще нікому не вдавалося відгадати.

– А які на цей раз будуть?

– Ну, приміром, перша: що це за звір, що має шість ніг, дві голови і один хвіст?

– І що це за звір? Я такого не знаю.

– Невже не знаєш? Вершник на коні.

Зареготали.

– А друга?

– А друга: біжить, біжить – не вибіжить: тече, тече – не витече.

– А що ж воно таке?

– Ти, брате, хоч і маєш три голови, та можна подумати, що ти безголовий. Це ж ріка.

Знову регіт.

– А от третю ні за що не відгадати.

– Ну-ну! Ніколи не думав, що загадки так цікаво відгадувати.

– Та ти ж ще ні одної не відгадав.

– Однак цікаво.

– А третя: вранці на чотирьох, опівдні на двох, а ввечері – на трьох.

– Ого, яка складна загадка.

– Нічого складного. Це людина.

– Таке вигадав. А де ж ти бачив, щоб людина на трьох чи на чотирьох ногах ходила?

– Ну, ми того не знаємо, бо ми змії. Але людська дитина перед тим, як навчитися ходити на двох ногах, лазить на руках і ногах, тобто на чотирьох. Потім уже, так би мовити, опівдні, – на двох, а коли людина зістаріється, то ходить з палкою, тобто на трьох...

– Отут і кінець тому чумакові: він ні за що не відгадає!

– А що, коли все-таки відгадає?

– Тоді батько зачаклує його у якусь тварину.

– Але ж ти не міг його зачаклувати.

– А батько зачаклує. В мене ще не дуже добре виходить. А від батькового чаклування ще ніхто не втік.

– Тут Сидір почав ніби покрикувати на свого коня, немов щойно тільки під'їхав.

Полили ниву. Почали збиратися додому. Змії собі своєю дорогою намірилися, а Сидір вирішив ще коня трохи попасти. Підійшли до узлісся – аж тут побачили сарну: в капкан потрапила бідолашна. Сидір звільнив її, пожбурив той капкан зі злості.

– Понаробляли всякої пакості, – сказав.

А сарна стоїть – не тікає, цікавими очима на Сидора дивиться.

– Ти чого? – запитав той у неї, ніби тварина і справді його могла зрозуміти. А вона й зрозуміла.

– Я бачу, що добра ти людина, – сказала сарна людським голосом, – і хочу тобі допомогти. Я знаю вашу біду. Знаю і небезпеку, що вам загрожує. Є одна таємниця, котру треба вам знати. Змії страшні тоді, коли їх бояться. А коли ти назвеш котрогось з них, скажімо, ящіркою, то ящіркою він і стане. От і все.

– Невже все так просто?

– Отак просто і є. Та це не так уже й легко, бо страх відбирає у людини розум, і людина тоді вже нічого не може.

– Ну страх свій я у степах розгубив, коли з чумаками в Крим по сіль їздив.

– То й добре. Тоді йди сміливо і нічого не бійся. А ще... Не забудь про мене і про ту пташину, що насінинки тобі дала. Ми також жертви страшного чаклуна.

– То ви...

– Ми – дівчата. – І в голосі сарни почулися сльози. – Тут багато таких.

– От капосна тварюка!

– Не кажи так, бо він таким і буде!

– Але у пташки тієї насінинки були проти чаклунства.

– Е, це вже потім ми у лісі дерево таке знайшли. Та було вже пізно. Добре, що тебе хоч врятували.

– Дякую вам... А як же вас усіх розчаклувати?

– Не знаю. І ніхто того не знає. Десь у безкрайніх розлогих степах живе степова Мавка. Кажуть, вона знає. Але як її знайти?

– Дякуємо тобі, сарно... Чи пак як тебе звати?

– Колись Галиною звали.

– Дякуємо тобі, Галинко! Ми обов'язково вас усіх розчаклуємо.

– Це і мою Настуню може спіткати така доля, – захвилювався Іван.

– А певно, що може.

– Сарно, голубонько, пошукай ту пташку. Хай летить вона у чаклунову темницю. Хай передасть вона чудодійні насінинки дівчині Насті і хай скаже їй, що я її люблю.

– Зроблено. Насінинки в темницю ми вже передали. А про свою любов ти їй незабаром сам розкажеш.

І сарна зникла. Друзі ще якийсь час постояли, приголомшені почутим та й пішли до двору. А назустріч їм уже господар їхав.

– Де це ви так довго тинялися?

– Я попас трохи коня. Хіба не можна? Роботу свою ми ж зробили.

– Так, зробили. Побачимо, як завтра буде.

От настав і другий день. Усі зібралися в широкому дворі. Вийшов господар і сказав до Сидора:

– Я тебе брав за наставника до моїх синів. І, ясна річ, наставник має бути розумним. От зараз ми й перевіримо, який ти розумний. Зараз ти будеш відгадувати загадки. Загадки тобі загадуватиме дракон із шістьма головами. Гей, драконе, виходь!

І вийшло страшне чудовисько з шістьма головами, і з кожної пащі – полум'я пашить.

– Ти готовий?

– Ще ні. Я хочу голови твого павука перерахувати, бо їх здається не шість, а лише три.

І справді перед ним був... павук, щоправда величезний і страшний, та голів стало й справді три

– Досить, – закричав господар. – Ти відгадуєш загадки? Чи я тебе...

– Та ж відгадую, – сказав Сидір, – тільки в твого павука, здається, таки одна голова.

– Годі! – закричав господар. Але в павука і справді залишилася лише одна голова. Всі зачудовано на нього дивилися.

– Та давай вже свої загадки, – посміхнувся Сидір.

Ви, звичайно, зрозуміли, що Сидір їх відгадав. І коли була розгадана третя загадка, всі розійшлися, кожен зайнятий своїми думками: одні – як робити людям зло, інші – як його перемагати.

Погнав Сидір пасти свого коня на галявину.

От, коли відійшли вже вони на безпечну відстань, Сидір і каже:

– Послухай, Іване, треба нам трохи тих протичаклунських насінин дістати.

– А для чого? Ми ж маємо, і Настуня має. Е, брате. Треба тими насінинками всю ту нечисть нагодувати.

– Нечисть? Ще й на неї таке добро переводити?

– А ти подумай гарненько. От зараз шестиголовий дракон став павуком, але ж чаклун знову може його драконом зробити! Треба, щоб на всю його нечисть його чари не діяли.

– І правда. Ну і розумний ти чоловік, Сидоре! – похвалив товариш.

– А ти думав, у Крим по сіль дурні їздять? Та давай краще думати, як нам сарну викликати.

– А як ти її викличеш?

– А я здається придумав, – сказав Сидір. – Не може бути, щоб серце дівчини на пісню не озвалося.

І Сидір заспівав:

Сонце низенько,
Вечір близенько.
Спішу до тебе,
Моє серденько.

Ой, вийди, вийди,
Серденько Галю,
Серденько, рибонько,
Ти ж мій кришталю...

І вийшла сарна. Вона стояла неподалік і слухала. З очей її котилися сльози, справжні людські сльози.

– Чого ж ти плачеш, голубонько? – запитав Сидір.

– Ой, не ятри мою душу. Краще скажи, для чого кликав? Адже кликав?

– Кликав.

І розказав Сидір про свій задум.

– Це ти добре придумав. Я покажу тобі дерево, що квітне круглий рік, що має смачні і поживні плоди, а в тих плодах – ці коштовні насінинки.

– А чаклун про це дерево знає?

– Ні. Воно росте в іншому лісі. То не його володіння.

– Це добре. Тоді ходімо.

– А скажи мені, як ти заставиш ту нечисть проковтнути хоча б по насінинці?

– Ну, про це не турбуйся. Я ж чумак, а чумаки, знаєш...

– Та знаю...

І Галя знову заплакала.

– Не плач. Ходімо. І знай, якщо треба, то я й самого чорта одурю.

Дорога була далека. Всі потомилися, та таки дісталися до того дерева, що як жар горіло своїм яскравим цвітом. На одній гілці – цвіт, а на іншій – плід.

– Дякую тобі, добре дерево. Та ще дай нам трохи жовтого протичаклунського насіння. І вибач, їстимуть його на цей раз зловмисники. Та це лише для того, щоб подолати їх.

– Добре чиниш. Щасти тобі.

Ледве на ранок повернулися вони до двору, втомлені і забрьохані. Та відпочивати було вже ніколи: господар уже не спав.

– Де це ти швендяв усю ніч? – накинувся він на Сидора.

– Та в лісі заблукав. Ледве вибрався.

Це було дуже схоже на правду.

– Ти знаєш, що тебе ще сьогодні робота чекає?

– Та знаю.

– То ходімо – покажу.

Прийшли на узгірок. Там була вкопана в землю величезна бочка. Господар хитро так примружився:

– Оце до вечора наповни її водою. Гляди ж мені, не ледачкуй.

Та й пішов собі геть. Обійшов Сидір навколо бочки. Кінь його тут-таки травичку пощипує.

– Де ж тут заковика? – задумався Сидір. – Якщо б все було так просто, то і роботи мені такої не дав би.

Аж тут пташина на гілці защебетала, промовляючи:

– Бочка без дна. Бочка без дна. Скільки би ти в неї не лив води, вона ніколи не наповниться. Вода з неї витікає струмком, он там, у долині.

– Ах, ти, пройдисвіте, – вилаявся спересердя Сидір.

– Покажи мені те місце, де вода витікає, – звернувся він до пташки.

І пташка полетіла, а Сидір пішов за нею. Незабаром він усе зрозумів: бочка була вкопана в землю, і вода мала вихід і спокійнісінько витікала.

– Так, – сказав Сидір. – Доведеться полагодити кляту бочку.

І він почав тягати важке каміння, колоди, щоб загородити витік. Підпряг до роботи і коня. Працювали довго і вперто. Аж потім Іван зітхнув:

– Нічого не вийде, треба нашу гать ущільнити, бо вода однак витікатиме.

– Так, – погодився Сидір, – але у нас нічим, ну, хоча б глини. Але ж нема.

– Я спробую вам допомогти, – прощебетала пташечка. – Чекайте мене тут.

І вона полетіла.

– Що ж вона може? – розмірковував Сидір.

– Певно, щось може, – сказав Іван.

Не встигли вони договорити, як у небі, наче хмара дивовижна з'явилася.

– Ластівки, – сказав Сидір.

Так, тьма ластівок. Вони прилетіли їм на допомогу. Пташки заклопотано літали і старанно замуровували кожну щілинку, навіть щонайменшу.

Сонце вже пекло по-полудневому, як пташина робота була скінчена. Тепер взявся до роботи Сидір, бо бочка була ще порожня. Та це вже були дрібниці. Щиро подякував Сидір своїм помічникам, бо що б він і справді без них робив.

Добре довелося Сидору лоба загріти, бо клята бочка була таки велика. Але тішило те, що вода з неї тепер не витікала, і бочка поступово наповнювалася.

Сонце вже хилилося до вечора, коли Сидір вилив останнє відро і сів нарешті трохи відпочити.

Аж тут і господар не забарився і відразу накинувся на Сидора:

– Ти чого тут розсівся? Хіба роботу зробив, що відпочиваєш?

– Та зробив.

– Як?

Господар не повірив і заглянув у бочку: вона була повна. Він не вірив сам собі. Стояв і спантеличено дивився на Сидора. Сидір усміхнувся.

– Я думав, ти і справді добрий господар, а ти – так собі, тьху.

– Що ти мелеш!

– Та хіба буде у доброго господаря така дірява бочка, як у тебе? Довелося лагодити.

Господар понуро стояв і мовчав.

– Ну, все, – сказав Сидір, – я три дні прослужив. Тепер мені належить платня.

– Зараз одержиш, – зі злістю мовив чаклун і почав чаклувати. А Сидір стоїть собі і посміхається. А потім і каже:

– Даремно стараєшся. Нічого у тебе не вийде.

Чаклун би і не слухав Сидора, та в нього і справді нічого не виходило. І він ніби зм'як, зменшився і на виду змінився.

– Скажи мені, Сидоре, – звернувся ніби лагідно господар. – От ти ніби простий чоловік, а насправді ж воно не так. Ти обійшов уісі мої хитрощі. Як це тобі вдалося? Відкрий мені свою таємницю.

– Е, – сказав Сидір, – умови у нас такої не було. Ти ж мені свої таємниці не відкриваєш.

– Та в мене і таємниць нема. Ти вже знаєш, що я – чаклун. То це вже й не таємниця. А от ти ... І не чаклун ніби, а не можна тебе ні розгадати, ні подолати.

– Та я з чумаків – у тому вся розгадка.

– Е, ні, не тільки в тому. Знав я і чумаків, та ніхто з них не був схожий на тебе.

– Ну, гаразд, – ніби повагавшись, сказав Сидір. – Я відкрию тобі свою таємницю. Та за це я в тебе нагороду попрошу.

– Проси, що хочеш. Я згідний. Бо вже мене дуже цікавість розбирає.

– Сидить у тебе в темниці дівчина Настуня.

– Сидить, клята. То й що?

– Випусти її.

– Ти що, з глузду з'їхав? Та я її краще в сарну оберну.

– Як хочеш. Тоді моя таємниця при мені і залишиться. А вона б тебе могла зацікавити. Ну що тобі з того, коли ще одна сарна по лісу бігатиме? А таємниця ...

– Ні, вона вперта, і я мушу її в сарну обернути.

– І не обернеш!

– Оберну!

– Давай так: якщо ти Настуню не обернеш в сарну, то віддаєш її мені. А я тобі за те таємницю свою розкажу. Згода?

– Згода. Але ти програв, бо оберну я її в сарну.

Привели Настуню. Вона й справді була гарна, але сумна і бліда. Довгі коси спадали до пояса, брівки чорненькі, наче намальовані, а очі – великі та карі, а в них смуток і по сльозі в кожному. Глянув на неї чаклун – і ніби скам'янів. Та недовго отак постоявши, сказав:

– Востаннє тебе прошу: виходь за мене заміж. Багатою тебе зроблю, найбагатшою в світі.

Кінь несамовито рив копитами землю.

– Не піду я за тебе, сказала ж, – тихо відповіла дівчина.

– Жаль мені, але доведеться тоді обернути тебе на сарну.

– Та що вже хочеш зі мною роби.

І чаклун почав чаклувати. Так ретельно він уже давно не чаклував. Та марно: нічого в нього не виходило. Тоді гукнув він спересердя:

– То забирай її з очей моїх! Тільки скоріше, поки я не передумав.

– Сідай, дівчино, на он того коня і нічого не бійся, – сказав Сидір до Насті. – Кінь той знає, куди тебе везти.

А коневі шепнув:

– До мудрого дерева.

Кінь мотнув головою: ні, мовляв.

– Не сперечайся, – сказав тихо Сидір, – роби, як велю. Рятуй дівчину. І чекай там на мене.

Дівчина сіла на коня, і кінь поніс її швидко і прудко до мудрого дерева, далі від володінь злого чаклуна.

– А тепер розказуй мені свою таємницю, – втомлено опустився на землю чаклун.

– Тепер розкажу... Є у мене такі насінинки, що роблять людину мудрою.

– Давай, давай їх мені! Скоріше! Хочу бути наймудрішим!

– Добре, – сказав Сидір. – Але ж і синів своїх поклич, і дракона, і ще хто там у тебе є.

– Ні, я один хочу бути розумний, найрозумніший.

– То добре. Але ж, уяви собі, як тобі буде важко щось робити, коли довкола тебе будуть самі дурні. Навіть поговорити про щось розумне ні з ким буде. Загинеш з нудьги. А тепер уяви собі, які загадки зможе загадувати твій дракон, якщо він буде ще мудріший.

– Це правда, але тоді так: вони нехай будуть розумні, а я – найрозумніший.

– Ну, гаразд, – погодився Сидір, – клич їх.

Чаклун свиснув, та так, що з дерев листя посипалося. До них тут-таки з'явилися його сини, дракон, що знову був із шістьма головами, і ще якесь гаддя. Сидір дістав протичаклунські насінинки.

– Але спершу ти, – сказав чаклун до Сидора, – щоб ти нам часом якоїсь пакості не дав.

– Із задоволенням, – сказав Сидір, ковтаючи насінинку.

– А тепер – усім! А мені найбільше.

Сидір ходив поміж отою осоружною нечистю і в кожну пащу кидав по насінинці. Він лише пильнував, щоб нікого не пропустити. Решту ж насінин проковтнув сам чаклун.

– Ти знаєш, – сказав він Сидору, – я так і відчуваю, як збільшується мій розум.

– От і добре, – усміхнувся Сидір. – То може ти все-таки заплатиш за мою роботу?

– Е, – сказав чаклун, – то це треба було б, щоб я геть дурним був, щоб живим пустив тебе звідси. Я один маю бути найрозумнішим. Хапайте його!

Але Сидір був напоготові. Він вихопив свою шаблю, що з нею в дорозі не розлучався. Всі злякано зупинилися. Сидір звернувся до повзучого змія – одного з синів чаклуна. Він добре пам'ятав, що казала йому сарна.

– От ти, приміром, хто? Ящірка ти, от хто!

І диво, – той і справді став ящіркою і заховався в траві.

– А ти хто? – звернувся Сидір до летючого змія. – Ти всього-на-всього жук, справжнісінький жук.

І той справді став жуком і сів на листочку.

– А ти? – звернувся до змія, що дихав полум'ям. Ти – світляк, світитимеш вечором у темряві – хоч така користь з тебе буде... А ти? – звернувся Сидір до дракона. – Я ж тобі вже казав, що ти – павук. Павук і є.

І дракон відразу ж став павуком.

Чаклун з усіх сил махав руками, чаклував, щоб повернути своїм підданим їх попередній вигляд, але в нього нічого не виходило.

Тоді він упав перед Сидором навколішки:

– Не губи мене, Сидоре! Буду тобі за побратима. То ми з тобою...

– Цить, капосний! Не було такого і не буде, щоб чумак з нечистим братався. Але от... Що мені з тобою робити? Ти... мухомор – ось ти хто! І шапочка у тебе яскрава, щоб здалеку видно було.

І тут-таки перед очима у Сидора ніби щойно виріс яскравий мухомор. Сидір обійшов його гидливо, підійшов до бочки, що була заповнена водою, умився і сів відпочивати. Та не сиділося йому тут, де щойно він подолав зло. І Сидір пішов до чаклунової господи.

– Золота його мені не треба, хоча й заборгував мені господар за службу. Візьму лише фляги для води та харчів трохи. От і все.

І пішов, не зачинивши воріт за собою. А для чого? Вийшов Сидір на знайому галявину і заспівав, та так лунко і розкотисто, що, певно, і в сусідньому лісі чутно було:

Ой, вийди, вийди,
Серденько, Галю...

Не доспівав він і рядочка, як сарна вже тут стояла.

– Я була тут неподалік, – сказала вона, – і все бачила. А що тепер?

Вона була в тривозі.

– А тепер, Галю, веди мене до мудрого дерева, бо я сам далебі дорогу не знайду.

І вони пішли. Сидір ішов легко, немов не він сьогодні так натрудився. А сарна йшла понуро, опустивши голову.

– Ти чому така сумна? – нарешті звернув увагу на неї Сидір.

– Та... – і звела очі, повні сліз.

– Чи не рада, що ми всю нечисть понищили?

– Рада, ще й як рада!

– Щось не видно.

– Та я журюся не про те.

– А про що ти журишся, ясочко?

– Та журюся, що сарною, мабуть, на світі проживу весь свій вік.

– Та ти що! – сполохався Сидір. – Хіба ти мені не віриш? Чи Івану не віриш? Та ми ж ідемо шукати степову Мавку, а вона вже нам підкаже, як вас розчаклувати.

– А як не підкаже? А як не знайдете? А як забудете про нас?

– Е, дівчино, не знаєш ти чумака Сидора. Чекайте нас, ми повернемося.

І тут підійшли вони до мудрого дерева, де на них з нетерпінням чекали. Спершу була безмежна радість. Раділи з перемоги. Дякували мудрому дереву, дякували одне одному. А потім почалися сльози. Плакала Настуня, бо ні за що не хотіла розлучатися з Іваном.

– Я поїду з вами, – говорила крізь сльози дівчина.

– Та зрозумій ти, – переконував Сидір, – кінь у нас один. Тобто... – Сидору стало ніяково, що він заговорив про коня при Настуні. Та того ніхто не помітив.

– Я пішки піду, – плакала дівчина.

– Поживи у чаклуновій оселі, – умовляли її Сидір з Іваном.

– Та ні за що! Ні однієї хвилиночки!

– З нами тобі не можна. І треба тобі тут нас чекати, щоб ми тебе потім знову не шукали. Тут ти будеш у безпеці, всі лісові мешканці будуть з тобою.

Настуня мусила змиритися. І хлопці вирушили в дорогу.

Дорога була довга і трудна. Підбилися в коня ноги, зазнали обидва холоду і голоду. Мали ще чимало всіляких пригод. Та не про те сьогодні мова.

От дісталися вони нарешті до тих розлогих степів, по котрих чумаки з Криму сіль везуть.

Сонце тут смажить, ніби на гарячу пательню потрапили, – ні тобі хмариночки!

– Ой, брате, пропадемо ми тут, – благально сказав зморений вкрай Іван.

– Назад вороття нема, – відповів Сидір. – А ти, брате, про Настуню свою думай. Ти ж любиш її?

– Ой, люблю!

– То терпи. Вони ж там на нас чекають.

– То дай же хоч води напитися.

– І води не дам. Хіба що трохи, губи змочити. Напоїмо Мавку, а решту – самі!

Сидір і сам ледве здобувся на голос. Змочили губи – і рушили далі. Аж тут десь опівдні, саме, коли сонце вже їх, здається, досмажувало, з'явилася дівчина. Вона йшла їм назустріч. Та гарна ж, у вінку з польових квітів. Квіти свіжі, ніби щойно зірвані, ніби і сонце їх не пекло. Дівчина йшла прямісінько до них. Хлопці і про спрагу забули. А дівчина чинно привіталася і попросила, звертаючись до Сидора:

– А чи не маєш ти, козаче, часом води напитися?

– Є у нас вода, пригощайся, красуне!

І подав їй Сидір флягу з водою. Дівчина відпила трохи, а решту вилила коневі під ноги. Сидір з Іваном остовпіли, а дівчина зареготала:

– Що? Жаль води?

А Сидір поспішно:

– Ні, красуне, не жаль.

– Знаю, знаю, що мене шукаєте, і знаю, для чого.

– Допоможи нам, коли твоя ласка.

– Авжеж допоможу. Ви ж мені і води не пошкодували. Повертайтесь до мудрого дерева. Відміряйте від дерева три кроки і копайте криницю. Вода в тій криниці буде цілюща і благодатна. Нап'ється хворий – одужає, нап'ється немічний – міцнішим стане, нап'ється сильний – сили йому примножаться. І зніме та вода всі злі чари та наговори.

А за ваші добрі серця скорочу я вам дорогу. Так що не жалійте води – незабаром матимете її вдосталь. А зараз... – І вона вирвала квітку із свого вінка і подала Сидорові. – Візьми цю квітку і обоє закрийте очі.

Квітка була в руці у Сидора, друзі закрили очі, лише на мить закрили, ще у вухах дзвенів чарівний голос степової Мавки, а вже були вони у своєму лісі біля мудрого дерева. Ніхто не сподівався, що повернуться вони так швидко.

Напившись досхочу джерельної води та добре відпочивши, взявся Сидір за роботу – криницю копати. Недовго і копав – як благодатне джерело забило. Наповнилась Сидорова криниця цілющою водою, і всі, хто того хотів, могли пити її, вмиватися нею. Напився кінь – парубком-красенем став, напилася сарна – стала прегарною чорнявкою з довгою косою. А пташина мала пити не стала:

– Полечу перше й оповіщу всіх мешканців лісу. Бо як вони знатимуть? А вже потім ...

І полетіла. І, випереджаючи її, линула радісна пісня про цілющу воду з криниці, що викопана чумаком Сидором біля мудрого дерева.

Приходили, прибігали, прилітали звірі і птахи. Вони пили цілющу воду і ставали людьми – спадали з них злі чари.

Скільки ж їх, врятованих! І всі вони дякували чумакові Сидору. А Сидір сказав:

– Не мені дякуйте, а всім: і мудрому дереву, і сарні ... – і запнувся, – Галі, і Іванові, і маленькій пташині ...

Повів очима, шукаючи пташку, та її не було. Вродлива невеличка блакитноока дівчина посміхалася до чумака:

– Ось де я!

І Сидір також посміхнувся.

– А ще дякуймо Мавці степовій, що нарадила нам цю криницю викопати.

Сидір підійшов до криниці і кинув у воду квітку з вінка степової Мавки:

– Хай твоя квітка ніколи не в'яне!

– Я чую тебе, – долинув здалеку ніжний дівочий голос.

– Невже із степів її голос долинув аж до нас? – здивувався Сидір.

І почув далекий загадковий дівочий сміх.

Та раптом зашумів вітер-верховинець, листя з дерев посипалося, крони понахилялися. І на галяву просто згори опустився зелений трон, уміло змайстрований з гілок і заквітчаний усіляким лісовим зіллям.

– Лісовий цар, – загуло довкола.

На троні сидів невеличкий зелений чоловічок. На голові в нього була корона з дубового листя. Всі схилилися перед ним. Лише чумак Сидір стояв собі та й спокійненько розглядав лісового царя.

– А ти, чумаче, чому переді мною не схилиш свою горду голову? – озвався після привітання цар до Сидора.

– Бо не чув ще нічого про твої вчинки, царю, і не знаю, чи добрі вони, чи злі.

– Я дбаю про всі ліси на землі, про всі дерева, кущі, зілля, про всю живність. Я слідкую, щоб усе росло і цвіло в свій час, щоб усі законів лісових дотримувалися.

– Тоді я схиляюсь перед тобою, царю, – і Сидір вклонився цареві. – Але дозволь запитати тебе, як же так сталося, що допустив ти в свої володіння злого чаклуна?

– Скажу. Щоб цінувалося добро, мусить бути і зло. Боротьба із злом гартує і єднає всіх.

– Ні вже, царю, придумай щось краще для єднання. На те ти й цар, – сказав Сидір.

– Гаразд. А тепер скажи мені, Сидоре, як я маю тебе нагородити за те все, що ти зробив?

– Коли твоя ласка, – сказав Сидір, – то я б хотів мати коня, бо без коня мені не добратися додому.

Цар плеснув у долоні – і на галяві з'явився кінь: грива – як жар, копита – місяцем підковані. Подякував Сидір за такий дарунок.

– Проси ще. Що хочеш, проси, – сказав цар.

– А мені більше нічого не треба. Силу маю, руки вмілі, захочу – все матиму.

– Гордий ти, чумаче. Та я все ж нагороджу тебе. На ось тобі батіг. Кого вдариш ним – покірним тобі стане: чи то звір, чи людина.

– От дякую тобі, царю. Для дружини моєї це те, що треба.

– Ну-ну, це не для жінок.

– Та я легенько, люблячи, щоб розумнішою була.

Усі засміялися.

– А ще... На ось тобі гаманець, котрий ніколи не буде порожнім, скільки б ти з нього не брав. А ще... Перстень. Бо яка ж казка без чарівного персня? Як сутужно тобі буде, поверни камінчик на ньому – і я до тебе на допомогу прийду.

Подякував Сидір цареві, поклонився на чотири боки, сів на свого коня та й поїхав додому. А в лісі ще довго тривало свято. І всю ніч там соловейки співали, хоч їм і не час був співати, бо літо стояло у розпалі.

Зимова казка

Казка до весни

Зимовий вечір став на поріг. Бабуся Тетяна плете онукові теплі шкарпетки, щоб було тепленько його маленьким ніжкам – зима... Онук Юрасик – ось він, тут-таки. Натомився, набігався за день. Тепер пригрівся біля бабусі – відпочиває. І точаться між ними щирі розмови, як то звичайно між бабусею і онуком.

– Бабусю, а коли зима закінчиться? Чи довго ще лежатиме сніг?

– О, Юрасику, зима щойно почалася. При доброму морозі сніг лежатиме аж до весни. А хіба тобі зима вже набридла? Ти ж любиш санчата, ковзани. А вчора он якого сніговика ви гуртом зліпили. Гарний сніговик.

– Зиму я люблю. Незабаром Святий Миколай ходитиме, а там – Новий рік, Різдво, коляда... А там після Різдва нехай би відразу й весна прийшла.

Бабуся засміялася.

– Всьому, онучку, свій час. Буде й весна. А зараз треба насолоджуватися зимою. У неї є також свої принади.

– Бабусю, а до мене прийде Святий Миколай?

– Ну, якщо будеш чемний, то прийде, ти ж знаєш.

– Я ж чемний, правда? А ту вазу я ненароком розбив.

Хлопчик опустив очі.

– Ну... що розбив – це нічого, буває. А от чому не сказав?

Юрасик ще більше знітився.

– Ну... Вас тоді не було, мами також не було. А таткові сказати я боявся. Але я більше так не буду.

– Що не будеш? Розбивати вазу чи приховувати свої кепські вчинки?

– І розбивати не буду. Я ж сказав, що ненавмисне. А якщо вже так трапиться, то я розкажу.

– Добре, Юрасику. А зараз лягай вже спати. Вже час.

– А казку?

– Казку? Ну, гаразд. Яку тобі?

– Якусь таку... зимову, бабусю. І довгу-довгу. Аж до весни.

– Ну, мій хлопчику, така довга казка й набриднути може.

– Ні, бабусю, ні, не набридне.

– Гаразд. Але краще я розкажу тобі не одну казку, а декілька: сьогодні, завтра...

– І аж до весни?

– Ну, гаразд. До весни.

– От шкода, що мої друзі тих казок не слухатимуть. Ті казки у Вас, бабусю, завжди такі цікаві. Шкода, що я один їх слухаю.

– А ми от що зробимо: зо три казочки запишемо у книжечку. Твої друзі та й інші дітки зможуть їх прочитати. А хто ще не вміє читати, тому зможе прочитати братик чи сестричка, татко чи матуся.

– Або бабуся.
– Може, й бабуся.
– Це добре. Я такий радий. Ну, вже, будь ласка.
– А ти ручки помив? Зубки почистив?
– Так, так, бабусю.

– Тоді лягай чемненько,
накривайся тепленько.
Казку казати –
не насіння лузати.
Надворі зима
снігу намела.
Снігу – повен двір.
І пташина, й звір, –
все тепла шука,
все весну гука.
Та весна не йде –
свого часу жде.
А метелиця
снігом стелиться.
Сніговик до віконця підходить,
задубілі руки розводить,
до віконця припада,
в нашу хату загляда.
Казку він почути хоче.
Він посидів би охоче
тут із нами за столом,
та не дружить він з теплом.
Бо як йому тепло стане,
він відразу ж і розтане.

Подарунок від святого Миколая

В одному місті жив собі чоловік. Ні родини в нього не було, ні дітей, а лише саме багатство. А що того багатства в нього було – не міряно, а що вже тих грошей в нього було – не лічено. Жив собі та й жив і думав, що завжди йому так буде. Та мав той чоловік одну біду: був він страшенно скупий. А якщо добре подумати, то не одну біду мав, а цілих три, а може, й більше, бо, окрім того, що він був скупий, мав ще й зле серце і черству душу. А деякі люди казали, що душі у нього і зовсім не було. Ніколи він не пожалів ні собаки бездомного, ні злидаря безхлібного. Ото жив він собі так і казав:

– От який я багатий. Що мені ті люди, коли вони бідніші від мене? – І посміхався спогорда.

Зима цього року видалася люта. Хурделиця трусила снігами, видуваючи з убогих хат останнє тепло. Мороз був такий, що у сміливців, котрі наважилися надвір вийти, аж сльози з очей витискав. Саме в ту пору Святий Миколай по світу ходив,

додивляючись, хто з дітей залишився ще без подарунка, прислухаючись до дитячих думок і бажань.

– Ніби всіх обійшов, – задоволено сказав сам до себе Святий Миколай. – Всіх дітей обійшов і всі подарунки розклав. Жодного не залишилося.

Аж дивиться – дівчинка маленька біля вікна сидить, у сніговицю заглядає.

– Ай-ай-ай! Це ж вона мене виглядає. Бідна сирітка, що в наймах у багатих людей служить. Як же це я її без подарунка залишив? – Бідкався старий дідусь. – Старий, видно, став. Що ж робити? І, як на лихо, всі подарунки закінчилися. А дівчатко чекає. Вірить, що я прийду. Бач, як у віконце дивиться. Зайду-но я он до того багатія, попрошу щось у нього для тієї сирітки.

Та й постукав у ворота.

– Хто там? – питає багач.

– Та то я, перехожий один. Пустіть погрітися.

– Ще чого! Вештаються тут всякі...

– Пусти, чоловіче добрий, бо замерзну.

– То й замерзай. А мені що до того!

Тут Святий Миколай вже більше не чекав, бо він і сам міг у дім увійти, не потребував чиєїсь допомоги. Бо як же він інакше дітям подарунки під подушки розкладав би? Став Святий Миколай перед тим чоловіком та й каже:

– Я – Святий Миколай. Прошу у тебе щось для бідної сирітки. Не може ж вона залишитися без подарунка.

– Мені однаково, хто ти такий і як тебе звати. Мені байдуже, чи ти святий, чи грішний. Багатство моє таке велике, що я можу ні з ким не рахуватися. Я наймогутніший, бо я – найбагатший. А найбагатший я тому, що у своєму житті я ще нікому нічого не дав.

– Але багатство не вічне. Вічне тільки добро, яке ти зробиш людям. Бо добро породжує інше добро, ще більше. З твоїм багатством часом може щось трапитися.

– Нічого з ним не трапиться. Я сторожу надійну поставив, вона пильно береже мої скарби.

Пішов Святий Миколай, шкодуючи того нещасного чоловіка, що, надбавши багатство, забув про душу. Тихенько підійшов до вікна, де чекала на нього бідна дівчинка. Заснуло дівчатко, поклавши голову на підвіконня.

– Ти не залишишся без подарунка, дитино моя, – промовив тихенько. І вклав в уста дівчинки пісню.

Прокинулася вранці дівчинка і заспівала, та так гарно, що аж сама здивувалася.

– Ой, – засміялася радісно, – а я думала, що Святий Миколай забув про мене.

Не забув.

Минув час. Дівчинка виросла і стала відомою співачкою. Вона їздила по світу і несла людям пісню. І де тільки лунала її пісня, люди посміхалися і ставали добрішими. Дівчина та стала багатою, але ніколи не забувала, як їй колись було важко та гірко в її сирітстві. Допомагала бідним, жаліла бездомних котів і собак, була до всіх доброю і раділа від того. А ще вона шанувала Святого Миколая і його свято.

Одного разу, саме в той зимовий вечір, коли Святий Миколай, припасши подарунки, провідує сонних дітей, поверталася вона додому і побачила біля дороги бідного нужденного чоловіка, що просив хоча б кусник хліба, тремтячи від лютої стужі. Пожаліла дівчина старого. Взяла його в свою оселю, обігріла, нагодувала, дала чисту одежину. Тут став перед нею Святий Миколай і сказав:

– Цей чоловік пожалів колись для тебе малу дещицю від свого багатства. Чи й тепер будеш доброю для нього?

– Так, буду, – сказала співачка, – бо він вдвічі нещасніший за найбіднішого бідняка, бо в нього немає душі.

Заплакав тут старий і сказав:

– Святий Миколаю, я згадував часто у своєму безталанні твої слова. Так, багатство не вічне. Вічне тільки добро, яке зробиш ти людям. Моє багатство пропало від злодіїв і пожежі. І більше у мене нічого не зосталося, бо добра на світі я не зробив нікому. – Сказав так і заплакав ще дужче.

– Якщо ти плачеш, то ти не такий вже й пропащий, – промовив Святий Миколай. – Молися, чоловіче. Бог милосердний, то, може, й простить тобі.

Новорічна казка

У маленької Орисі не було ні татка, ні матусі. Вона їх майже не пам'ятає. У їхній старенькій хатині поселилася така ж старенька тітонька Уляна. Вона й доглядала дівчинку. Добра була, любила Орисю і називала її своєю донечкою. Тільки жили вони дуже вбого. Тітонька була вже в літах, а Орися ще маленька. От коли вона виросте, тоді... А зараз надворі зима. Всі діти бігають, втішаються санчатами, ковзанами і білим снігом, ліплять сніговика, а Орися в хаті сидить. Ні, вона здорова, і нічого в неї не болить. Просто у дівчинки порвалися черевики. А як без черевик на сніг підеш? От і сидить, і зі смутком дивиться у вікно, як бігають по снігу діти.

А незабаром Новий рік. У їхньому містечку на майдані стоятиме прибрана ялинка, а Орися й далі сидітиме в хаті. Це просто нестерпно. І дівчинці хочеться плакати. Але вона не плакатиме, бо тітонька побачить і буде дуже переживати та бідкатися, а може, ще й сама заплаче. А Орися того не хоче. Вона вже щось сама придумає: не така вже вона й маленька. А що ж вона придумає? І в Орисиній голівці заклубочилися, завирували якісь думки, химерні і чудні. Вона навіть про свій смуток забула.

Дівчинка дуже любила казки. І не просто любила, а вірила, що все це – правда... От кажуть, що в Новорічну ніч збуваються всі бажання. Невже ж таки всі? Невже і в Орисі будуть нові черевички? Чи можна в таке повірити? Але ж кажуть. От треба тільки... І дівчинка гарячково почала будувати якісь химерні задуми. Ну, звичайно, коли вона отак сидітиме в хаті, то звідки ж Новий рік буде знати про її бажання? Треба зустріти Новий рік і сказати йому. А як вона на площі при всіх скаже, що вона хоче новенькі черевики? Ніяк не скаже, бо соромно при всіх. Треба його перейняти десь по дорозі. А кудою ж він йтиме? Звісно, кудою: через ліс. Ітиме лісом, а потім вийде на дорогу і попрямує до їхнього містечка, на майдан, де стоїть ялинка. Значить, Орися повинна перестріти його в лісі і там, коли їх ніхто не чутиме, вона і попросить собі нові черевички. Для нього ж це, мабуть, дрібниці. Тільки в чому ж їй у той ліс піти? В чому?.. Ага, вже знає, в чому. Там у комірчині стоять шкарбуни тітоньки Уляни. Правда, вони також подерті. Але це нічого. Орися намотає на ноги онучі, як це колись робили, і взується. Шкарбуни, правда,

дуже великі, але це не біда: якось вона вже дійде до того лісу. Її стареньке пальтечко ще можна вдягнути. А зверху дівчинка запнеться великою хусткою. Тітонька на неї не розсердиться, коли потім довідається, для чого вона її взяла. А може й розсердиться. Бо тітонька не дозволяє Орисі самій відходити далеко від дому. Але, коли Орися повернеться у нових черевичках, то й тітонька пересердиться, посміхнеться і похвалить її. А може... а може ще й для тітоньки щось попросити? Ні, це вже буде занадто. Але як воно буде: Орися матиме новенькі черевички, а тітонька Уляна – нічого? Ні, так не годиться. Орися попросить для тітоньки... ну... хоча б нові рукавиці, а то її вже зовсім порвалися. Увійде в хату – і довго на руки хукає: зовсім замерзли без рукавиць. От і добре. І це вона придумала. Але ж як їй іти в той ліс? Треба ж пізніше, щоб не довго там чекати. А якщо вовки? Ой, аж мороз поза плечі. Але кажуть, що вовків тепер у їхньому лісі немає. І справді, які там вовки! Хіба собака який вирветься. Та для собаки Орися припасе кусник хліба.

Усі готувалися до Нового року. І в їхній хаті було чистенько прибрано, запахло ялинковими гіллячками, що стояли у вазі на столику. Тітонька напекла смачних пиріжків з картоплею і капустою, наварила смачного борщу. От і повечеряли. Тітонька сказала:

– Ти, Орисечко, лягай спати, а я до ялинки перейдуся, подивлюся, що там робиться. Я довго не буду. Ти спи. І нікому не відчиняй.

І тітонька поцілувала дівчинку, попідтикавши їй ковдру.

Коли затихли тітоньчині кроки, Орися вилізла з-під ковдри й почала збиратися. Було трохи лячно, але вона відганяла той страх і намагалася думати тільки про новенькі черевички. Поклала в кишеню кілька ще теплих пиріжків і кусник хліба. Та й пішла. Дорогу знала, бо вони з тітонькою влітку часто ходили до лісу по гриби та по ягоди. Але ж тоді був день. А зараз зовсім темно та ще й сніг. Ішла поза будинки, щоб менше зустріти знайомих, а то ще почнуть питати, куди вона та навіщо. Довго йшла. Вона б побігла скоренько, та заважали величезні і важкі шкарбуни. Вийшла на дорогу. Попереду бовванів ліс. Десь майнула думка: “А може, вернуся? Там у хаті тепло. Кіт Мурко вмостився на плиті, спить собі, муркоче. А черевички?”.

І Орися йшла далі. Вона тільки боялася спізнитися і розминутися з Новим роком. Та була впевнена, що іншою дорогою він ніяк не міг пройти.

Увійшла в ліс, засніжений і страшний. Почала пригадувати казки про те, що в Новорічну ніч і звірі добрішають, і дерева розмовляють. Ставало дедалі холодніше. Мороз набирав сили. Спершу був слід від санчат: видно, по ялинку хтось приїжджав. А далі – тільки сніг: ні дороги, ні стежки.

– Ой, а кудою йтиме Новий рік? А може, сісти отут на оце повалене дерево та й чекати його? Е, ні, так не можна. Тітонька розказувала, що так можна й замерзнути.

Дівчинка вже пошкодувала, що, не спитавши своєї дорогої тітоньки, пустилася у такі мандри. А може б і тітонька з нею пішла? Ні, не пішла б. Дорослі чомусь не вірять у казки. Холодно, нестерпно холодно. А що, коли вовк? Та ж казали, що нема вовків. А що, коли якийсь один-єдиний забрів із чужого лісу? І Орисі стало страшно і захотілося плакати.

І раптом дівчинка почула ніжні, мелодійні дзвіночки. Вони наближалися. Лісом їхали сани, розкішні, великі, запряжені двома гривастими кіньми, а на санях – юнак.

– Це Новий рік, – крикнула дівчинка і побігла з усіх сил до саней, плутаючись у своїх великих і важких шкарбунах. Новий рік зауважив її, але він не міг зупинятися: часу ніхто не може зупинити, навіть найсерйозніші події. Він просто нахилився і на ходу підхопив дівчинку. Шкарбуни так і залишилися у снігу.

“Нехай залишаються, вони старенькі”, – подумала Орися. Не могла ж вона зупиняти час через якісь старі подерті шкарбуни.

– Ти зовсім замерзла! Як ти сюди потрапила у такий пізній час? – запитав юнак, кутаючи дівчинку у своє хутряне пальто.

– Я... я хотіла зустріти Новий рік.

– А чому ж ти не чекала його вдома?

– Я хотіла у нього попросити для себе черевички, бо мої зовсім порвалися. А для тітоньки – рукавиці. Вона у мене дуже хороша.

– Оце так пригода! – посміхнувся хлопець і дістав свій “мобільник”. Орися такий вже бачила у їхнього сусіда. Тільки цей був кращий.

– Алло! Мені потрібна швидка допомога.

– Я не хочу в лікарню, – заплакала Орися. – Я не хвора.

Та юнак її заспокоїв:

– Цить, не плач. Це не лікарі, а чарівники. Розумієш, я поспішаю і не можу затримуватися. А вони вже тобі допоможуть.

– То я не зустріну Нового року?

– Ти вже його зустріла, маленька, скоріше від інших зустріла. Тепер усе буде добре, не хвилюйся.

І знову взявся за свій “мобільник”.

– Як ви сказали? Всі на виклику? Нічого не знаю. У мене дівчинка, боса, в лісі. Що? Кіт у чоботях? Ні, він не годиться. Пришліть мені чаклунку з Синіх гір. Що? Нема? Розшукайте і пришліть.

І раптом щось у повітрі зашуміло, завихорило.

– Ой, літаючі сани, – здивовано вигукнула Орися. – Хіба таке буває?

– Буває, маленька, ще й не таке буває. Хіба ж ти не віриш у казку?

– Вірю, дуже вірю.

– Та звичайно, що віриш, бо інакше ти і в ліс у таку пору не пішла б.

– А це казка? – все ще не вірила Орися.

– Щонайсправжнісінька.

Літаючі сани порівнялися з їхніми і сповільнили швидкість. Орися глянула – і сама собі не повірила: і коней не було, а вони їхали. Самі! На санях сиділа... справжня красуня. Довге волосся вибивалося з-під хутряної шапочки і розвівалось від швидкого руху. І шапочка, і чобітки, і шубка, і навіть волосся були засипані срібними та золотими блискітками. Орися так задивилася на красуню, що й про черевички забула.

– Ти чого це такий галас здійняв? Твій час ще не настав, а ти вже хочеш владу свою показати. Не гоже так.

– Справа дуже пильна: дівчатко могло замерзнути.

– Та я розумію. Ну, давай дівчинку.

І юнак передав Орисю чаклунці з Синіх гір, а та швидко закутала її у велику хутряну накидку, і їхні сани піднялися в повітря.

– До побачення! – гукнула Орися.

– Приходь на майдан, – радісно прокричав у відповідь хлопець.

Через коротку мить Орися була вже в якомусь дивовижному палаці. Вона такий вже десь бачила, але не могла згадати, де саме. “У якійсь казці. Але от в якій?”

Та Орисі не дали згадати, а поставили перед нею… чай з малиною.

І чаклунка лагідно сказала:

– Пий, дівчинко, це чудовий напій.

– А на ялинку?

– Встигнемо й на ялинку. Ти пий.

І Орисі стало тепло і гарно.

– Але я хотіла попросити для себе нові черевички, а для тітоньки – нові рукавиці.

І зашарілася. Чи то від гарячого чаю, чи від своєї сміливості.

– То добре, Орисю, що ти за тітоньку свою не забула.

А довкола вже метушилися русалки, принцеси, снігуроньки. Вони складали у велику валізу одяг: новий, гарний, для Орисі і для її тітоньки. Одна сукня дівчинці особливо сподобалася. Вона була ну зовсім, як у Попелюшки. І черевички до неї.

– Ой, – не витримала дівчинка, – а можна…

– Ні, Орисю, валізу ми відвеземо додому. Це ти одягнеш потім, у теплі. А зараз…

І Орися побачила одяг із справжнього пуху – легенький і теплий. А ще… чобітки, новенькі, блискучі, з хутром у середині.

– Це мені?

– Тобі, тобі. Одягайся швидше. Ми мусимо встигнути на свято, на зустріч Нового року.

Вишиваний кожушок і хутряна шапочка довершили Орисине вбрання.

– А ці рукавички ти сама своїй тітонці подаруєш і неодмінно скажеш: “З Новим роком!”.

Це були чудові хутряні рукавички, прикрашені вишиттям і блискітками. Незважаючи на те, що дівчинка була зовсім ошелешена, вона все ж не забула сказати:

– Я Вам щиро дякую і за себе, і за тітоньку.

Коли годинник на ратуші пробив дванадцяту годину і всі стали вітати одне одного з Новим роком, над площею пролетіли повітряні сани і опустилися біля самісінької ялинки. А з тих саней зійшла чаклунка Синіх гір і Орися.

– З Новим роком, – сказали вони і приєдналися до загального свята.

Добра чаклунка почала роздавати дітям і дорослим новорічні подарунки. Орися підбігла до тітоньки Уляни, що дивилася на все це диво і думала: “Як жаль, що немає тут моєї Орисі. От би пораділа дівчинка”. І зітхнула. Аж тут до неї підбігло прегарне дівчатко та й защебетало Орисиним голосочком:

– Ой, тітонько, тільки не сваріть мене. З Новим роком! А ось Вам подарунок.

Тітонька Уляна довго дивилася на ту прегарну дівчинку, на її пишне вбрання і не могла повірити, що це її Орися. За ними спостерігав Новий рік і посміхався, бо яка ж це приємність робити людям добро.

– Тепер Ви, тітонько, вірите у казку? Ну, що казки – це правда?

– Вірю, моя дитино. Давай будемо вірити з тобою тільки у добрі казки.

Цариця зими

У зимку ночі довгі, а дні зовсім короткі. Не встигло сонечко вгору підбитися, як йому вже час заходити. Особливо рано темніє на селі. А ще, коли згадати ті далекі часи, як по селах і електрики не було. Не вірите? Як це електрики могло не бути? А запитайте у Ваших бабусь, то вони й розкажуть, як сиділи колись при гасовій лампі: і шили, і вишивали, і пряли, й уроки вчили... Ото саме про ті часи й мова.

У Марусиній хаті споночіло. А гасова лампа посвітила трохи, а потім блимнула та й погасла.

– О, гасу забула налити, – забідкалася мама.

– Нічого, – заспокоїв батько, – раніше спати ляжемо. Добре, що по господарству впоралися. А шити-прясти ще й завтра встигнеш. Спочинь трохи. Всього не пошиєш і не спрядеш. Ти у мене і так господиня нівроку.

– Та воно так. Але якось чудно так зарання спати лягати. Не свято ж.

– Нічого. Спочинемо трохи.

Рано й полягали. Маруся спала у невеличкій найтеплішій світличці. Їй тут було добре і затишно. Тут їй завжди снилися добрі і цікаві сни. Та чомусь сьогодні сон до неї довго не приходив. Батьки, натомлені щоденною роботою, швиденько поснули, а дівчинка ще довго перекидалася з боку на бік і чомусь ніяк не могла заснути. За вікном хурделило. У вікна жбурляло снігом. Пустувала метелиця – так любив казати Марусин татко. Але сьогодні та метелиця щось уже занадто розпустувалася: грюкала чимось, завивала в комині – дівчинці аж страшно було. Хоча... чого їй боятися? У хаті тепло, двері зачинені, тато і мама за стіною сплять. Маруся вже зібралася задрімати, як раптом... А може це їй здалося?.. Прислухалася... ні, не здалося. Хтось явно стукав у сінешні двері. Спершу Маруся хотіла розбудити татка чи матусю, але...

– Я не така вже й маленька, – сказала собі дівчинка. Маруся добре пам'ятала, що двері самій нікому не можна відчиняти. А вона й не відчинятиме. Вона тільки... накинула пальтечко, хустку, вскочила у трохи великуваті валянці.

– Хто там? –запитала. За дверима почувся невиразний жіночий голос:

– Угу-гу-у! Відчини!

– Я зараз. Я розбуджу маму чи тата.

– Ні-ні! Що ти! – голос трохи пом'якшав і став виразніший.

Було схоже, що за дверима – стара жінка.

– А-а, це, певно, бабуся Ликера. Певно, їй щось треба. Може, ліків яких... Зараз, зараз відчиню...

Маруся ледве відсунула міцний важкий засув... А далі двері вже самі вирвалися з її рук і відчинилися настіж. Повіяло холодом і сипнуло снігом. Дівчинка хотіла вскочити в хату та гукнути тата або маму, але не встигла. З голосним реготом підхопила метелиця Марусю, загорнула геть усю в холодну снігову ковдру та й помчала кудись у безвість. Дівчинка пробувала кричати, але снігу набилося повний рот і вона закашлялася. Спробувала заплакати – сльози тут-таки перетворювалися на крижинки. А метелиця реготала, вила, танцювала, крутилася, аж у Марусі паморочилася голова.

Раптом усе стихло, і дівчинка відчула, що вона стоїть на землі, вкритій глибоким снігом. Маруся довго виборсувалася з-під снігової ковдри, протирала заліплені снігом очі. Довкола було тихо. Ніхто не вив і не реготав.

"А де ж метелиця?" – подумала дівчинка. Вона страшенно замерзла, не відчувала ні рук, ні ніг. Як колись вчив її тато, Маруся почала тупотіти ногами і розтирати лице та руки снігом. І раптом почула зовсім поруч голос:

– О, я бачу, ти тямуща. Таких мені і треба.

Дівчинка озиралася довкола, та нікого не бачила. Але хтось же тут є! Це, мабуть, та метелиця, що вкрала її. І Маруся сказала:

– Як Вам не соромно! Я Вам відчинила, а Ви...

– Ха-ха-ха! А хіба ж ти не знаєш, що двері нікому не можна відчиняти?

– Та знаю, – зітхнула дівчинка і далі не знала, що сказати.

Та все ж зважилася:

– Тітонько, відпустіть мене додому. Ну, будь ласка!

– Яка я тобі тітонька? Я – Цариця зими.

– Хіба ж цариці такі бувають?

– Які це "такі"?

– Злі та недобрі. Хіба цариці викрадають маленьких дівчаток? Ні, Ви не цариця, Ви, мабуть, Баба-Яга.

– Ах, ти, дівчисько! Замовкни! А то оберну тебе на звичайнісіньку бурульку. Тоді знатимеш.

Дівчинка замовкла, хоча розуміла, що й так вона незабаром замерзне, бо ні мама, ні тато її тут не знайдуть.

Сходило сонце. Маруся побачила, що довкола неї – густий ліс. Деревам було важко тримати снігові шапки – і вони аж стогнали, поскрипуючи. Білочка дивилася на дівчинку своїми намистинками-очима.

– Що? Роздивилась? – знову старечий скрипучий голос.

– Де Ви? Я Вас не бачу.

Дівчинка роззиралася довкола, але нікого не бачила.

– Покажіться мені. Я хочу Вас побачити.

– Дивись праворуч.

Маруся глянула і побачила сніговий вихор.

– А... для чого я Вам? – несміливо запитала дівчинка.

– Ти будеш мені служити. Будеш людей у ліс заманювати, з дороги їх збивати. Йде, скажімо, перехожий і чує, як дівчинка плаче. Хто ж з людей відмовиться допомогти дитині? Люди добрі. А я їх тим часом і заведу в хащі, і заморожу.

– Я ніколи такого не робитиму.

– А це ми ще побачимо. Все робитимеш, голубонько, як добре змерзнеш. А це вже я постараюся.

І дихнула на дівчинку холодним морозяним вітром, що в Марусі аж подих перехопило. Тут білочка з очима-намистинками не витримала:

– І не соромно збиткуватися над бідною дитиною?

Маруся здивувалася. Вона чула, що звірі і птахи розмовляють, але знала, що це буває тільки в казках. А може, вона вже замерзає і це їй видається? І дівчинка вщипнула себе за ніс. Ні, вона не замерзає. Розтерте снігом личко пашіло. Дівчинка з цікавістю подивилася на білочку.

– Я про тебе всім мешканцям лісу розкажу, – не вгамовувалась та. – Всі знатимуть, яка ти недобра.

Метелиця сердито закушпелила снігом:

– Цить, куцохвоста, а то заморожу.

– Це я куцохвоста? Ото вже брешеш, стара відьмо. Глянь, який у мене пухнастий хвіст. Ти б і сама такий хотіла, та дзуськи! Заморозиш? Мене? Ха-ха! Дзуськи! Ти зугарна над беззахисними дітьми збиткуватися. А мою теплу шубу тобі не пройняти. Іди краще з нашого лісу, доки ми на тебе весну не накликали.

Розгнівалася метелиця. Закрутився сніговий вихор, зарипіли й застогнали старі дерева, а молоді до землі понагиналися.

Аж Марусі стало страшно.

– Я іду-у-у! Але незабаром поверну-у-усь! Тільки брата свого Мороза покличу. Тоді ви дізнаєтесь, по чім ківш лиха! А ти, неслухняне дівчисько, померзни трохи, то, може, порозумнішаєш і покірнішою станеш.

Сказала так метелиця та й подалася лісом. На галяві все стихло, а десь далеко в лісі відлунював сердитий голос метелиці:

– Угу-гу! Угу-гу!

Маруся заплакала, безпомічно і безпорадно, як плачуть лише діти. І тут вона почула голос білочки:

– Не плач, дівчинко, краще лізь сюди, до мене у дупло. Тут тепло. І горішками я тебе пригощу. А мої маленькі білченята охоче з тобою побавляться. Нумо, швиденько, доки метелиця не повернулася. А то пропадеш тут.

– Ви така смілива, – крізь сльози сказала Маруся. – Але я боюся, щоб Вам метелиця не завдала шкоди.

– Ти не бійся. Нічого вона мені не зробить. Швидше лізь сюди.

Дівчинка спробувала залізти на дерево. Та де там! Вона була така маленька, а стовбур такий заледенілий, товстий та колючий. Їй би хоч трішки, щоб до гілок дотягнутися. Та де там!

– Кабане-Іклане, – гукнула білочка, – допоможи дитині. А ти, дівчинко, його не бійся, він тебе не скривдить.

На галявину вийшов здоровенний вепр. Він був навіть дуже страшний. Але Маруся вже і його не злякалася, стільки пережило її маленьке серденько.

– Рох, рох! Залізь на мою спину.

Обіпершись передніми лапами об стовбур дерева, кабан чекав, доки дівчинка видряпалась до найнижчих гілок. А далі вже вона зможе й сама.

У дуплі справді було тепло і затишно. Двоє білченят дивилися на Марусю цікавими оченятами-намистинками, такими самісінькими, як у їхньої мами.

– Не бійтеся її. Це маленька дівчинка, людська дитина. Вона у нас поки що поживе. Бери горішки, підкріпися. Ти голодна.

– Дякую Вам, – сказала розчулено дівчинка. – Але ж Вам самим...

– Не турбуйся. Я запаси великі зробила. Вистачить. Та й весна вже не за горами. Тому і лютує метелиця.

По якімсь часі прилетіла люта метелиця та й сіла під ялиною спочивати. За нею і Мороз прискрипів по снігу. Як притисне, як почне все живе холодом сковувати. А сам сміється – задоволений, що таку силу має. А звірятам що? Дошкуляє, звісно, морозяка. Та вони у нори свої та барлоги поховалися, весну чекають. От тільки зайчику біда: ні хатки у нього, ні нірки. Шубка, хоч і тепленька, та однак холодно. Та ще голод дошкуляє.

– І коли вже весна та прийде? – думає бідолашний зайчисько. – Її все нема та й нема.

Пригрілася Маруся у дуплі та й задрімала. Білочка наказала білченятам не пустувати: нехай поспить натомлене дівчатко. А метелиця саме й згадала про дівчинку:

– А де ж це моя полонянка? Чи не замерзла часом? Ні, наче не видно. Куди ж вона поділася? Утекти ніяк не могла. Цей сніг не для її ніг... Ей, білочко, ти часом не бачила того дівчиська?

– А якби й бачила, то що?

– То сказала б мені.

– Довго чекатимеш. Аж до весни.

– Не нагадуй мені за ту весну. І чого всі тільки про неї й говорять?

– Бо ти вже всім набридла.

– Ну-ну! Ти не дуже.

А Мороз усе дужчав та й дужчав. Заходило сонце. На ліс опускалася довга і морозяна зимова ніч.

А в Марусиній хаті був смуток і сльози. Коли прокинулися від холоду Марусині батьки, бо з хати вітром усе тепло вивіяло, вони страшенно здивувалися, що сінешні двері відчинені. А ще більше вони здивувалися, коли побачили, що нема їхньої донечки.

– І куди ж вона могла піти серед ночі? –плакала мама.

– Ні, не могла вона нікуди піти. Це якісь лиходії викрали нашу Марусю, – сказав сумно тато.

Уже де не питали, де не шукали – нема і сліду ніякого. Ніхто не чув і ніхто не бачив. Тільки всі скаржилися, що цієї ночі дуже вже метелиця розходилася. Такого бешкету по селу понаробляла: тому дах зірвала, тому клуню перекинула.

– Ото вона і забрала нашу дівчинку, – сказав Марусин тато.

– Ти що, старий, ще й досі в казки віриш?

– Та... спробуй тут не вірити... А якщо вірити, то давай думати, куди б вона її понесла.

– Якщо вірити в казку... то в ліс. Куди ж іще? Ой, пропала наша дівчинка, замерзла в тому лісі.

– Цить, стара, не плач. Якщо вірити в казку... тоді мусить хтось допомогти нашій дитині. Казка має закінчитися добре.

– Але не можемо ми сидіти, склавши руки, і чекати, доки закінчиться казка. Треба щось робити.

– Звичайно. Ось піду-но до сусіда Миколки. Вони дружать з нашою Марусею, то, може, він нам допоможе.

– Миколка? Та він ще зовсім маленький.

– То нічого, що маленький. Зате сміливий та розумний. І в казки вірить. Тут без того не можна.

Прийшов Марусин тато до Миколки, а той саме щось майструє.

– Що це ти, Миколко, робиш?

– Та от... весна незабаром прийде, птахи прилетять, треба годівнички порозвішувати. Та й шпаківень кілька зроблю: нехай радіють співуни.

– Це ти молодець. А я до тебе у справі прийшов. Ти знаєш, що зникла наша Маруся?

– А я саме збирався до Вас іти, бо чув щось таке від дівчат, але ті дівчата завжди щось вигадають, то я й не повірив.

– Чого це ти так на дівчат? Серед них, як і серед хлопців, усякі бувають.

– Та я нічого. Маруся не така, Маруся справжня. А що, вона й справді зникла?

– Так, Миколко, зникла.

Марусин батько був дуже засмучений, і хлопчик лише тепер зрозумів, наскільки це серйозно.

– А може, вона не по-справжньому зникла? Ну, заховалась кудись чи що...

– Ні, Миколко, по-справжньому. І навіть дуже по-справжньому.

– А куди ж вона могла податися?

– По-моєму, її вкрала метелиця.

– Метелиця?.. – Хлопчик замислився. – А що ж... таке може бути. Адже вкрала колись Снігова королева хлопчика Кая. Я знаю, я про те читав. Треба йти її шукати. О, Снігова королева занесла Кая в далеку Лапландію. Я піду її шукати і знайду. Аж у Лапландію піду.

– Ні, я думаю, так далеко йти не доведеться. Чомусь я думаю, що найперше шукати треба в нашому лісі.

– Я зараз. Зберуся та й піду.

– Ні, добрий хлопчику. Незабаром уже вечір. Почекаємо до ранку.

– До ранку? Це довго. А що, коли Марусю там кривдять?

– Мусимо почекати. Не можеш же ти йти до лісу проти ночі. Вранці й підеш. Я б і сам з тобою пішов, але казка відкривається тільки дітям.

– Так. Що ж мені треба? Для зайчика морквину, для білочки горішків, для кабана-Іклана – картоплі, а для вовка Сіроманця... Що ж для вовка? Ага, придумав: шматок сала. А ведмеді ще сплять.

Не спалося Миколці тієї ночі. Ще й сонце не зійшло, а хлопчик уже вирушив у дорогу.

А Маруся тим часом бавилася з білченятами. Вона розказувала їм казки, вчила їх лічити до десяти. Мама-білка була задоволена і тішилися з того, які у неї розумні й тямущі діти. Та час від часу дівчинка зітхала і в неї на оченятах з'являлися сльози.

– Тобі сумно? –питала білочка.

– Звичайно, сумно. Там десь мама, певно, плаче та журиться. Вони, мабуть, мене шукають. Миколка – той неодмінно шукатиме.

– Не хвилюйся, ми зайчика у розвідку пошлемо. Ей, Куцохвостий, – покликала.

– Я тут, – почулося.

– Де ти? Я тебе не бачу.

– Ось тут я, за ялиною мерзну.

– Ну, от що. Не мерзни, а побігай по лісу й уважно подивися, чи ніхто не шукає дівчинку Марусю.

– А як я знатиму?

– Побачиш хлопчика Миколку – то й запитаєш.

– А якщо це мисливець?

– Маленькі хлопчики мисливцями не бувають.

– А якщо вовк чи лисиця?

– Не мені тебе вчити. Сам знаєш, як це зробити. Ти тямущий.

– О, так, я дуже тямущий! Дуже-дуже тямущий!

– Ти ще й хвалько. Але поки що хвалитися нічим. Треба допомогти дівчинці.

І зайчик побіг. Довго він бігав по лісу, заплутуючи свої сліди. Коли зирк – хлопчик. З рюкзачком, уважно роздивляючись, повільно йде лісом.

“Без рушниці – значить, не мисливець”, – подумав Куцохвостий і вибіг назустріч хлопчикові.

– Ти Миколка? – запитав.

Хлопчик оглянувся, лише на мить здивувався і відповів:

– Так, я – Миколка. А ти звідки знаєш?

– О, ми, зайці, все знаємо. А тим паче я. Бо я – дуже тямущий. Ти шукаєш дівчинку Марусю?

– Так, шукаю. А ти знаєш, де вона? Скоріш веди мене до неї.

– Вона живе в білчиному дуплі, ходімо.

– А ти нічого не переплутав? Як це дівчинка може жити в дуплі?

– Живе, ходімо, то й сам побачиш.

І Миколка пішов, майже до пояса застрягаючи в снігу.

– Почекай, зайчику, – просив час від часу хлопчик. – Ти легенький, ти по верху біжиш, а я так не можу.

Та шлях подолано. Незадовго Миколка вже був біля дупла. Вилізла з дупла Маруся і тут-таки розплакалася. Всі лісові мешканці потай, щоб не налякати дітей, стежили за ними. Стежили і раділи.

Та раптом усі здригнулися: у лісі загуло, заревло – і несподівано з’явилася метелиця.

– Угу-гу! Так ось де ти! Тепер ти від мене не втечеш.

Миколка затулив собою дівчинку і гукнув, перекрикуючи дике ревище:

– Я не дам тобі Марусю!

– А я й тебе заберу. Ти мені також знадобишся.

– А я не боюся тебе.

Діти з усіх сил трималися одне за одного. Білочка гукнула:

– Ану, лісові мешканці, невже не захистимо дітей? Давайте всі разом кликати весну.

І звідусіль почулися голоси птахів і звірів:

– Весно красна, прийди, вирятуй нас із біди.

– Я йду-у, – залунав у лісі преніжний голос весни.

І замовкла метелиця, заплакала сльозами-струмками і з останніх сил гукнула:

– Брате-Морозе, допоможи мені.

– Не можу, – відгукнувся Мороз з глибокої яруги. – Весна мої мости зруйнувала, мої запаси криги розтопила.

– Ау-у, – гукала весна.

– Ау-у, – відгукнулися їй діти, звірі і птахи.

Тут згадав Миколка про свої гостинці і став частувати звірят:

– Зайчику – морквинку, білочці – горішки, кабану-Іклану – картопельки, а вовку-Сіроманцю – шматок сала.

– А вовку за що? – здивувалася білочка.

– А просто так. Нехай і він порадіє з нами.

Тут білченята стрибнули дівчинці на плечі і заплакали:

– Не йди від нас. З тобою так цікаво.

– Ми ще не навчилися добре лічити. Не йди.

– Я прийду до вас. Обов’язково прийду.

– Ми прийдемо годівнички розвішувати, то й вам щось прихопимо.

І діти пішли до села. Разом з ними йшла весна, розкидаючи по лісу перші проліски.

Ходімо зі мною в казку

Козак Панько та родина вітрів

Високо-високо в небі, аж за темними хмарами, жила собі родина вітрів. Родина як родина, нічого особливого: мама Буря, тато Буревій, чотири сини – вітри та ще донька Прохолода. Всі вони мали різну вдачу, а тому між ними ніколи згоди не було. Як повіє північний вітер, то так і обніме холодом усю землю: і рослин, і тварин, і людей. А йому наперекір південний теплий вітер розвеселить усіх, розважить, а іноді й засмутить – посухою вдарить. Східний і західний вітри наперебій людям то дощів начаклують, то лагідним теплом потішать.

Раділи батьки з бешкетів своїх синів і віддали їм у володіння всю землю. Самі ж рідко сходили до людей. Та зате, коли вже сходили, то такого вже на тій землі понаробляють, що тільки ну! Довго люди після таких відвідин налагоджують свої оселі, електричні та телефонні лінії. Та все це й не Казка була. Казка щойно тільки починається.

Біля Дніпра, нашого Славутича, жили собі хлопці-риболовці. Вони були великі приятелі, тому разом і рибу ловили, і юшку варили, і прибуток від вилову порівно ділили. Та верховодив над ними, тобто, як тепер кажуть, був за капітана, отакий собі Панько, котрого прозивали козаком. Усі його слухалися беззаперечно. А з виду непоказний був: не те щоб високий, та кремезний, чорнявий, а замість чуба козацького оселедця носив.

– Ти б, Паньку, не смішив людей отим оселедцем, – казали йому. – Тепер же так не ходять.

– То й що, що не ходять. А я ходитиму. Це ж пам'ять. Ет, та хіба ви що розумієте?

– А ти розкажи, розкажи.

Хлопці вже знали всю ту історію, та кортіло ще раз послухати.

– Ото ви кажете: зніми того оселедця. А як я можу його зняти, коли мій родовід з козацького кореня ведеться? От! Може, хто з вас чув, а хто ще ні, то, щоб ви знали, мій далекий прапрадід був серед тих, що писали листа турецькому султану. Чули про такого?

– Та чули. Але звідки ти про те знаєш?

– А може, і не був він зовсім при тому, твій прапрадід.

– Та ж був, достеменно був. А картину ту бачив, де ті запорожці намальовані? Так там і мій прапрадід є.

Хлопці сміються.

– Та картина пізніше малювалася, Паньку, так що...

Панько запальний був.

– То й що, що пізніше! Що, по-вашому, художник усе вигадав? Усе-усе? А я вам кажу, що був там мій прапрадід. А для картини то вже його сина чи внука взяли, бо дуже схожий був на нього.

– Ти про туркеню розкажи.

– Ага, про туркеню.

– А що про туркеню розказувати, коли ви мені не вірите?

– Та віримо, віримо, розкажи. Так що там з тією туркенею було?

– А от що було... Та туркеня – то була донька самого турецького султана.

– Ого! І що?

– Дізналася вона випадково про того листа, що запорожці до її батька писали. Дізналася і надумала, що б там не стало, а тих сміливих запорожців побачити. Діло то було вкрай небезпечне, та, коли ти чогось хочеш, та якщо в тебе є ще й золото, то... А треба вам знати, що турки, особливо, коли турок – султан, на своїх дочок уваги особливої не звертають. От хлопець – це так, це спадкоємець, а дочка – тьху!

– Ото дурні.

– Так вони ж турки.

– Ото перебралася ота туркеня у хлопця і під виглядом знатного паші, чи як там їх, прибула на Запоріжжя. Там і показали їй тихцем усіх тих, хто листа до султана писав.

– І що?

– Звісно що. Закохалася ота туркеня в мого прапрадіда. Ото вибрала вона час, покликала його до себе на прийом (вона ж у пашу перебрана була), звеліла всім вийти, а як лишилися вони наодинці, відкрилася йому, сказала, що його любить і ладна або його з собою забрати, або сама тут залишитися.

– І що ж твій прапрадід?

– Закипів, за шаблю взявся, та згадав, що перед ним дівчина. Ну, хоч і туркеня, та все ж дівчина. “Та щоб я, – каже, – побасурманився? Потурчився? Та скоріше турецький султан шакалом стане. Щастя твоє, що ти – дівка, а то...” Та й не доказав. Але пообіцяв їй, що її не викаже, аби тільки вона скоріше забиралася звідси. Так і поїхала ота туркеня.

– Шкода. А то був би наш Панько турок.

Усі засміялися.

– Що ви, хлопці! Я б своєму прапрадіду того не простив би, дарма, що він – мій родич.

– І що ж та туркеня? Не давала більше про себе знати?

– Та де там! Про неї всяке розповідали. Одні казали, що скочила вона з туги у море зі свого корабля, а другі казали, що пішла вона у православний монастир і прийняла там постриг.

– От що то любов.

– Ні, хлопці, не те кажете: от що то козак... – Ну, годі вам теревені правити, – скомандував нараз Панько. – Пора в дорогу. Риба – не туркеня – сама до нас не припливе.

Саме в той час родина вітрів вирішила трохи розважитися.

– Послухай-но, – сказав Буревій до своєї дружини Бурі. – Наших синів ми вже знаємо, хто на що здатний. А що, коли їх на землю всіх разом пустити? Уявляєш, що то за забава буде?

– Ого! Хоч би землю не рознесли.

– Не рознесуть. То що, пустимо?

– Нехай погуляють. А ми подивимось.

І полетіли на землю всі чотири вітри. Такої шкоди наробили людям, що й історія такого не пам'ятала. А на Дніпрі саме в той час вітрильник наших рибалок погойдувався. Ухопили вітри того вітрильника та й давай бавитися ним, наче дитячою забавкою. Бачать хлопці, що лихо, а як йому зарадити – не знають. Та Панько у них не даремно за головного був, і козаком його не даремно прозвали. Та й від своєї баби Насті він дещо перейняв. А його баба Настя... О, то розумна жінка була. І слово знала, коли яке треба сказати. І тут Панько згадав про міх, що колись йому дала таки ж баба Настя: мовляв, у дорозі часом може згодитися. От Панько і виніс його, того міха, здоровенного та міцного. Хлопці розп'яли його, а вітри зопалу і влетіли в нього, всі чотири нараз. Панько ж скоренько, поки ті вітри не отямилися, зашморгнув того міха, а потім ще й очкуром своїм зав'язав. І тихо стало скрізь. А міх той надувся, наче величезна повітряна куля. Вітри сердяться, шумлять, щось буркочуть, погрожують. До міха підійшов Панько. Плеснув по ньому своєю могутньою рукою – аж застогнало щось у тому міху, і сказав:

– Ану там тихо будьте і слухайте мене. Звідси вам не вирватися, аж поки я вас не випущу. Цей міх шила моя баба Настя: сама пряла, сама ткала, сама шила і слово чарівне сказала. Так що сидіть. А будете багато галасувати, то прив'яжу до свого очкура каменюку та й кину вас на самісіньке Дніпрове дно – отам і посидите. Хіба що будете нашому водяникові млина крутити. Ото потішите старого.

Вітри замовкли, дослухалися. А один сказав:

– Наша мати та наш батько вам таке зроблять...

– Хто це сказав? Це котрий такий розумний? – запитав Панько.

– Це я, південний вітер.

– Воно й видно, що ти – турок. Мало вас, басурманів, козаки тлумили. Та чи знаєш ти, собачий сину, що мій прапрадід вашому султану листа писав? Та ще якого листа! Та де тобі таке знати! Ти ж, певно, і в школі не вчився. Ото тільки вмієш людям бешкети робити.

– Паньку, дивись, буря починається. Що робити будемо?

– Прибирайте, хлопці, рештки вітрил, котрі ті песиголовці не дошматували. Та й міха того подалі заховайте, щоби бурею не знесло. Поки ті харцизяки в нас, буря нам нічого не зробить: так, полякає трохи.

Хвилі, як гори, заходили по Дніпру. Суденце, як скіпочку, жбурляло в різні боки.

– Тримайсь, хлопці, – підбадьорював Панько рибалок. – Це довго не триватиме. Незабаром миритися почнуть.

І справді: неначе чорна хмара спустилася до них і огорнула їх темрявою. Це Буря прийшла синів своїх рятувати.

– Відпустіть, хлопці, синів моїх, – попросила вона, ніби лагідно, а сама аж клекотіла від злості. – Хочете, я для вас із-за моря апельсинів, ананасів принесу, хоч зараз. А хочете, я засиплю вас золотими монетами – мені це не важко.

– Не сердь мене краще, – сказав Панько. – Я втомився і хочу спати. Ото, як посплю, тоді й поговоримо.

Та й ліг спати і наказав, щоб його не будили. Заснув Панько. А Буря, клекочучи від злості, ні з чим додому повернулася.

– Я піду, – сказала Прохолода, – не може бути, щоб я їх та якось не улестила.

І до хлопців прийшла Прохолода. Зеленокоса, коси – наче високі шовкові трави, пахучі та пишні, руки – наче гілки розкішного дерева, очі – ніби два глибокі озерця.

– Я – Прохолода, – сказала вона ніжно і манливо, ніби струмочок задзюрчав.

– Прохолода? Що ще за проява?

– А нам би якраз трохи спеки не завадило б, – засміялися хлопці, хоч їм, власне, і не до сміху було, бо вже добряче-таки померзли, скупані Дніпровою хвилею.

– Я розумію. Мені дуже шкода, – залебеділа Прохолода, лисицею крутячись поміж рибалок. – Відпустіть моїх братів. Я щедро нагороджу вас. А кому – то й за дружину стану. От поки ваш Панько спить, випустіть братів моїх. Навіщо вони вам?

Хлопці засміялися.

– Е, голубонько, не на тих напала. Зради поміж нами не чувано.

– Щоб ти знала: Панькового гудзя тільки сам Панько і може розв'язати. А більше ніхто.

– Та чого ви з нею цяцькаєтесь? В мішок її, до братчиків! Розбудіть Панька – і в мішок!

– Е, ні, я – парламентер. Де ж це видано, щоб парламентера – та в мішок?

Аж тут і Панько прокинувся:

– Що за галас? Казав же: не будіть.

Побачив Прохолоду:

– О, а це що за проява?

– Не проява, а Прохолода.

– Кий біс – прохолода! Нам і так не жарко!

– Це ім'я в мене таке.

– Щось я імені такого не чував. Стривай, а ти часом не туркеня? А то вже тут колись одна приходила.

– Ні, я тутешня.

– А-а... Ну, тоді... так чого ж ти хочеш, Прохолодо? Тьху! Понапридумували імен всяких... Нема, щоб Галя чи Марічка, чи, скажімо, Дарина...

– Відпустіть братів моїх. Я вам, коли хочете, за дружину стану.

– Отуди к бісу! Отаке патлате – за дружину! Та чи знаєш ти, – тут Панько трохи запнувся – видно, на язиці слово неделікатне було. – Та чи знаєш ти, що до мого прапрадіда сама султанська донька сваталась? А він не дався на підмову. А ти... Та ти либонь-таки туркеня. Хіба ж би наша дівчина так сказала: "За дружину тобі стану"? Ти, дівко, от що: йди додому і присилай свого батька, ми собі з ним поговоримо. Та не барися, а то мої хлопці їсти хочуть та й померзли.

І прийшов до хлопців Буревій. Довго судили-рядили, угоду склали і підписали: вітрам по Україні не гуляти, шкоди людям не робити, бешкету на наших ріках та морях не чинити. Відтоді, кажуть, тиша і благодать запанували на Україні. Та минув час – і знову вітри вряди-годи бешкетують на наших землях. Пора їм нагадати про отой міх баби Насті, що ще й досі у рибалок зберігається і не втратив своєї міцності ані чарівної сили. Начувайтеся, вітри.

Кіт Мурко, або Приблуда

Жив та був собі хлопець на ім'я Трохим. Красивий та дужий, тільки що дуже вбогий. Такий вже вбогий, що дивно було, як він і жив. Єдиний його скарб – хатина престара, що від діда-прадіда йому дісталася. Самотою жив собі. Роботящі руки мав той хлопець, та хіба серед такого убозтва щось заробиш? Полатає, скажімо, чоботи вдові – а бачить, що вона і так безталанням своїм журиться, то й нічого з неї не візьме.

Одного разу чує господар, аж у нього під дверима кіт нявкає. Відчинив двері, захотів подивитися, що це за такий сміливий кіт, що до його бідної хатини надумав приблудитися. Відчинив – а кіт і до хати, ніби тут і народився.

– Ти куди? – посміхнувся Трохим. – Чи ти, коте, при розумі, що хати собі кращої не знайшов? Та в мене жодна миша не втримається: з голоду втече.

А кіт нічого. Скрутився собі калачиком біля печі та й заснув.

Тут тітка Горпина саме чоботи старі принесла.

– Полагодь, – каже, – Трохиме, а то зовсім розваляться. Тільки ти один можеш таке дрантя полагодити.

Тітка Горпина – самотня та бідна, грошей з неї не візьмеш. Та є у тітки Горпини корівчина. Молока з неї не дуже, та все-таки хвіст у дворі. От Трохим і зметикував:

– Добре, – каже, – полатаю я ваші чоботи. А ви зате принесіть кухоль молока. А то я собі ось кота придбав, а нагодувати нічим.

Тітка Горпина засміялася:

– То для чого ж тобі кіт, коли годувати нічим?

– Та він сам до мене приблудився – то ж не вижену – гріх. Та воно, якщо подумати, то вдвох і веселіше, хоч би й з котом. Якось уже будемо. Правда, приблудо?

Кіт, немов зрозумів, що йдеться про нього: встав і підійшов до господаря.

– Який мудрий кіт, – здивувалася тітка Горпина.

– Звісно, мудрий, якщо мою хату собі на домівку обрав.

От і стали вони жити, Трохим і кіт-приблуда. Щось Трохим ремеслом своїм заробить – багатіти не багатіють, а їсти є що. Якщо й не дуже ситно, то не дуже голодно. А Трохиму і справді з котом веселіше: говорить до нього, радиться з ним. А Приблуда – котик нічогенький, хитрий собі, либонь, геть усе розуміє.

Одного ранку і каже Трохим до кота:

– Послухай-но, Приблудо, що я надумав: піду-но я до нашого пана – може, на роботу найме. Як ти на це?

Кіт невдоволено махав хвостом.

– Та ти не сердься. Я й тебе з собою візьму. Удвох підемо. Думаю, на панській кухні і для тебе ласий шматочок знайдеться.

Кіт повеселішав і потерся об ноги господаря.

Вийшли з хати та й до пана йдуть. Дорога не близька. Розмовляють собі. Звісно, розмовляє Трохим, а кіт слухає.

– Я, брат, стільки у житті горя зазнав. Змалку сиротою залишився, по наймах тинявся. Така, коте, доля. У людей вона іноді не краща, ніж у котів.

А кіт раптом і каже людським голосом:

– Нічого, вдвох не пропадем.

– Це ти сказав, Приблудо? Чи то я вже потрохи з розуму сходжу?

– Я сказав. А що ж тут дивного? Живучи серед людей, хіба важко людської мови навчитися? То ви, люди, думаєте, що ми, коти, тільки мишей ловимо, – та й усе. А серед нас справжні таланти є. Пригадати хоча б кота в чоботях.

– Та я розумію. Тільки дивно воно трохи.

– Розумієш, кажеш? А ім'я мені яке придумав? Приблуда! Це навіть дуже образливо.

– А як же ти хотів би називатися?

– Ну, хоча б... таке звичайне котяче ім'я – Мурко. Звучить, як музика.

– То нехай. Мені що? Правда, я вже до Приблуди якось більше звик. Та нічого, і до Мурка звикну.

– Слухай, господарю, що буду казати. Ти мене нікому не продавай.

– Не продавай! Та хто тебе, сухореброго, купить?

Кіт ображено відійшов.

– Та ти не ображайся. Я жартую. Та де вже я тебе продам! Я вже звик до тебе. З тобою воно якось веселіше.

– Так-от... – продовжує кіт, – продавати – не продавай, які б гроші тобі за мене не давали. А от поміняти можеш. Ну, скажімо, на коня.

– Чи ти, коте, бува не здурів? Ну де ж таке видано, щоб хтось за кота та коня давав?

– Поживемо – то й побачимо, – сказав Приблуда, що відтепер мав ще й ім'я Мурко.

Прийшли до пана. А пан сердитий такий. Та до Трохима:

– Ну? Чого прийшов?

– Та ... хотів би, паночку, до якоїсь роботи стати.

– А сім'я ж у тебе є?

– Та є, паночку.

– Жінка? Діти? Де живуть?

– Та ні, паночку ... ось...

І показав на кота.

– Чи ти, хлопе, здурів, що кота за родину маєш?

– Е, це не простий кіт, а особливий.

– А чим же він такий особливий?

– Та він взимку мене зігріє, а влітку остудить, а в скруті розважить.

– А як же це?

– А так. Коли взимку холодно, мій Мурко ляже мені замість коміра на плечі, – та й так гріє, що й шуби не треба. А влітку, коли дуже спекотно, мій Мурко хвостом вліво, вправо махне – і наче вітер прохолодою повіє. А коли сумно мені чи скрута яка і спати, скажімо, не можу, то мій кіт як замуркоче, як заведе свою пісню, незчуєшся, як і заснеш.

– Слухай, хлопче, продай мені свого кота.

– Е, ні, цей кіт не продається.

– Та я тобі за нього тридцять червінців дам.

– Ні, не продам.

– Даю п'ятдесят. Ти тільки подумай: п'ятдесят червінців!

– Хоч і сто – не продається кіт.

– А знаєш що, – пан увійшов в азарт, – я дам тобі за нього коня. Добрий кінь. Погодься.

– Ну...

Трохим для годиться трохи повагався.

– Шкода мені кота, але на коня – згода, міняю.

От поміняв Трохим кота на коня та й думає:

– Що мені з тим конем робити? У мене його і поставити ніде, і годувати нічим. Продам я краще його циганам.

А неподалік саме цигани табором стояли, хлопець до них. Добре, що встиг, бо табір саме знявся і в дорогу мав вирушати. Продав Трохим коня циганам. Добрий жеребець був, то й ціна йому славна. Цигани вже на конях знаються. Взяв Трохим грошей чималенько, їжі всякої накупив, сидить Трохим, тараню жує. Аж чує, – хтось у вікно стукає. Коли дивиться – а то пан. Кличе його Трохим до хати, таранею пригощає. Пан у хату ввійшов, але від тарані відмовився. Сів й каже:

– Ото, Трохиме, подумав я собі: ну для чого мені цей кіт? Коли холодно, у мене шуби є, які хочеш і скільки хочеш. Коли жарко, слуги мене віялами обвіватимуть. А коли сумно, музик найму, а при безсонні лікарів покличу. То скажи, для чого мені той кіт? А кінь – він же таки кінь. Давай краще ми назад розміняємося: ти мені повернеш коня, а я тобі твого кота.

– Е, паночку, пізно: торг відбувся. Пропало. Та й не маю я вже того коня.

– А де ж ти його подів, бісова личино?

– Циганам продав.

– А гроші?

– Та й грошей катма.

– А де ж гроші?

– Та от... одежину собі сяку-таку справив та і їжі якоїсь трохи купив.

Плюнув пан спересердя та й геть пішов. Сидить Трохим біля теплої грубки, кота свого згадує – і аж сльози йому на очі навертаються.

– От дурний я, дурний, що кота свого проміняв. І ситий тепер, а кота нема. Я вже звик до нього. Сумно тепер без кота в хаті. Де ж ти, мій котику? Бач, образився, що я його Приблудою назвав. Такий розумний кіт. Кому розкажи – не повірить.

Аж чує Трохим – щось у двері наче лапкою шкряботить.

"Вчувається", – подумав Трохим і зітхнув. Коли ж ні, таки шкребеться. Відчинив – аж його кіт під дверима.

– Ой, котику, друже мій, де ж ти тут узявся?

– Та де ж мені взятися? Звичайне котяче діло – втік.

– От лиха година! Пан же тебе шукатиме.

– Звісно, шукатиме. Та хіба я вже такий дурний, щоб від пана не заховатися?

Аж тут і пан у вікно стукає.

– Відчиняй, Трохиме.

Кіт шмиг на горище – та й заховався. А Трохим двері відчиняє та пана в хату запрошує. А пан сердитий такий:

– Ти знаєш, утік твій кіт! Чи не приходив бува до тебе?

– Утік! От халамидник! Та ви, паночку, самі казали, що він вам не потрібний. А коли так, то чого й жалкувати? Утік, то й нехай собі. Кіт – він такий, його не

прив'яжеш, він волю любить. А вам одно нараджу: коли він вам не потрібний, то нехай собі біжить.

– Та воно так, але хай би вже був. Я ж таки за нього коня віддав – такий славний жеребець був!

– Та вже що, пане, шкодувати: що з воза впало, те пропало.

Поїхав пан. А Трохим з котом зажили собі мирно та в злагоді.

Та якось кіт і каже:

– Я б хотів тітку свою провідати. Вона тут у сусідньому селі живе, в панському маєтку влаштувалася. То чи не пішов би ти зі мною?

– Ходімо, подивлюся, яка там у тебе тітка.

– Та гарна кицюня, з ангорських.

От пішли вони до Муркової тітки. Приходять до панського маєтку, а там, звісно, сторожа. Трохима не пустили, а кіт – на те він і кіт: шмигнув сторожі попід ноги – та й у дворі. А там вже і тітку свою, Мицю, знайшов. Привітався чемненько, а вона йому:

– Ти так погладшав, такий гарненький та чистенький став. Я тебе спершу і не впізнала. Як же ти живеш?

– Погано, тітусю Мицю.

– Чом так?

– Тим погано, що не можу я свого хазяїна прогодувати.

– А він у тебе що, такий ненажера?

– Та ні, він просто дуже бідний. Та він у мене добрий, і мені б хотілось йому за його доброту якось віддячити.

– Чим же ж тобі зарадити?

– Ти думай, тітусю Мицю. Ти ж у мене розумниця. Щось та придумаєш. А поки що ходімо зі мною, я покажу тебе своєму хазяїну. Він зумисне прийшов на тебе подивитися.

– Розумний, видно, чоловік твій господар.

Знайшли щілину в садовій огорожі та й вийшли на дорогу. А там і Трохим чекає на свого Приблуду, тобто Мурка. Перед тим, як показатися на очі Трохиму, Миця вмилася і була зовсім гарненька і пухнаста киця. Звісно, голодна вона не була, та Трохим, погладив її і сказавши кілька гарних слів про її котячу вроду, пригостив Мицю добрячим шматком ковбаси, від котрого Миця із ввічливості не могла відмовитися. Розмовляли про те, про се. Кумедно було спостерігати за Трохимом: він поводився з Мицею, як і справді з панею. Миці це явно подобалося. Раптом вона сказала:

– Придумала.

– Що, тітусю, придумала?

– Придумала, як допомогти вам, і не тільки вам, а ще одній маленькій мишці. Я вас зараз познайомлю.

– А вона смачненька?

Це вже Приблуда.

– Ти ось не дурій, а то скуштуєш моїх пазурів. А вони у мене гостренькі, ти знаєш.

– Ого! Тітонька Миця за мишей клопочеться? Де ж це видано?

– А я думала, ти порозумнішав. Так, я дружу з мишами. Їх не завжди ловити треба. А для чого? Я не голодна, а в панському дворі добра того стільки, що й не

гріх, коли якась мишка чим поласує. Я їм тільки кажу, щоб на очі моїй пані не потрапляли – вона їх дуже боїться. А мишкам підкажу, де і чим можна смачно поласувати. Отак і живемо, дружно та весело. Вони мене зовсім не бояться, в гості запрошують.

– А можна мені до них у гості?

Вигляд у Приблуди хижий і хитруватий. Миця вдарила його своєю могутньою лапою. Мурко аж закрутився на місці. Та Трохим перебив суперечку, що вже готова була спалахнути.

– То кому там допомогти треба і чим саме?

Миця забула про Мурка і потерлася об Трохимові ноги.

– Розумієш, донька королеви Мишанди VII потрапила в пастку. Її зловив один чоловік. Він наче і добрий, тварин лікує і називається так чудно якось... Вен... вете... не пам'ятаю.

– Ветеринар?

– Так, правильно, ветеринар. Так він на тій мишці... вона така біла-біла, тому її Сніжкою зовуть. То він на Сніжці вирішив проводити цей... ну, як його?..

– Дослід, підказав Трохим. – Білі миші для цього годяться.

– Так, дослід. А це боляче?

– Думаю, що так.

– Треба її негайно врятувати. Ой... мені пора. Моя хазяйка мене дуже любить і не може без мене обідати. Їй не подобається, коли я десь шастаю. Ви почекаєте мене. Я прийду з Мишандою. А ти, Приблудо, гляди мені.

– Звідки ти знаєш те дурне ім'я?

– А ти думав, що твоя тітонька дурніша за тебе? Ну, я пішла.

Чекали її довгенько. Мабуть, у панів обідають повільно, смакуючи. Потім вона з'явилася, тримаючи у зубах курячу ніжку. Поклала її перед Приблудою і сказала:

– Голодний кіт – це дуже небезпечно.

І до Трохима:

– Вас не пригощаю.

– Дякую, я не голодний.

– А ось і Мишанда VII.

І з'явилася миша. На неї було чудно дивитися. Вона була в блискучій короні, на хвостику мала маленьку блискучу китичку, сама перев'язана блискучою стрічечкою. Трохим дивувався:

– Дивись, яке маленьке створіння, але королева. А я думав, миші собі та й годі.

Мишанда трималася поважно. Неподалік у кущах причаїлася її охорона.

– Розкажи їм, Мишандо.

– О, це велике горе, – почала королева. І дві слізки блиснули в її очицях.

– Ти диви, – думав Трохим, – і вони плачуть. Зовсім, як люди...

– Вона живе у великій банці. І що з нею буде? – з жахом говорила королева. – Врятуйте її. Я віддячуся вам, ось побачите.

– Скажіть, а там нірка якась є? Ви з нею, із Сніжкою, бачитесь?

– Звичайно. Мої слуги... ми зробили ходи. Але вона в банці. Їй звідти не вилізти.

– Добре. Нема проблем. Тільки скажіть їй, щоб Мурка не боялася. Ми врятуємо вашу Сніжку. А зараз нам пора.

По дорозі Трохим з Мурком обмірковували план. Він був ніби і простий, але й небезпечний. По якімсь часі до ветеринара подзвонили. Відчинилися двері – і вийшов

вже не молодий чоловік у білому халаті. Біля дверей стояв Трохим, тримаючи свого кота.

– Добридень, – привіталися обидва.

– Проходьте, – запросив звірячий лікар, що називався ветеринар.

Пройшли у приймальню. Тут пахло ліками. Кіт аж примружився. Трохим погладив його заспокійливо.

– Що з вашим котиком?

– Та от... захворів щось. Їсти не хоче.

– То, може, його усипити, а ви заведете собі іншого кота?

– Няв! Няв! – перелякано запручався Приблуда. Він уже хотів було вирватись і чкурнути кудись з того задушливого приміщення, та Трохим притримав його.

– Та ні. Він кіт хороший. Я до нього вже звик і мені б не хотілося його міняти на іншого.

Банки з мишею ніде не було. Та були двері до другої кімнати. Поки лікар оглядав кота, що немилосердно нявчав і виривався, Трохим заводив розмову.

– Ви тут лікуєте, певно, й експериментуєте? Я чув, що для всяких дослідів білі миші дуже надаються.

– Цікавитесь? Я вам зараз покажу... а котик у вас міцненький. Причин для тривоги не бачу. Я вам дам ліки від глистів. Це не зашкодить. А щеплення у нього є?

– Що? Яке щеплення?

– Зрозуміло. Значить, нема. А це конче необхідно. Та, це нічого. Ми зараз. Потерпи, котику.

І Приблуда занявчав не своїм голосом, подумки проклинаючи і мишей, і всіх їхніх королев. Заспокоївся він тільки тоді, коли був уже на руках у Трохима. Сердито блимав на нього очиськами, але Трохим робив вигляд, що нічого не помічає.

– Ходімте, я покажу вам своїх піддослідних. Це дуже цікаво.

Пройшли у другу кімнату. Тут у клітках жили білі щурі, а у банках сиділи білі миші. Їх було з добрий десяток. А котра з них Сніжка? Такої халепи Трохим не чекав. Лікар щось захоплено розповідав про свої досліди, та Трохим його не слухав. Він дивився на мишей. Ну, котра, котра ж з них?..

– Скажіть, а вони у вас мають якісь імена?

– Звичайно, мають. Ось ця – Білянка, а та – Швидка, а ось – Чепурушка...

– А я б котрусь назвав би... Сніжка...

І кинув швидкий погляд на мишей. Одна здригнулася, її очки забігали. Ага, значить, це вона.

– Сніжка... що ж, дуже цікаво.

– Дивись, он та, – шепнув Трохим котові.

Лікар продовжував розповідь. Раптом кіт стрілою кинувся на одну з банок. Банка впала і розбилася. Мишка, біла, як сніг, перебігла через кімнату і зникла в куті за шафою.

– Ой, пробачте, – забідкався Трохим і кинувся ловити кота.

– Я сам винен, – сказав лікар. – Я повинен був передбачити. Та нічого.

Раптом Трохим захвилювався:

– Скажіть, а та... Сніжка, що втекла... ви ще їй ніякої хвороби не прищепили?

– Ні. Це новенька. Ми її лише готували.

На вулиці Трохим похвалив Мурка, але той був сердитий і мовчав. Лише вдома промовив спересердя:

– Хай їм біс, отим мишам! Та чи це котяча справа – мишей рятувати? Тьху! Та щоб я ще коли…

– Заспокойся, ми з тобою врятували одну маленьку істоту – і це добре. А зараз – їсти і відпочивати! Тобі поталанило, що тебе тітонька підгодувала. А мені кишки марша грають.

Як тільки Трохим зібрався пополуднувати, як у куті щось зашаруділо – певно, миші. Мурко весь напружився, та Трохим вчасно вхопив його за загривок.

– Няв! Що ж мені тепер і мишей не ловити?

– Поки що – ні. Бо можеш впіймати ту, котру ми з тобою щойно врятували.

– Так і є, – до них вийшла Сніжка. Кіт сердито на неї зиркав. Бідній аж подих перехопило.

– Це коли ви вже встигли нори тут поробити? – гаркнув кіт.

– Я… не знаю. Мене мама Мишанда прислала, щоб подякувати вам.

– Та ти не бійся, – заспокоїв Трохим перелякане створіння. – Це він з вигляду такий сердитий, а насправді ж він добрий і тебе не зачепить.

– Це вже я тут і не господар, виходить? Що це за кіт, у котрого в домі мишачі нори?

– Цить, Приблудо, не бурчи.

Кіт ображено замовк. Перелякана Сніжка тримала в лапках маленький згорточок.

– Ну, не бійся. Ходи сюди, маленька.

І Трохим посадив її собі на долоню.

– І чого їх люди так не люблять? Вони ж такі симпатичні.

А мишка продовжувала пищати:

– Мама передала вам чарівну стрічку. Хто нею перев'яже собі руку чи… лапу, – зиркнула на кота, – того ніхто не зможе перемогти.

– Дякуємо, Сніжко, і тобі, і твоїй мамі.

– А ще, – Сніжка вже зовсім осміліла на широкій Трохимовій долоні. – А ще тітонька Миця веліла передати вам… у недалекому королівстві живе королівна Мар'яна. Їй треба допомогти.

– Яка ще Мур'яна? І чому ми маємо їй допомагати? І взагалі, я втомився, я хочу спати.

– Коте, чого ти сьогодні такий сердитий? І не Мур'яна, а Мар'яна.

– Я знаю. Але Мур'яна краще. А сердитий, бо із-за тієї Сніжки мені сьогодні щеплення зробили…

– Мені дуже прикро – пропищала Сніжка.

– Ну, добре. Так що там з тією Мур… Мар'яною?

– Завтра у неї весілля. Її батько віддає за злого і похмурого лицаря Дерихвоста. Він тільки й знає, що воювати. А сам мишей боїться.

– Не може того бути, щоб такий лицар та боявся мишей.

– Боїться. Ми вже знаємо. Завтра ми мусимо його при всіх знеславити. А ви перев'яжіться стрічками і будьте там. Так сказала тітонька Миця і моя мама. Ну, я побігла – ніколи мені.

– А може, пополуднуєш з нами?

– Ще чого, – муркнув кіт.

– Та ні, побіжу вже. Мама сказала, щоб не барилася.

– Бачу, коте, спати нам не доведеться.

– Я також це бачу.

– Ну, не сердься та давай збиратися в дорогу.

Кіт Мурко обрав собі Трохима за хазяїна, бо вже дуже він добрий був. А про хату кіт іншу мріяв. Щоб велика була і простора, щоб піч у ній була, і неодмінно з лежанкою. І господиня щоб була привітна. Напалить вона у печі, спече хліб. По хаті запах смачний розтечеться. А кіт собі на піч залізе, а там тепло, аж жарко. І корова щоб була. Видоїть господиня корову і так ніжно скаже: "Киць-киць! Ходи, я наллю тобі молока!"

Та найдивніше те, що саме про таку оселю і навіть про кота в ній мріяла королівна Мар'яна. І мріялось їй, що наливає вона котові в миску білого-білого молока. А кіт підходить до тієї миски поважно так, та перше, ніж їсти, треться вдячно Мар'яні біля ніг, а вона гладить його і сміється. І звідки у королівни такі мрії? Певно, від няні, це вона їй так багато про село розповідала.

Дівчина зітхнула. Не судилося здійснитися її мріям: видає її батько за нелюба – войовничого і злого лицаря. І поїде вона у його темний похмурий замок. І дівчина заплакала. Завтра весілля.

Вранці гостей наїхало повен двір. Мар'яна стояла у пишному весільному вбранні. Всі коштовності тьмяніли перед її вродою. Та наречена була сумна і готова була ось-ось розплакатись. Уже як вона просила батька, щоб не віддавав за Дерихвоста – не допомогло. Батько думає, що він буде захищати його королівство. А Мар'яні здається, що Дерихвіст не настільки сміливий, як хвалько. Кажуть, що він навіть мишей боїться... О, виїжджає.

Дерихвіст гордо виїхав на баскому коні. Без лицарських обладунків, у святковому одязі, він однак був якийсь темний та лютий. Усмішка не пасувала до його лиця, краще б уже не посміхався.

Трохим так і прикипів поглядом до Мар'яни: ото врода! Такої він ще й не бачив. Невже отой задавака – її жених? Та що це? Лицар якось кумедно засмикав плечима, потім замахав руками. З рукавів та з-за коміра почали вистрибувати миші. Дерихвіст зблід, ще дужче засмикався і полетів з коня. Це була ганьба. Забувши про своє весілля і про гостей, що зачудовано дивилися на нього, Дерихвіст крутився, наче в'юн, а з нього так і сипалися миші. Всі гості сміялися аж трималися за животи. Король почервонів від гніву. Дерихвіст уже хотів було скочити на коня та й чкурнути у свій замок, та розгніваний король зупинив його:

– Стій, лицарю, ти зганьбив мене. Віддам свою доньку за того, хто подолає лицаря Дерихвоста. Та без зброї, а навкулачки.

Ніхто не сподівався, що лицар так перелякається королівської пропозиції. І вже зовсім не чекав, що проти лицаря раптом стане Трохим. І всі побачили, який він міцний та гожий, яка у нього добра усмішка і дужа рука. А вже Мар'яна надивитись не могла на красеня, що, не знати звідки, з'явився тут. Боротьба тривала недовго, навіть гості не встигли нею натішитись. Щоб прискорити події, кіт таки не витримав та й кинувся лицарю під ноги. Той впав. А потім сяк-так виліз на свого коня і під загальний сміх чкурнув до свого замку.

Трохима переодягнули і став він поруч із Мар'яною, і всі казали, що кращої пари на світі і не було. Мурко навіть трохи злякався: а раптом Трохим залишиться жити в королівському палаці і забуде про свого кота. Та він даремно лякався:

Трохим ні на хвилинку не забував про свого Приблуду і підкидав йому зі столу ласі шматочки. А після весілля розповіла Мар'яна Трохиму про свою мрію. І кіт своє слово докинув. І Мар'яна зовсім не здивувалася, що кіт розмовляв людською мовою, і не образилися, коли Трохим ненароком назвав її Мур'яною.

Про що мріялося, те здійснилося. І живуть вони й досі у великій просторій хаті, і кіт з ними живе і не ображається, коли його іноді називають Приблудою, – звик.

Мачушині забаганки

В одному селі жила собі родина: мати, батько та маленька донечка Софійка. Таке вже миле дівчатко було, як сонечко: з кожним заговорить, кожному посміхнеться. Кого піснею розважить, кого словом потішить. Та сталося лихо: померла мати. Горе для чоловіка, коли жінка вмирає, а ще більше горе для дитини, що сиротою по білому світу рясні сльози сіє. Батько що? Посумував, посумував – та й оженився. А дитині... Горе було самій, а при лютій мачусі ще гірше стало: не доїсть і не доспить, а все тільки лайку чує та духопелики знає. Звісно, сирота...

Як стала на порі, то вже краса її розквітла, як повная рожа. А для мачухи Софійчина врода – як більмо на очі, бо сама старіє, своїх дітей Бог не дав, а на вродливу пасербицю й дивитись не може: заздрить їй чорною заздрістю.

І надумала люта мачуха свою пасербицю зі світу звести.

А в темному лісі та в глибоких хащах стара чаклунка жила. Та й не просто чаклунка, а зла відьма. Про те місце люди і говорити боялися, а коли вже говорили, то хрестилися. От пішла мачуха до тієї відьми: так і так, мовляв, як мені сироту зі світу звести? Та і навчила. А на зле лихому і вчитися довго не треба.

А Софійка що не день, то кращою стає: коси густішають, брівки чорнішають, личко білішає, а добра усмішка наче й вроди додає. Покликала якось мачуха дівчину та й каже:

– Іди, Софіє, куди вітер віє, та добудь мені чарівну сопілку. Хто її здобуде, той на ній заграє, а хто на ній заграє, той щастя зазнає. Коли здобудеш, мені принесеш, а як не дістанеш, то й не повертайся.

– Пожалійте, матінко, мене сироту. Світ широкий, а я ще й не виросла. Пропаду я.

– Коли пропадеш, втрата невелика: ніхто й не заплаче.

– Скажіть же хоч мені, де шукати ту чарівну сопілку?

– Сама розумна, знайдеш. А не знайдеш, то й не повертайся.

– Дайте хоч хліба на дорогу.

– Дивись на неї, яка скора до чужого хліба.

– А хіба ж я в полі не робила? Хіба ж я раненько не вставала та жита не жала?

– Що заробила, те давно вже з'їла. Нема хліба. Той, що вчора спекла, до комори віднесла, а черствого не залишилося. Хіба от що: там шкірок трохи є, тих, що для курей збиралася розмочити. Добре вже, візьми їх.

Позбирала сирітка шкірки, зав'язала у вузлик, набрала криничної води, пошила торбину зі старої сорочки, поклала в неї кілька дранок, що ще від матері зосталися,

заплакала та й пішла, куди вітер віє. Та незабаром зрозуміла, що вітер – він собі вітер: віє, куди хоче. А їй же треба знайти чарівну сопілку. А де її шукати? В кого про неї питати?

От ішла дівчина, йшла, притомилася, сіла в полі на обміжку та й дістала шкоринку, щоб з'їсти. Аж тут заєць біжить. Підбігає до Софійки та й просить:

– Сховай мене, дівчино, порятуй від мисливця. Він за мною біжить, мене, малого, вполювати хоче.

– Куди ж мені тебе сховати? Хіба от що: залазь у мою торбину, а я скажу, що ти в поле побіг.

Як надумали, так і зробили. Тільки-но заєць встиг сховатися, аж тут і мисливець надходить:

– Чи не бачила ти, дівчино, зайця? Чи не пробігав він часом тут?

– Як не бачила? Бачила. Он туди в поле побіг.

– Ну, то я піду. Мушу його вполювати.

Як небезпека минула, виліз заєць із торбини та й каже:

– Дякую тобі, добра дівчино. А куди це ти так мандруєш?

– Та от ... звеліла мені мачуха чарівну сопілку принести, а де її знайти – не сказала.

– Де її знайти, я тобі розкажу, а от як її дістати, того не знаю. На самісінькому краю землі хата стоїть з чотирма вікнами на всі сторони світу. А в тій хаті живе Сонце, Місяць, Зоря Вечірня і Зоряниця Вранішня. Гарно живуть, у дружбі. По черзі на небо світити виходять, рідко коли всі разом і зустрічаються. Так ота сопілка у них. Важко простій людині туди дістатися: дорога далека. А ще важче ту сопілку в руки взяти. Від тієї сопілки меншає бід на землі, закохані одне одного знаходять, лелеки дітей приносять, весна настає.

– То чи йти мені по ту сопілку? Адже не можна, щоб вона належала одній людині, а тим паче моїй злій мачусі. А без неї не можу я додому повертатися.

– Ну, ти міркуй, а я побіг, а то щоб часом мисливець не надійшов та не вполював мене.

Відпочивши, пішла дівчина далі. Йде та й іде. Аж ліс. Тільки-но зайшла у ліс – аж бачить: пташина лежить, як жар горить, крильце перебите має. Сама маленька, а кожна пір'їнка вогником світить.

– Допоможи мені, добра дівчино. Мене мисливець ловив, крильце мені перебив. Не пошкодуй для мене стрічки з твоїх кіс, крило мені перев'яжи та дай хоч ковток води закропитися.

Перев'язала дівчина пташині крило, розмочила шкоринку, нагодувала пташку, напоїла, а та й питає:

– А куди це тебе лиха доля жене, саму у ліс проти ночі? Чи не боїшся ти звірини дикої?

– Ні, не боюся. Бо лютішого від моєї мачухи, певно, нікого вже нема. А моя мачуха послала мене за чарівною сопілкою, тільки, як дістати її, того не сказала. Та вертатися мені без сопілки не веліла, то я й іду собі, куди очі дивляться.

– Справа твоя важка. Та я дам тобі свою пір'їну. У темряві вона тобі посвітить, у холод зігріє, а в небезпеці обереже. Ну, прощай, мені пора, бо вдома на мене дітки чекають.

От пішла дівчина далі. Темінь довкола, вовче виття чутно, страшно. Дістала дівчина пір'їну – а вона, як веселий вогник, горить – і страх кудись щез, і наче й потеплішало.

Удень у лісі йти було веселіше: пташки співають, ягоди подекуди трапляються, дика кисличка своїми плодами пригощає. Та ось і ліс закінчився, треба знову полем іти. Присіло дівча, останню свою шкоринку дістало. Аж тут де не взявся дід, старий-престарий, з довжелезною білою бородою.

– Дозволь, дівчино, біля тебе сісти. А може, ще й дасиш мені оту шкоринку з'їсти?

– Сідайте, дідусю, та призволяйтеся. Тільки я ось шкоринку ту водою розмочу, бо ви й не вкусите – така вона суха.

З'їв дідусь розмочену шкоринку, подякував дівчині та й каже:

– Бачу я, що добра ти дитина. То, може, ти мені ще й бороду розчешеш? Бачиш, яка вона закудлана, аж бадилля всяке позаплутувалось.

– Авжеж, розчешу.

Дістала дівчина гребінець та й почала дідову бороду розчісувати, та так легенько, та обережно, щоб не зробити боляче. Розчесала – аж борода засвітилася, мов срібна. Але як дівчина не старалася бути обережною, на гребені таки залишилися три срібних волосинки з дідової бороди. Софійка дивилася на них, мов з острахом: от необережна! А дід і каже:

– Не лякайся, це не твоя вина. Ці три волосинки допоможуть тобі. Коли буде яка скрута, кинеш одну з них на землю і скажеш: "Волосинко з дідової бороди, порятуй мене від біди" – і проси вже, чого тобі треба.

Пішов дідусь, а дівчина й замислилась: що ж їй робити? Йти їй нікуди. Зрозуміло, що чарівної сопілки їй також здобути не вдасться. То нехай вона хоч подивиться на ту дивну хату, де живе Сонце, Місяць і дві Зорі.

– Нехай вже, що буде.

І кинула на землю волосинку з дідової бороди, промовивши заповітні слова. І став перед нею прегарний юнак, чимось схожий на діда, тільки молодий та гожий – очей не відведеш. Дівчина задивилася, та й забула, чого їй треба було. Та хлопець сам обізвався до неї:

– Яка біда у тебе, дівчино?

– Та, біда – не біда, а так, клопіт.

Та й розказала юнакові, куди їй треба.

– Я б тебе, красуне, на руках заніс би, так дорога далека.

Дмухнув він на срібну волосинку – і з'явився кінь із срібною гривою кольору дідової бороди.

– Сідай, дівчино, на того коня та міцніше за гриву тримайся. Та ще вниз не дивися, щоб часом не злякалася. Він миттю тебе домчить, куди тобі треба.

А потім сказав коневі:

– Гляди мені, вуханю! Я тебе знаю. Не пустуй. Не лицаря несеш, а дівчину, та ще й яку дівчину. То щоб обережно мені: в півскоку та в півлету. Чув?

Заіржав весело кінь та піднявся вище від хмар. Внизу дощі йдуть, громи гримлять, а дівчині хоч би що: і краплина на неї не впала.

Ось став кінь до землі спускатися та хід збавляти – приїхали. Дивиться дівчина, а перед нею дивовижна хата. Саме всі вдома були, бо дощ ішов. Місяць верхи на

воротях, як хлопчисько, сидить та на сопілці грає, та так гарно, що й на душі полегкість, і наче втома кудись поділася. У віконце сонечко виглядає, а в двох інших – по зорі. Стала дівчина та й думає: чи йти їй, чи, може, ні. Аж тут місяць її запримітив, обірвав гру на сопілці та й питає:

– Як ти, красуне, потрапила сюди?

– Шлях мій довгий, та коли розказувати, ще довше буде.

– Бачу, втомилася ти з дороги. Біжи до хати та спочинь, та поїж млинців, на сонці печених, та випий напою, на Зорі настояного. А як відпочинеш та ласка твоя на те буде, тоді й розкажеш. Сьогодні ми всі вдома: дощ, хмарно, світити не треба.

Зайшла Софійка в хату – а там, що в раю: Сонце і Зорі посміхаються, вітають, пригощають. А в кутку за занавіскою – постіль, пухнастими хмаринками вистелена. Поїла дівчина, запахущого напою випила та й вклалася на тій постелі спати: на одну хмаринку лягла, а іншою накрилася. Коли прокинулася, наче й бід ніяких не було, ні смутку, ні втоми. А коли сіли всі за столом, розповіла їм дівчина про все своє життя і про те, як послала її мачуха по чарівну сопілку.

– Не можемо ми тобі, дівчино, сопілку свою віддати: вона всім людям потрібна. Без неї і весна на землю не прийде.

– Та я те знаю. Але знаю й інше: не можна мені без тієї сопілки додому повертатися.

– Послухайте, сестриці, і ти, брате Місяцю, – обізвалося ясне Сонечко, – така сопілка, як наша, – єдина на світі. Ви пригадуєте, хто нам її змайстрував і подарував?

– Звісно хто, – всі в один голос. – Весняний вітер. Саме тоді він у калину закохався.

– Отож. То давайте попросимо весняного вітра, щоб ще одну таку самісіньку зробив.

– Не зробить.

– А ми його дуже попросимо.

– Однаково не зробить.

– А ми йому дівчину покажемо, ось її.

– Тоді зробить. Бо хіба ж він зможе відмовити такій красуні?

– Та я б для неї все на світі зробив, – із запалом вигукнув Місяць. – Скільки на землі світив, такої красуні ще не бачив.

– А тобі, брате Місяцю, слід би вже бути розважнішим, – дорікнуло Сонечко.

Як жадалося, так і сталося. Зробив весняний вітер ще одну таку самісіньку сопілку і чари такі ж у неї вклав. Подякувала дівчина господарям, узяла сопілку, вийшла за ворота і кинула на землю волосинку з дідової бороди, промовивши:

– Волосинко з дідової бороди, порятуй мене від біди.

І знов став перед дівчиною юнак, що вже бачила його за першим разом, та й питає:

– Яка біда в тебе, дівчино?

– Та так, біда – не біда, а клопіт. Хочу я до свого дому повернутися, та дорога далека, ноги притомилися, – не дійду.

– Я тебе, красуне, на руках заніс би, так часу багато піде.

Дмухнув юнак на срібну волосинку – і з'явився кінь із срібною гривою, кольором на дідову бороду схожий. Сіла дівчина на того коня, за гриву тримається, до коня каже:

– Лети, коню, на повен скік та на весь літ.

І злетів кінь так високо, що й хмар не видно. Аж Сонце злякалося і очі свої ясні примружило. Ще мить – і дівчина вже біля рідної домівки. Зайшла до хати, а мачуха аж побіліла від злості.

– Прийшла?

– Прийшла, матінко.

– І сопілку принесла?

– Принесла, матінко.

– Давай сюди.

Взяла мачуха диво-сопілку і замкнула в скриню.

– Потім спробую, коли тебе не буде. Сама хочу щасливою бути, щоб нікому більше щастя не дісталося. А ти не розсиджуйся, як панянка, а йди до трьох печер. Там у чорній печері живе дракон. У пащі того дракона – сто зубів. Якщо одного зуба посадити, підливати та доглядати, то з того зуба виросте дерево, а на тому дереві визріють плоди. Хто такий плід скуштує, той проживе триста років на землі. Іди ж і добудь мені того зуба.

– Матінко, пожалійте мене сироту. Як мені того зуба здобути? Я ж не лицар, а дівчина. Не можу я з драконом змагатися. Дракон тут-таки і з'їсть мене.

– З'їсть – то й не наїсться, бо ти он яка мала і худа. А плакати за тобою і так нікому буде.

Вийшла з хати дівчина та й пішла, сльози витираючи.

– Якби жила моя матінка, вона б мене пожаліла. Вона б мені голову змила та й густі мої коси розчесала. Вона б мені сльози витерла та й душу мою б заспокоїла.

Іде Софійка та й іде. Коли темно чи холодно, чи лячно стане, пір'їнку жар-птиці дістане – та й повеселішає. А що харчу ніякого здому не взяла, то по дорозі десь до якоїсь роботи найметься та й заробить на хлібину-другу. Отак мандруючи, зайшла дівчина у дику пустелю, а там тільки – Сонце та пісок. А попереду дика скеля видніється. А в тій скелі – три печери. Здалеку було видно, як чорна печера свою пащу роззявила, як звір страшний, і, здавалося, чигала на неї, на Софію. Тільки хотіла дівчина води напитися, а до неї птах підлітає, до самих рук, не боїться. А дзьоб у нього довгий-предовгий – таких птахів Софійка і не бачила. А птах і каже людською мовою:

– Дай мені, дівчино, води напитися, то, може, я тобі в пригоді стану.

Дала йому дівчина води напитися, а поки він пив, про біду свою розповіла.

– Ну, вважай, що тобі поталанило. У дракона саме зуб заболів, а я в тім краї ніби за зубного лікаря. Бачиш, який у мене дзьоб довгий. Я саме йду драконові зуб рвати. Ти трохи почекай, то я тобі його принесу.

Птах полетів, а дівчина стала чекати. Аж чує – ревище дике, ніби аж морозом сипнуло поза плечі, хоч і спека стояла нестерпна. Потім усе стихло. Дивиться Софійка – аж птах летить, зуб несе. Важкий, не зуб, а ціле ікло. Взяла його дівчина, подякувала птахові та й пішла шукати шлях назад до своєї домівки. Хотіла було скористатися волосинкою з дідової бороди, та згадала, що це вже

остання, і передумала: а раптом у неї ще скрутніша хвилина буде. От ішла вона, йшла, ноги позбивала, одяг зносила, а таки прийшла до рідного дому. Віддала мачусі свій здобуток. Спершу та хотіла його також у скриню замкнути, та згадала, що драконів зуб треба у землю посадити.

– Біжи посади та полий гарненько, – сказала до Софійки, а потім сіла та й замислилася. Аж тут і дівчина повернулася та й питає:

– Чого ви, матінко, зажурилися? Я все виконала, як ви звеліли.

– Та от думаю... треба тебе ще в одне місце послати, а дерево, що має вирости з того зуба, доглядати треба. І я не знаю, як мені вчинити. Але і то правда: що там за робота дерево поливати! Сама впораюсь. А ти збирайся в дорогу.

– Матінко, пожалійте. Ніжки мої поранено, одяг мій зовсім порозлазився. Нехай я хоч трішки спочину.

– Ач, розніжилася, мов панночка. Ніколи ніжитися. Треба тобі йти в долину чорних змій.

– А хіба бувають чорні змії?

– Бувають, бувають. Усе на світі буває.

– Боже мій! Я ж там пропаду.

– Тільки й жалю буде. Збирайся та й іди.

– Дозвольте хоч переночувати. Де ж пак проти ночі!

– Нічого, лихий тебе не візьме. Скорше підеш – скорше повернешся.

– От мені горе! А що ж я маю там робити з тими зміями?

– Слухай уважно. Посеред тієї долини стоїть королівський палац. У тронній залі того палацу на столі лежить чарівний перстень з коштовним камінцем у вигляді змії. Це символ влади над зміями. Здобудь мені той перстень, я хочу бути володаркою змій. Всі змії мені слугуватимуть і робитимуть усе, що я захочу.

– Та як же мені той перстень здобути?

– А це вже ти сама придумай. Роздобула ж ти чарівну сопілку і драконового зуба. А теж плакала: “Пропаду, пожалійте!” Ну, йди вже. Та скорше повертайся.

Вийшла дівчина з хати. Смеркалося. Дістала вона перо жар-птиці та й пішла. Довго вона отак ішла, либонь, що тридцять днів і тридцять ночей, і таки допиталася до долини чорних змій. Біля самої долини маленька хатина стоїть.

– Треба ж таке, – промовила сама до себе дівчина, – хтось не боїться жити поряд із такими небезпечними сусідами. Зайду-но я в ту хатинку. А може, там добрі люди живуть, то й спочину трішки. Зайшла – і аж похитнулася: в хатині було повнісінько всяких змій: і маленьких, і великих, і здоровенних. І всі чорні, аж полискують. Але була тут і чепурненька тітонька, що спокійнісінько походжала в тому зміїному царстві. Коли Софійка ввійшла, змії всі підвелися і засичали. Тітонька їх швиденько заспокоїла:

– Тихо мені! Не займайте цю дівчину! Це моя помічниця.

І до Софійки:

– Не бійся, дитино, вони тебе не займуть. Та ходімо звідси, бо, бачу, ти таки боїшся.

– Боюся, тітонько, дуже боюсь.

Вийшли з хати. Надворі було спокійніше, хоча то там, то тут шмигали змії.

– Що привело тебе, дитино, в це небезпечне місце?

– Лиха доля та безталання моє, тітонько. Послала мене люта мачуха роздобути їй королівський перстень – символ влади над зміями.

– Тсс! – наче змія, зашипіла тітка Параска – так звали жінку.

– Тут про це не тільки говорити, а й думати не можна. Цей перстень оберігає сама королева – найбільша і найлютіша змія. Горе тому, хто на нього зазіхне.

– Що ж мені робити, тітонько? Не моя це воля.

– От нехай би твоя мачуха сама за тим перснем і йшла. Вже й не знаю, чим тобі зарадити. Але найперше: йди вечеряти та лягай спочити з дороги.

– Де? Невже серед тих змій?

– Ні, я покладу тебе в комірчині, туди змії не заповзають. Та й вони тебе не займуть, я їм сказала.

– А хіба вони розуміють людську мову?

– Так, навчилися. Змії дуже мудрі, і коли з ними по-доброму, вони не скривдять. Я лікую їх, і вони мене люблять. Якось мені довелося лікувати навіть саму королеву. Так що можеш спати спокійно. А на ранок ми щось придумаємо. Не може ж такого бути, щоб не придумали. Змії мудрі, а ми ж таки мудріші, бо ми – люди. А зараз лягай спати.

Вранці надумали вони вдвох іти до самої королеви чорних змій.

– Небезпечно, – сказала тітка Параска, – але іншої ради нема. Я колись її лікувала, то, може, зглянеться. Та ще от що ...

І дістала зі скрині дудочку.

– Візьми її. Штука не дуже мудра, але велику силу має. Подарував цю дудочку мені колись один індійський факір, якого я вилікувала від лютої хвороби. Змії, бач, дуже музику люблять. Грати на ній вчитися не треба – приклади до уст, а вона вже сама знає, що їй грати. Я пробувала. Дуже добре виходить.

Спустилися в долину. Тітку Параску всі тут добре знали, тому й проходили вони без всяких перешкод. Так дійшли аж до королівського палацу. А тут і королева не забарилася: власною персоною назустріч Парасці виповзла.

– Тітка Парас-с-ска іде, мені с-сніданок веде. С-симпатичний с-сніданок.

– То не сніданок, Ваша зміїна величносте. Це бідна дівчина, що просить Вашого захисту.

– Що-с-сь я не пригадую, щоб я кого-с-сь захищала. Та ти, Парас-ско, мені колис-сь допомогла, і я це пам'ятаю. Та й тепер моїх підданих лікуєш. Спас-сибі, тобі. Як звати тебе, дівчино?

– Софія.

– С-Софія. Дуже гарно. А що вмієш робити?

– Багато чого. Мене мачуха до всякої роботи привчала.

– А чим ти мене розважити можеш-ш?

– Та ось хіба що...

І, діставши дудочку, Софія приклала її до вуст. Був острах: а раптом вона не зуміє на ній заграти? А раптом дудочка підведе? Та дудочка не підвела, а сама вивела дивну мелодію, та таку вже гарну, що й тітка Параска заслухалася, а королева і всі змії, що були довкола, почали погойдуватись їй в такт, ніби танцювали. Дивне то було видовище: і дивне, і гарне, і страшне водночас. Чорні змії, великі і малі, розгойдувалися в такт музики, звивалися граційно і страшно. Дівчина намагалася на них не дивитися. А дудка грала якусь чарівну мелодію, гарну і заворожуючу. Нарешті Софійка перестала грати і почула зітхання як шелест.

– Ах, – зітхнула королева, – ту мелодію я вже ко-ли-с-сь чула. У мене був знайомий факір, і в молодос-сті я танцювала під ту мелодію. Це було прекрас-сно. Залишайся в нас-с, чарівна дівчино. Тобі буде тут добре, і ніхто тебе не с-скривдить.

– Не можу, Ваша зміїна величносте. Мені треба повертатися додому.

– Тоді прос-си у мене вс-се, що хочеш-ш.

– Не смію, Ваша зміїна величносте.

– Прос-си, я наказую.

– У Вашу долину я прийшла не зі своєї волі. Прислала мене мачуха, щоб здобула я Ваш перстень.

– Що? Перс-стень? Щастя твоє, що розчулила ти мене с-своєю музикою, а то б ... Та я с-сьогодні добра.

– Це не моя воля була. Мені той перстень не треба.

– Гаразд. Бери перстень. Я ще нікому його не довіряла. Він не був ще ні в чиїх руках. Але с-скажи с-своїй мачус-сі, що вона ним володіє доти, доки не кине його на землю. А коли кине, він назад до мене повернеться. А я вже пос-стараюся, щоб вона його таки кинула.

І Софія побачила цей перстень. Він був величезний і коштовний: так і горів своїм величним блиском. Особливо вражаюче виглядав камінець, що мав форму змії. Дівчина взяла в руки той перстень з острахом, подякувала, та й пішли вони з тіткою Параскою з того жахітливого царства. А коли вийшли, Софія віддала тітці Парасці чарівну дудочку та й пішла, подякувавши та низенько поклонившись. Не хотіла ні дня тут залишатися, хоч як просила її тітка Параска.

– Звикнеш. Живи у мене. То тільки спершу так лячно. Куди тобі йти? Мачуха ще щось вигадає на твою бідну голову.

– Ні, тітусю, піду вже я.

Довго йшла, по дорозі на харч заробляючи, і таки прийшла до рідного дому. Мачуха вже й не сподівалася її побачити. А як побачила, відразу й загукала:

– Де перстень, негіднице?

– Ось, матінко, – чемно промовила Софійка і протягнула його своїй кривдниці.

– Зараз же його випробую, бо сопілка твоя нічого не варта: вона не грає. Ти надурила мене.

– Але, матінко, цей перстень не можна кидати на землю, бо тоді він повернеться до своєї володарки.

– Тепер я його володарка. І ти вже не журися, я не кину його на землю.

І зі злістю повернула коштовний камінець, що мав вигляд змії. Що тут почалося! Все це важко навіть собі уявити. Чорні змії, малі, великі і здоровенні, заповнили все довкола. Вони сичали, погойдувалися, звивалися. Та Софії на диво чомусь страшно не було. Зате мачуха зблідла, вилізла аж на стіл, готова була лізти ще вище, аби тільки рятуватися від змій, котрих аж кишіло в хаті.

– Ой, рятуйте! Заберіть їх від мене! – несамовито кричала мачуха, а потім пожбурила той перстень на землю. Все щезло, перстень також.

– Хай тобі грець! – зітхнула мачуха і злізла зі стола. – Це все ти, негіднице! Хотіла мене зі світу звести!

– Чого Ви, матінко, так злякалися? Це просто піддані прийшли привітати свою повелительку.

– Хай їм біс! А тепер на, візьми свою нікудишню сопілку! І якщо ти мене надурила і та сопілка не заграє, я тобі всі патли вискубу.

Взяла дівчина в руки сопілку, пильно її роздивилася і прочитала напис: “Хто її добуде, той на ній заграє”.

– Воно й зрозуміло, чому сопілка у Вас мовчала. Бо не Ви, матінко, її здобули.

– Поговори мені!

А дівчина приклала сопілку до губ – і заграла вона дивну мелодію щастя, кохання і весни. Квіти порозпускалися, запахли на все довкілля, хворі одужувати стали, старі помолодшали, закохані пари за руки побралися, а Софія, вже доросла і гарна, про втому свою і збиті ноги забула. А мачуху, ніби темна хмарка закрила.

– Як гарно, – сказала дівчина, – яка я щаслива.

І тут почувся голос мачухи:

– Дурниці! Я думала, що тут золото з’явиться, скарби всякі. Ет! Ходімо краще до дерева, що виросло з драконового зуба. Там саме плоди доспіли. Але не смій мені! Я сама хочу триста років жити.

Підійшли до драконового дерева. На ньому і справді висіли плоди, але чомусь вони були дуже схожі на наші червонобокі яблука. Мачуха зірвала плід і жадібно з’їла. Потім другий, третій... і раптом тіло її покрилося пір’ям, руки стали крилами.

– Кар! Кар! – закричала вона, потім знялася і полетіла.

– Ворон! Крук! – шепотіла налякана дівчина. – Кажуть, що вони і справді живуть довго. Невже аж триста років?

І раптом Софія почула голос. Це промовляло до неї драконове дерево:

– Скуштуй і ти, дівчино, мого плоду.

– Ні вже, красненько дякую!

– Не бійся! Мій плід не причинить тобі зла. Він створений для добра.

Софія з острахом відкусила терпко-солодкий соковитий плід і відчула полегкість у всьому тілі. Рани на ногах загоїлися, коси стали ще густіші та кращі.

– Я росту на добро, – сказало дерево. – Віднині частуй моїми плодами всіх недужих та вмираючих. Мої плоди зроблять чудо.

Дівчина стояла здивована, гарна і ... одна. Вона взяла останню волосинку з дідової бороди, кинула на землю і попросила:

– Волосинко з дідової бороди, порятуй мене від біди!

І знову перед Софією став юнак-красень та й питає:

– Яка біда у тебе, дівчино?

– Та біда – не біда, а так, клопіт. Хотіла б я на цьому місці оселю мати, та таку, щоб вікнами на всі сторони світу була, і щоб всі друзі мої, хто мені в біді допомагав, до мене на гостину зійшлися.

– Я тобі, красуне, сам власноруч палац збудував би, та це довго буде.

Підняв хлопець срібну волосину, дмухнув на неї – і де не взялися майстри, та вправні, та спритні: один теше, другий мурує, третій візерунок виводить. Не встигла дівчина й оком змигнути, як оселя вже готова була, простора та ошатна, сяяла вікнами на всі сторони світу. В одне віконце Сонечко заглядає, в друге – Вечірня Зіронька, а в третє – Зоряниця ранкова. А Місяць, мов хлопчисько, сидить верхи на воротях та на сопілці виграє. Під драконовим деревом зайчисько радісно вистрибує, жар-птиця край віконця гніздечко собі в’є, тітка Параска з криниці воду набирає. Аж тут хтось у ворота стукає-грюкає та й гукає:

– Виходь, дівко, з хати сватів вітати. Коли ти ще мала, почекаємо, щоб підросла, а коли вже на порі, то й весілля у дворі.

Виглянула Софія, а там дід із срібною бородою та красень-юнак стоять. Зашарілася дівчина, ворота відчиняє, гостей кличе. А дід і каже:

– Закохався мій син у тебе, дівчино, а я собі подумав, що кращої невістки мені і не знайти. Бачиш, як добре мою бороду розчесала, ще й досі не кустриться.

А сам сміється.

Ну, а про те, як у нас в Україні весілля святкують, Вам і розказувати не треба: самі добре знаєте.

Як три брати по розум ходили

Котився камінь з високої гори.
Котився не день, не два і не три.
Якби хтось той камінь спинив,
то він би заговорив.
Та не було кому його спинити
і не було кому його розговорити.
Котився той камінь, котився –
та й у річці глибокій опинився.
Річка його прийняла,
хвиля його обняла,
вода з нього пилюку змила,
вода його розговорила.
Лежить той камінь на самому дні,
розказує казку хвилям і мені.
Я на березі сиділа,
тепла хвиля ноги мені мила,
казку слухала
та й Вам розказати захотіла.

Жила собі одна жінка. І мала вона троє синів. Усім хлопці вдалися: і зростом, і вродою. Уже й повиростали – пора б їх уже й женити. Та мати покликала якось їх перед себе та й каже:

– Сини мої милі, сини мої любі, всім ви вдалися: і зростом, і вродою, тільки не знаєте ви гаразд, що таке життя. Йдіть по світу кожен своєю дорогою та набирайтесь розуму. А коли відчуєте, що порозумнішали, тоді й повертайтеся до мене, до матері своєї. Тоді й поміркуємо, як вам далі жити. Болить моє серце за вами, вас відпускаючи, діти мої, та розумію, що конче треба це зробити.

Дала мати синам по хлібині та й провела за село. Попрощалися брати і пішов кожен своєю дорогою.

Старший брат пішов лісом. Іде собі, пісень співає. А що вже силу мав і відважний був, то не боявся ні звіра хижого, ні розбійника лихого. От іде він та й іде. На третій день вийшов з лісу і потрапив у якесь невідоме королівство. Гарно тут було, все око милувало: і природа, і будівлі, тільки люди чомусь сумні ходили, ніби клопіт якийсь їх обсів: ні усмішки, ні пісні, ні веселого слова.

– Що це тут у вас трапилося, що ви всі невеселі такі? – запитав парубок у тутешнього чоловіка.

– Та маємо мороку, – відповів той понуро. – Сусідній король на нас війною йде, хоче наші землі собі підкорити. А ми – люди мирні, все життя наукою та мистецтвом займалися, хліб вирощували, про війну і не думали. От тепер і нікому наше військо очолити. Сміливців у нас набереться, та доброго ватага їм бракує. От ми і журимось.

– То не біда, – сказав хлопець, – веди мене до вашого короля. Я очолю ваше військо. Я також проти війни, але землю свою захищати треба. Хоч то земля не моя, та я готовий вам допомогти, бо ніхто не має права зазіхати на чужу свободу.

Розійшлася звістка по всьому королівству, що король військо збирає. Зійшлося сміливців видимо-невидимо. А хлопець їм лад дає. Ще змалку начитався про козацькі звитяги, то й сам мріяв про козацького отамана. От і згодилося. Розбив військо на сотні, сотників настановив.

А сусідній король і не був з дуже хоробрих. Просто на легку перемогу розраховував. А коли побачив злагоджене військо, то дуже здивувався та й відступив, не прийнявши бою. Без жодних втрат повернулися звитяжці з перемогою. Питають тоді у сміливого парубка:

– Якої нагороди ти хочеш?

– Для мене нагорода – ваша радість і свобода вашого краю.

І сказав король:

– Я вже старий. Та й більше до мистецтва мене тягне. Є у мене донька – гарна і розумна дівчина. Їй саме час уже про заміжжя своє подбати. Коли люба вона тобі, то сватай її та й будеш у нас за короля. А я у мистецтво піду.

От і залишився хлопець у королівстві лад давати. І зажив він щасливо і весело, що й про домівку забув і про матір свою не згадував.

А середульший брат пішов собі селами. Іде собі, минає село за селом. Де зупиниться, на харч собі заробить та й далі йде. Аж приходить в одну прегарну місцину. Село у долині, як намальоване. Та кругом – наче пустеля: серед літа садки пожовтілі стоять, квіти пов'яли, трава висохла, люди, мов запаморочені ходять.

– Що у вас тут трапилося? Чи лихо яке? – запитав хлопець у сивої жінки.

– Ще б не лихо! Прогнівалась на нас вода. У всіх криницях зникла. Порожні криниці – хоч би тобі краплинка! У сусіднє село по воду ходимо, щоб хоч закропитися.

– А чому ж так? Чим прогнівили воду?

– Та, чоловіче добрий, захотів наш пан на воді багатства собі нажити. Наказав з кожної криниці податок платити. А то гріх великий. Вода людині Богом дана, вона нікому не належить. От вода і прогнівалася.

– І невже нема на те рятунку?

– Авжеж, що є, та толку з того. Пішли люди до одної мудрої жінки, що має вже поза сто років. То вона нараяла, аби хтось із чистим серцем спробував нову криницю викопати, то, може, вода перестане гніватися та й знов відновиться. Та де там. Ледве що не кожен пробував криницю копати. Та видно прокляття впало на село: ні крапелиночки!

– А можна мені спробувати?

– Та хто ж би тобі боронив! Спробуй. Люди тільки спасибі скажуть.

Зібрали жителів села, а хлопець каже:

–Чув я від своєї бабусі, що найкраще там криницю копати, де материнка росте. Отож я вас прошу посіяти у своїх дворах чи на городах материнку. Де вона зійде, там я і спробую криницю копати.

От посіяли люди материнку, поливали, приносячи воду із сусіднього села. Але ні в кого не зійшла материнка, лише у найкращої і найдобрішої дівчини в селі – Ксені.

– Отут і буду копати, – сказав хлопець та й узявся за роботу. І копати довго не довелося, як забило джерело. Набрав хлопець перший кухоль води та й подав дівчині, що стежила за його роботою.

– Перший кухоль – господині, – сказав, поклонившись.

Дівчина зашарілася і відповіла:

– Спершу годилося б тобі спробувати. Ти воду дістав – тобі й належить перший кухоль. Та й хто тебе знає, що ти за чоловік: може, чари які знаєш та й мене зчарувати хочеш.

– Що я за чоловік – маєш знати. Злий би не викопав тієї криниці. А зчарувати б я тебе дуже хотів, бо дуже вже ти гарна, та чарів таких не знаю! – Та й опустив очі.

Дівчина напилася води – і ще кращою стала.

– Ой, яка добра вода, – сказала Ксеня, – я ще зроду такої не пила.

І раптом село ожило: задзвонили відра, засміялися і жваво заговорили люди. У всіх криницях забили джерела і з'явилася вода, та чиста, та холодна, ніби й не зникала нікуди. Свято у селі. Всі хлопцеві дякують, просять, аби залишився жити у їхньому селі. А дівчина Ксеня й каже:

– Ти там про чари щось казав... якщо люба я тобі, парубче, то стану я для тебе вірною дружиною.

Усім селом весілля справляли. Кращої пари і на світі не було. Зажив і середульший з братів щасливо та весело з молодою дружиною, забувши про домівку і про матір свою не згадавши.

А найменший з братів пішов собі шляхом широким, гадки не маючи, куди йому податися, де того розуму шукати, про котрий мати говорила. От ішов він та й ішов, а назустріч йому дідусь, старий-престарий, та й питає:

– А куди це ти, хлопче, йдеш?

– Та от... послала мене мати розуму набирати. А де того розуму шукати, сам не знаю. А без того розуму казала мати й не повертатись, аж тоді вернутися, як порозумнішаю. А як я буду знати, що порозумнішав?

– Не журися, хлопче, я тобі допоможу і підкажу, коли ти порозумнішаєш. Ходи лишень зі мною.

Хлопець і пішов. Зайшли у темний ліс, а там у лісі хатинка дідова була, вся зіллям та травами повтикана та обсаджена.

– Дивися, хлопче, все це зілля і всі ці трави – це здоров'я людське.

– Ого, скільки того здоров'я тут, дідусю. А там десь у світі хворі люди без здоров'я пропадають.

– А ти, я бачу, добрий та розумний. От ти і повинен навчитися, кому якого здоров'я бракує, та й допомагати людям.

– Та чи я осилю ту науку? Бо всі змалку мені казали, що я розумом щось не дуже вдався. Я тільки знаю, що малих дітей рум'янком напувають, а коли ноги болять, то капусту або лопух прикладати треба.

– От бачиш. Щось-таки ти вже знаєш. А я тебе багато чому навчу, як будеш старатися: як ті трави збирати, як сушити, як заварювати, кому і від якої хвороби давати.

– Та чому б я мав не старатися? Жаль мені людей хворих, коли недуга їх в'ялить та сушить.

– Ото й добре, що жаль. Це найголовніше. Тоді навчишся.

Минув час – і хлопця не впізнати: вилюднів, порозумнішав, у всьому діда слухається, вчиться від нього. А що вже на травах знається – то й другого такого не шукай. Стали люди називати його чарівником. Сердився.

– Який я, – каже, – чарівник? От дід – той справжній чарівник. А я що...

– Ні, хлопче, не кажи, – озвався дід. – Усе, що я знав, ти від мене перебрав. А вже й свого вміння до тієї науки докладаєш. Дітей мені Бог не дав, то, якщо хочеш, за сина мені будеш. Залишайся у мене. Дівчину тобі висватаємо та й живи. На тім ремеслі багатим не станеш, але й без куска хліба не будеш. Полюбив я тебе, як рідного сина, за душу твою чисту, за серце твоє добре. То як, парубче, залишаєшся?

– Дякую Вам за Вашу ласку та за Вашу науку. Але мушу я до матері своєї повертатися, бо не знаю, як там вона. Може, якраз їй моє вміння згодиться, бо таки вже й стара. Та от не знаю, чи порозумнішав я, чи розуму набрався. А то не годиться дурнем до матері повертатися. Ви обіцяли мені про те сказати.

– Правду сказати, сину, ти й був розумний. Тебе розумом мати твоя наділила ще коли народила тебе. А тепер ти знаєш, як свій розум на користь людям повернути. Благословляю тебе на те, щоби творив добро для людей. Іди з Богом до своєї матері. Добре, що не забув за неї, по світах вештаючись.

От пішов хлопець додому. По дорозі людям допомагає, від недуги рятує. Слава про нього попереду летить. Так прийшов він до свого села. По дорозі у людей за матір свою питає.

– Стара, – кажуть, – стала, хвороби обсіли. А сини десь по світі віються, про матір забули.

Прийшов хлопець додому. Зраділа мати, вже й про розум не питає.

– Як же добре, що ти повернувся. Я вже всі очі за вами виплакала. Думала, що й не побачу. Знемічніла, хвороби обсіли. Кажуть, якийсь чарівник по селах ходить, усіх людей лікує цілющими травами та зіллям. От якби до нього. Та як ти його знайдеш?

Засміявся хлопець.

– А його, мамо, і шукати не треба, бо цей чарівник – це я.

Здивувалася мати, але повірила синові, бо він зроду ніколи не брехав. А син кинувся варити трави та щось примовляти над ними: що – дід навчив, а що – сам додумав – аби на добро. Випила мати – та й одужала, вдруге, втретє випила – то аж помолодшала.

А до хлопця зусібіч люди йдуть зі своїми бідами. Він усім допомагає, розказує, яке зілля у себе сіяти чи садити.

– Розумний, – кажуть одні.

– Добрий, – кажуть інші.

А мати й рада, що такий син у неї. Та час від часу зажуриться та й зітхне, а то й сльозу змахне.

– Чого Ви, мамо, все журитеся та плачете? – питає син.

– Та журюся я за двох старших синів, що від них ні звісточки. А може, вже й на світі нема.

Та й заплакала.

– Ну, що ж, коли Ви так за ними побиваєтеся, піду я їх шукати.

– Ой, не йди, сину, бо ще й ти пропадеш, і я буду сама віку свого доживати. Якщо живі твої брати, а мої сини, то колись повернуться. Не може ж бути такого, щоб вони про дім свій забули.

– Ні, мамо, піду вже я їх шукати. Насушіть лише мені всіх квіток, що у нас за хатою ростуть.

– А нащо ж вони тобі?

– То вже я знаю, нащо.

Узяв хлібину, взяв засушені квітки та й пішов. Іде та й іде. І приходить у те королівство, де королює його старший брат. Скрізь порядок і лад, люди хвалять його, розумом його захоплюються. Прийшов до палацу, проситься, щоб пустили до короля: лікар, мовляв, травами лікує. Зацікавився король, захотів подивитися, що це за лікар такий. І не впізнав він свого брата. А той розклав перед ним мамині квітки, ще й полину до них поклав. Як вдихнув король знайомий запах, та й згадав про дім і про матір свою. І сльоза скотилася по щоці короля.

– Хто ти? – пошепки спитав він. – Чи не чарівник часом?

– Ні, не чарівник. Я – брат твій наймолодший.

– Скажи, брате, а до чого тут полин? Він ніколи не ріс під нашою хатою.

– Полин, щоб ти знав, – це гіркота маминих сліз.

Наказав король ладнатися в дорогу. Навантажив вози всякими дарунками для матері та й поїхав до свого дому. Хотів і меншого брата з собою взяти, та той відмовився:

– Мені ще рано. Я ще мушу знайти нашого середульшого брата і нагадати йому про дім і нашу матір.

Сказав так та й пішов у світ. Довго чи коротко, далеко чи близько ходив він, та таки знайшов і того брата. Прийшов до його господи, став біля воріт та просить води напитися. Вийшла Ксеня, дружина братова, привітно так подорожнього запрошує:

– Зайдіть, – каже, – відпочинете, пополуднуєте, вмиєтеся з дороги – то й про втому забудете – така сила у нашій воді.

Подякував хлопець привітній господині та й зайшов, а там і господар його вітає. Не впізнав і він свого меншого брата. А той і каже:

– Гарно тут у вас: і квіти, і зілля всяке росте. Але ось таких квіток у вас немає.

Та й розстелив перед ним квітки з маминого квітника. Вдихнув запах середульший брат – та й згадав і про дім, і про матір свою.

– Як же я міг забути? – тихо сказав він, і сльоза скотилася з очей. – Де ж там моя матінка? Чи жива ще?

– Жива, – сказав наймолодший брат, – та вже всі очі за нами виплакала.

– Збирайся, Ксеню, і дітей збирай, – сказав до дружини. – До матері моєї поїдемо.

– Ой, а ти й ніколи не казав, що у тебе мати є.

Та й почали збиратися. З ними і молодший.

Щаслива мати столи накриває, гостей кличе: сини її з'їхалися. Та з дружинами, та з дітьми, та багаті, та хороші. Тільки наймолодший ні дружини, ні багатства не має.

Кажуть йому брати:

– Що ж ти, наш молодший брате, ні дружини, ні багатства не надбав?

– Дружину надбати ще встигну, а багатство моє он на лугах, полях, у лісах та квітниках посіяне.

Подивилися брати та й ще більше здивувалися:

– Та тут, окрім трав та зілля всякого, нічого й не росте.

– Ото і є моє багатство. А найцінніше з того багатства – то мамині квітки. Якби не вони, то ви б про дім свій не згадали.

Довго вмовляли старші брати матір та брата свого наймолодшого, щоб вони до них жити переїхали. Не погодилися. У себе в селі залишилися. Живуть, людей від напастей всяких травами рятують. А недавно чутка пройшла, що женився й наймолодший, сироту бідну взяв. Та така роботяща та гарна. Мати рада – не натішиться.

Ото й казці кінець. А Ви ще чого чекаєте? Чекайте, чекайте, до наступної казки чи оповідки.

Казки з моря

Казки з моря

Дівчинка Улянка приїхала до бабусі на літні канікули в невеличке приморське містечко, затишне і чепурне. То була радість для обох: для Улянки і для бабусі. Улянка тут народилася і жила, аж доки не прийшла пора їй іти до школи. На той час мама з татком переїхали у велике місто і забрали доньку з собою. Те місто було далеко від моря, і Улянка сумувала за ним. Море приходило до неї у сни. Їй снилися теплі морські хвилі, чайки, великі кораблі і рибальські човни, – і дівчинка ніяк не могла прижитися у великому галасливому місті, де ніхто нікого не знав, усі кудись спішили і так важко було перейти через дорогу. Та мусила звикати. Тут Улянка вчилася в школі і з нетерпінням чекала літніх канікул, бо тоді її привозили до бабусі Олени і до моря. Море зустрічало дівчинку радісним плюскотом, ніби і воно сумувало за нею. Улянка бігла до нього, кидалася в обійми хвиль і плавала, плавала…

– Русалонько ти моя, – тішилася бабуся любою онучкою.

– А хто такі русалки?

І починалася казка.

Якось у надвечір'ї прийшли бабуся Олена з Улянкою до моря. Воно лащилося до берега, а легкий вітерець ворушив його хвилі. Дівчинка стояла і пильно вдивлялася в далину.

– Бабусю, а чому, коли довго-довго дивитися в далечінь, то здається, що там десь пливе маленький срібний човник?

– То Моріана…

– Хто?

– Моріана.

– А чому вона плаває там на тому човнику?

– О, це ціла історія… Хіба я тобі ще про неї не розповідала?

– Ні, бабусечко. Розкажіть.

– Розкажу, Улясю, розкажу. Це цікава історія.

– Бабусю, а звідки Ви знаєте стільки казок?

– З моря, Улясю, з моря.

– А як це?

– Мені їх морські хвилі нашіптують, морські вітри приносять.

– А чому я нічого не чую?

– Бо ти ще маленька.

– Навчіть і мене, бабусю, розуміти мову хвиль і морського вітру.

– Підростеш – то й навчишся.

– А як не навчуся?

– Навчишся. Адже побачила ти човник Моріани. Його також не кожен побачити може. Ти у мене добра, лагідна і розумна. Таким казкові дива відкриваються.

– То розкажіть же мені, бабусенько, швидше якусь казку з моря, що Вам хвилі морські нашептали чи вітер приніс.

Бабуся задумалася.

– Розкажу. Звичайно, розкажу. Тільки з чого почати? Хіба що…

– Про Моріану, бабусечко, про Моріану.

І поснувалася казка, тиха, спокійна, як море у безвітряному надвечір'ї.

Моріана

Був теплий погідний день. Небо дарувало людям і морю свою ніжну блакить, а море, спокійне і лагідне, ледве ворушило теплу хвилю. Ні вітру, ні хмариночки. Місцеві жителі казали, що вони не можуть пригадати, щоб був ще колись такий чудовий день.

На небі сміялося сонце, а на березі моря гірко і невтішно плакала маленька дівчинка. Пляж був переповнений людьми, котрі конче хотіли навіщось засмагнути. Ну, ясна річ, багато з тих, хто тут відпочивав, зацікавилися дитиною, що так гірко плакала, і оточили її. Дитячий плач завжди тривожить, він нікого не може залишити байдужим.

– Вона, напевно, загубила маму.

– Ні, це роззява-мати загубила свою дитину.

– Ото вже матері!

– Почекаєте, а може, з нею щось трапилося?

– А може, вона… в морі?

– Як? Лишила без нагляду таку маленьку дитину і пішла купатися? А може, ще й, не приведи Господи, втопилася?

Усі захвилювалися ще дужче.

– Дівчинко, маленька, ось на тобі цукерку. На, візьми. А скажи, моя хороша, де твоя мама?

Дівчинка мовчала і продовжувала плакати.

– Та вона ще не вміє розмовляти. Ви ж подивіться, вона ще зовсім маленька.

Та дівчинка раптом перестала плакати і зовсім чітко сказала:

– Я вмію розмовляти, але я й справді ще зовсім маленька.

– А де ж все-таки твоя мама? – запитали її майже хором.

– Тому й плачу, що не знаю, де моя мама. А може, в мене її і взагалі не було?

І дівчинка знову заплакала.

– Такого не буває, щоб у дитини взагалі не було мами. Твоя мама неодмінно знайдеться.

– А скажи, дівчинко, звідки ти тут взялася? Може, ви з мамою летіли літаком, чи їхали поїздом, чи пливли на кораблі? Ти пригадай, звідки ти тут взялася?

– З моря.

– То ви з мамою пливли на кораблі?

– Ні, я плавала на теплій хвилі. А потім хвиля принесла мене до берега, і я вийшла з моря. Просто я побачила людей, мені стало цікаво – і я вийшла з моря. Я захотіла подивитися. А мами в мене, мабуть, ніколи не було.

– Так не буває, дитинко.

– Тоді де ж вона? І чому я її не пам'ятаю?

Люди знизували плечима і не знали, що й думати.

– Отаке лихо. Певно, щось трапилося, а дитина нічого не може пригадати.

– А може, ти знаєш, як тебе звати?

– Звичайно, знаю. Мене звати Моріана.

– Може, Маріанна? Або Мар'яна?

– Ні, Моріана. Бо я з моря.

– А хто тебе так назвав?

– Не знаю. Хвилі мені так співали, пісок нашіптував. А чайки ще й зараз кричать... О, чуєте? "Моріана! Моріана!"

– Дива та й годі.

І раптом, розштовхуючи всіх, до Моріани пробралася жінка з недобрими очима. Вона пробувала посміхатися, але це в неї погано виходило. На злому обличчі місця для посмішки не було.

– Це моя дитина, – сказала вона. – Я її мама. Правда, дівчинко, я твоя мама?

– Ні, ти не моя мама. Я такої не хочу.

Жінка сердито схопила Моріану за руку, але та заплакала, і людей обурило таке нахабство. Статечний чоловік владно зупинив жінку і сказав:

– Ви ж бачите, дитина Вас не хоче.

– А що в неї питати? Вона ще мала.

Люди обурено загаласували, і зла відьма, а то була вона, зникла у натовпі.

А тим часом Моріана пильно вдивлялася в лице одної жінки. То була зовсім звичайна жінка. Тільки очі у неї були не зовсім звичайні. Вони були великі, карі, гарні, добрі і... сумні. Дівчина підійшла до неї і тихо спитала:

– А ти б не хотіла бути моєю мамою?

– Чому ж... я давно мріяла мати таку донечку.

– А в тебе що, нема дітей?

– Ні, нема...

– То візьми мене собі.

Люди зашепталися, заметушилися.

– Не можна так, десь же мусить бути її справжня мама.

– Але ж дівчинку ніхто не розшукує. Не може ж вона і справді залишатися на пляжі.

– Ходімо додому, – рішуче сказала маленька своїй матері, котру сама собі знайшла. – Я вже їсти хочу.

Розгублена жінка засяяла доброю усмішкою і взяла дитину на руки.

– Але ж неодмінно подайте оголошення в газету.

– А ще обов'язково зверніться в міську управу.

– Добре. Я неодмінно все це зроблю.

– Їй можна довірити дитину, – сказав статечний чоловік. – У неї добрі очі.

Люди розійшлися, дивуючись і перемовляючись, розійшлися, щоб продовжувати смажитися під сонцем. А двоє щасливих, Марія і доня, пішли додому.

– А як тебе звати? –раптом спитала дівчинка.

– Марія.

– А можна, я буду звати тебе Морія? Це нагадуватиме мені море.

– Ні, ти зватимеш мене мама. Зрозуміла? Мама.

– Добре. А іноді я називатиму тебе мама-Морія.

– Ну, гаразд.

Дівчинка росла розумною і слухняною. Мама нахвалитися нею не могла. Вчителі просто-таки дивувалися з її розуму та здібностей. А ще дівчинка дуже любила море. Вона довго вдивлялася у пінисті хвилі і, здавалося, бачила в них те, чого не бачили інші. Вона сміялася до них, розмовляла з ними. А іноді бувало як попливе, то вже й не знати, куди запливала, аж мати хвилювалася: чи не трапилося з нею біди.

– Чого Ви хвилюєтеся? У морі зі мною нічого не трапиться. Я ж Моріана, тобто дівчина з моря.

– Ось не видумуй, – казала мати. А сама хотіла чомусь, щоб дівчинка швидше забула дивну історію її появи на пляжі. Тут крилася якась таїна, яку Марія не могла збагнути і якої навіть боялася. І все ж жінка часто думала про те, звідки ж все-таки взялася її дивовижна донечка.

А дівчинка росла собі. Вже ставала зовсім дорослою. Вже на її біле-пребіле личко хлопці задивлялися, а її сині очі, зовсім, як морська хвиля, комусь, може, й снилася. Комусь – не знаю, а сусіду Василеві – це вже напевно, бо так і зорив за дівчиною. Мати постерегла, що й Моріана паленіла під його поглядом і крадькома задивлялася на міцну парубочу поставу та пишний парубочий чуб.

– Виросла моя донька, – зітхала мати. – Певно, тут до весілля йдеться.

Радісно зітхала, бо, треба Вам знати, той Василь на всю околицю відомим майстром був. Що б у кого не трапилося – негайно до Василя. Як Василь не зарадить, то вже більше ніхто. Буває, що хтось має талант до ковальства чи до теслярства, до малярства чи тонкої ювелірної справи. А Василь той до всього хист мав.

– То й гаразд, – посміхалася Марія, – добра пара моїй дитині буде.

І складала потихеньку посаг доньці у скриню.

– Вони, звісно, обоє ще молоді, та треба вже думати... – і добра посмішка не сходила з її обличчя.

Одного разу перед вечором мама і доня стояли на березі моря. Мама чомусь з тривогою дивилася на морські хвилі, ніби біди якоїсь чекала від них. Море штормило. Хвилі піднімалися високі, як гори, набігали одна на одну, розбивалися і налітали на берег.

– Ходімо, доню, додому, щось холодно.

– Зараз, мамо, ще трішечки.

І дівчина продовжувала милуватися забавою високих хвиль.

І раптом вони обидві побачили дивовижний човник, що плив прямісінько до них. А дивовижний він був тому, що хвилі наче обминали його, і він плив собі рівно і спокійно, а вже потім поза ним із силою вдарялися одна об одну гори-хвилі. Човник підплив зовсім близько – мама з донею побачили, що він весь золотий. Правда-правда, зі щирого золота. А на човні – хлопець, рибалка – не рибалка – й не розбереш, але видно, що спритний човняр. Море неначе аж слухалося його, корилося йому. Човник плив прямісінько до них і зупинився біля Моріани. Хлопець зійшов на берег.

– Добрий вечір, – привітався.

– І тобі вечір добрий, – відповіли. А Марія тривожно спитала:

– І не страшно в таку негоду на такому легкому човнику плавати?

– Так чому ж... і зовсім це не негода: просто – море бавиться.

– О, від таких забав, мабуть, не один корабель на дно піде.

– Якщо моряки вправні, то не піде. А я до Вас.

У Марії здригнулось серце. Вона відчула якусь тривогу. Моріана мовчала, тільки чомусь пильно-пильно придивлялася до хлопця, ніби впізнавала його – і впізнати не могла. Певно, і її щось тривожило. А що – того не знала. Марія трохи оговталася і сказала:

– Коли Ви до нас, то ходімо в наш дім – гостем будете.

– Та я б з радістю, та ніколи мені. А чи знаєте Ви, Маріє, що виховували не просту дівчину, а морську царівну?

– Ось не треба нічого вигадувати, – ледь не плакала Марія. – Це моя донечка, і я не хочу слухати ніяких дурниць.

– Воно так. Однак Моріана – морська царівна. Хіба ж Ви не пам'ятаєте її дивовижної появи на березі?

– Ходімо, донечко. Цей хлопець хоче причинити нам зло.

– Мені дуже прикро, але Моріана мусить повернутися в свою стихію, у море.

Хлопець підійшов до Моріани і одягнув їй на голову золоту корону, всипану самоцвітами.

– Ходімо. Тебе чекає твій батько – Нептун.

Марія заплакала, а дівчина зірвала корону і жбурнула її у хвилі.

– Якщо я царівна, то ти маєш слухатися мого наказу: геть звідси! Я не хочу тебе більше бачити!

– Я б послухався, та наказ твого батька має більшу силу – і я маю слухатися його.

– Батька? То може у мене ще й мати є, окрім отієї, що мене виростила?

– Ні, матері в тебе нема. Крім отієї. Ти народилася з морської піни, і твій батько захотів, щоб ти пожила серед людей, грамоти навчилася та розуму набралася.

– А тепер, коли я вже розуму набралася, то я йому знадобилася? Мій батько, певно, фантастично розумний. То передай йому великий привіт. Нехай він собі спершу дружину заведе, а потім уже доньку, щоб сам і виховував. А в мене є мати, і я її люблю. Я не хочу звідси нікуди йти.

– Морський цар дуже вдячний пані Марії і дарує їй...

І поставив біля ніг Марії коштовну скриньку.

– Це для Вас. Там – цілий скарб.

– Найбільший і найцінніший скарб – моя доня. Не забирайте її у мене.

Марія вже не плакала, а ридала.

– Мені дуже прикро, але це не моя воля, – сказав хлопець і махнув рукою. Набігла хвиля і легенько підхопила Моріану. Коли Марія отямилася, то побачила далеко поміж хвиль золотого човника, що на ньому відпливала у безвість її донечка, її Моріана. Марія стояла знетямлена. Зараз вона ненавиділа море, що розлучило її з донькою. А колись вона любила його, подумки дякувала йому.

Сльози, солоні, як ота морська хвиля, котилися та й котилися з Маріїних очей. Тепер у неї не було нікого.

Наступного дня до неї прийшов Василь. Він уже все знав і сумно дивився на заплакану Марію. Потім, трохи помовчавши, знічено сказав:

– Думалося, що буду Вашим зятем, та, видно, не судилося. Матері у мене вже давно нема… коли я Вам не осоружний, то прийміть мене за свого сина.

Так стали жити вони в одній хаті. Марія щодня приходила на берег моря, сумно вдивлялася в хвилі, ніби сподівалася, що з тих хвиль ось-ось вийде її дівчинка.

А Моріана тим часом опинилася в підводному царстві, де все сяяло коштовностями і було прибрано до урочистої зустрічі морської царівни. Найвигадливіші мушлі, небачені підводні квіти, коралові химерні постаті – все це було тут для того, щоб здивувати і вразити морську царівну, полонити її своєю казкою, щоб забула вона навіки про земну красу. Нептун нетерпеливився. Він бавився хвилею і не міг ніяк заспокоїтися. Це вперше його, грізного морського володаря, не боялися. І хто? Оця невеличка дівчина, його донька, на котру він покладав стільки надій. А Моріана, прекрасна у гніві своєму, стояла перед ним і плакала. Вона плакала від злості і свого безсилля.

– Не личить морській царівні сльози проливати за земними красотами, що далекі від морської стихії. Невже тобі не любо тут, у себе вдома?

– Мій дім там, – крізь сльози сказала Моріана, показуючи кудись наверх. – А щодо краси… Так, все це дуже гарно, але тут бракує кетягів калини.

– Чого? – не зрозумів морський цар.

– Калини, що росла під моїм вікном.

– Твій дім тут. Ти – моя донька. Ти полюбиш усе, що тут є. Все це належить тобі. Всі твої примхи, твої бажання будуть негайно виконуватися.

– Тоді нехай виконається моє перше і єдине бажання

– Яке?

– Я хочу додому, до своєї матері, до свого коханого.

– Це неможливо. Ти – морська царівна.

– Я не царівна. Я твоя полонянка. І якщо ти мене не відпустиш, я навіки зненавиджу і море, і тебе. Я любила море. Воно приходило в мої сни. Я завжди з насолодою пірнала в його хвилі. А тепер воно стало моєю в'язницею. Відпусти мене. Тут, у неволі, я тільки плакатиму і тужитиму. Тут я ніколи не зможу бути щасливою. Якщо ти і справді мій батько, то пожалій мене.

Нептун насупився – і сердиті хвилі здибили море.

– Звикнеш. Викинь з голови ті земні дурниці. Ти моя дочка.

– Ні, я не твоя дочка. Я твоя рабиня. Ти викинув мене маленькою, як викидає море на берег усякий непотріб, а тепер, коли я виросла, позбавив мене всього, до чого я звикла. Я люблю поле, ліс, сонце, блакитне небо, квіти, калину, що росте під вікном. Соловейків, що весною звеселяють гаї. Та навіщо я тобі все це говорю? Ти однак не здатний того зрозуміти. Бо ти ніколи нікого не любив. А я люблю свою матір і свого Василя.

– Цить! Перестань! І забудь усе це, як сон.

– Ні. Не забуду, доки не вмру.

Живе Моріана у підводному царстві. Живе день, живе місяць, живе і другий. Що вже сліз виплакала, що вже сумних пісень переспівала. Припливали русалоньки її послухати. Послухають – та й собі засумують. Припливали рибки з нею

посумувати. А човняр, що привіз її на золотому човенці, якось не витримав і сказав:

– Та перестань уже сумувати та на всіх журу наводити. Змирися та й живи, як усі тут живуть. Забудь свого земного хлопця. Хіба ж я не кращий за нього?

– Може, й кращий, та не для мене. Може, й кращий, та не любий.

Розсердився човняр та й геть пішов. А Моріана далі своєї сумної та любої співає:

Ой, у полі озеречко,
там плавало відеречко.

Співала, співала, а потім до хвиль принишклих заговорила:

– Хвилечки, мої сестрички, ви до берега добігаєте, ви все бачите і все знаєте. Чи не бачили ви там моєї матінки? Ой, певно ж, вона понад морем ходить та за мною гіркі сльози ронить.

– Бачили, бачили. Як би не бачили! В неї очі сумні, як осіннє небо. До нас руки простягає та все тебе кличе.

– Ой, хвилечки-голубочки, чи не бачили ви часом хлопця чорнявого, найкращого в світі? Скажіть мені щиру правду, чи не забув він мене? Чи не знайшов собі іншу?

– Бачили, бачили! Як би не бачили! Сумний хлопець понад морем ходить, у морського вітру про тебе питає.

– Хвилечки, сестрички, чи не погодитеся ви їм про мене звісточку подати?

– Та ми б то погодилися, та батька твого боїмося. Дуже він грізний.

– Та що вам, хвилям, зробить мій батько? Коли й розіб'є вас, то ви знову до купочки зберетеся.

– То давай свою вісточку. Домчимо, донесемо.

Сіла Моріана листа писати. Що слово напише, то сльозою скропить.

"Дорога моя матінко, що вже любила я Вас, з Вами живучи, а в розлуці ще більше люблю. Не пускає мене батько, заставляє осоружну корону носити. Вже не одну ту корону я у хвилі кинула. Та що з того? Нема в мого батька ні жалю, ні співчуття до мене, бо вже давно зглянувся б на мої сльози та й відпустив би мене додому.

Не кажу матері, щоб не сумувала за мною: знаю, не поможе. А ти, Василечку, не чекай мене, знайди собі іншу та й одружися. А я Вас завжди любитиму і ніколи не забуду. Аж доки не вмру".

Згорнула свого листа, у перстеник свій вклала та й віддала хвилям. А Марія саме над морем журилася та у хвилі вдивлялася, ніби чекала, що ось-ось її Моріана з тих хвиль вирине. Раптом стрімка хвиля підбігла до самих Маріїних ніг та й відпливла, залишивши на піску маленький згорточок. Марія глянула – аж перстеник блиснув, той, що вона колись донечці своїй подарувала. Підняла згорточок – а він сухісінький, лише пісок стріпала. Прочитала Марія, заплакала та й пішла Василя шукати, що десь також понад морем самотою ходив, сумуючи. Прочитали вони обоє того листа і стали думати-гадати, як Моріану визволити.

– Не що інше, як треба нам до чаклунів звертатися, – сказала мати.

– У чаклунів я щось не дуже вірю. Я більше звик на свою силу покладатися. Але що важить моя сила, коли я ворога дістати не можу? От якби він на герць зі мною вийшов, тоді б ми ще побачили, хто кого. А так...

Судили-рядили, а потім і собі написали до Моріани лист, вклали його в її перстеник та й кинули у хвилі.

– А може й дістане наша невільничка звісточку від нас.

Вони радили Моріані зробити так, аби її батько запросив їх у гості. Відтепер кожнісінького дня приходили вони до моря і чекали, самі не знаючи, чи діждуться відповіді.

А тим часом морський цар спостеріг, що все його царство неначе якийсь смуток оповив. Покликав він свою дочку та й каже:

– З тих пір, як ти живеш тут, у нас чомусь смуток поселився. Русалки перестали свої веселі танки водити, музиканти більше на мушлях не виграють, навіть риби – і ті засумували: плавають, як неживі. Я підозрюю, що це ти винна у всьому. До твоєї появи тут усе кипіло. А які бенкети ми вчиняли – аж хвилі на берег вихлюпувались. А тепер? Тьху – та й годі!

– Хто ж тобі боронить і тепер бенкети вчиняти? Тільки мене на тих бенкетах не буде – так і знай.

– Уперта ж ти, Моріано. Скільки ж можна сумувати? От виходь за човняра. Хороший хлопець. А набридне – за когось іншого вийдеш. У нас так.

– У нас на землі не так. Якщо я вже люблю свого Василя, а він мене – то це вже навіки.

– Я б і позаздрив тобі, якби я заздрити вмів. Бо мене на світі ніхто не любив. Усі бояться, а ніхто не любить, бо я – цар. Тому й тебе придумав. А ти ... ти теж мене не любиш.

– Як же ж я маю тебе любити, коли ти мене у неволі тримаєш? Хіба тобі мало піни морської? Придумай собі іншу донечку. Тільки вже виховуй її тут, під водою, щоб не чула вона солов'їного співу, щоб неба голубого не бачила. А мене відпусти. А як не відпустиш, я все твоє царство смутком обів'ю, своїм горем усеньке море висушу, своїми гарячими сльозами піски випалю.

– Скличу я всіх на бенкет. Не може бути, щоб ти і тут не розважилася.

– Послухай, батьку, зроби мені таку ласку, поклич на бенкет мою матінку та мого хлопця Василя. Ти ж усе можеш.

– Ото вигадала! Ще не чувано такого, щоб прості смертні люди на моїх бенкетах бували.

– А вони й не прості. Вони – мої рідні, а я ж таки царського роду.

– Твоя рідня тут, під водою.

– Тоді мене і не клич на той бенкет. Мене там не буде. Та коли ти змусиш мене бути, то всі твої гості помруть від жалю. Хіба що всі вони мають таке холодне і черстве серце, як ти.

– Ну, чого ти вже так кепсько про мене думаєш? Я навіть колись плакав, як один рибалка на сопілці грав. А знаєш що? Я запрошу на бенкет твоїх земних родичів. Нехай так. Виконаю твою примху. Дуже вже мені хочеться побачити тебе усміхненою.

– Тільки пообіцяй мені, що ти їх потім відпустиш живими і неушкодженими.

– Та вже відпущу.

Зраділа Моріана – аж посміхнулася. І море засяяло, змінилося. Русалки повели свої танки, рибки жвавіше заметушилися, музиканти загули у свої мушлі. Аж Нептун посміхнувся у свою довжелезну бороду.

– Запрошу. Хіба мені шкода? – подумав старий.

А Марія з Василем не дуже й сподівалися, що Моріана їхню звістку одержить. А ще менше сподівалися, що морський цар їх до себе в гості запросить. Та чого на світі не буває? Особливо в казках. Отак подумали вони собі та й почали готуватися до тих запросин та радитися з мудрими людьми. Та обережно радилися, щоб їх не засміяли. Бо хто в наш час повірить у таку казкову вигадку? А самі вони знали, що це не вигадка, бо це був їхній біль, їхня жура: як визволити Моріану з осоружного полону?

Саме на ту пору у злої відьми трапилося лихо. Від лиха навіть відьми не застраховані. Продірявився її казан, у котрому вона своє зілля варила. Як бачимо, у відьом також бувають свої клопоти. І то чималі. Воно б то не клопіт, якби можна було нового казана купити. Але ж не можна, бо той казан чарівний був. Він слугував відьомському роду вже кілька століть, переходив від покоління до покоління. А от тепер ... таке лихо: став протікати. Довго думала стара відьма, що їй робити, і надумала йти до Василя – окрім нього, ніхто їй не зарадить, Задумався Василь: що йому робити? І відмовити не міг, і лагодити казан не хотілося: не на добрі ж справи те зілля варилося. Лежав той казан день, лежав другий. Вже й зла відьма навідувалася: ну, як там, мовляв, мій казан?

– Це справа кропітка, – казав хлопець, – це не просте відро заклепати. Тут поміркувати треба.

– Ну, ти міркуй, міркуй. Тільки швидше. А я вже тобі віддячуся.

Саме на ту пору старенький дідок нагодився, увесь сивий, з довжелезною сивою бородою. Переночувати проситься. Прийняли. Куди ж старому проти ночі? Повечеряли, розговорилися. Отут дідусь і розповів про себе чи то правду, чи вигадку – того ніхто не знав, хіба що сам оповідач.

– Я, – сказав старий, – Лихобор. З лихом борюся.

– А як же Ви, дідусю, з ним боретеся? – запитав Василь.

– А це вже як коли. Коли – силою, коли – хитрістю, коли – добрих людей на допомогу кличу. Людина, хлопче, велику силу має, але не завжди про те здогадується. Сила людини в її розумі та її доброті. Тієї зброї ніяка зла сила не витримує.

Отут і розказав йому хлопець про їхню біду, а Марія пітвердила це своїми слізьми. І про відьмин казан розповів, що не знає, як йому бути: лагодити чи, може, потрощити його вщент, і нехай тоді зла відьма робить з ним, що хоче. Може, тоді зла на світі поменшає.

Задумався старий. Довго думав та сиву бороду свою скубав, а потім і каже:

– Задав ти мені, хлопче, добру задачу. Відьомський казан – то діло пусте. Нема більшої втіхи, як зло на добро повернути. А от з вашою дівчиною справа складніша. Вже й не знаю, як тобі зарадити.

– Зарадьте, дідусю, бо більше нікому, – просили в один голос Василь та Марія.

– Добре, будемо думати. Але спершу відьомський казан полагодимо. Ач, як продірявився. Скільки ж то лиха в ньому начакловано.

– То, може, його...

– Чекай, не гарячкуй. Тут треба з розумом. Ось на тобі цю заклепку та залатай нею дірку. От... як майстерно в тебе виходить. Дірки наче й не було. Добрий з тебе майстер. А тепер слухай, що казатиму. Віднині все, що варитиметься в цьому казані, людям на добро йтиме. І як би відьма не лютувала, вона вже нічого не вдіє.

А з часом і сама зміниться, бо збагне, що добрі справи робити набагато краще. А коли відьма захоче тобі віддячитися за твою роботу, попроси її зварити сон-трави. То, може, вона тобі знадобиться. Сам я в підводному царстві не бував, та від старших людей чував, що те царство охороняють дві здоровенні акули. Якщо вам утікати з того царства доведеться, то хлюпнете акулам того зілля – нехай відпочинуть. Марії нічого не загрожуватиме у тому царстві, бо материнська любов свята, вона її захистить. А тобі, вже не ображайся, трохи перепаде.

– Та я вже на свою силу надіюся. Аби мені тільки туди добратися.

– А ти не дуже бравуй. Не так усе просто. Тут звичайної людської сили замало. Морський цар – це стихія.

– То що мені робити? Відмовитись від Моріани?

– Ти знову гарячкуєш. Ось тобі пояс, сплетений із семи трав. Він зробить тебе нездоланним. Земні трави і під водою сили тобі додаватимуть.

– Ото вже дякую Вам, дідусю Лихоборе.

– Дякувати потім будеш, коли свою кохану з неволі визволиш. Та ще ось що... на тобі мотузок. Ще коли моя стара була жива, сама коноплі сіяла, пряжу пряла, мотузок зсукала, чарівним словом замовляла. Того мотузка ніяка сила не розірве. Візьми, може, знадобиться. А ще ножиці з собою прихопи. Коли здолаєш ти морського царя, зв'яжеш ти його мотузком, пригрози, що бороду йому відітнеш. Він того найдужче боїться. Та без потреби не глумися над старим, не займай його бороди, налякай лише. Він старий нічого. З людьми в злагоді живе. Правда, кораблям на морі від нього всякого можна сподіватись. Одне слово – стихія... Все те спорядження мусиш мати при собі, бо ж ти не знаєш, коли тебе в гості покличуть.

– А може, не покличуть?

– Чомусь думаю, що покличуть. Твоя дівчина вже постарається.

– А якщо вона не одержала нашої звістки?

– Одержала, не сумнівайся. З хвилями у неї, либонь, дружба.

Спорядившись у дорогу, Марія і Василь цілими днями бродили над морем, очікуючи чи звістки якої, чи запросин. Марії навіть лячно не було, що не повернеться вона додому з того підводного царства. Їй аби лише дитину свою побачити. Про Василя й казати нічого: той певен був, що здолає ворога, аби лишень побачити його

Ходили вони до того моря, ходили, вже й надію втратили, що з того щось буде. Аж гульк – знайомий човник пливе, знайомий човняр ще здалеку їм руками махає. А море тихе та лагідне, ніби зумисне, щоб їх не злякати. Вийшов човняр на берег, низенько їм поклонився та й каже:

– Велено мені Вам кланятися та до підводного царства Вас кликати.

Зраділи вони, та того не показують, а Василь і каже:

– А ти робиш тільки те, що тобі велено? Чи й своєю головою до чогось доходиш?

– Ти, Васильку, не гарячкуй, – спинила мати.

– Служба, брате, – мирно відповів човняр.

А Василь буркнув:

– Чорт тобі брат. Або той, що під водою сидить.

Та й сплюнув спересердя.

Ступили в човен та й попливли рівно та гладенько. І оком не змигнули, як стояли вже під водою у палаці морського царя. Диво та й годі. Довкола була вода,

а вони сухісінькі. Крізь товщу води пробивалося сонячне світло і золотило пісок і рибок, що заклопотано метушилися. Вони опинилися наче в зовсім іншому світі. Все тут було наче в сповільненому кіно, ніби нікому і діла не було до того, що відбувається на поверхні, а тим паче на березі.

Незнані морські квіти та водорості ледве ворушилися від невидимих течій та струмочків. Василь і Марія були так приголомшені побаченим, що й забули про небезпеку, що могла тут на них чигати.

– О, а це що таке? – то Василь побачив русалок.

– Думаю, що русалки, – сказала Марія.

– А я думав, що русалки тільки в казках бувають.

– А ми з тобою хіба ж не в казці? Отак комусь розкажи – не повірять і засміють. А русалки хороші.

– Тьху! Ні дівчина, ні риба – мара та й годі.

– Ні, ти, Василю, не правий. Вони гарні, дивися, як вони граційно плавають довкола нас. Вони нас вітають. А де ж Моріана? Дівчата, ви не скажете, де Моріана?

– Морську царівну прибирають. Сьогодні бенкет. Буде багато гостей.

І русалки закрутилися у жвавому танку. Вони старалися для Василя. Та він на них не зважав. Він чекав Моріану.

– Мамо, Василю! – І Моріана – вони й не побачили, звідки дівчина з'явилася, – обняла їх обох.

Вона була гарна і якась неземна. Одяг її якось дивно світився, а на голові була коштовна корона всіх кольорів веселки.

– Як я за Вами скучила.

У всіх трьох на очах були сльози. Русалки зупинили свій танок і зачудовано дивилися на людей, що прийшли до них із зовсім іншого світу.

– Я принесла тобі кетяг калини. Чи…

– О, дякую. Я приколю на грудях. Це буде моя найкоштовніша прикраса.

– Ти гарна, – сказав Василь, – тільки якась… не наша.

– То я тобі не люба? О, якби ти знав… я сама собі осоружна у цьому одязі. Я все це одягнула лише для того, щоб побачити вас. Тому й на бенкет погодилася.

– Ясочко моя, як нам тебе вирвати звідси?

– Про те і не кажи. Дві акули вдень і вночі стережуть царство. А батько і слухати не хоче, щоб мене відпустити. Я вже як просила, як плакала, – марна справа.

– А ти ж сама як? Чи хочеш додому?

– Він ще питає! Чайкою майнула б, хвилькою злинула б. Аби хоч дощиком пролитися над нашою хатою. Та ходімо вже. Треба цареві Вас показати. Він чекає.

– То й ходімо.

Цар сидів на пишному троні, оздобленому перлами. Борода звисала йому до колін.

– Радий вітати Вас у моєму підводному царстві. Мені моя дочка багато про Вас говорила.

Марія так і кинулась до нього, падаючи на коліна і в сльозах простягаючи руки:

– Відпустіть, благаю Вас, Моріану. У Вас так багато скарбів, а в мене вона одна.

– Встань, земна жінко, і не проси неможливого. Моріана – морська царівна і моя дочка.

– Але ж я над нею ночей не досипала, рятувала від усяких хвороб.

– Я все ціную, земна жінко, але... а ти чому не просиш? – раптом звернувся він до Василя, дивлячись на нього суворо і непривітно.

– Бо знаю, що Вас ні проханнями, ні слізьми не проймеш.

– Правильно знаєш.

– Вас можна пройняти тільки силою.

– Що? Мене? Силою? Ну, хлопче, щастя твоє, що Моріана сьогодні така гарна. Вона потішила мене – вперше одягнула одяг царівни. А то я б тобі...

– А що багато говорити? Давайте поміряємось силою: хто кого. Якщо мій верх буде, Ви відпустите Моріану. А якщо Ваш... Ну, тоді мені вже ні про що не треба буде просити.

– Василю, – скрикнула дівчина, – ти сам не знаєш, що кажеш.

А цар лише посміхнувся.

– Ось дочекаємось гостей – і я їх розважу тим, що зітру тебе на порошок.

– Я не радив би Вам чекати гостей, бо Вам буде соромно, якщо я Вас подолаю.

– Ах, ти, рибячий хвіст, – вигукнув цар спересердя і почався двобій. Він тривав досить довго. І з завмиранням серця стежили Марія і Моріана за ним. Іноді здавалося, що Василь ось-ось впаде, розчавлений і знівечений. Здавалося, що його вже немає. І Марія з Моріаною в горі заломлювали руки. Та він знову вставав і кидався на морського царя. Нарешті Василь неймовірним зусиллям підім'яв старого, зв'язав мотузком і дістав ножиці.

– А зараз я обітну Вашу бороду, щоб Ви трохи помолодшали. Бо сила у Вас, мушу признатися, таки, як у молодого.

– Не ганьби, хлопче. Незабаром гості зійдуться. Як я буду без бороди? Розв'яжи мене. Клятий мотузок ніяк не піддається.

– А Моріана?

– Та забирай її к бісу! Через неї у мене самі тільки клопоти. Але нехай на бенкеті побуде. Я вже всім розказав, що на бенкеті буде морська царівна.

– А як я маю знати, що тобі можна вірити?

– Та хай мене краб з'їсть, коли збрешу.

– Ну, гляди, старий. Ти бачиш, що зі мною жарти кепські.

І хлопець розв'язав морського царя.

Бенкет вдався на славу. Моріана була така щаслива, що аж усе світилося довкола. Русалки у своєму танку перевершили самих себе. Та все колись закінчується. Бенкети також. Посмутнів цар. Шкода йому з Моріаною розлучатися, а нічого не вдієш: він ще й досі відчував на собі міцні лещата парубочих обіймів.

"І як воно таке міцне вродилося?" – думав старий.

– Послухай-но, хлопче, а чи не хотів би ти часом у моєму царстві залишитися? Я б тобі...

– Е, ні, – грізно заперечив Василь. – Ми з тобою так не домовлялися.

– Та я що? Я нічого. Хіба вже й запитати не можна?

Почали Моріану збирати в дорогу. Даремно дівчина запевняла, що їй нічого не треба. Їй би тільки швидше додому. Та цар такого допустити не міг: вона ж таки царівна і дочка йому. У скрині складали коштовності, хутра морських котиків, одяг морської царівни. Снували заклопотані русалки, метушилися риби, великі і

малі, котрі нічого не робили, а тільки всім заважали. На прощання цар просльозився і сказав:

– Обіцяй, що хоч іноді ти одягатимеш свою корону. А ще пообіцяй мені, дочко, що інколи, хоча б зрідка, провідуватимеш мене.

– Не можу тобі того обіцяти. Дуже вже осоружним був мій полон.

– Хіба ж то був полон? Ти, дочко, несправедлива. Візьми все-таки оцю мушлю. Коли дмухнеш у неї, вона загуде. І то нічого, що не голосно, я однак почую і пришлю за тобою свого човняра.

Попрощалися. На легенькому човні було стільки поклажі, що дивно було, чому він не тоне. Та хвилі бережно тримали човен, наче аж горді були з того, що їм довірено таку дорогу ношу. Та за всіма клопотами цар забув попередити своїх охоронців – акул. Тільки човен порівнявся з ними, як акули з двох боків напали на нього. Аж човняр злякався, хоч уже й був у бувальцях. Та Василь і Марія були обачні. Сонне зілля, випробуване на власному котові, вони розділили навпіл, і тепер не розгубилися і охоче почастували ним акул.

Коли досягли берега, човняр сказав:

– Я б із Вами вік не розлучався, та мушу. Заздрю тобі, Василю, що маєш таку дівчину.

Та й поплив.

Щаслива родина добралася до свого дому. А незабаром і весілля відгуляли. І поселилися в їхній хаті любов, злагода і пошана до матері. А цю історію розповідали, як гарну казку. І її охоче слухали не лише діти, а й дорослі.

Гість із підводних глибин

Жив собі хлопець Танас,
що був розумніший за нас.
У море без весел не виходив,
з моря порожній не приходив.
У рибалок пусто,
а в Танаса густо.
Риба йому ловилася,
сама в сіті просилася.
Риба так його любила,
аж по воді хвостом била.
Сам рибу ловив,
сам юшку варив,
сам ложки мив,
сам і їсти вмів.
А як розійдеться
та в боки візьметься,
як у танець піде,
то земля гуде.
Отакий-то хлопець Танас,
що був розумніший від нас.

Часто, рибалки його питали:

– Скажи, Танасе, чи ти таємницю яку знаєш, чи чаклувати вмієш, що риба так і проситься в твій невід.

А Танас сміється:

– Є у морського царя донька – русалонька молоденька. От вона мене як побачила, так і закохалася. Ото мені й допомагає: рибу з морських глибин у мій невід посилає.

Отак сфантазував. І сам не знав, що правду сказав. Бо і справді закохалася в нього донька царя підводних глибин молода русалонька Мідана. От як побачила, так і закохалася. Довго дивилася вона на хлопця здалеку, а потім захотіла зблизька його побачити та й до батька з тим причепилася. А батько, морський цар, чого не зробить для улюбленої донечки! Послав дві величезні хвилі, підхопили вони молодця-риболовця та й поставили його прямісінько перед ясні очі морського царя, ніг хлопцеві не намочивши. Стоїть Танас, на всі боки роззирається, дива підводні роздивляється. А тут чого тільки нема! І мушлі предивні, і коштовності небачені, і рибоньки, наче золоті, взад-вперед снують. А на царівну молоденьку русалоньку Мідану хлопець і уваги не звернув.

Поклонився Танас морському цареві, що сидів на троні з величезної мушлі, та й каже:

– Пощо, царю, ти мене, такого молодого, зі світу звів? Законів морських я не порушував, рибу ловив тільки тоді, коли на це час був відведений, сильних не боявся, слабким допомагав, жителів моря не кривдив, слів поганих про тебе, як це буває поміж рибалками, не казав. За що тоді ти мене покарав?

– Не думав я, юначе, що гостина у мене – то для тебе кара. Жаль. Я думав, що це нагорода для рибалки.

– Ще б не нагорода! Утопленником потім випливти біля рідного берега!

– Чому ж так сумно? Можна й гостем чи зятем у мене жити. Хіба тобі не до вподоби моя чарівна донька Мідана?

Тут тільки Танас побачив молоденьку зеленооку русалоньку, що граційно плавала собі поблизу і цікавими оченятами на хлопця зиркала. Ніби й дівчина, а глянеш – ніби риба. Ет, казна-що! А як про це скажеш? Не годиться. Ще й у гостях. А все-таки щось казати треба.

– Знаєш, царю, кожен любить те, до чого він звик. От ти, приміром, прожив усе життя в морських глибинах. І, я певний, що тобі наша земна краса не прийшлась би до смаку. Отак і я.

– Як? Тобі не подобається моє царство? Моя Мідана?

– Я того не сказав.

– Але подумав.

– Ну, вже вибач, але думати я можу, що захочу. Над моїми думками ніхто не владний.

– Ах, ти, непоштивцю! Я ж з тобою, можна сказати, як з почесним гостем, а ти...

– Пробач, царю. Я не скривдив тебе ні єдиним словом, ні жестом. І доньку твою, царівну Мідану, шаную дуже. Та будь такий ласкавий, не гнівайся і, якщо можеш, відпусти мене додому. Може, чим-небудь прислужуся тобі колись, хоч ти і морський цар, а я – простий рибалка.

– Ти і сам не знаєш, що говориш.

Цар розгнівався, хвилі, мов гори, заколихали море.

“Десь там рибалкам нашим кепсько зараз, – подумав Танас. – Треба якось вгамувати того гордого і сердитого дідугана”.

А цар продовжував лютувати.

– Прислужиться він мені! Та чи знаєш ти, нерозумний, перед ким стоїш? Та мені коряться всі морські глибини. Та чи знаєш ти, скільки кораблів я потопив?

– Ти вже вибач мені, царю, але будувати кораблі значно важче і складніше, ніж утопити чи зруйнувати. Щоб утопити чи зруйнувати, досить сили, морської дикої стихії, а щоби збудувати корабель, розум потрібен. От і виходить...

– Ну, прощайся зі світом. Зараз ти і справді утопленником попливеш до своїх берегів.

– Стривай, – втрутилася Мідана. – Хлопець тобі правду каже, а ти на нього сердишся. Тобі приємніше, коли акули тобі брешуть та лицемірно хвалять тебе.

– Ти, Мідано, завжди заступаєшся за людей, особливо за рибалок. А чи варті вони того? От він, приміром, тебе не любить.

– То й що, – сумно зітхнула Мідана, – однаково, він гарний...

– Та що з його краси, коли він тебе не любить?

– Нехай не любить. Я просто дивитимусь на нього.

– Ну, що ж, нехай живе. Але скажи, хлопче, якщо у вас на суші все таке гарне, а у нас на морі – так собі, то чому ви своїх дівчат рибоньками називаєте? Чому?

– Звідки ти знаєш про те? – здивувався Танас.

– Та вже знаю. А ти думаєш, що ми тут живемо, в своїй глибині, та й нічого не знаємо. Знаємо і ми дещо. Добре. Поживи ще трохи у нас – може, звикнеш чи зрозумієш, що виходу в тебе нема.

І Танас став жити в підводному царстві. Спершу плювався від морської капусти та устриць, та потім звик. Бо людина в певних ситуаціях до всього може звикнути. До всього, окрім неволі. Припливала Мідана. Вона сумно дивилася на нього і питала:

– Ти все сумуєш? Нудьгуєш за домом?

– Нестерпно, Мідано. От уяви себе на суші, де немає ні краплини води.

– Я б ні години не прожила без моря.

– А мене держиш, як полоняника.

– Я жалкую, що так трапилось. Я дуже завинила перед тобою. Так, це я таке придумала. Я сподівалася, що ти звикнеш і полюбиш мене. Тепер я жалкую.

– То відпусти мене, Міданочко, матиму тебе за сестру.

– Без батькової згоди не можу: ти відразу й потонеш.

– Краще вже утопленником припливти до рідних берегів, ніж тут їсти ваших молюсків та морську капусту. Тьху!

– Якби ти знав, як мені це прикро чути.

– Кажу, що думаю. Чого мені брехати? Десь там рибалки припливли без мене, плачуть, журяться. Мати побивається – я у неї єдиний син...

– Ой, не край мого серця. Якби моя воля, я вже б відпустила тебе.

– А ти з батьком поговори, попроси його.

– О, ти ще його не знаєш. Його важко ублагати, навіть мені це не завжди вдається. Тут хіба щось придумати треба.

І з морських раковин змайстрував собі хлопець якийсь дивний інструмент і пробував щось на ньому награвати. Цікаві рибки збиралися його слухати. Слухала

і Мідана. Слухала і зітхала. Припливали її подружки – граційні русалки. Вони заздрили їй. Ні в кого з них не було такого полоняника. Утопленики – це не те. Тут був живий хлопець. Але ж і Мідана не була простою русалкою. Вона ж таки царівна, їй все можна.

Якось морський цар, котрому набридло дивитися, як сумує хлопець, сказав:

– І що там на тій суші таке принадне, що ти так за нею тужиш?

– А знаєш, царю, що, – сяйнула раптом Танасу рятівна думка (недаремно ж він між рибалками розумом своїм славився). – А чом би тобі не подивитися, як там на суші люди живуть. Мене відпустиш і сам зі мною помандруєш. Ну, приїжджають же президенти, царі і королі в інші держави. А ти сидиш тут у своїй глибині і знаєш про все лише з чужих розповідей. Адже ти можеш прожити при необхідності і без води?

– Я все можу, – гордо прорік морський цар. – Та чи це не буде небезпечно для моєї особи? Я ж буду без охорони і в чужій стихії. Правда, сила і влада моя при мені будуть, та все-таки... треба подумати.

– Подумай, царю, подумай. А на мене можеш покластися. Слово рибалки – ти у мене будеш найпочеснішим гостем. Тільки от що: доведеться тобі вирушити в цю подорож під виглядом рибалки. Ти вже мені вибач, але, розумієш, у нас на землі не дуже вірять в існування морських царів. Звичайно, дехто вірить, але не всі. Дехто вважає, що все це – вигадки, казки.

– Казки? Ось я їм покажу, які це казки.

– Ні вже, любий царю, на землю треба йти з добрим наміром і ні в якому разі не чинити людям зла. Якщо ти прийдеш до людей з добром, вони добрими будуть і до тебе.

– Чекай, а мій тризубець, мій одяг? Як же мені без них?

– Е, ми все візьмемо. Ну... про всяк випадок.

– А знаєш, мені твоя думка сподобалась.

– Тоді – в дорогу! Тільки от що: ти наших земних порядків не знаєш – то маєш у всьому слухатися мене.

– Ще чого! Я – цар морських глибин!

– Я розумію. Але на землі ти будеш простим рибалкою, моїм другом, що врятував мені життя.

– То я буду хорошим рибалкою?

– Дуже хорошим. Ти будеш людиною, що добре знає море і знається на рибі.

– Ще б пак!

Цар розпрямився і гордо підняв голову.

– Знаєш, я погоджуюся. Це цікаво. Тільки от що... хто тут у моєму царстві без мене порядкуватиме?

– Мідана. Вона в тебе дуже розумна. Мідана всьому дасть лад.

– Та ж вона ні одного корабля не затопить, ні одного рибалки у хвилі не кине.

– От і добре. Морю також відпочити треба.

– А все-таки шкода, що не захотів ти бути моїм зятем. Шкода.

– Ну, нічого, іншого собі знайдеш.

– Та я що... Як на мене, то можна б іншого. Та от клята дівка тебе чомусь сподобала. Хоча, чесно признатися, ти мені теж до душі. Щось у тобі таке є...

– Ну, менше з тим, облишимо це. Так що, в дорогу?

– Згода. Будемо, збиратися. Через кілька днів і вирушимо.

Сумувала Мідана.

– Це ж ти незабаром забудеш мене.

– Ні, Мідано, – запевняв дівчину Танас. – Я дивитимусь у морські хвилі – і бачитиму твої очі. Але не можу я, ну, не можу, Міданочко, залишитися тут назавжди. Ми з тобою з різних стихій, і маємо жити своїм життям.

І от настав день, коли морські хвилі обережно підхопили Танаса і морського царя в одязі рибалки і, не намочивши їм навіть ніг, понесли до берега. Танас ледве не зімлів від радості, коли його ноги відчули земну твердь. Він дуже любив море, але, очевидно-таки, ще більше хлопець любив землю, людей і життя.

– Яке це місто? – спитав Танас у чоловіка в брилі, що стояв на березі і дивився на хвилі, захоплено милуючись морем. Чоловік непорозуміло дивився на двох рибалок, що вийшли сухими з води в одязі та ще й питаються, яке це місто.

– Ви що, хлопці? – здивувався він. – З перепою у воду в одежі полізли?

Морський цар розгнівався і обурено накинувся на чоловіка:

– Ти що, бовдуре, не розумієш, з ким розмовляєш?

У чоловіка брови підскочили аж на лоба.

– Ти чого ж це мені грубиш? Перебрав трохи, то йди і проспися.

– Та я тебе зараз на краба оберну. Невже ти не зрозумів, хто я такий?

– Зрозумів. Ти – грубіян і п'яниця.

– Що? – ревнув морський цар.

Танас притримав його за рукав і пошепки сказав:

– Не забувай, що ти – простий рибалка, а то потрапиш у халепу. І я нічим не зможу тобі допомогти. – І до обуреного чоловіка: – Не зважай, він хворий, – вибачився Танас. – Розумієш, – додав пошепки, – він собі вбив в голову, що він – морський цар.

– А-а. Розумію... психічний, значить... бідолаха.

– Ага... Він стрибнув з корабля, а я – за ним, щоб бува не пропав чоловік. Так яке це місто?

– Євпаторія.

– Дякую, – і Танас поспішив скоріше зникнути з очей цікавого чоловіка.

В Євпаторії у Танаса знайомих не було. За що ж йому зачепитися? Ось-ось гість їсти захоче, а у нього грошей катма. Що тут робити? А поки що прибульці йшли собі по морському березі та й роздивлялися довкола. Раптом Танас побачив дитячий табір відпочинку. Тут явно готувалися до свята. Ага, зрозуміло: свято Нептуна, як у всіх приморських відпочинкових установах. Танас зметикував, що це свято саме для них. Підійшли ближче. А тут, виявляється, проблема: нікому бути Нептуном. Сподівалися, що ту почесну місію виконає начальник табору, але він знічено зізнався, що не вміє плавати. Танас аж засміявся:

– Так я ж для вас привів справжнього морського царя.

– Жартуєте!

– Та які там жарти!

– Він що, артист?

– Я ж вам кажу, що цар, найсправжнісінький морський цар! От зараз самі побачите.

І обидва зникли. Працівники вже й не знали, чи вірити теревеням рибалок, чи когось шукати. Готові були вже й заплатити якусь дещицю, аби свято не зірвалося. Діти ж так чекають.

Аж тут на розмальованому човні, дивовижному і казковому, такого б і найбільший фантазер не вигадав, підплив справжній Нептун, а з ним – його помічник, скромніше, але теж чудернацько одягнений. Довкола човна плавали русалки. Ну, зовсім, як справжні.

– Справжні? А хіба справжні русалки бувають?

– Бувають! Дивись, що бувають.

На березі зібрались не лише діти, а й дорослі. Русалки плавали і запрошували всіх у воду. Спершу всі дивилися на них якось з острахом, непорозуміло знизуючи плечима. А потім кілька сміливців таки відважилися і кинулись у воду. А через якусь мить на березі вже не залишилося майже нікого. Русалки і люди плавали разом. До них зовсім близько підпливали чудернацькі рибки, золоті і сріблясті, які можна було бачити хіба що в казкових фільмах. Два дельфіни завзято катали дітей, а ті зовсім не боялися і сміялися радісно й щасливо. Морський цар усіх наділив подарунками: величезними мушлями, в яких шуміло море, низками перлів, що виглядали ну зовсім, як справжні. Люди не вірили, що вони таки справжні. Це було небачене свято – єднання людей з морською стихією.

– Вони що, з цирку?

– Та з якого там цирку! Який цирк таке покаже?

– А звідки ж тоді?

– Справжній Нептун! Хіба не бачиш?

– Авжеж! Казки розказуй!

– Сам дивися! Хіба ж ці русалки не справжні?

– А хто його знає...

Дивувалися, захоплювалися, сумнівалися, але всі були радісно збуджені.

Сонце вже хилилося до вечора.

– Закругляйся, – сказав Танас до царя. – Побавились – і досить.

– Ще трошки, – благав Нептун. – Дивись, як усім весело. Я й не думав, що у вас на землі так гарно святкують день Нептуна. Як ти гадаєш, я добре вчинив?

– Дуже добре. Моя мама сказала б, що ти – молодець.

– А що це таке – “молодець”?

– Ну, це – гарний хлопець. Але подавай команду своїм – і зникаємо.

І всі побачили, як відпливає казковий човен, а за ним і весь ескорт: русалки, рибки, дельфіни. Свято закінчувалося. Всі визнали, що ще такого дня Нептуна ніхто не святкував. Розпитували працівників дитячого табору, де вони взяли таких артистів. А ті спантеличено розводили руками: мовляв, і самі не знаємо. Їм, безумовно, не вірили. Знають, просто не хочуть нікому розповідати свою таємницю.

Пізно ввечері, коли вгамувалися пристрасті, наші герої, втомлені, голодні, приплентались до табору, котрому вони зробили таку цікаву послугу. Тут їм довелося зізнатися, що вони приїжджі, що не мають нічлігу і що голодні, як вовки. Їх погодували, поклали спати, а назавтра пообіцяли випросити у начальника табору ще сякий-такий “гонорар” за їхню роботу. Земна їжа морському цареві на загал сподобалася. Правда, він дуже дивувався, як це людям може смакувати гаряча

страва. Він ніяк не міг зрозуміти, для чого їсти гаряче, коли так смачно їсти все холодне. А от про рибні консерви відізвався не поштиво:

– Хіба ж можна так псувати рибу? Тьху! Казна-що!

Треба було добиратися в Одесу, де жила Танасова мати. Але для поїздки потрібні були гроші. Їх треба було якось заробити. З одержаного "гонорару" Танас купив собі вудочку та й сів рибалити. Цар – поруч.

– Ти, царю, мені трохи допоможи, аби риба клювала. Потім рибу на базарі продамо.

– А для чого?

– Гроші потрібні, щоб в Одесу добратися.

– А що таке гроші?

– Ну, розумієш, папірці такі. За них усе купити можна. Ну... майже все. Без грошей, брат, у нас важкувато.

– А ще ти кажеш, що у вас добре. У нас у морі ніяких тобі грошей. Ех, даремно ти не погодився бути моїм зятем.

– Давай замнемо... ти краще допомагай мені з рибою.

Дивувалися рибалки: сидять поруч, у них не клює, а Танас витягає рибину за рибиною, та великі, та сріблясті, – аж завидки беруть.

– Чи ти, хлопче, секрет якийсь знаєш, що тебе риба так любить? – питають у Танаса.

А він їм, жартуючи:

– Знаю.

– То відкрий нам, щоб і ми знали.

– А я з цигарками не дружу – не палю.

– Невже в цигарках справа?

– Авжеж. Риба запаху цигарок не терпить.

– Ти диви! А ми й не знали. Доведеться кидати.

– Ти навіщо рибалок надурив? – спитався потім у Танаса цар морських глибин.

– А що ж я їм мав казати? Та шкоди в тім не буде, якщо покинуть це шкідливе зілля. Ти вже мені, царю, вибач, але ти й сам не можеш з певністю сказати, що я не правий. А звідки ти знаєш, що рибу не відлякує запах тютюну і цигарковий дим?

– А може, ти і маєш рацію. Я над тим ніколи не задумувався.

– От бачиш.

Назбирали грошей та й поїхали в Одесу. Пливли морем. Було тепло і сонячно. Море таке лагідне і спокійне, неначе його хтось вимів, як світлицю. Хвилі аж мінилися під сонцем, вітер ледве ворушив їх, полохаючи і гойдаючи чудернацьких рибок, що їх супроводжували.

– Мідана бавиться, – посміхався цар морських глибин. – Я ж казав, що при ній ні одного порядного шторму не буде.

– Але ж гарно як, – захоплено сказав Танас, не відводячи погляду від хвиль.

– Ти знаєш, – тихо мовив цар, – я не буду більше топити ваших кораблів. Ви, люди, і справді розумні істоти. І море, бачу, любите не менше від нас.

– Ще б пак!

Прибули в Одесу. Поява Танаса була для всіх справжньою несподіванкою. Зібралися друзі, плакала від радості мати.

– Як це ти врятувався? – дивувалися рибалки. – Ми ж самі бачили, як тебе хвилі підхопили.

– Мене врятував оцей рибалка. Він – справжній цар морських глибин.

І рятівникові тиснули руки, дякували. Цар розчулився, аж прослозився і здивувався, бо досі він не знав, що таке сльози.

– Що це зі мною? Очі мокрі.

– Таке буває, – посміхнувся Танас. – Добре, коли від радості.

– Ти знаєш, – шепнув цар морських глибин, – мені у вас подобається. Може б я тут і залишився, так море щоночі сниться.

– Розумію. Отак і мені земля снилася... Кожен має жити там, де він народився. Погостювати – це добре, але жити...

Багато всяких див побачив цар морських глибин на землі: побував і в цирку, і в театрі, подивився фільм про "Людину-амфібію". Але найбільше йому сподобався футбол. На таке щире захоплення навіть Танас не сподівався. Саме тоді одеський "Чорноморець" грав з якоюсь іноземною командою, і хлопець вирішив взяти з собою гостя. Спершу все було гаразд. Гість сидів собі, дивився. Але його реакція набрала загрозливого характеру, і Танас ніяк не міг його вгамувати. А тут, як на злість, – нічия. Не можуть ніяк одесити забити вирішального гола. І раптом стадіон ошаліло закричав. Ніби морський штормовий вітер пронісся над футбольним полем. Глядачі потім запевняли, що відчували на своїх губах солоний присмак. М'яч з силою гарматного пострілу влетів у ворота суперника.

– Гол! Гол! – кричав разом з іншими цар морських глибин.

Коли йшли додому, Танас незлостиво дорікав гостеві:

– Так робити не можна. Футболісти самі мали вирішити, хто з них сильніший.

– Але ж наші виграли. Я так хотів, щоб вони виграли.

Незабаром Танас прощався зі своїм гостем. На прощання цар морських глибин сказав:

– А можна, я колись ще піду з тобою на футбол?

– Звичайно, можна.

– То ти мені якось там квиточки того... візьми. А я вже з тобою якось...

– Неодмінно, – усміхнувся задоволений Танас.

Двоє зачарованих

Ви вірите в чари і в чарівників? Ні? І я не вірила. А от тепер вірю. Ну, може й у житті їх не буває, а в казках... Скажіть, а що це за казка без чарівників, злих і добрих? Звичайно, краще, щоб були тільки добрі. Але так не буває. Зло і добро чомусь поряд ходять. І в казках, і в житті також. Добре, що в казках завжди перемагає добро. От так би й у житті... А зараз, звичайно, казка.

Чи в горах, чи в долинах, а на благодатній землі було собі одне царство. А як царство, то, ясна річ, був у ньому і цар, була й цариця. А в них, відомо, було три дочки – царівни тобто. Дві старші – красуні, як дві зорі. А коли народилася наймолодша, прийшла до них зла чаклунка під виглядом знатної пані.

– Пустіть та й пустіть мене на молодшу царівну подивитися.

Пустили, бо незручно якось було такій пишній пані відмовити. А маленьку царівну саме купали. Кинула зла чаклунка у купіль зілля відворотного, прошептала щось лихе та й зникла. І тут-таки на очах змінилася дитина: її гарненьке личко зблякло, ніс витягнувся, шкіра зморщилася, ніби й дівчинка, а риси справжньої потвори. Заплакали цар із царицею та й всі, хто був при тому. А що робити?.. Довго радилися, розумних людей питали, але до ладу ніхто нічого сказати не міг. Уже де тільки порятунку не шукали – все марно. І по лікарях, і по знахарях свою доньку возять, а ті лише скрушно головами похитують та руками розводять. Але одна сторічна знахарка таки сказала:

– Бути їй такою аж до тих пір, доки не зустріне вона свою пару, – такого зачарованого хлопця, як і вона. А ще злі чари може змити з неї велика вода.

Більше стара знахарка нічого не сказала. А що з тих слів? Де ти того зачарованого хлопця шукатимеш? Може, десь він і є на світі білому, тільки де – того ніхто не знає. А велика вода? Вже купали царівну і в басейні, і в річці, і в озері – нічого не допомагає. Та й дали собі спокій.

Росли царівни. Росли та вчилися, розуму набиралися, бо не гоже їм невігласками бути. Що вже дві старші – здібні та розумні – вчителі ними не нахваляться. А молодша їх уже давно обігнала. Що старші царівни добрими були – й мухи не скривдять. А молодша не тільки не скривдить, а й допоможе всякому. Та що з тих її чеснот, коли на неї якщо не звикнеш, то й дивитися страшно було. Що дорослішала дівчина, то все більше відчувала свою біду. Вже й плакала потай. А що з тих сліз? Цар сердився, а цариця любила своє безталанне дитя більше від інших: звісно, мати, хоч і цариця.

Росли царівни. Вже й пора їх приїжджим гостям показувати: може, хто котру посватає. Спершу цар з царицею вирішили не показувати молодшу доньку. Наче й не було її на світі. Та чутка про її потворство розійшлася по чужоземних країнах, і всім конче хотілося глянути: що ж це за царівна така. А подивившись, зітхали співчутливо та іншим розказували: так, мовляв, і так. Слава про царський двір недобра пішла. Двох старших царівен іноземні царенки посватали, а за молодшою, хоч батько давав півцарства... Ніхто не спішив її сватати. Де там! Таких відважних не знайшлося. Цариця плакала, а цар... надумав лиху справу, та нікому про це не казав. Ходив сумний та зажурений, бо й йому важко було на таке зважитись, а все ж зважився. Дуже вже йому муляла недобра слава його двору.

– Збирайся, дочко, – сказав цар до найменшої дочки, – поїдемо з тобою за моря, за океани, у тридев'яте царство. Може, там тебе хто посватає.

– Куди ж ти її повезеш? – забідкалася мати. – Хто вже її там посватає? Нехай би собі вдома сиділа.

Прикрикнув цар на дружину, хоч вона й цариця була, та й наказав дочці збиратися.

Зібралися. Спорядили пишний корабель під білими вітрилами та й поїхали. А як виїхали на середину океану, покликав цар свою молодшу дочку та й каже:

– Шкода мені тебе, дочко, дуже шкода, але мій царський двір, його добра слава мені дорожчі. Гірко я плакатиму за тобою, але мушу я тебе отут-таки в море-океан кинути.

Заплакала царівна.

– Чи Вам, батечку, куска хліба для мене жаль? То я й не їстиму. Тільки не губіть Ви мого віку молодого. Мені, як і Вам, жити на світі хочеться. Не моя в тім вина, що я не така гарна, як мої сестри.

Спершу Цар також заплакав – розчулили його доньчині сльози. А потім розсердився: і на себе, що такий м'якотілий, і на доньку свою, що не розуміє, наскільки це важливо – престиж царського двору.

Аж тут корабель зупинився. Забігали моряки, не розуміючи, в чому причина зупинки. А причина була дуже проста: з морських глибин вигулькнув страшний велетень. Голова, як довбня, вкрита морськими водоростями. В них маленькі рибки заплутались. Це він ухопив одною рукою корабель та й зупинив його, наче іграшковий. Над водою стриміла лише його страшна голова. Велетень загримів своїм могутнім голосом:

– Віддай мені, царю, свою дочку. Я візьму її за дружину.

– Не віддавай мене, таточку. Не віддавай. Краще вже кинь мене у хвилю морську, хай я загину, якщо я така вже Вам осоружна. Краще загину, ніж з таким страховиськом вік жити.

– Чого плачеш, дурна дівчино? Ти якраз мені і до пари: і негарна, і розумна, і добра. Таку я й шукав. Що з того, що твій батько і гарний, і багатий, коли він у своїх грудях зле серце має? Не плач. Ще твої сестри заздритимуть тобі.

Але царівна продовжувала ридати.

– І чого я така нещасна? І навіщо тільки я на світ народилася?..

А цар і каже:

– Мусиш іти, дочко. Добре, що бере тебе за дружину. І я гріх на душу не братиму. Думаєш, мені легко було на таке зважитись? Не такий я уже й безсердечний, як каже ота потвора.

– Ха-ха! Це він мене називає потворою! Я потворний зовні, а ти – в середині. Моє потворство видно, а твоє – ні. Іди, дівчино, не бійся.

Та царівна продовжувала плакати. Молоді моряки, що були свідками тієї сцени, стояли, опустивши голови. А наймолодший сказав:

– Дозволь, царю, мені взяти її за дружину. І півцарства твого мені не треба. Жаль дівчину. Вона добра і розумна. Не губи її, царю, і не віддавай невідь-кому. Вона ж таки тобі дочка.

– Я не невідь-хто. Я – царенко, син морського царя.

– Де це видано, – обізвався по довгій задумі цар. – Щоб царівна вийшла заміж за простого моряка? Мене ж засміють. Іди, дочко, таки за он того царенка. Не можна тобі додому повертатися.

Ще дужче заплакала бідна дівчина. Але батько власноруч підняв її, легеньку, як пір'їнку, та й передав могутньому морському страховиську. Дівчина перелякано крикнула і зникла під водою. Розлючені моряки ледве й царя не кинули у хвилі слідом, але роздумалися, порадилися та й повернули корабель додому. Сумно якось плив він. І вітрила на вітрі не грали, і вода за бортом сумно перехлюпувалась, наче хвиля з хвилею перемовлялися:

– Бачила?

– Та бачила.

– Шкода дівчини.

– Шкода.

– Чому шкода? Їй у нас добре буде.

– Авжеж. Краще, ніж серед тих жорстоких людей.

Підпливав корабель до рідних берегів. А цар і каже до моряків:

– Глядіть же мені! Забудьте про все, що бачили. Коли хтось хоч слово вимовить, не пощаджу – на смерть скараю.

Як тільки повернулися додому, цариця й запитала:

– А де ж наша донька? Чому ти про неї нічого не кажеш? Чи не трапилось з нею чого?

– Та я пак і забув... Посватав нашу доньку царенко – син заморського царя. Там такий красень, що й не сказати.

– А як же так могло трапитися, що такий красень та посватав нашу доньку?

– Та... ти ж знаєш, яка вона у нас розумна. Поговорив хлопець з нею, сподобалась вона йому та й посватав.

Щось не дуже вірила цариця в ті цареві розповіді. Та що вже казати мала? Нишком зітхала та плакала, а вголос не казала нічого. Та хтось із моряків таки не втримав язик за зубами – таки проговорився. Що і до чого, він до дрібниць не розказав, але стало зрозуміло, що тут щось не те. Тоді й сказала цариця:

– Я поїду до доньки в гості.

– Ти що! – жахнувся цар. – Які там гості! Та там розкіш така, що нам і не снилося.

– Ні вже, поїду, – як ніколи, була рішуча цариця. Цар – і круть, і верть – а діватися нікуди: таки доведеться сказати. І розказав усе, як було. Заплакала цариця гірко, бо, хоч вона й цариця, а все-таки мати.

Вирішила вона однак їхати. Поїде на те місце, квіти у воду кине, як годиться, бо була певна: нема вже її донечки серед живих. Спорядили той самий корабель та й рушили. Царя не брали. Цариця про те й слухати не хотіла. Чи довго пливли, чи не дуже, а таки допливли до того місця.

– Тут, – сказав капітан. Моряки щось засумнівалися, але капітан переконливо запевнив, що він не на око плив, а морською картою і компасом користувався. Так, сумнівів бути не може: тут. І заплакала цариця, голосно і невтішно. Стала кликати вона свою доньку та й квіти у воду опускати. Всі з'юрмилися довкола неї та й із сумом дивилися на материне горе. Ніхто й не побачив, як до корабля підплив срібний човник, а з нього на корабель піднялася прегарна пані, підтримувана могутнім красенем. Пані наблизилися до цариці та як крикне:

– Мамо!

Цариця ледве не зімліла. Всі дивилися на гостю, і ніхто впізнати в ній не міг наймолодшу царівну. Від її колишнього потворства і сліду не лишилося. Усміхнена і щаслива, розкішно вбрана, вона стала цілувати свою матір та заспокоювати її.

– Дякую Вам, матусю, що не забули Ви мене безталанну.

– Доню, та невже це ти?

– Я, мамо. А оце – мій чоловік, що врятував мене, коли батько хотів кинути мене у морські хвилі.

– А... яка ж ти гарна!

– Морська вода змила з мене злі чари.

– А чоловік твій? Батько казав...

– Батько казав, що це – морське страховисько? – засміялася царівна. – Я сама ледь не збожеволіла від жаху, коли батько віддав мене йому в руки. Він теж зачарований був.

– А хіба там... у вас... теж чаклуни бувають?

– Вони, мамо, скрізь бувають. Зло – воно всюди проникає. З ним можна боротися тільки любов'ю. Всяке зло того боїться. З мого чоловіка чари знялися в день нашого весілля. І тепер ми щасливі.

– І як же ж тобі живеться там під водою? Хіба не сумно за сонцем, за місяцем?

– О, мамо, я під водою тільки гостюю. Там, між іншим, теж дуже гарно. А живемо ми на острові Мрії.

– А хіба, дочко, є такий острів?

– Є, мамо, є. Тільки не кожен може його побачити. Іноді він ховається, наче повивається у хмарки. І тоді вже ніхто не може його побачити. Ми зараз до нього попливемо, і Ви переконаєтеся, що це найкращий острів у світі.

А тим часом красень-велетень розмовляв з моряками, і вони вже прямували до дивовижного острова, що був зовсім неподалік.

– Мамо, Ви бачите цей острів, острів Мрії?

– Так, моя дитино, бачу. І він прекрасний.

– А в якому кольорі Ви його бачите?

– Мені бачиться він... бузковим.

– А мені голубим... Річ у тім, що кожна людина бачить його по-своєму, бо це – острів Мрії.

Пристали до берега. Хвиля ледь ворушила пісок, була тепла і привітна, ніби запрошувала в свої обійми. Пишні крони дерев понахилялися ледве що не до води. Поблизу було холодне джерельце.

– Вода тут також для кожного має свій смак. От, приміром, ти, – звернулася царівна до наймолодшого моряка, що колись хотів взяти її за дружину. – От ти... чого б ти хотів зараз напитися?

Той зашарівся, наче дівчина, і сказав:

– Я дуже люблю солодкий-пресолодкий напій.

– Прошу, – засміялася господиня і простягнула кухлик, що стояв ось тут-таки, обіч.

Хлопець зачерпнув, спробував і здивовано окинув всіх поглядом.

– Вода... солодка. Фруктовий напій!

– А я б квасу холодного випив, – сказав чорновусий кремезний хлопець.

– Прошу, – і господиня протягнула і йому кухлик.

– А Ви, матінко, чого бажаєте?

– А я випила б холодної криничної води.

– І з тим у нас ніяких проблем.

Кожен пив, що хотів, зривав з одного і того ж дерева різні плоди. Всім нараз стало так весело, що вони зовсім забули, чого сюди прибули. Всім здавалося, що вони завжди жили і житимуть на тому прекрасному острові – острові Мрії. Але наближався час обіду, і господарі запросили гостей до палацу. В прохолодних залах тихенько лунала якнайніжніша музика. Розкіш і пишнота убранства були такими, що ніхто й уявити не міг, що таке буває, навіть у найкращому сні. Кожен ласував тут улюбленими наїдками і напоями.

Час збігав непомітно. На ранок збиралися додому. Кожен дістав від господарів подарунки: коштовності, одяг. А наймолодшому морякові царівна сказала:

– Я пам'ятаю і ніколи не забуду твоє добре серце. Візьми ж і ти від мене подарунок.

І простягнула хлопцеві маленьку срібну дудочку.

– Я не дарую тобі ні одягу, ні коштовностей. Та дудочка виконає будь-яке твоє бажання. А головне: вона більше нікого не слухатиметься, тільки тебе.

Багаті гостинці приготувала цариця своїм сестрам, матері. Тільки батькові своєму вона нічого не подарувала.

Мандрівники щасливо повернулися додому і довго розповідали про бачені дива. Може, їм би й не повірили, так скарбів привезено таких, котрих ніхто і ніде більше не бачив.

Захотів цар і собі подивитися на свою доньку, на свого зятя та на дивний острів. Повернув корабель знов у море, не давши морякам навіть відпочити. Довго плавали вони по морю, шукаючи острів Мрії, та його мов і не було ніколи. Скрушно хитав головою бувалий в бувальцях капітан.

– Нема.

– Як це – нема? – гнівався цар. – У тебе ж компас, карта.

– На карті того острова нема. А по компасу ніби тут. А от нема...

– Бовдури! Безмозглі медузи! – кричав розгніваний цар.

Та острова не було.

– Давай того... з дудкою.

Хлопець знічено стояв перед царем, тримаючи в руках срібну дудочку.

– Ану, заграй. Вона ж у тебе, либонь, чарівна. Чи це бабусині казки? Заграй – і нехай острів відкриється.

– Ні, Вам цей острів ніколи не відкриється, – сказав хлопець.

– Як ти смієш? Чому не відкриється?

– Бо у Вас немає мрії.

– Я хочу побачити цей острів. Грай, бо зараз полетиш зі своєю дудкою за борт.

– Добре, я полечу, – сказав хлопець і заграв на своїй дудочці.

Зазвучала дивна музика. Всі заслухалися, а хлопець усе вище підіймався в гору. У нього з'явилися крила, і вже альбатросом він полетів до рідних берегів. А як тільки доторкнувся до рідної землі, став таким, яким був, та й пішов до свого дому.

А цар? А що цар? Гнівався, сердився, погрожував. А що з того? Мусив ні з чим додому повертатися. А ті двоє зачарованих? А вони, можливо, й досі живуть на своєму дивовижному острові – острові Мрії.

По землі ходила казка

По землі ходила казка

Любі діти й онучата,
Любі хлопчики й дівчата,
Сідайте гарненько
Й слухайте чемненько.
У баби Тетяни
В кошику – каштани.
Роздай, Богданчику,
Діткам по каштанчику.
Тут усе зважено,
Усе розраховано:
У кожному каштані
Казочку заховано.
Зробіть таку ласку –
Помандруймо в казку.
Не турбуйтесь, мами й тати:
Всі повернуться малята.
А хто хоче, нумо з нами,
Любі тати, любі мами,
І бабусі, й дідусі, –
Помандруємо усі.

По землі ходила казка. Ходила собі та й ходила. Дітей забавляла, розуму навчала. Була ласкава, була цікава.

Розпустуються надміру діти – сяде казка біля них, розправить кінці своєї хустки – і настає тиша: діти слухають казку.

А бува, не хоче спати якась дитина, вередує, пхинька, – казка тут як тут. Сяде біля ліжка – і дитина заспокоїться, а через якийсь час, дивись, і очка заплющила – спить.

Почув про казку чарівник і злякався, що вона на світі велику владу має. Розшукав він її і сказав:

– Мусиш, казко, ти переселитися в іншу країну або й на іншу планету.

– Добре, – чемно відповіла казка. – Тільки дозволь мені наостанок діткам казку розповісти.

– Добре вже, розповідай, – сказав чарівник.

Почалася казка. Чарівник і сам не зауважив, як заслухався. Та на найцікавішому місці казка обірвалася:

– Ну, мені пора.

– Куди ж ти? – несподівано запитав чарівник.

– В іншу країну, – заклопотано відповіла казка.

– Залишися, – попросив чарівник, – я хочу знати, що було далі.

І казка залишилася. Відтепер у кожній казці неодмінно присутній чарівник.

Ходить по землі казка, заходить до кожної оселі, де є малі діти. А іноді й дорослі її в гості запрошують. Прийде до хати, сяде на ослоні чи й долівці – і настає злагода і тиша. Запросіть до себе казку – не пожалкуєте.

Пригоди маленького Юрасика

Жили собі чоловік і жінка, та був у них синок Юрасик. Хлопчик був дуже гарненький, моторненький, та от біда: був він такий маленький, що спати лягав у сірникову коробочку. Журилася мама:

– Ну як він буде у світі жити, такий маленький та беззахисний?

– Нічого, – втішав її чоловік, – коли буде добрий та розумний, то проживе. Ого, ще й як проживе!

Отак батьки Юрасикові то журилися, то самі себе розраджували.

Якось Юрасик бавився на подвір'ї. Зирк – аж повз їхній будиночок бабуся старенька йде, клубочок у руках несе.

"Не з наших", – подумав хлопчик. І тільки він устиг так подумати, як у бабусі випав із рук клубочок, тільки кінець нитки в руках залишився. Випав той клубочок та й покотився. А бабуся скоренько почала ту нитку на новий клубочок мотати. А тим часом і каже до Юрасика:

– Побіжи-но, хлопчику, та й наздожени мій клубочок. Бач, як швидко котиться. Я вже стара, мені його не наздогнати, а в тебе ніжки он які прудкенькі.

Побіг Юрасик за тим клубочком. А він усе котиться та й котиться, все швидше та й швидше. От-от впіймає його Юрасик – аж він далі покотився. А баба все мотає та й мотає нитку.

І не зауважив хлопчик, що давно вони вже проминули його село, і поле, і зайшли у темний ліс. Аж тут Юрасик зупинився та й заплакав. А була то не проста собі бабуся, а Баба Яга. Прикрикнула вона на Юрасика, посадила хлопчика собі в пелену, підняла свій клубочок та й пішла у дрімучі хащі, де була її хатка. Принесла хлопчика додому, витрясла з пелени і мовить:

– Такий, як ти, мені якраз і потрібний: їстимеш мало, а робитимеш, що треба. Гусей для початку пастимеш та мого кота Мурка годуватимеш. Та гляди мені, без фокусів. Надумаєш тікати – дожену і вовкам віддам: не натішаться тобою.

Страшно стало Юрасикові і Баби Яги, і тих вовків, та й кіт для нього цілим тигром здавався. А коли гусак зашипів і хотів його вкусити, хлопчик як підстрибне – та й верхи на гусакові опинився. Аж Баба Яга засміялася.

Так Юрасик жив у Баби Яги. Пас гусей, годував кота Мурка. До роботи він звик, та додому йому так хотілося, що хоч сядь та й плач.

Одного разу побачив хлопчик, як Мурко ганяється за маленькою мишкою. От-от впіймає. Пожалів Юрасик ту мишку, може, тому, що сам був такий же маленький і беззахисний. Але як їй допоможеш? Та раптом, коли, здавалось, мишці вже ніяк не втекти від котячих пазурів, хлопчик як кинеться та як ухопить з усієї сили кота за хвіст. Кіт з переляку та несподіванки випустив свою здобич і зафучав на хлопчика. Він, певно, роздер би його, але розумів, що за Юрасика йому влетить від Баби Яги. А мишка втекла собі. Вночі, коли Юрасик уже вклався спати, він раптом почув біля себе мишачий писк. Хлопчик злякався, бо не можна сказати, щоб він мишей дуже любив. Скоріше – навпаки. А мишка пропищала:

– Не бійся, хлопчику. Я прийшла подякувати тобі за те, що ти врятував мені життя. Я – донька королеви Мишанди Дванадцятої. І моя мама неодмінно нагородить тебе. Ходімо.

– Мені не треба нагороди, – сказав Юрасик. – Я хочу додому.

– Я думаю, що моя мама і це для тебе влаштує, вона ж королева. Ходімо швидше, поки кіт спить.

І вони пішли. Пролізли спершу в мишачу нірку, а там... Там було справжнє підземне місто. Великі і малі миші сновигали скрізь. Хлопчик спершу злякався, а потім заспокоївся.

Він слухняно йшов за маленькою мишкою. І прийшли вони до величезної нори. Посередині на троні із сиру сиділа королева Мишанда Дванадцята.

– Мамо, ось той хлопчик, що врятував мені життя, – запищала маленька мишка.

– Похвально, – поважно сказала Мишанда. – Це дуже рідко буває, що люди нам допомагають. Переважно вони ставлять на нас пастки або ж заводять тих бридких котів. Та ти – молодець.

– Нагороди його, мамо, – знову писнула мишка. – А ще він хоче додому.

– Ми самі знаємо, що нам робити, – гордо сказала Мишанда. – Принесіть йому медаль із сиру, – наказала вона. І дві меткі миші кинулися виконувати її розпорядження.

– Це дуже висока нагорода, – пропищала на вухо Юрасикові маленька мишка.

– Я додому хочу, – сказав хлопчик.

– Почекай. Мама не любить, щоб її перебивали.

Тим часом принесли медаль із сиру. Хлопчик чемно подякував.

– А ти гарненький, – розглядала його Мишанда.

– Хочеш бути у мене головним при дворі? А потім я оженю тебе на одній із моїх прекрасних дочок.

– Я хочу додому, – сказав Юрасик.

– Нечувано.

– Відмовлятися від королівської милості!

– Нечувано, – запищали миші довкола.

– Та я тебе щурам віддам! Та ми тебе защипаємо, – пищала розлючена Мишанда.

Маленька мишка ледве не плакала:

– Мамо, я обіцяла йому! Він врятував мене!

– Цить! У підземелля його!

І дві великі миші повели хлопчика у глибоку нору, звідки йому, маленькому, ніяк не вибратися. Добре, що хоч медаль не забрали: сякий-такий запас їжі.

– От тобі маєш. З вогню та в полум'я, – розмірковував сумно Юрасик.

Та раптом він почув, як щось шкряботить у куточку. А потім побачив маленьку мишку.

– Ох, як я втомилася. Давай скоріше. Я зробила хід. Ми виберемось звідси. Ходімо скоріше. Ти мені вибач, я не думала, що так вийде.

– І куди ми підемо з того проклятого мишачого царства? Сто котів на вашу голову!

– Ой, не кажи так! Не сердься. Ти ж читав казки і, певно, знаєш, що королеви не завжди бувають справедливі.

– А ти того не знала? – ущипливо зауважив хлопчик.

– Це ж моя мама. Я думала, вона зрадіє, що ти врятував мене. Ну, ходімо. Я мушу тебе вивести звідси. А де ти живеш?

Хлопчик починає пояснювати, та раптом маленька мишка перебила його:

– Я знаю! Я вже знаю! У твоєї мами найсмачніший сир. Ми часто ходимо ласувати... – Та й знічено замовкла.

А Юрасикова мама і справді робила дуже смачний сир. Усі це визнавали. На базарі відразу його розкуповували, просили ще привозити. І до комори миші справді навідувалися. Мама бідкалася, все грозилася кота завести, а батько доброзичливо сміявся:

– І мишам щось їсти треба. І їм смачного хочеться.

Юрасик з маленькою мишкою довго блукали підземними лабіринтами, аж поки не вилізли... І де б ви думали? В Юрасиковій коморі.

Юрасик стояв посеред комори і роздивлявся довкола. А маленька мишка як глянула на нього, то аж приснула зо сміху. Він був брудний, в землі та глині, одяг пошматований.

– Ну і вигляд у тебе!

– З гостей іду, – буркнув Юрасик, – від королеви Мишанди. Сто котів на ...

– Не треба, не говори так. Я ж допомогла тобі.

– Дякую, – пом'якшав голос хлопчика. – Але як я у такому вигляді покажуся мамі?

– Почекай, нікуди не йди, я зараз. – І мишка зникла.

Юрасик здивовано оглядався довкола.

Це була їхня комора. На полицях лежали різні харчові припаси. Був тут і мед, було й сало. Був і сир – найсмачніший у світі. Та думки і споглядання перервала поява мишки.

– Тримай, – поклала вона якийсь згорток.

Хлопчик розгорнув: це були гарненькі маленькі штанці і блискучий, трохи навіть схожий на клоунський, сурдут.

– Де це ти взяла? – суворо допитувався хлопчик у своєї помічниці.

– В Оленки.

– Поцупила?

– Ні, ми з нею дружимо. Я в неї попросила. Вона сама шиє одяг для своїх ляльок. От я і попросила, – виправдовувалася мишка.

Юрасик чемно подякував і став одягатися. Вигляд він мав цілком пристойний, навіть трохи урочистий. Можна було подумати, що він прямісінько з королівського двору.

– Ну, гаразд. Тепер іди собі, – суворо сказав Юрасик.

– А можна я..?

– Що? – не зрозумів той.

– Трішки перекушу. Я голодна.

– А-а! Сиру закортіло? То добре вже, їж.

Він почекав, поки наїлася його маленька рятувальниця. Вони попрощалися.

– Ми більше не будемо навідуватися до вашої комори, – сумно сказала мишка.

– Ні... Чому ж? Тільки не дуже...

– А ви кота не заведете? – поцікавилася вона.

– Якщо й заведемо, то він не ловитиме мишей, – запевнив Юрасик.

– Так не буває, – сумно зітхнула мишка. – Ну, бувай! Мені не хочеться з тобою розлучатися.

– Мені також, – зізнався хлопчик, – але мені пора до мами і тата. Вони хвилюються.

Юрко голосно постукав у двері. Мишка шмигнула в нірку. Хлопчик постукав ще і ще. Мама подумала, що це миші в коморі товчуться.

“Але щось дуже голосно. Це вже занадто. Таки треба завести кота”, – подумала мама і відімкнула комору. Як же вона була здивована, коли побачила свого маленького синочка, за котрим уже всі очі виплакала. Мама повела хлопчика до хати, і вони з батьком довго слухали розповідь про його пригоди. А потім батько сказав:

– Це не годиться. Ми мусимо знайти десь такого лікаря чи чарівника, чи не знаю вже кого, щоб допоміг Юркові вирости. Він мусить бути міцним і дужим, щоб сам себе міг захистити.

Почали шукати, питати у людей. І таки знайшли. Це був старенький дідусь. Від нього пахло травами, ліками, віяло доброзичливістю.

– Ви лікар чи чарівник? – поцікавився Юрасиків батько.

Дідусь засміявся:

– Кожен добрий лікар – це чарівник.

– А нам ви зможете допомогти?

– Безумовно. Але перш за все ви самі мусите собі допомогти.

– А як? – в один голос запитали Юрасик і батько.

– Ви мусите дуже захотіти. От ти, – звернувся він до хлопчика, – ти дуже хочеш вирости?

– Дуже, – палко вигукнув хлопчик.

– Тоді слухай. Ти мусиш щодня... чуєш? Щодня вставати до сходу сонця і купатися у вранішній росі. Ти поки ще маленький, роси тобі вистачить. А коли підростеш, купатимешся у ставку чи в річці. Буде холодно, хотітимеш спати, болітиме кожен м’яз, але мусиш... А батько має обладнати тобі спортивний майданчик. Щодня – спортивні вправи. Але щоб кожного дня. А про добрий обід, котрий також тобі не завадить, думаю, подбає мама. І ніяких тобі чарів.

Минув час. Хлопчика важко було впізнати. Одяг йому треба було міняти майже щотижня, – так швидко він ріс. І незабаром Юрасик переріс і маму, і татка, і сусідських хлопчаків, що колись сміялися з нього. А сила в нього була така, що не було в селі сильнішого від нього. Та не забував Юрасик час від часу заходити в комору. Там він сідав біля нірки і кликав свою товаришку. Мишка спершу боялася його, такого великого та дужого, але з часом звикла.

Він брав її на долоню, і вони довго собі розмовляли. Потім хлопчик пригощав її сиром, і вони прощалися.

Казка закінчилася. А ви, дітки, вже самі поміркуйте, що тут правда, а що – вигадка. Хоча в казках – усе правда. Ну, хіба трішечки фантазії та уяви. А без того що б то за казка була. Чи не так?

Крижана дівчинка

У невеликому місті, у звичайній міській квартирі жила собі жінка. Так уже якось у неї склалося, що жила вона зовсім одна, нікого в неї не було. Сусідки з дітьми, онуками клопочуться, а тітка Настя – сама собі. При людях удавала, що все це їй байдуже, а насамоті частенько і сплакне:

– Ну чому я не маю, скажімо, маленької донечки? Маленької, гарненької... Як би я її любила!

Наближалося Новорічне свято. Хоча, яке це для тітки Насті свято? Всі Новий рік зустрічають родинами, а вона... ні до кого в гості йти їй не хотілося, хоча сусідки її кликали до себе.

Тітку Настю всі любили: чи дитина захворіє, чи так залишити ні з ким, – тітка Настя завжди тут виручить.

Поставила у вазу гілочки ялиці, прикрасила дощиком, – хай і в неї свято буде.

Сусідки жартували:

– А ти, Насте, у Новорічну ніч бажання загадай – кажуть, усе збувається.

А самі готували подарунки дітям та онукам. Вони собі жартували, а тітка Настя і справді вірила, що в Новорічну ніч усі бажання збуваються.

От і настала та незвичайна Новорічна ніч. Рівно опівночі, коли всі вітали одне одного з Новим роком, до тітки Насті хтось постукав у вікно.

"Причулося", – подумала жінка, картаючи себе, що вже їй вчувається щось. Але стук повторився. Тітка Настя здивувалася. Ще б не дивуватися, її вікно виходило на просторий балкон, але ж... це був четвертий поверх. Тітка Настя підійшла до вікна. Спершу вона ніби нікого не побачила. Але раптом почула тоненький голосок:

– Мамо! Ну відчиняйте ж!

І жінка, не думаючи, не розмірковуючи, відчинила двері. У хату ввірвався морозяний холод. А перед тіткою Настею стояла... маленька дівчинка.

– Заходь, – запросила жінка.

Дівчинка увійшла.

– З Новим роком! – привітала маленька.

– І тебе з Новим роком! – радо відгукнулася тітка Настя. Тепер і в неї є гостя! Але як вона сказала: "Мамо, відчиняйте!" Так, так! Вона так сказала. Тітка Настя це добре пам'ятала... Але чого вона така бліда?

– Ти замерзла? – запитала тітка Настя. Вона доторкнулася до її руки – і відсахнулася:

– Боже мій!

Рука була крижана. Дівчинка засміялася. Сміх її дзвенів, як кришталевий дзвіночок, але це не був той життєрадісний сміх, яким сміються діти. Він собі дзвенів якось сам по собі, нібито й не вона сміялася. Жінка почала пильніше приглядатися до дівчинки. Вона була біла-біла, ніби аж прозора, а коли довго на неї дивитися, то ніби аж з голубизною. У неї були гарні голубі очі, але якісь такі... холодні чи байдужі... Аж моторошно було в них дивитися.

– Звідки ти прийшла? – запитала жінка.

– Я тепер буду ваша, – сказала дівчинка – ви ж хотіли дівчинку? От і маєте мене! Я – ваш Новорічний подарунок.

– І звати тебе Оленка?

– Авжеж, Оленка.

– А кому ж я маю дякувати за такий гарненький подарунок?

Дівчинка знову задзвеніла сміхом:

– Новому року. Це він сьогодні подарунки розносить.

– А ти Снігуронька?

– Ні, не зовсім... Я крижана. Хіба це має якесь значення?

– Звичайно ж ні... Але якщо ти крижана, то... ти ж можеш, певно, розтанути?..

– Ну це не обов'язково. Я можу розтанути тільки навесні, а до неї ще дуже далеко.

– Значить, ти не назавжди? – посмутніла тітка Настя.

– Цього я ще не знаю. Я лише знаю, що можу розтанути навесні.

– Я б цього дуже не хотіла.

– Я також. Але це вже від мене не залежить.

– А від кого?

– Не знаю... Очевидно від казки і мабуть від вас.

– Ну, якщо від мене, тоді ти ніколи не розтанеш.

Дівчинка засміялася.

– А в кімнаті ти не можеш розтанути?

– У кімнаті – ні. Я ж не просто собі крига, я жива, отож не хвилюйтеся даремно. А зараз я страшенно хочу їсти.

– А що їдять крижані дівчатка?

– А те саме, що й звичайні. Окрім гарячого. Навіщо ризикувати?

Тітка Настя кинулася частувати свою гостю, чи то пак, доньку: канапки, тістечка, цукерки... Раптом вона згадала, що припасла торт з морозива: думала сусідчиних онуків пригостити. Цей торт найбільше сподобався дівчинці.

Стала жити у тітки Насті її незвичайна крижана дівчинка. Сусідки тільки плечима знизували: мовляв, щось тут не те... Не може такого бути!..

А Оленка метушилася по хаті, бралася за віник, витирала пил. Лише до кухні мати її не підпускала – боялася, щоб не розтанула. Та ще... хотіла Оленка квіти в вазонках підлити, а вони померзли. Зате любила милуватися дівчинка візерунками, що їх малював на вікнах мороз. Вона й сама вміла малювати такі візерунки, але зауважила, що тітка Настя від того чомусь смутилася. Час збігав, і все більше журилася тітка Настя.

– Це ж і весна вже не за горами...

Почала вона думати та потихеньку у людей питати. І таки дізналася, що в лісі за болотом живе стара чаклунка. Вирішила піти до неї. Болото замерзло, так що перейти його було не важко. Важче було знайти серед хащів маленьку хатинку старої чаклунки, точнісінько таку, в якій живе казкова Баба Яга. Але чаклунка на Ягу була зовсім не схожа. Привітна, лагідна.

– Знаю, за чим прийшли, – ще з порога сказала чаклунка. – Але я нічого не можу для вас зробити.

– Ну невже-таки нема ніякого способу перетворити її на звичайну дівчинку?

– Є такий спосіб, але він нелегкий.

– Який? Я на все згідна, бо вже встигла її полюбити. Я не хочу її втрачати, але знаю, що весна в мене її забере. Я завжди так любила весну, так її чекала. А тепер я її боюся.

– Весни боятися не треба, але, поки вона прийде, треба розтопити серце дівчинки.

– Як? Воно ж у неї, певно, теж крижане.

– Так. Але це не просто собі крига. Дівчинка ходить, розмовляє – отже вона жива.

– А як я дізнаюся, коли у неї розтопиться серце?

– А вона у Вас плаче?

– Дуже рідко. Я не даю їй плакати. Але щось раз чи два плакала. Та от диво: у неї холодні сльози.

– От-от... Перша ознака, що у дівчинки розтопилося серце, коли вона заплаче справжніми гарячими слізьми.

– І що тоді?

– Тоді вже їй і Вам не треба буде боятися весни: вона не причинить вам зла, бо дівчинка вже буде не крижаною, а справжньою.

– А як же це зробити?

– Мушу признатися, що того я не знаю. Зворушити її чимось треба, розчулити.

– Вона до всього байдужа. Вже чого я їй тільки не купую – нема у неї ні радості, ні смутку.

Пішла тітка Настя додому, не дуже втішена. Якось уже зовсім напровесні проходив біля їхнього будинку чоловік. Здалеку, видно, йшов. Ноги геть промокли. Він сів на лавочці спочити, дістав з торбини окраєць хліба, кусочок сала та й став їсти. Побачила його тітка Настя та й каже:

– Бачу, чоловіче добрий, ви здалеку.

– Та здалеку, – відповів той. – Шляхи мої неміряні, дороги мої неходжені.

– А хто ж ви?

– Я – кобзар-бандурист. Ходжу по містах і селах, пісні та думи співаю. Людей веселю, а іноді і сльозу із серця витисну.

– То чи не зайшли б ви часом до моєї оселі? Обсушу вас, обперу, стравою теплою нагодую.

– А чому б ні? Я й живу тому, що добрі люди на світі є, а то б уже давно пропав. А мені пропасти не можна, бо тоді пісень на світі поменшає.

– То ходім.

Тітка Настя завела гостя до хати, обсушила, нагодувала, а гість, відпочивши, дістав свою бандуру, довго щось там підладжував, а потім так легенько доторкнувся до струн – і в хаті ніби посвітлішало від того ніжного звуку.

Оленка сиділа біля вікна і пробувала щось вишивати. На гостя вона спершу не звернула уваги. Але коли той доторкнувся до струн бандури, дівчинка якось дивно глянула довкола, вишиття випало з її рук. А бандурист заспівав:

Ой, Морозе, Морозенку,
Ти славний козаче,
За тобою, Морозенку,
Вся Вкраїна плаче.

Дівчинка дослухала пісню до кінця. Заслухалась і тітка Настя. Може тому і не звернула уваги на якийсь дивний погляд Оленки. А та підійшла до неї, обняла холодними рученятами і тихенько спитала:

– Мамо, а що, хіба вже весна прийшла?

– Ні, донечко. А що?

– Мені здається, що я тану...

І дівчинка заплакала. Матері на руки капнула гаряча сльоза її вже не крижаної доньки.

– Не бійся, донечко, тепер нічого не бійся.

– І весни?

– І весни також.

А на лаві під образами сидів кобзар. Він нічого не міг зрозуміти, але знав лише одне: його пісня зробила якесь диво. Та до того йому було не звикати. На те він і кобзар.

Про одну маму, що не вірила в казки

Чи вірите ви в казки? Звичайно вірите, поза всяким сумнівом. А є, уявіть собі, такі люди, котрі в казки не вірять. Їх не багато, але вони все ж є. Це переважно дорослі люди. Мами, як правило, в казки вірять, бо цьому, безумовно, їх навчили діти. Але була на світі мама, а може, їх було дві, більше ну ніяк не могло бути, котра в казки не вірила. Але мамою вона була для своєї донечки Галинки, інші ж діти називали її тьотею Христею. Скаже їй Галинка:

– Мамо, а я сьогодні вночі літала.

А мама їй:

– Не розказуй мені казок.

– А чому? – дивується Галинка.

На те мама нічого не відповідала.

Нудно жилося на світі Галинчиній мамі без казок. Певно, від того вона простудилася і захворіла, та так, що лікар звелів їй лежати в ліжку і навіть телевізор заборонив дивитися. Від того Галинчиній мамі стало ще нудніше. Та що ж поробиш! Лікаря мусять слухатися навіть мами. І тому, коли до неї зайшла Галинка, мама зраділа.

А коли доня сказала:

– Знаєш, мамо, до мене сьогодні вночі приходила Попелюшка, – мама засміялася:

– Ну і фантазерка ти, доню.

А потім попросила:

– Розкажи мені одну зі своїх казок.

– Зараз не можна, – сказала дівчинка.

– Чому? – здивувалася мама.

– Зараз день, і тобі буде нецікаво. Треба ввечері, коли ти приготуєшся до сну.

– Гаразд, – посміхнулася мама. Вона подумала, що доні просто не хочеться розповідати. Мама не образилася. Незабаром і забула про своє прохання. Але не забула про нього Галинка. І коли мама, повечерявши і прийнявши ліки, зібралася спати, в кімнату ввійшла Галинка і сказала:

– Ти готова, матусю?

– До чого? – не зрозуміла мама.

– Мандрувати у казку, – нагадала дівчинка.

– Звичайно, – всміхнулася мама, – а що для цього потрібно?

– Закрити очі й уявити себе маленькою.

І мама закрила очі. Нараз вона стала зовсім маленькою і почула голос своєї мами:

– Христинко, сама до лісу не ходи – заблудишся.

Галинчина мама хотіла щось відповісти, але чомусь не змогла. Зате вона раптом відчула, що довкола неї – ліс, вона вдихала запах хвої і торішнього листя. Мама хотіла здивуватися, але теж чомусь не змогла. Раптом вона почула вовче виття – і тут уже було не до жартів. Вона кинулась бігти. Бігла довго і встигала дивуватися, як це їй вдається так швидко бігти. А потім згадала, що вона зараз маленька, зовсім маленька дівчинка Христинка. Але тут Христинка ще більше здивувалася і навіть злякано оглянулася довкола. Вона, виявляється, забігла в такі хащі, що й не знала, як їй звідси вибратися. Вона вже й забула, що доросла, що сама вже мама і що в неї є донечка Галинка. Це була маленька розгублена дівчинка у непрохідному лісі. І та маленька Христинка раптом заплакала.

Аж тут на галяву вийшов дідусь. Він був такий чудний, що Христинка забула про свої сльози і мало не приснула зо сміху.

“Живий гриб”, – обізвала Христинка подумки дідуся. А він і справді був схожий на гриб, але тоді то мав би бути мухомор, бо на голові у нього була яскрава червона шапочка у крапинку. На шапці прилипли кілька прив’ялих травинок.

“Який дивний дідусь”, – подумала Христинка, розглядаючи дідову бороду, схожу на мох. З-під шапки блищали хитруваті маленькі очі. Це був недобрий блиск.

– Ти знаєш, хто я такий? – запитав старий у дівчинки.

І Христинка задумалася: не могла ж вона сказати, що він схожий на мухомора, – ще образиться.

– Ні, не знаю, – сказала дівчинка.

– Не прикидайся! Знаєш. Ти правильно подумала: я – Мухомор.

– А хіба Мухомори розмовляють?

– Звичайно. Хіба ти казок не читала? Але річ не в тім. Ти тепер житимеш у мене.

– Я не хочу, – заплакала Христинка, – я хочу до мами!

– А тебе ніхто не питає, чого ти хочеш і чого ти не хочеш. Тепер ти будеш робити те, що я тобі накажу.

Дівчинка ще трохи поплакала, а потім, зрозумівши, що це нічого не дасть, витерла сльози. Вона вирішила, що поки що доведеться погодитися. А там вона неодмінно щось придумає.

– А що я буду у Вас робити?

– Роботи у мене вистачає. Скажи, ти любиш розфарбовувати картинки?

– Звичайно, – трохи повеселішала дівчинка. “Якщо це лише малювати, то вона...” Але Христинка не встигла додумати. Старий дістав з-під шапки коробку. В ній були фломастери, але якісь незвичайні. Дівчинка таких ще не бачила.

– А де папір і що треба малювати? – запитала вона.

Старий злісно хихикнув.

– Малювати ти будеш не на папері.

– А на чому?

– Ти будеш розфарбовувати гриби.

– Гриби? А навіщо? Вони й так гарні.

Старий знову хихикнув.

– Молодчинка. Звісно, гарні. Скажімо, Мухомор. Яка в нього шапочка!

– Мухомор отруйний, його не можна їсти, – сказала дівчинка. Вона іноді ходила з мамою по гриби, і мама їй показувала отруйні гриби, котрі не можна було збирати.

– От-от... А ти всі отруйні гриби перефарбуєш на їстівні. Зрозуміла?

– Але ж цього не можна робити. А що, коли хтось їх збере й отруїться?..

Старий захихикав.

– Ото й добре. Бо ж інакше, для чого тоді ми є?

– Я не буду цього робити. Це злочин, – сміливо вигукнула дівчинка.

– Будеш. Куди дінешся? А коли ні, то я напою тебе своїм соком – і ти помреш.

Дівчинка мовчки взяла фломастери і пішла в хащі. Вона присідала, шукаючи їстівні гриби, і підмальовувала їх: білий гриб став ще білішим, опеньок – залишався собі опеньком, а сироїжка – сироїжкою. Лише трішки фарби добавляла їм Христинка. Вона так захопилася своєю роботою, що й не помітила, що за її спиною зупинився старий Мухомор і спостерігав за її роботою. Раптом він несамовито закричав:

– Ти що це робиш, погане дівчисько? Які гриби фарбуєш? Я ж сказав...

– Я не дуже на грибах розуміюся, – хотіла схитрувати Христинка.

– Нічого. Будеш у мене розумітися. В дупло її!

Де й взялися два вужі, скрутили дівчинку і кинули у дупло.

Дівчинка заплакала:

– Пропала я! Тут мене ніхто не знайде.

І тут вона ніби здалеку почула чийсь знайомий голос.

– Мамцю, прокидайся, вже ранок. Лікар незабаром прийде.

– Ой, – зойкнула мама і відкрила очі. Вся кімната була залита сонячним світлом. Біля ліжка стояла Галинка й усміхалася.

– Той Мухомор такий страшний, – сказала мама. – Якби не ти, то й не знаю, як би я виплуталася з цієї історії.

– Я так і подумала, – примружила очі Галинка, – ти ж у казку не часто мандруєш. От я і вирішила, що ти сама не виплутаєшся.

– Дякую тобі, донечко! У наступну казку ми підемо вдвох.

– Неодмінно, – сказала Галинка.

Подорож у минуле

Було це у важкі часи, коли не кожна мама могла купити своїй дитині фабричну ляльку. То ж шили ляльки самі діти або ж їхні мами. Шили із всяких кусничків матерії, старих і нових.

Марійці повезло: у неї була для ляльки металева голова, справжня фабрична голова: кучері, очі, носик, ротик у ляльки, – все було з металу. Залишалося тільки зшити тулуб і, якщо його вдало зшити, то лялька виходила досить гарною. У Марійчиної ляльки вже кілька разів мінявся тулуб. На цей раз Марійка дуже старалася, ще й мама їй допомагала. Лялька вийшла дуже гарна, з дівоцьким станом, з гарними ручками та ніжками, ще й панчішки їй Марійка пошила. А потім вже шила всякі сукеночки, спіднички та блузочки. Де тільки який клаптик роздобуде, відразу ляльці приміряє.

Якось одна старша дівчинка пошила їй зовсім доросле плаття, так би мовити вечірню сукню. Вона була з нової шерстяної тканини, спереду були складочки, ззаду коло шийки був пришитий справжній гудзик. Словом, сукня була дуже гарна. Марійка пишалася своєю лялькою, що мала таку гарну сукню.

Минув час. І нарешті Марійчина мама купила доньці справжню фабричну ляльку. Яка щаслива була дівчинка! Звісно, що дітям для щастя треба трохи менше, ніж дорослим. Марійка скрізь носила свою нову ляльку. Діти, котрі ще не мали фабричних ляльок, заздрили їй, просили хоч у руках потримати, і Марійка давала, бо вона була доброю дівчинкою. Лялька була горда з того і ніби аж задавалася.

А стара лялька тепер сумно лежала в кутку: на неї ніхто не звертав уваги. А якби звернув, то дуже б здивувався: у неї на очах були сльози. Ви скажете ляльки не вміють плакати? Воно, звичайно, так, але не зовсім. Вони просто не показують людям усе, що вміють робити. Лежала, лежала собі лялька – та й зникла. Зникла – та й байдуже: ніхто на те не звернув уваги.

Нарешті всі вже побачили Марійчину нову ляльку. Всі-всі. І Марійці стало нецікаво. Мама не дозволяла її скрізь брати з собою, наприклад, до лісу.

– Забрудниш, донечко, її. Нову я не зможу купити.

Отож Марійка засумувала. От зі старою лялькою можна було всюди бавитися, одягати її й роздягати, заквітчувати, садити у свою хатку. А з новою всього того робити не можна.

– А де ж моя стара лялька? – спитала Марійка.

І почала шукати. Вона шукала скрізь, але ляльки ніде не було.

– Чого ти шукаєш, доню? – запитала мама.

– Стару ляльку, – відповіла Марійка.

– А навіщо тобі вона? Ти тепер маєш нову гарну ляльку, – здивувалася мама.

– Ні, мені потрібна стара лялька, – сумно сказала Марійка. Пізно, Марійко, згадала ти про свою подругу.

Ляльки не було. Дівчинка лягла спати з поганим настроєм.

"Куди ж вона могла подітися", – думала Марійка.

І раптом вона почула якесь шарудіння.

Дівчинка вже хотіла покликати маму, але хтось легенько торкнув її за плече, і Марійка почула тоненький голосок:

– Це я, Ліна (а треба вам знати, що саме так було звати стару Марійчину ляльку), вставай і ходімо зі мною!

– Куди? – німіючи від подиву, питала Марійка.

– Ніколи, ходім! – серйозно як для ляльки відповіла Ліна.

– Стривай, – зупинила її Марійка, – а ти хіба вмієш розмовляти?

– Звичайно ж, умію... хіба ж забула, коли ми з тобою бавились, ти мене вчила: скажи "мама"? Забула? Та звичайно, де ж тобі пам'ятати про мене! У тебе тепер нова лялька! – І в голосі у Ліни забриніли сльози.

– Ліночко, я була недобра, вибач мені, – сказала Марійка, сама ледь не плачучи.

– Ну, годі тобі, скоріше ходімо, а то ми з тобою до ранку проговоримо, а я хочу тобі дещо показати...

– А це далеко?

– Ні, зовсім близько.

Марійка встала. Ліна підійшла до дзеркала, відхилила його, і дівчинка побачила в стіні зовсім маленькі дверцята.

Марійка й не думала, що вони там є.

– Ходім за мною, – тихо сказала Ліна.

– А я пройду?

– Пройдеш.

І вони обидві пройшли в дверцята, і опинились в якійсь кімнаті, вже знайомій, але Марійка не могла згадати, де вона її бачила.

– Ти не пригадуєш? – спитала Ліна і засміялася.

– Та це ж будиночок, в якому ви колись жили, коли ти була зовсім маленька.

– Але його вже давно розвалили, – здивувалася Марійка.

– А ми з тобою повернулися в той час, коли він ще стояв. Глянь на себе, ти стала зовсім маленька, як тоді.

– Ой! – зойкнула Марійка.

– Не бійся, – заспокоїла її Ліна, – все це мине, коли ти прокинешся. А зараз подивись краще навколо. Ти впізнаєш ці речі?

– Ой, – знову здивувалася Марійка, – моя колиска! Її тато вже давно на дрова порубав, а тут вона така гарна... І мій м'ячик, якого мені хресна мама подарувала, – і Марійка підкинула м'ячик, і він весело підстрибнув.

– І моя машинка, котру я вже давно поламала! І наш старий чайник, який мама вже давно викинула! Навіть мої новенькі чобітки, котрі вже на мене малі. Ой, Ліночко, як це тобі вдалось?

– Просто я тепер тут живу, – тихо сказала лялька.

– Ну, тепер ти знову житимеш зі мною.

– Ні, Марійко, ні... Як не буде вже ніколи вашого будиночка, якого ви розвалили, як не буде ніколи більше старого чайника, твоєї колиски, яку тато порубав на дрова.

– Але ж тебе ніхто не викинув, – спробувала заперечити Марійка.

– Це однаково, – тихо сказала лялька.

– Пробач мені, Ліно!

– Я не ображаюся. Життя йде. А ось бачиш цю чашку.

– Ой, це ж я її розбила, а потім тихенько викинула, щоб мама не сварила... Вона ціла.

– Це єдина річ, котру ти зможеш звідси забрати.

– Ну, ходімо зі мною, Ліночко!

– Ні, не можу. І тобі пора. Незабаром мама прокинеться.

Марійка прокинулась, мама стояла над її ліжком і всміхалась.

– Вставай, донечко, ранок уже.

– Ой, мамочко, – сказала Марійка, не відкриваючи очей, – поглянь за дзеркало. Що там у нас?

– Що ж там у нас? – засміялася мама, – напевно, пилюки багато: я вже давно його не відсувала.

– Ні, мамо, – наполягала дівчинка, – подивись скоріше.

Мама підійшла до дзеркала, відхилила його, зазирнула:

– Правду я сказала, там море пилюки.

Марійка зіскочила з ліжка, сама підбігла до дзеркала і зазирнула – за дзеркалом була стіна.

– Мамо, там були дверцята.

– Прокинься, Марійцю, ніколи там не було ніяких дверцят. Усе це тобі, напевно, наснилося.

– Були, – доводила дівчинка, – і я з Ліною туди заходила.

– З якою Ліною? – було видно, що мати почала непокоїтись: може дитина захворіла, марить чи гарячка... Та ні, просто вона ще не прокинулась.

А Марійка розповідала. Говорила швидко, ніби боялася, що її переб'ють, не вислухають до кінця. Мама слухала, слухала, а потім розсміялася:

– Ти мене аж налякала. Просто все це тобі наснилося. Ну, ходімо снідати!

– Ти мені не віриш... А он поглянь, що на столі...

На столі стояла чашка, їхня колишня чашка. Ціла.

– Наша чашка, правда, я щось її давно не бачила, все думала, що десь розбилася, а вона ціла.

Марійка почервоніла.

– Мамочко, я її справді розбила.

Мама здивовано звела брови:

– Марійко, але ж чашка ціла. Що ти таке говориш?

І вона доторкнулася до Марійчиної голови. Марійка образилася.

– Ну, чому ж ти мені не віриш? Колись у минулому, – Марійка почервоніла, – я розбила цю чашку і потай викинула, щоб ти мене не сварила. А тепер я принесла її зі свого минулого. Ти мені не віриш...

Мама задумливо погладила доньку по голівці. Вона й сама страшенно любила казки, але до такого її фантазія ще не доходила.

– Ну що ж, тоді ти щаслива, – сказала мама, – ти змогла побувати у своєму минулому. Скільки дорослих можуть позаздрити тобі... Вони позбавлені такої можливості.

Оленчина пісенька

Жила на світі дівчинка Оленка. Одна-однісінька жила, як билиночка у полі: і радіє – одна, і плаче – теж одна. Єдине в неї багатство – це пісня. Звідки її дівчинка навчилася – вона не пам'ятала. Здається, мама колись співала. Але й маму дівчинка також погано пам'ятала. От тільки й лишилося, що пісня: "Вийшли в поле косарі..." Вона співала її завжди: і тоді, коли носила воду взимку у подертих черевиках, і коли руки боліли від важкої роботи, і коли хтось ображав її, що й на сльози збиралося, дівчинка знай собі співала. І якось легше ставало на душі: робота здавалась не такою важкою, дорога не такою далекою, образа не такою гіркою.

Одного разу, коли Оленка йшла у сусіднє село шукати роботи, зустрівся їй багатий купець і запитав:

– Скажи мені, дівчинко, що це ти за пісеньку співаєш? От я і багатий, а ніяких пісень не маю...

– А я маю, – сказала дівчинка, – ось моя пісенька.

І заспівала. Голосок у неї був дзвінкий та гарний, і пісенька так і линула аж у саме небо:

Гей, ну те, косарі,
Хоч не рано почали,
Хоч не рано почали,
Та багато утяли.

– Послухай, дівчинко, – сказав купець, – продай мені свою пісеньку. Я тобі добре заплачу.

– А хіба пісні продаються? – засміялася Оленка.

– На світі все продається, – сказав купець. – Ось тобі три карбованці. Це – добра плата.

– А як же я вам віддам свою пісеньку? – запитала дівчинка. І чомусь їй раптом стало сумно-сумно. І маленьке сердечко забилося тривожно-тривожно.

– А ти заспівай її, – сказав купець, – от я її і заберу.

Заспівала Оленка. Ще ніколи вона так сумно не співала. Її пісенька ніби прощалася з нею. Оленка ніяк того не могла зрозуміти: хіба ж вона раз співала? Хіба ж раз слухали її різні люди? І не знала дівчинка, що не купець то був, а злий чаклун. І не знала вона, що не можна продавати пісню.

Задзвеніла пісенька сумно і замовкла. Поїхав купець, а Оленка пішла собі. Хотіла заспівати – а воно не співається. Ніби й не співала раніше ніколи. Засумувала дівчинка. Вже й забула, як тішилася, що купить собі нові черевики і не буде взимку мерзнути в ноги. Вона ще не розуміла, що сталося, але їй було дуже сумно. Раптом бачить дівчинка – аж сидить край дороги старенька жінка. Сидить та й плаче.

– Чого ви, тітусю, плачете? – спитала Оленка.

– Та як же мені не плакати! – відповіла жінка. – Простудила я свої ноги і тепер не можу ходити. Пішла до лікарів, а ті загадали аж три карбованці за ліки їм дати. Де ж мені їх взяти? Доведеться тепер калікою на світі жити... – Та й ще дужче заплакала.

– Не плачте, тітусю, – спаленіла раптом Оленка. – Я можу вашій біді зарадити. Ось гроші... – І дівчинка дістала свої три карбованці. Вона так зраділа, що може допомогти бідній жінці, що знову забула, як їй взимку мерзли ноги в подертих черевиках.

Пішла дівчинка далі й не зчулася, як заспівала. А потім зрозуміла, що до неї повернулася її пісенька.

– Ой, пісенько, – скрикнула, зрозумівши, – я тебе більше ніколи не буду продавати. Ні за які гроші!

Та й знов заспівала:

Вийшли в поле косарі...

Дивиться Оленка – аж їде повіз, оточений почтом. А на ньому сидить прегарний хлопець. Злякалася дівчинка, хотіла було втекти, та нікуди. А поки вона думала, то повіз порівнявся з нею, і гарний парубок, перехилившись до неї, спитав:

– А що це ти, дівчинко, за пісеньку співала? Її далеко чути. І якось радісно від неї на душі стає.

– Це моя пісенька, – сказала Оленка, – я її нікому не віддам!

– А навчити мене можеш? – спитав королевич. Бо то був він.

Дівчинка знітилася:

– Можу, – відповіла вона.

– Сідай сюди, – сказав королевич, звільняючи місце побіля себе.

Дівчинка сіла. Повіз покотився далі, тільки вже з пісенькою. По дорозі їх наздогнав хлопець – пастушок із сопілкою. Він награвав щось веселеньке – аж раптом почув пісню.

– Яка гарна пісенька! – сказав хлопець. І заграв її на сопілці.

– Сідай до нас, – сказав королевич, – буде веселіше.

Сопілкар сів. Пісня задзвеніла зовсім весело. Проїжджали вони по селах – і пісню підхоплювали селяни. Проїжджали полями, де працювали люди, – і вони підхоплювали її. І від тої пісні їх робота ставала легшою, сонце не так дошкуляло, пил не так допікав.

Зажила Оленка у веселому королівстві. Всі любили її, роботящу і лагідну. А надто любили її пісеньку. Виросла дівчинка. Вже б і заміж пора. Королевич ні на кого більше й не дивиться. І просить її, й умовляє, щоб була йому за дружину. А вона – ні та й ні. А вечорами ніжно сумувала сопілка, співаючи іншу пісню, пісню кохання...

Ця казка не подібна до інших казок, де найвища нагорода для дівчини – вийти заміж за королевича. Хоча королевич був гідним хлопцем і дуже любив Оленку, та незабаром зрозумів, що дівчина любить сопілкаря. І відступився, бо зрозумів також, що кращої пари не було, мабуть, на світі.

І зажили щасливо і весело сопілкар з Оленкою. Веселішої хати не було у всій околиці.

Бабусина скриня

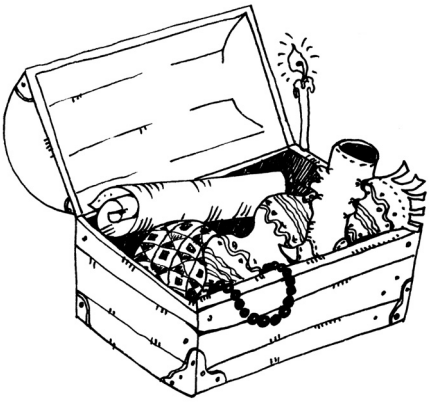

Три бажання

Жив та був собі чоловік. Та було у нього аж три сини. Жили не вбого, був і хліб, і до хліба, і гроші водилися. Постарів батько, відчув, що сили поменшало: мабуть, старість наступає. От покликав він своїх синів та й каже:

– Сини мої любі, наступила моя старість. Будете без мене господарювати. Та хочу я на останок виконати по одному бажанню для кожного з вас. От ти, мій найстарший сину, чого б ти собі бажав?

Старший син опустив очі, ніби соромлячись, та й каже:

– Я вже давно вам, тату, хотів сказати, та все якось незручно було. Хотів би я бути багатим. Дуже вже мені того багатства кортить. Більше б нічого не хотів ...

– Гаразд, – сказав батько, – тільки спершу добре подумай, щоб потім не жалкувати.

– Та тут і думати нічого, – сказав старший син, утішений тим, що його батько першим спитав і що ніхто з братів його не випередив.

– А ти, мій середній сину, чого б хотів? – звернувся батько до середульшого сина.

– А я б, тату, хотів мати дружину красуню. Щоб найкраща в світі була.

– Добре, – сказав батько, – і твоє бажання спробую задовільнити. А ти, мій найменший сину, – звернувся батько до найменшого, – яке в тебе бажання буде, щоб, виконавши його, я міг би відійти у далекі світи?

– Я, тату, поступився б усіма своїми бажаннями, аби ви здорові були і перебували завжди з нами, але, якщо вже ваша така воля, то ... Хотів би я, щоб у мене була найрозумніша дружина на світі.

– Важке ти дав мені завдання, сину, – сказав батько, – та мушу й твоє бажання виконати.

От виконав батько бажання своїх трьох синів. Старшому віддав всі свої статки. Лишив собі мізер на прожиття. Знайшов і середньому красуню-дружину, та таку гарну, що й на світі, здається, кращої нема. Довго шукав найменшому найрозумнішу жінку. Здавалось, не виконає бажання свого найулюбленішого сина, але нарешті й це йому вдалося. Сам придбав собі хатину у лісі та й оселився в ній.

Минув час. І захотілося батькові провідати своїх синів і подивитися, чи щасливі вони.

Подався спершу до старшого сина. Бачить: стоїть на горбочку старенька обшарпана хатина. На подвір'ї ні курочки, ні качечки, навіть кози немає. Подивувався батько зі свого багатого сина. Зайшов у хату. А там син і невістка сидять по різних кутах, одне з другим не розмовляють.

– А що тут у вас трапилося? – запитав батько, – де ж усе ваше багатство поділося?

– Ой, тату, – заламав руки старший син, – та дав мені Бог жінку ледачу, не вміла додбати та багатства доглянути.

– А ти ж, де був, – заспішила, – а ти ж хіба не пив та не гуляв?

– Ой, правда, жінко, – зітхнув гірко старший син, – і я не дбав, і я не пильнував, пив та гуляв, купував тобі розкішні вбрання та прикраси. Часто збиралися ми на пишні банкети, все хотілося нам перед багатими бути не гіршими. Пішло наше багатство за вітром, тільки спогади залишились.

Пожурилися вкупі, та й забрав їх батько у свою хатинку, бо у них і їсти нічого було.

От пішов батько до середнього сина подивитися, як він живе зі своєю красунею.

Прийшов, стоїть хата ще гірша за братову. Зайшов батько в хату, а там бідність виглядає з кожного кутка. А син на якомусь лахмітті недужий лежить.

– Добридень, сину мій. Бачу, що не маєш ти щастя. А де ж твоя красуня-дружина?

– Ой, не питайте, тату, – заплакав середній син, – краще б було мені вік її не знати. Поки возив її по банкетах та купував убрання та прикраси, доти ще нічого. А коли статки наші скінчилися, та ще й я на лихо занедужав, то подалася вона з іншим світ за очі. А я тут один, нікому ні їсти зварити, ні води принести.

Пожурився батько і з тим сином та й його забрав у свою хатинку.

Відпочив трохи старий та захотів провідати меншого сина.

– Ну, коли і цей нещасливий, то і жити нічого.

Іде батько та й іде. І страшно йому: а раптом і того спіткала лиха доля та нещаслива.

Аж ось виринає садочок, а там і хатка чепурненька. Син із невісткою саме худобу порали. Двійко діток їм допомагали. Всі були такі заклопотані, що й не відразу зауважили старого. А коли зауважили, то привітали та й повели в хату. А в хаті тепло та затишно. Пахне печеним хлібом і смачною стравою. Нагодували батька, онучат показали, а коли той відпочив, повели господарство показувати. Було там усього: і дві корови з телятами, і свиня з поросятами, і вівця з ягнятами, і квочка з курчатами, і качка з каченятами, і навіть кішка з котенятами, і ще багато всякого такого, чого ніхто й ніколи не бачив. Та кругом усе до ладу, все у злагоді, з усмішкою на виду.

От сіли вони під хатою у холодочку, та й почав розповідати батько про старших синів. Та так журився, що аж заплакав із горя.

А потім і питає:

– А скажіть мені, діти, чия то заслуга, що вам вдалося багатства надбати та в злагоді жити?

– Ой, тату, – сказав менший син, – це все моя дружина, це все вона. Знає, як усьому лад дати. А що вже роботяща! Так і другої такої не знайти.

– Ні, тату, не слухайте його, – заговорила жінка, – це все він. Під його господарським оком і хліб сам родить.

Послухав батько дітей своїх та й сказав:

– Бачу, що не головне щастя в руки взяти, а ще й втримати його треба. І ще скажу я вам: де в домі згода, там на полі врода.

– А ще б додав, – сказав менший син, – не той розум, що в гаманці, а той, що в голові.

А жінка слухала, слухала та й своє слово докинула. А оскільки вона була розумна, то й слово її теж розумне було.

– Людина людину шанує, а праця обох годує, – сказала вона.

І батько переконався, що його невістка й справді дуже розумна.

А ви що скажете?

Дві принцеси

Серед високих гір, ніби прихована від людського ока, розкинулась чимала долина. А в тій долині, як пречисте диво, потічок тече, хати з садочками та квітниками, смерековий ліс неподалік, а там – поле і пасовисько. Жили в тій долині мирні і працьовиті люди. Отаке собі маленьке королівство. Ну, звісно, де є королівство, то там неодмінно є і король, і королева. Правив той король чесно і мудро. Не схожий був на інших королів, а якщо вже правду казати, то й взагалі на короля схожий не був. Весною на оранку виходив, як на свято, і сам першу борозну у полі прокладав. Скажете, такого не буває? На те вона й казка. А в казці, Ви це добре знаєте, ще й не таке буває.

А он над самим потічком і королівський палац. Як годиться, розкішний. Це люди своєму королю не з примусу, а з пошани, з любов'ю збудували, а місцеві талановиті майстри й оздобили ліпниною, керамікою та різьбою. От і виходило, що такого палацу в жодному королівстві нема.

І були в того короля дві донечки, дві принцеси. Обидві розумні та добрі, шанували батьків своїх та й нікого з підданих не кривдили. Тільки от... була у того короля біда-маркота,що й не знав, куди з нею подітися. Молодша королівна Зоряна була і справді, наче зіронька ясна. Глянеш на неї – і світ видасться таким веселим і безпечальним, що й про своє горе забудеш, навіть якщо воно у тебе є. Що станом гнучка, що личком біленька, що ті брівоньки чорні, а очі, здається, всю карість у себе ввібрали. А старша королівна Орися... добра та привітна, розумна та співуча, тільки вроди доля їй не вділила. Потворною росла дівчина. І станом гнучка, і коси густі та пишні, а от личком не вийшла.

Очі величезні та булькаті, брови густі та кустраті, вилиці чомусь видавалися, а ніс особливо незугарно примостився на тому лиці і зовсім його не прикрашав. Словом, потвора та й годі. Воно то й для простої дівчини жаль великий, а що вже казати для королівни. Король сумував з тієї причини, а королева потай плакала та казала:

– Чи то наслано на нашу дитину, чи зачаровано її.

Пробувала й до чаклунів усяких вдаватися, та король, як дізнався, розсердився і навіть нагримав на свою дружину:

– Ти ж таки королева! І розумна, і освічена! Як ти можеш вірити тим шарлатанам? Нічого нашій дочці вже не допоможе. Але то наша дитина, і ми її будемо любити, якою б вона не була. А ти й сама знаєш, яку вона має добру душу і ніжне серце. А як співає!

– То й що з того? – зітхала королева. – А хто ж її заміж візьме?

– Не журися, хтось та й візьме. Вона ж все-таки принцеса.

– А якщо візьме тільки тому, що принцеса, то чи любитиме?

– Припини над нею жалобу справляти. Якось воно буде.

А сестра Зоряна також про сестрине заміжжя думала. Якось вона сказала:

– Я не вийду заміж доти, доки хтось не посватає Орисю.

– Що ти, Зоряно! Не кажи так, – жахнулася Орися. – Так наш батько ніколи спадкоємця не діждеться.

– Про мене – нехай і не діждеться, а я свого слова не порушу.

Ще більше засмутилися король з королевою, бо до них вже й приїжджали принци з сусідніх і дальніх королівств, дарма що були вони ніби від цілого світу

між горами заховані. Кожен з тих принців конче хотів королівну Зоряну побачити, а побачивши, так і прикипав до неї серцем і очима. Та вона всім відмовляла: мовляв, по старшинству треба заміж іти. От вийде старша королівна – тоді й вона, Зоряна, обере собі пару. Безнадійно зітхали королевичі та й їхали геть.

Якось сиділи дівчата над потічком, щось вишивали та гаптували. Та все одна в одної питали:

– Чи ж гарно так буде?

Скільки вже того вишиття, мережання та гаптування в їхніх кованих скринях, а вони все вишивали та й вишивали, бо були таки справжніми майстринями, дарма що королівни.

Їхав саме тією дорогою один заморський принц. Здалеку їхав, хотів краї тутешні роздивитися. Мабуть, з далеких країв був той принц, бо про красуню Зоряну і не чув нічого. А як побачив її, то забув, куди і по що їхав. Зупинився, привітався та й каже:

– А дай-но мені, дівчино-красуне, води напитися.

– Не личить королівні напувати незнайомого подорожнього водою. Ось зараз я покличу служницю – вона тобі води дасть, коня твого напоїть та й з харчем розпорядиться.

– То ти – донька короля?

– А хіба не схожа?

– Та схожа, схожа ... А скажи мені, горда королівно, чи є вже в тебе наречений?

– Ні, нема ... – аж сама на себе розсердилась, що відповідає подорожньому на таке неделікатне запитання. – Але чому це ти ставиш мені такі неввічливі запитання? Чи тебе в твоєму краю звичаю та етикету не вчили?

– Я – королевич із заморських країв. Вчили мене звичаю і етикету. Та як побачив я тебе, та як заглянув у твої карі очі, то й про все забув.

– Видно, що кепський з тебе учень.

Та й засміялися обидві, аж луна десь озвалася.

– Піду я, кралечко, до твого батька та й проситиму твоєї руки. Чи буде на те твоя згода?

– Ні.

Хлопець посмутнів. Зіскочив з коня. Був ставний та гарний, кучеряве волосся по плечі вилося, що й дівка позаздрила б – видно, в тім краю звичай такий: довге волосся носити. Задивилася Зоряна в його сині очі, що вже й не знала, де очі, а де небо. Орися спостерегла, що королевич Зоряні до вподоби, і шепнула:

– Не відмовляйся, сестричко, від свого щастя. Тим ти мені не допоможеш, а ще більше ятритимеш душу.

– Я слово своє не порушу.

– То кажеш, красуне, я тобі не до вподоби? – сумно перепитав королевич.

– Річ не в тім... Я вийду заміж тільки тоді, коли хтось посватає мою старшу сестру, – і повела очима на Орисю.

Постояв королевич, подумав і сказав:

– Запам'ятай ім'я моє – Зореслав. І чекай мене, я повернуся.

Потім скочив на коня, хльоснув його та й поїхав.

– Постій, Зореславе, – гукнула навздогін Зоряна. – Ти ж води хотів. Та й кінь твій непоєний. Ось я зараз ...

– Ніколи, – гукнув Зореслав. – Я ще до тебе повернуся. Чекай мене.

І поїхав.

Цього вечора вперше потай плакала вродлива королівна Зоряна і довго не могла в ту ніч заснути. Плакала й Орися. Вона прискіпливо вдивлялася в маленьке люстерко, а потім пожбурила його в куток, аж воно розбилося на друзки.

– Поганий знак, – подумала Орися, а потім сказала: – А-а, однаково...

А королевич Зореслав надумав собі: що б там не стало, таки знайти нареченого для Орисі.

– А що, – думав Зореслав, – не така вже й вона погана. Дівчина – як дівчина. Та ще й принцеса. Але які сумні в неї очі.

Та наречені на дорозі не валяються. Довго їздив Зореслав шукаючи. У сусідніх королівствах уже знали обох принцес – то й відразу зітхали та відмовлялися.

– От якби Зоряну ...

Дехто з дальніх королівств ніби ненароком до короля у якійсь потребі заїжджав. Подивляться на Орисю – та й геть собі їдуть: от якби Зоряну... Спершу Зореслав шукав серед принців. А коли з того нічого не вийшло, став шукати серед простого люду. Але й тут охочих було мало: одних відлякувало, що принцеса, а інших – що потворна. Засумував Зореслав, зневірився зовсім.

– Отак доки я їздитиму, хтось візьме та й посватає Зоряну.

А її слово? Та... набридне – то й про слово своє забуде. Вона ж принцеса: як собі надумає, так і зробить.

І не хотілося королевичу, облизня спіймавши, додому повертатися, та, мабуть, доведеться.

Якось напував він коня біля потічка і побачив хлопця своїх літ, що також хотів коня напоїти. Хлопець був ошатно вдягнутий, що й відразу не вгадаєш, якого він роду.

– Послухай-но, хлопче, – зважився Зореслав, – чи маєш ти вже собі наречену?

– Та... поки що не знайшов. От задля того і дороги по світу толочу.

– А що ж для тебе вдома дівчини не знайшлося?

– Та воно б і знайшлося, та хочу я для себе не звичайну дівчину, а таку, аби серце моє вразила.

– Цебто красуню чи багату?

– Ні, не те, і не друге... Красу на тарілці не краяти, а багатство... та цур йому. Я хочу таку дівчину, щоб мала чисте серце і добру душу, щоб не була жадібна до грошей та багатства, щоб співала так, як соловейко в гаю. І щоб над усе любила пісню і мене. Поки що я ще такої не знайшов.

– Є така дівчина. Здається мені, що вона саме для тебе й народилася.

– Де вона? Хто вона?

– Є тут одна королівна.

– Е-е, королівна – мені не рівня. Я – простого роду. Не найбідніший, але й багатства великого не маю. У спадок від батька дістав трохи землі – ото й господарюю. Ще коли батько живий був, наукам деяким вчився та й майстерності всякої набував. А тепер мушу я пару собі знайти, бо доки ж можна самому?

– Послухай-но... щастя твоє тільки там, у принцеси Орисі, чує моє серце. А тим ти і мене щасливим зробиш.

– А ти ж тут до чого?

І розказав йому Зореслав про свою пригоду, і намовив його поїхати до принцеси Орисі, хоч одним оком на неї глянути і спів її почути.

– Ти мені, наче Богом посланий, – сказав королевич. Хлопець засміявся:

– А ти знаєш, яке у мене ім'я? Богодар.

– Та ну! Справді?

– Я в своїх батьків пізньою дитиною був. Дуже зраділи вони, коли я народився, і назвали мене Богодаром.

Спершу вони їхали обидва, а потім Зореслав залишився чекати, а Богодар поїхав до королівського палацу. Спинився неподалік, збираючись з духом, аж чує – пісня, та така трепетна, та така сумна, що аж кінь голову опустив і з жалю заплакав.

– Що за голос! Душу виймає...

Та й поїхав прямісінько на той голос. Під'їхав до потічка – аж дівчина сидить. Коси розпущені – розстелені, півсвіту, здається, закрили. Схилилася над своїм вишиттям та й співає.

– Для чого мені та принцеса, коли тут такий голос? – подумав Богодар і під'їхав ближче.

Дівчина перестала співати і глянула на хлопця. А він ще не вийшов з полону пісні, що й на невроду її не дивився.

– Скажи мені, дівчино, яке ім'я дали тобі твої батьки?

– Я – Орися, – та й зашарілася і від того наче аж покращала.

– А скажи мені, Орисю, хто твої батьки, щоб я міг попросити у них твоєї руки? І, скажи мені, якщо буде на те їхня згода, чи пішла б ти за мене заміж?

Дівчина спаленіла. Вона не вірила. Їй здавалося, що хлопець щось наплутав. Не може ж такого бути.

– Я – принцеса. Мої батьки – король і королева, тутешні володарі. А про заміжжя... Таке в одну мить не вирішується. А ви часом... чи не до моєї сестри Зоряни приїхали? Це її сватають, а не мене. – Та й посмутніла.

– Ні, Орисечко, я приїхав до тебе, бо такого голосу немає більше ні в кого, а таких кіс і подавно.

У королівському замку метушня: Орисю сватати приїхали. Король з королевою та принцеси зібралися на родинну нараду. Більше нікого на неї не кликали: самі мали все вирішити.

– Ой, чує моє серце, – сказала Орися, ледь не плачучи, – що послав його твій жених Зореслав, сестричко.

– То й добре, що послав, – не крила своєї втіхи Зоряна.

– А може, це пройдисвіт якийсь?

– Ні, Зореслав пройдисвіта б не прислав.

– А якщо він мене не любить, а на багатство і на королівство наше злакомився?

– Треба його випробувати, – рішуче сказав батько-король.

– Та чого там випробовувати? Воно й так видно, що Богодар – людина надійна і порядна, – сказала королева. Вона аж налякалася. Може, єдиний раз щастя випало її старшій дочці – та й те полохати?

– Ні, випробувати не зайве, – рішуче сказала Орися. – Я й сама дещо придумаю.

По обіді покликав король Богодара та й сказав йому:

– Ти певний того, що хочеш сватати мою дочку Орисю?

– Так, Ваша величносте. Без неї мені і життя не буде.

– А чи знаєш ти, що я за нею не даю півкоролівства, як це прийнято? Я не хочу ділити свої володіння.

– Та я про те й не думав, – знітився хлопець.

– І багатим посагом я її не наділю. Так, дещо для життя.

– Та Бог з вами! Хіба ж я за багатством ішов сюди? Маю трохи землі, та й руки маю – не дві ліві. Проживемо.

Після вечері урядили великий бенкет на честь гостя. На тому бенкеті до Богодара підійшла одна з панянок – гарна і багата – та й виманила його з залу. А як залишилися вони насамоті, вона й сказала:

– Послухай, навіщо тобі та принцеса? Окрім того, що вона – справжня потвора, король за нею й шеляга не дає. А я, приміром, і багата, і гарна. Я погодилася б стати твоєю дружиною.

Богодар спаленів:

– Щастя твоє, що ти дівчина і що я тут гість. Я нікому не дозволю сказати кривдне слово про принцесу. Для мене вона – найкраща в світі. Її спів, її стан, її волосся...

– Її булькаті очі, – хихикнула панночка.

– Вони в неї великі і здивовані. Вони дивуються на красу світу.

– А стріхаті брови? – не здавалася панночка.

– А це очерети над чистим плесом озерець. Та тобі цього не зрозуміти. І годі вже. Я не хочу тебе слухати.

Стояла Орися за завіскою і мліла від щастя. Це вона придумала для Богодара отаке випробування, бо конче хотіла знати, чи любить він її.

У палаці тихо. Ніч. Сплять після бенкету потомлені господарі та гості. Спить і Богодар у відведених йому покоях. Спить солодко, і сниться йому Орися. Як раптом до покою увійшов якийсь страшний чоловік у мантії і з мечем. Це був королівський кат.

Богодар схопився на рівні ноги і ошелешено дивився на таку прояву:

– Чого тобі, злий чоловіче? Я без зброї, тому не можу тобі гідно відповісти. Дай мені зброю – і ми зійдемося з тобою у герці. От тоді побачимо.

– Заспокойся, вислухай мене і не зчиняй галасу. Я просто зайшов тобі сказати, що сьогодні вночі має загинути твоя наречена.

Богодар кинувся на ката і вхопив його за горло. Той на таке не сподівався і тому такого припустився.

– Та я, здається, з тобою і без зброї впораюся. Задушу тебе ось цими руками і заберу свою Орисю з того заклятого місця.

– Стій, – прохрипів кат. – Стій, щось скажу.

– Кажи. Але то буде твоє останнє слово.

– Принцеса має загинути...

– Мовчи, бо...

– Слухай далі. І не перебивай. Ти її можеш врятувати. Але тоді маєш загинути ти.

– Та що це за таке королівство з дикими законами чи беззаконням?

– Ради на те нема.

– Добре, пуголовку. Тільки веди мене звідси. І дай мені слово, що моя Орися ніколи про це не довідається. Я не хочу смутити її пісню.

І тут із-за завіси вийшла Орися. Вона була схвильована, заплакана і... гарна.

– Пробач мені, Богодаре. Я не вірила тобі і тому... все це були тільки випробування. І розмова з батьком, і панночка.

– А цей пуголовок? – і показав на ката.

– Це наш блазень. Пробач мені. Це я придумала.

Блазень скинув мантію і скорчив страдницьку гримасу. Всі засміялися.

Сходило сонце. До палацу поспішав Зореслав. До нього домчав посланець, і він уже все знав. Тому тепер так поспішав.

А в королівському палаці готувалися. Тут мали святкувати відразу два весілля. Прибрані наречені були обидві святочні і гарні. Хтось з приїжджих гостей сказав:

– А говорили, нібито старша принцеса потворна. І чого ті люди тільки не вигадають.

А Орися і справді розцвіла і погарнішала. Вона вся світилася якоюсь внутрішньою красою, бо щастя прикрашає кожну людину.

По весіллі сестрам не хотілося розлучатися, і вони всі разом залишилися жити в палаці. Зореслав і Богодар правили королівством, а король з королевою тішилися, дивлячись на щасливих своїх дітей.

Зоряний пастушок

Ця книжечка-читанка
для хлопчика Богданка.
Той Богданко любить читати,
а ще любить у когось питати:
– Що? Навіщо? Чому і для чого?
От тепер ми спитаємо в нього.
– Що б хотів ти, – я в хлопця спитала,
– щоб для тебе я написала?
Замислився хлопчик лише на хвилинку,
почухав котові животик і спинку
і тихо сказав: – Якщо можна, будь ласка,
нехай напишеться казка.
Казка – то й казка: мороки нема,
бо казку, признаюсь, люблю я й сама.
От сяду на стільчик,
візьму олівець –
і намалюю
бабусин хлівець.
А в тому хлівці –
дві вівці й баранець.
Є казці початок – то буде й кінець.

А хлівець і справді був, теплий, затишний, прибраний. І дві вівці в ньому жили, і баранець – усе, як я вже сказала. А неподалік жила в убогій хатинці і господиня того хлівця і тих овець – баба Федора. Бідна була: окрім тих овечат, нічого в неї більше й не було. І то був спадок від діда Демида. Пасла їх баба Федора, доглядала. А вівця – вона вівця. Що з неї візьмеш? Хіба що вовну мала з них. Та людську добру душу і вівця відчуває.

Настане зима, сидить баба Федора, пряде вовну, а потім знову сидить та в'яже рукавички та теплі шкарпетки. Продасть – то й купить щось для себе та й за овечат не забуде. Так і жили. Старіє баба Федора. Все важче їй овечок пасти. Жене їх у поле та й бідкається сама про себе:

– Стара я вже. Важко мені. От якби у мене хлопчик був, ну, скажімо, онук. А то ні дітей, ні внуків.

Та й зітхне. А вівці слухають собі та й бекають поміж собою. Баба не знає, про що вони бекають, а вівці, виявляється, отак між собою розмовляють. Дивина та й годі. Баран Терешко й каже:

– Годилося б їй допомогти. Вона дбає про нас. Годує, напуває, ніколи не кривдить.

Стара вівця Бебека докинула:

– І головне – нікого не ріже. Я нічого не хочу сказати, але я вже таки стара, могла б і...

Та й зітхнула. Терешко сказав:

– Ти, Бебеко, якщо не можеш щось путнє сказати, то краще вже помовчи.

Ярка – молоденька овечка – і собі слово мовила:

– А як вона обережно стриже. Я навіть не пручаюсь. А для чого? Мені й самій та вовна заважає.

– Не те ви кажете, не те, – незадоволено бекнув баран. – Треба подумати, як їй допомогти.

Стара вівця зітхнула:

– Пастушка б їй.

А Ярка аж підстрибнула:

– Зоряного.

– Зоряного пастушка, кажете? Треба подумати.

А річ, бачте, в тім – і про те мало хто знає, – що в овець, виявляється, є своє королівство і, звичайно, свій король. От іноді зникає вівця. Шукає її господар, а її нема – як крізь землю провалилася: нема. Аж потім знаходиться – де й взялася. Ото та вівця в королівство своє ходила у якійсь потребі. Люди про це не знають. Вони думають собі: ет, дурна вівця!

А воно ж не так.

Поговорили собі вівці отак – та й замовкли. Пасе баба Федора, пасе. Пора вже й додому – аж кудись Терешко пропав. Кличе баба, гукає – нема.

– От лихо! Ну, куди ж він міг подітися? Про вовків у нас не чувано, заблудити він не міг – розумний баранець та й не молодий вже.

Поки отак бідкалася баба Федора, з'явився Терешко.

– Де ти був? – суворо спитала господиня. – Хіба ти не знаєш, що я за тебе переживаю?

– Знаю, – бекнув баран, але баба, звісно, його не зрозуміла.

– От візьму та й продам вас.

– Не треба, – жалібно бекнула Бебека.

– Та й продала б, якби не шкода було. Звикла вже. Як я без вас буду, дурненькі ви мої?

Та й зітхнула. Пора було додому – то й пішли, повагом, ковтаючи придорожній пил, скубаючи травичку. Баба Федора їх не підганяла. Нехай собі. Куди їм спішити?

Наступного дня попросився до баби Федори хлопчик у пастушки.

– Візьміть мене, – каже, – бабусю. Буду вам овечок пасти.

– Та в мене, хлопче, і їсти нічого, а тобі ж і заплатити треба. Ні, дитино, не можу я тебе взяти. Шукай багатших.

– Та я, бабусю, багато не їм:

Хліба шкоринку,
якусь цибулинку,
нап'юся води –
та й нема біди.

– Але ж платити тобі у мене нічим.

– Навіщо та плата?

Була б тепла хата,
людське тепло
і щоб на голову не текло.

– О, я бачу, ти на язик гострий. Аби лиш до роботи такий.

– Поживу я у вас – то й побачите. В одному певен: ледачим Ви мене ніколи не назвете.

– То й добре. Я й рада, бо так уже мені набридла та самота: ні з ким і словом перемовитися. Хіба що з вівцями. От якби був мій Демид... – Та й замовкла. А потім ще запитала: – А ти, дитино, звідки будеш? Хто твої батьки?

– Я, бабусю, Зоряний пастушок.

– Ось не вигадуй.

– А я й не вигадую.

– А як це таке може бути? Хіба зорі пасти треба?

– Ще й як треба. Та ще й пильнувати, аби не порозбігалися або на землю не попадали.

– Отакої! А я й не знала.

– О, це такі пустунки. Не догледиш, то вони такого накоять. А хто потім на небі світитиме? Мені дядько Місяць тоді покаже, де раки зимують.

Баба Федора засміялася:

– А що, дядько Місяць такий сердитий?

– Та ні, як коли. Коли на небі все в порядку і зорі миготять, як кому треба, то й дядько Місяць посміхається.

– Ти так дивно говориш, – сказала баба Федора. – Ти, певно, казки любиш.

– Звичайно, а хто ж їх не любить. Казок не люблять тільки недобрі люди. Та я й сам з казки.

– З якої ж ти казки?

– Та зі своєї – з казки про Зоряного пастушка.

– Ти і справді якийсь дивний. А батьки ж у тебе хто?

– Батько у мене – король овечого королівства. А я, так би мовити, принц.

– А що, хіба є таке королівство?

– Звісно, є.

– А як же це ти принц – і пішов у пастушки?

– А в нашому королівстві ледарів нема. У нас усі мусять працювати: і король, і королева, і їхні діти. Бо сказано: хто не дбає, той і не має.

– Добре у вас королівство.

Баба Федора замислилась.

– Скажи мені... А хто ж там на небі ті зорі пастиме, поки ти у мене будеш за пастушка?

– Моя сестра – принцеса...

– Цікаве життя. Його ніколи до кінця не знатимеш. От жаль тільки, що я вже така стара.

– І не старі Ви зовсім. Просто на зорі частіше дивитися треба. Люди тому і старіють, що на зорі перестають дивитися.

– Ох, дитино, відзорювала я вже своє.

Доки вони отак розмовляли, на небі і справді стало зоряно. Зорі миготіли, ніби ними хтось диригував. Хлопчик теж задивився на небо.

– Он моя сестра, – показав він на маленьку тремтливу зірку.

Раптом одна зірочка засвітилася, спалахнула та й упала.

– Ти куди? – гукнув їй хлопчик, та було вже пізно – зірка згоріла.

– От бачите, бачите? Я ж казав.

Баба Федора задивилася на небо.

– Гарно ж як! Отак було, коли ми з моїм Демидом, молоді та гарні, стояли отут і на зорі дивились.

І раптом вона незчулася, як заспівала. Голос був чистий, високий, ніхто б і не сказав, що їй вже багато років.

Ой, зійди, зійди,
ясен місяцю,
як млиновеє коло...

І Місяць зійшов, ясний і повний, і всміхнувся до баби Федори.

– Диви, диви, всміхається, – зраділа жінка.

– Я ж казав, що дядько Місяць не завжди захмарений буває.

А вранці сусіди питали:

– Бабо Федоро, чи Ви не чули бува, хто це вчора ввечері так гарно співав у Вашому садку?

– Не знаю, – зітхнула баба Федора і посміхнулася. – Певно, молодість чиясь заблудилася та й співала собі.

– Ой, і гарно ж співала та чиясь молодість.

Наступного дня погнав пастушок овечат пасти. Погнав троє, а пригнав четверо. Баба Федора як глянула – то й руками сплеснула:

– Це не наша вівця.

– Тепер – наша.

– Ти що, хлопче! Мені чужого не треба. Я вік прожила – а чужої дробинки ніколи не мала.

– Я ж сказав, це не чужа. Та ж гляньте на цю овечку – та ж такої ні в кого немає.

Баба Федора приглянулась – і справді: вовна на овечці густа, а що вже виблискує – як чисте золото.

– А й справді, нема... Яка гарна. Звідки ти її взяв? Однак же вона – чужа.

– Це Вам подарунок від нашого короля.

– Що ж, подякуй своєму королеві за такий подарунок. Але ж такій овечці не в хліві жити.

– У Вас і в хліві чистенько.

Отак пасе пастушок овець. Та кожного дня на одну вівцю більше додому приганяє. Баба Федора вже і дивувалася, і сварилася. А той своє:

– Це Вам подарунок від нашого короля.

Вже повнісіньке подвір'я овець у баби Федори. Та всі гарні, тонкорунні. Стоїть баба Федора та й намилуватися ними не може. Але й стояти їй ніколи: треба лад їм давати.

Та пастушок таки добрий помічник, швидкий та проворний. Він не дає бабі Федорі і втомитися.

– До тих овечат мені хіба що помолодіти треба.

І кожного вечора тягне її ну, хоча б глянути на ті зорі, що так і миготять, немов і справді розмовляють чи сміються. Їй іноді здається, що чує вона їхній сміх. Як гляне баба Федора на зорі, так і заспіває. А як заспіває, так і помолодшає. Вже й односельці на неї дивитися стали.

– Ти глянь, що діється з нашою Федорою. Зовсім змінилася жінка.

Розпрямилася, зморшки розгладилися, наче й не вона.

– Либонь, кумо, вона чари якісь знає. Відьмує, мабуть.

– Може, й щось знає. А відьмувати замолоду треба було. Що вже на її літа те відьмування? А ходить як! Мов пава пливе або ледве що не вистрибом біжить. І бабою її вже якось ніяково називати.

– А я її питала, як це їй так вдалося.

– І що?

– На зорі, каже, щовечора дивлюся.

– На зорі? Ну, що ж, це можна спробувати – лік недорогий.

– А звідки у неї стільки овець? Та всі такі гарні, мов з виставки.

– Ні, вона, видно, таки щось знає.

– Може, й знає.

Люди – як люди. Скрізь вони однакові.

А баба Федора молоділа собі та все до хлопчика-пастушка зі своїми запитаннями чіплялася:

– Ні, ти мені таки скажи, звідки ти береш тих овець, що їх з кожним днем усе більшає? Я вже й рахунку їм не знаю. Я, дитино, чужого не хочу.

– Та ж казав же я Вам: це Вам від нашого короля.

– А де ж той король стільки тих овець бере?

Хлопчик засміявся:

– А Ви придивіться. Чи не здається Вам, що кожна та овечка на зірочку схожа? Он як виблискують. Ото і є ті зірочки, що на землю попадали. А наш король їх Вам подарував.

– А чи не могла б я, ну, хоч краєм ока побачити того короля?

– Ні, не дозволено людині бачити овечого короля.

– А ти попроси за мене. Скажи, що баба Федора подякувати йому хоче за його подарунки.

– Скажу. Але з того нічого не вийде.

Зоряний пастушок і сам не сподівався, що його батько – овечий король – так швидко погодився на зустріч з бабою Федорою.

– Збирайтеся, тітко Федоро (тепер він її вже тіткою називав), – сказав якось Зоряний пастушок. – Збирайтеся. Підемо до овечого короля. Він погодився.

Тітка Федора причепурилася, одягнула святковий одяг, і вони пішли.

Йшли вони, йшли – аж пастушок і каже:

– Закрийте, тітонько, очі.

Не встигла тітка Федора й отямитися, як опинилася на безмежній квітчастій луці. Трава тут була висока, росяна та густа, а по ній, скільки оком сягнеш, квіти, квіти. І вівці паслися, такі ж тонкорунні, як тепер у неї.

– Так от звідки у мене вівці! З королівського стада!

Аж тут і король не забарився. На диво, це був чоловік в одязі чабана, з герлигою і сопілкою. Він підійшов до тітки Федори і вклонився їй:

– Спасибі Вам, добра жінко, за Вашу працю і щире серце.

– Це Вам спасибі, – зашарілася тітка Федора.

– Як мій син? Справляється з роботою? Не пустує?

– Дуже слухняна дитина. Я тільки за овець його сварила, бо думала, що... чужі вони.

– Тепер вони Ваші.

– Ото вже спасибі, – поклонилася тітка Федора.

– А я, власне, хотів Вас попросити: чи не помогли б Ви нам овець стригти? Бачите, скільки їх у мене? Ваша Ярка говорила, що Ви дуже обережно стрижете.

– Ярка говорила? А хіба вона вміє говорити?

– Звичайно, вміє. Тільки по-своєму, по-овечому. А людську мову кожна вівця розуміє.

Щиро подивувалася тітка Федора, ще раз подякувала королю та й заспішила додому, пообіцявши, коли буде треба, прийти стригти овець. На прощання овечий король дав їй клубочок тонко пряденої вовни, що золотом виблискувала на сонці.

– Оцей клубочок приведе Вас у наше королівство. Тепер Ви зможете бувати у нас, коли захочете.

Пішла тітка Федора додому. Достатки її примножувались. Незабаром прийшли майстри і збудували велику кошару для овець. І хата у неї тепер була нова – велика та простора. І в тій хаті завжди були відчинені двері для добрих людей. Їм завжди була рада тітка Федора. Всіх пригощала, частувала, та нікому не розповідала про овечого короля. Та й ніхто б і не повірив.

Люди і квіти

Галинка завжди віталася зі своїм котиком, як з людиною. Вона була певна, що він розумів її. Часом навіть здавалося, що й вона його розуміє. От і зараз Мурчик підійшов, потерся дівчинці об ноги і сказав:

– Мур-р!

І Галинка все зрозуміла. Це означало:

– Щось ти сьогодні довго спала. Давай скоріше снідати.

– Зараз, котику, зараз, мій хороший. Я дам тобі ковбаски.

Це слово котик добре знав – і був уже біля холодильника. На перший погляд це був звичайнісінький собі кіт, тільки трішки гарніший, трішки пухнастіший,

мав довший хвіст, був спритніший, а головне – очі. Очі в нього були хитруваті, примружені і дуже розумні. В них можна було прочитати:

– Ви думаєте, що я нічого не розумію? Ну і думайте собі на здоров'я!

Сьогодні Галинка мала йти до міста. Були канікули, і мама надавала їй безліч усяких доручень: піти на базар, дещо купити в найближчій крамниці, а ще полити квіти: і на вікнах, і у квітнику, бо щось дощу давненько не було.

Спершу Галинка вирішила полити квіти – вони ж зранку пити хочуть. Підлила вазонки, а вже потім набрала води і вийшла на подвір'я. У них біля квітника... стояла якась кумедна бабуся і пильно розглядала квіти.

– Вам, тітусю, щось потрібно? – чемно запитала дівчинка.

Бабуся ніби аж злякалася. Вона повернулася до Галинки, і та лише тепер зрозуміла, чому бабуся здалася їй такою кумедною. У неї зовсім не було шиї, а голова росла просто з плечей. На голові було... жовтаве волосся... дівчинка ніяк не могла згадати, що їй нагадує її постава. Вона вже й не слухала, що бабуся казала. Раптом дівчинка ледве не плеснула в долоні:

– Кукурудза! Та це ж кукурудза!

Але Галинка не крикнула, а тільки подумала про таке порівняння. А бабуся-кукурудза говорила:

– А я йду собі та й думаю: дай-но гляну, що за квіти ростуть у тому пречудовому квітнику. Та й дивлюся. Ти ж, певно, й доглядаєш їх, еге ж?

– Більше я, бо мамі ніколи – у неї робота.

– Розумію, розумію, – смішно закивала головою бабуся. – У вас ще, здається, котик живе?

І в голосі її Галинка вловила недоброзичливість.

– Живе. Мурчик ... А звідки ви знаєте?

– Е-е, проживеш з моє – і ти знатимеш... Мурчик! Яке гарне ім'я!..

Але дівчинка могла б побитися об заклад, що про Мурчика кумедна Кукурудза говорила з неприязню.

– Послухай, дівчинко, а чи не позичила б ти мені свого кота, ну, скажімо, на тиждень?.. У мене такі миші завелися, а кота нема.

– Я не знаю... – розгубилася дівчинка, – я його ще нікому не позичала.

– От і добре. А мені позич. Позич! Позич!

Щось у тій жінці явно Галинці не подобалося, але її мама вчила завжди бути чемною, особливо зі старшими. І вона сказала:

– Хіба піду у Мурчика спитаю...

Жінка неприємно засміялася:

– В кота? Спитаєш? Він що у тебе розмовляти вміє?

Галинка знітилася:

– Він дуже розумний. Він розуміє абсолютно все.

– Дурниці. Кіт – то є кіт. І хто таке бачив, щоб у кота був розум? Ти просто фантазерка.

Дівчинка образилася.

– От я вам зараз його принесу – і ви самі побачите.

Дівчинка крутнулася, побігла в хату, а з хати почувся її голосок:

– Мурчику, Мурчику, ходи сюди. Тут така кумедна бабуся, на кукурудзу схожа, хоче тебе побачити. Вона й позичити тебе хоче, але я не знаю...

– Няв, – несамовито закричав котик. І дівчинка зрозуміла його.

– Ти не хочеш. Ну, добре. Але показатися їй треба. Нехай побачить, який ти розумний. Ти ж у мене чемний котик. Я пообіцяла показати тебе.

Котик несамовито нявчав і шалено виривався, та Галинку подряпати він не міг, а тому вона його зловила і винесла на подвір'я.

Кумедна жінка стояла і тримала в руках... зрізані флокси! Мамині улюблені квіти!

Дівчина спаленіла:

– Для чого ви? Це ж мамі на День народження!

Галинка ледве не плакала.

– Нічого. Я твоїй мамі на день народження ще кращі квіти подарую.

– Їй не треба кращих, їй треба ці. А ви...

– Ну, нічого, нічого... Давай свого кота.

І вона простягнула руки до Мурчика.

Котик зашипів, наїжачився.

Та баба спритно вхопила його і кинула в торбинку, що не знати звідки і взялася у неї. Потім вона підхопила зрізані флокси – і зникла, ніби розтанула. Заплакала Галинка. Вона зрозуміла, що це не проста собі жінка. І свого котика, свого любого Мурчика вона сама, своїми руками віддала їй. А як же він не хотів, як пручався! І Галинка заплакала, гірко і невтішно. Аж тут саме мама надійшла. Вона не звикла бачити свою доньку у такому вигляді, а тому дуже здивувалася:

– Що трапилося? Чому ти так гірко плачеш?

І дівчинка, хлипаючи, розповіла мамі про свою пригоду. Мама ще більше здивувалася:

– А ти не фантазуєш? А може, твій Мурчик просто втік?

Дівчинка образилася. Ну чому всі мають її за маленьку? Вона вже давно виросла.

– А ти чому так рано? – запитала раптом Галинка, збагнувши, що і в мами щось трапилося. Чому б інакше вона так рано з роботи прийшла? Ще не час, мама ж не так давно лише з дому вийшла.

– Я щось занедужала. О, а флокси?.. Де флокси?

– Також вона... зрізала.

І дівчинка знову заплакала.

– Тепер зрозуміло... Це й справді чаклунка.

– Чаклунка? А навіщо їй флокси?

– Справа в тому, що ці флокси не прості... Розумієш, людина не просто собі народжується. Вона зв'язана з природою: з квітами, деревами, небесними світилами. Природа впливає на людське життя.

– А-а-а! Гороскопи!

– Ну, не зовсім так... У гороскопах багато людської вигадки. Але є прямий зв'язок між людиною і певними рослинами. От флокси, скажімо, це мої квіти. І саме ці квіти моя мама посадила для мене. А я собі думаю, чого мені так погано. Аж мусила відпроситися з роботи...

– Тобі так зле, мамочко? – занепокоїлась донька.

– Пусте. Пройде. Хоча... Може, і не пройти.

– Не пройти? Чому?

– Флокси у недобрих руках. І чаклунка над ними чаклує.

– Але ж щось треба робити!

– Можна виплекати другі флокси, але це довго...

– А у мене також є свої квіти?

– Звичайно. У тебе – тюльпани.

– Але ж тюльпанів у нашому квітнику немає.

– Немає. Я не хотіла прив'язувати твоє життя до певної квітки.

– А твоє мама прив'язала. Для чого?

– Вона хотіла, щоб мої квіти мені допомагали. А тут он що вийшло.

Та мамі раптом стало так зле, що вона змушена була піти до хати.

– Ну, де шукати ту чаклунку? І як з нею боротися?

Галинка помалу пішла на город і підійшла до кукурудзи. Кожна їй здавалася схожою на ту потворну відьму. Та ні... Кукурузда – як кукурудза, шумить собі під вітром. Дівчинка почала дослухатися до того шуму. І їй ніби вчулися у тому шелесті слова:

– Не ображай нас, дівчинко, ми тут ні до чого.

– Але ж де мені знайти ту чаклунку, що так схожа на вас? Через неї хворіє моя мама.

Та й Мурчика шкода ...

– Ши-шукай, шишукай, шишукай, – шепотіла тихо кукурудза – та й більш нічого.

І дівчинка пішла далі. Вона проминула город, садок, вийшла на дорогу, попрямувала аж за село. Додому повертатися не хотілося: вона ще нічого не зробила. Хай мама трохи спочине, а Галинка йтиме, йтиме, поки щось не придумає. Вона розуміла, що вдома хвилюватиметься мама, але повернутися додому ні з чим дівчинка просто не могла.

Раптом на узгірку Галинка побачила квіти – справжній тобі природний квітничок. Серед них були і дикі тюльпани: і розквітлі, і такі, що ще не розтулили своїх пелюстків і були ніби складені для поцілунку. Дівчинка нахилилася до квітів і вигукнула:

– О, тюльпани, мої квіти!

І тюльпани, здавалось, ожили, без вітру захитали своїми чашечками-голівками. Вони ніби просилися, щоб дівчинка їх зірвала. Галинка такого собі не дозволила б. Та тут вона якось зрозуміла, що треба зірвати:

– Ну, хіба один, – прошепотіла вона. І... зірвала один, отой, що був ще не розквітлий. Вона взяла його до рук, піднесла до губів і доторкнулася губами до того пахучого дива – і ніби якась нечувана сила перейшла від квітки до дівчинки. Здавалось, що сонце, котре пестило квітку, тепер дарувало своє тепло тій схвильованій дівчинці, що так його зараз потребувала. Саме зараз. І квітка, ніби від Галинчиного дихання, раптом розтулила свої пелюстки і розквітла, як маленьке диво, нетривке і могутнє. І раптом Галинка побачила, що у чашечці квітки сидить жук – звичайний маленький жук.

– О, як ти туди потрапив?

Жук злетів з квітки і загудів. Галинка прислухалась:

– Жу-жу, все ска-жу, покаж-жу!

І жук полетів, а дівчинка пішла за ним.

Іноді він зупинявся, очікуючи на неї, ніби хвилювався, щоб вона не відстала.

І Галинка йшла. Сама собі дивувалася, що так покірно йде за малою комахою, на яку в інший час, певно, і уваги б не звернула.

Увійшла в ліс. Під ногами шурхотіло торішнє листя, перемішане з глицею. Хрумкотіли сухі гіллячки. Тінь від дерев була ніби жива, ніби загороджувала дорогу дівчинці, а потім раптом чомусь відступала. І дівчинка йшла за маленьким своїм провідником і несла в руках свою квітку.

– Жу-жу! – гудів жук. І, диво, це гудіння якось ніби заспокоювало. І раптом Галинка побачила хатинку – таку, яку малюють у казках. Хатинка вигулькнула так несподівано, що дівчинка ледве не крикнула. Але стрималася від крику, тільки серце чомусь дуже забилося. Ні, їй не було лячно. Вона ніби відчувала якусь невидиму підтримку. Підійшла ближче і раптом почула брязкіт ланцюга.

– Собака, – подумала дівчинка. І з острахом повернула голову.

– У такої злюки і пес, певно, злий-презлий.

І тут вона побачила, що на ланцюгу сидить... її котик, її Мурчик! Галинка кинулася до нього:

– Мій котичку, мій Мурчику! Зараз я звільню тебе.

Котик мовчав: він або все ще сердився на дівчинку, або не мав сили розмовляти.

– Зараз я тебе звільню, – повторила дівчинка.

Вона схилилася над ланцюгом, але нічого не могла зробити: він був суцільний. Дівчинка заплакала від свого безсилля.

– Ну, допоможіть же мені – невідомо кого попросила Галинка.

І раптом ланцюг розсипався під її руками. Ну зовсім розсипався, перетворився на пил. Котик спантеличено озирався.

Дівчинка взяла його на руки. Вона пестила його, говорила найлагідніші слова. Але тут загудів жук:

– Підож-ждіть! Жу-жу! Допоможж-жу!

– Так, так, нема часу!

І тут почулося неприємне хихикання. З хати вийшла чаклунка, що була схожа на кукурудзу:

– Ага! Ти таки прийшла! Я так і думала! Я, правда, не знала, що це буде так швидко. Це добре, що ти прийшла! Мені потрібна помічниця. Я сама не встигаю дурман-зілля варити, на кожну добру справу і добру людину зло чаклувати. Зло на противагу добру! Непогано придумано! От нарешті, коли добра на світі поменшає і запанує зло!

– Ніколи, – вигукнула дівчинка.

– Ти така ж вперта, як твій кіт. Ніяк не хотів стати злим псом. Але стане, неодмінно стане! О, а я й не дивлюся! Як це ти його звільнила?

І чаклунка аж ніби якось поменшала і стала пильно оглядати дівчинку.

– Віддай мені мамині квіти!

І Галинка зробила крок до чаклунки.

– Віддай флокси!

І раптом стара дивно затремтіла і якось притишено сказала:

– Ну, добре, добре! Віддам! Тільки ти спершу віддай мені отого тюльпана. Навіщо він тобі? Він же дикий, як бур'ян!

– Ні, не віддам! Я в твої руки не віддам навіть найгіршої бур'янинки!

– Віддай, віддай, – просила чаклунка.

– Давай флокси, – наступала дівчинка.

– Кинь ту прокляту квітку, – кипіла від злості чаклунка, та, здавалося, сили її вичерпувались.

– Кинь квітку.

– Віддай флокси!

Чаклунка повернулася, щоб увійти в хатинку та сили залишали її.

Тоді Галинка сама кинулась у бабині володіння. Там на ослоні лежали прив'ялі вже флокси. А на вогні кипіло зло-зілля, булькотіло, сичало, і від нього розходився неприємний дух. Дівчинка вхопила квіти і притиснула їх до грудей.

– Мамині квіти!

Вона ледве не плакала, та на сльози не було часу.

Дівчинка вибігла чимдуж з хатинки, боячись якоїсь пастки. Та в чаклунки, здається, сил вже ні на що не було. Вона ще щось пробувала говорити, та дівчинка втратила терпець:

– Щезни! Розсипся і ти пилом, як твій ланцюг!

Галинка так собі сказала, бо їй дуже хотілося, щоб так сталося. Та чаклунка і справді якось дивно присіла і... розсипалась, стала пилом. Дивилася Галинка на те диво і не розуміла нічого: виходить, що чаклунка розсипалася від її, Галинчиного, слова! Але ж Галинка – звичайна собі дівчинка! Як же так могло статися? Але тут із-за дерева вийшов маленький приземкуватий чоловічок. Звідки він тут взявся? Ну й дива!

– Я – той жук, що проводив тебе, – сказав чоловічок.

– Я вам дуже вдячна, – зашарілася дівчинка, – ви мені так допомогли!

– І ти мені допомогла. Поєднане добро і бажання добра має велику силу. Тільки воно може подолати зло.

– А як же моя мама?

– Твоїй мамі вже краще. Вона готує обід, поки її розумна донька воює з чаклунками.

– А флокси? Їм води треба, вони зовсім зів'яли!

– Тільки не тут... ходімо звідси. Недалеко є джерело – там і нап'ємося.

І вони пішли до джерела, де завжди на Водохреща святили воду. Вода була чиста і прохолодна, і всі відчули себе міцними та дужими. І котик теж. Він уже не сердився на Галинку і радісно "розмовляв" з нею.

– А тепер кидай у воду свої флокси, – командував чоловік-жук.

– Нізащо в світі!

– Ну, мені ти можеш вірити. Кидай. Ця вода має чудодійну силу. Ну, прошу тебе.

Дівчинка з острахом кинула у воду флокси – і вони раптом зникли з їхніх очей.

– Ой, – скрикнула Галинка і заплакала.

– Не плач, незабаром ти їх побачиш.

– Ходімо додому, мама чекає. Вже й обід готовий. І котик уже їсти хоче.

– Правда, котику?

Котик муркнув.

– Ну, от бачиш...

– А ви, власне, хто такий? – запитала дівчинка, з цікавістю розглядаючи чоловіка.

– Ж-жу-ж-жу! Не скаж-жу! Загудів той, ну, точнісінько, як жук.

– Ой, – скрикнула дівчинка, – ви жук... Ой, пробачте, – засоромилася.

– Так, я жук. Вірніше, був жуком, поки не згинула зла чаклунка. Це вона мене в жука обернула, бо не хотів я зла людям роботи. Та ходімо вже.

І вони пішли до Галинчиної хати – а це було не так уже й близько.

А потім вони всі сиділи за столом, і мама їх годувала смачним обідом, а вони розповідали їй про свої пригоди. А найдивніше те, що у квітнику цвіли собі флокси, ніби вони нікуди звідси і не зникали.

Господар, собака, а потім ще кіт

У нашій книжці пес і кіт
знають, що дружити слід.
Тільки іноді гарчать,
тільки іноді нявчать.
А в цілому ні на кого
і ніколи не кричать.
У гурті собі сидять,
разом кашу їдять.
До казок охочі –
аж заплющують очі.
Казати казку починаю –
вони тихенько засинають.
І погладити їх можна,
бо жива істота кожна
любить ласку
й гарну казку.
А Ви?
Приказка кінчається –
казка починається.
Хто її читає,
хай запам'ятає,
а хто слухає –
хай на вус мотає.
Тс-с-с!

Жив та був собі один бідний чоловік. Нічого у нього не було, лише старенька від діда-прадіда хатина і пес Рябко. Господар був уже зовсім старий та безсилий, а його пес далеко від нього не втік. Років Рябкові, звісно, було менше. Та собаки і живуть недовго.

Собачий вік коротший, ніж у людини, тому собаки й швидше старіють. Ото вони обидва, і господар, і його пес, зрівнялися – обидва були немічні.

– І чого ти, Остапе, собаку мучиш? – казали сусіди. – Віддав би його кому-небудь. А то сам голодуєш і пса голодом мориш.

– Ох, знали б ви, як у мене за нього душа болить. Що сам маю, тим і з ним, моїм вірним Рябком, ділюся. І віддав би я його у чиїсь добрі руки, та хто його

візьме? Пес, як чоловік: доки молодий та дужий, то всім потрібний, а як зістарієтьcя, то нікому.

– То гицлям віддай.

– Е, ні, такого я не зроблю. Будемо разом віку свого доживати. Правда, Рябко?

Пес замахав хвостом.

– А ви думали, він дурний? Він, скажу я вам, розумніший за людину. О, то собака! А що вже вірний – то іншого такого не знайти. Ви не повірите. Часом, коли маю останній шматок хліба чи ще там що, то сам не з'їм, а Рябкові віддам, бо то – друг, приятель найліпший.

– Ото дивак той Остап, – говорили поміж себе люди, розходячись. – Така бідність, самому їсти нічого, а він пса годує.

Але настав такий день, коли в Остапа зовсім нічого було їсти, а заробити нездужав.

Тоді підійшов він до свого вірного Рябка, заплакав, а потім відв'язав його і сказав:

– Відпускаю я тебе, мій товаришу, бо вже не маю чим тебе годувати. Може, щось сам собі роздобудеш – то й виживеш. Я не виганяю тебе, живи собі в мене. Лише ланцюг з шиї скину, щоб ти вільний був, бо коли-небудь, як помру, ще пропадеш отак.

Пішов Рябко. Кожного ранку виходив Остап дивитися, чи не прийшов його вірний пес. Але собаки не було.

– І де він, бідолаха, бродить? – казав сам до себе Остап. – Може, й десь загинув. Люди такі жорстокі подекуди трапляються. Не треба було його відпускати. От сусідка круп трохи принесла, а сусід муки, то й жили б якось. Жаль Рябка. Лишився я зовсім самотній.

Не було собаки десь з півроку. А тут якось сусідка принесла збанятко молока та аж цілу хлібину. Сидить Остап, їсть хліб, молоком запиває та все свого Рябка згадує:

– От був би мій Рябко. Ми б з ним разом полуднували та й розмовляли б собі.

Остап наче й забув, що собака розмовляти не вміє. Він би й не повірив, якби хтось йому таке сказав. Чому не вміє? Остап не раз бувало щось Рябкові розказує, а той то хвостом махне, то вухами затріпає, а то заскімлить, як заплаче. Бо Рябко – пес розумний, не те, що інші...

– Де ти тепер, Рябцуню, мій старий вірний друже?

І раптом Остап почув під вікном людський голос:

– Я тут, господарю. Відчиняй хутчіш, бо так їсти хочу, що кишки марша грають.

Аж здригнувся Остап від несподіванки. Коли дивиться в вікно, аж там його Рябко.

Стоїть собі на задніх лапах, шкіриться, наче посміхається, та передніми лапами у шибку тарабанить. Кинувся тут Остап двері відчиняти та свого товариша до хати впускати.

– Ах, ти, морда! Ах, ти, псюро! Ах, ти, волоцюго!

Це були їхні звичайні ніжності, до котрих вони обидва здавна звикли. Раптом Остап похопився:

– Чекай, халамиднику, ти, здається, під вікном щось таке говорив? Чи то мені вже від старості вчувається?

– Говорив. То й що?

– Ах, ти ж, баламуте! Це ж коли ти навчився по-людськи говорити?

– А я й вмів. Хіба ж я в лісі живу? Хіба ж не серед людей? Хіба ж ти сам не розмовляв зі мною довгими зимовими вечорами? Ну, досить тобі теревені правити. Я, так би мовити, з далекої дороги прибув, а ти... давай скоріше їсти.

Остап кинувся кришити у миску хліб та поливати його молоком, не полишаючи розмови:

– Ні, почекай, хвостокруте. А чому ж ти досі зі мною ніколи по-людському не говорив?

– Бо не хотів. Вам, людям, тільки покажи! Замучите: Як? Та чому?..

Рябко їв, а Остап дивився на нього та посміхався, радіючи, що його вірний товариш знайшовся. А коли собака наївся та влігся відпочивати, чоловік і запитав:

– А де ж ти, шибенику, був так довго? Де волочився? Лишив мене самотнього – та й байдуже.

– Ні, господарю, я про тебе ні на хвилину не забував. А де я був?.. Як розкажу, то й не повіриш.

– А ти розкажи, розкажи, якщо вже заговорив. Я слухати дуже охочий і бувальщини, і небилиці, так що можеш навіть трохи прибрехати, щоб цікавіше було.

– Хіба ж я, господарю, коли-небудь брехав? – образився Рябко.

– Ну-ну, не ображайся. Це я так. Розказуй вже.

І Рябко почав свою розповідь.

– От пішов я спершу в поля. Думав, якого зайця впіймаю чи перепеляче гніздо знайду. Та де там! З того часу, як я постарів, зайці, мабуть, помолодшали, так прудко бігають, що вже мені не за ними. А перепілки ... не знаю, куди вони всі поділися, але залишився я без здобичі – хоч пропадай. Пастухи, спасибі їм, хлібом нагодували та шкірки з сала мені кинули. От я поласував, підкріпився та й поплентався далі. Довго я ходив отак, забрьоханий та голодний. Тут і розказувати нічого. Але потрапив якось в одне королівство. А в тому королівстві у короля дочка була – красуня така, що й розказати не можна. На що вже я, пес, та й то в неї закохався.

– І забув про свого господаря, – вставив Остап.

– Не забув. Не перебивай. Окрім краси, мала та принцеса ще й добре серце. Нагодувала вона мене, пожаліла і веліла своїм слугам буду мені спорудити, щоб я мав сякий-такий захисток від холоду та негоди. Королівські собаки, ну, там пуделі всякі, спершу вели себе зі мною дуже зверхньо: ще б пак! Вони такі породисті! А я що? Не те, що медалі, а й нашийника порядного не мав. Та що вже там?.. Але сяк-так поставив я їх на місце. А як побачили вони, що принцеса до мене дуже прихильна, то й позамовкали, тільки очима своїми хижо світили від ревнощів.

А тут жених приїхав – принц заморський – принцесу сватати. З товаришем своїм приїхав. Як годиться, бенкет великий влаштували, панства наїхало всякого. А принцеса ніяк зважитися не може. Сама не знає, чи йти їй за того принца, чи ні. А король дуже любив свою дочку, то все на неї кинув: нехай, мовляв, сама вирішує, щоб потім на нього не нарікала. Після бенкету і нам, собакам, поживи всякої дісталося – понаїдалися досхочу.

Отут я знову про тебе згадав, що я тут об'їдаюся, а ти десь там голодний сидиш. От лежу я, ситий, у теплій буді, аж задрімав. Коли чую – принц заморський

з товаришем своїм проходжуються помалу, відпочивають після бенкету, люльками попихкують та розмовляють стиха. Аж цікаво мені стало: що то він казатиме про принцесу? Ото, думаю, певно, закоханий, що аж мліє. Я собі й за ними. А їм і не до голови, що я з їхньої розмови щось розумію. Жених і каже:

"Славно ми погуляли. Ой, славно ж!"

А товариш питає:

"А як принцеса? Чи дала нарешті згоду вийти за тебе заміж?"

"Та де там! Все ще комизиться. Та я її однак умовлю, не сумнівайся! А після весілля то вже так погуляємо, що ну! Бенкети будуть кожного дня, будь певен".

"Так і королівство можна розбазарити", – застеріг приятель.

"А що мені її королівство? У мене є своє. А потім усе найцінніше заберемо – та й додому".

"А король?"

"А що король? Хто на старого короля зважатиме? Мені б тільки принцесу вмовити".

Далі я вже їх не слухав, пішов до буди спати. А вранці, ні світ, ні зоря, пішов до принцеси та й розповів їй усе. Довелося заговорити. А що зробиш? Вона була здивована, як ото ти. А потім похвалила мене, нагодувала, погладила і банта свого мені на шию пов'язала. Я був щасливий.

– І забув за свого господаря.

– Та не забував я за тебе, от нехай мене вовк з'їсть, якщо забув. Та ти знову мене перебив. І я тепер не знаю, на чому я зупинився.

– На тому, як ти був щасливий.

– Ага, згадав. Принца того почесно додому відправили. А ти часом другий жених не за горами: гульк – і вродився! Звісно, також принц. Вродою ще кращий від першого. Ну, знову бенкет, гості і всяке таке. Тут мене принцеса вже й сама попросила, червоніючи та соромлячись: "Ти, песику, будь такий ласкавий, вже якось вивідай, що він за людина, отой принц. Та й розкажеш мені".

А я ж для неї що завгодно зробити готовий. От після бенкету, подрімавши трохи після ситої поживи, почув я голоси. "Ага, – думаю, – знову жених проходжується". Так і є: гуляють з приятелем та розмовляють між собою.

"Ото гарна твоя наречена", – сказав його приятель.

"Я б не сказав, що вона така вже й гарна", – відповів той.

"Отакої! А чому ж ти її так добиваєшся?"

"А ти ніби й не знаєш, чому! Бо багата. Бо принцеса. От чому. Ти ж знаєш, що я такий же заморський принц, як ти генерал. А гроші мені ніяк не зашкодять. Особливо золото. Та й тобі щось перепаде, за допомогу". Та й ну сміятися! Я, повіриш, ледве не вжер того жениха.

– А чому не вжер?

– Ну, по-перше, тому що я ситий був, а по-друге – він дав мені такого носака, що я далеко відлетів і довго скавулів. "Ти не дуже, – застеріг товариш. – Цей пес, здається, улюбленець принцеси". – "Отакий старий та шолудивий?" Повіриш, від такої образи я до самого ранку заснути не міг. А вранці я пішов до принцеси і все їй розказав. Ну, сам розумієш, про носака я, звісно, промовчав. Очевидно, цього разу не дуже мені повірили – дуже вже гарний жених був. Довго сперечалися,

радилися, гінців кудись посилали, перевіряли – і таки виявилося, що то і справді був не принц, а звичайнісінький шахрай. Жениха прогнали, а я зажив собі при дворі доброї слави, і королівські породисті цуцики не сміли проти мене і гавкнути.

– І де вже там було тобі думати про свого господаря!

– А от і помиляєшся. Про тебе я саме тоді найчастіше й думав. Але слухай далі. Аж тут і третій жених не забарився. Красенем його назвати не можна було, але очі у нього добрі були. Та й сам такий весь благородний, відразу видно, що справжній принц. А пізно вночі після бенкету я почув між ним і його товаришем таку розмову:

"Ну, як тобі наречена?" – "Ой, не питай. Така гарна, як зіронька в небі. Як з нею не буду, то й не знаю, як житиму далі, бо без неї і життя мені не миле буде, і всі розкоші світу мені будуть ні до чого". – "А не знаєш, що король дає за нею?" – "Та мені однаково. Нехай хоч нічого не дає. Аби тільки вона стала моєю дружиною".

Тут я йому на очі попався. Він погладив мене. "Славний ти пес", – сказав. "Як ти не боїшся? А якби вкусив?" – злякався його приятель. "Не вкусить. Я ще вдень до нього придивився. У нього очі добрі. Собака добру людину відразу чує. І злу також. Правда, собако?" Я хотів відповісти: "Правда", але вчасно стримався.

Вранці я сказав принцесі: "За цього, принцесо, можеш виходити заміж. Це людина добра". – "А чи ж він і справді принц?" Ну вже ті принцеси! Тільки принца їм подавай!

"Принц, – кажу, – принц! Не сумнівайся. Чув я, як вони обидва розмовляли про справи в їхньому королівстві".

Відгуляли весілля – став я збиратися додому. Принцеса моя добра і каже: "Куди ти? Залишайся у нас. Я вже так до тебе звикла. Буде тобі тут і сито, і тепло. Живи собі". – "Ні, моя добра принцесо, десь там у мене вдома живе мій господар. Та й чи живий ще, того не знаю, бо покинув я його, голодного, в холодній хаті. Мушу я якось до нього добиратися". – "Ну, коли так, – сказала принцеса, – коли ти такий добрий був до мене і такий вірний своєму господареві, подарую я тобі свій чарівний перстень. Мені колись його одна добра фея подарувала. Мені той перстень ні до чого: в мене і так все є. А вам з господарем він пригодиться. Це такий перстень, що, коли ти перекинеш його з руки на руку...". Тут вона знітилася, бо згадала, що в мене не руки, а лапи. "... Коли твій господар перекине його з руки на руку, то буде вам усе, чого тільки забажаєте".

– Але ж ти, Рябко, брешеш, як пес, – не втримався Остап.

– Ну скільки ж можна мене ображати! Коли люди брешуть, то їм сходить, про таких чомусь кажуть: бреше, як пес. Образливо. А я, між іншим, і не брешу.

– То де ж той перстень?

– От з того і починати треба було. Пошукай у мене під нашийником.

Остап засунув пальці під нашийник і дістав згорток. Розгорнув – аж там перстень.

– І справді. Та чи ж він чарівний? Щось він дуже мало схожий на коштовний.

Рябко чухав лапою вухо.

– Чого ти мовчиш, Рябко? Що там з ним треба робити?

Та Рябко мовчав.

– Ти що, заснув?

– Та не заснув, – нарешті обізвався пес. – Я думаю.

– Про що ж ти думаєш?

– Та, розумієш ... той перстень, здається мені, не такий був.

– Як не такий? А який же?

– Інакший він був. І камінець аж світився. Але давай пробувати. Чого ми забажаємо на перший раз?

– Навіть не знаю. Подумати треба.

– Та що там думати! Ковбаси! Багато ковбаси!

– Ну й інтелект в тебе, скажу я тобі! На найнижчому рівні!

– А що це таке той інте... як?

– Інтелект.

– От-от! Що воно таке?

– Ну... це... як тобі сказати?..

– Ага! Сам не знаєш!

– Чому не знаю? Знаю. Тільки як тобі пояснити, щоб ти зрозумів?.. Високий людський розум, свідомість, розуміння... А-а! Ти все одно не зрозумієш.

– То нащо про те й говорити, коли воно таке розумне? Ну, перекидай скоріше перстень з руки на руку – і хай нам буде курка смажена!

Остап перекинув перстень з руки на руку і... нічого.

– Надурила тебе твоя принцеса.

– Ні, не надурила. Ми цей перстень випробовували.

– Випробовували один, а поклала тобі другий.

– Навіщо їй це робити? Я ж у неї нічого не просив. Я знаю, це кіт.

– Який ще кіт?

– Та є один такий. Каленик. Я його вважав своїм другом, а він...

– Ет, Рябку, не думав я, що ти такий легковажний. Знайшов кому таємницю довіряти! Котові! Якомусь Каленикові!

– Та я, розумієш, притомився в дорозі і вирішив заночувати у Каленика. Ми з ним давні приятелі були. Живе він у підвалі, завжди голодний. От і вирішив я пригостити приятеля.

– От і пригостив.

– Повечеряли ми смачно – я і заснув. Ні, я зараз-таки до нього піду. Це не дуже далеко, на третьому селі.

– І не думай! Я так за тобою скучив. Лягай та відпочинь. Молоко у нас ще є, та й хліб ще зостався. Чого ще? Ти мені ще про пригоди свої розкажеш. Це так цікаво. Ну навіщо тобі ті панські штучки? Чарівний перстень! Це ж казки для принцес!

– Не казки! Ми з Калеником тоді знаєш, як повечеряли. Ще й пацюку Шуршуну перепало. Почекай... а може це він? Може, я даремно на Каленика нарікаю? Ні, Каленик ніяк не міг. Він не такий.

– Ет, Рябку, ти геть упав у моїх очах. З пацюками водишся. Хіба ж це гідна справа для пса?

– Ні, господарю, з пацюками я не воджуся. Просто ми з Калеником дозволили йому з'їсти рештки нашої вечері. А він... Ну, я пішов.

І, не зважаючи на протести господаря, навіть на погрозу прив'язати Рябка, собака вислизнув із хати, і Остап знову залишився сам.

Тільки-но Рябко заглянув у підвал закинутого будинку, де жив кіт Каленик, як той скочив на лапи, бо лежав саме, та й загукав:

– Друже, як добре, що ти нарешті прийшов! Ти знаєш…

– Знаю. А я було подумав на тебе.

– На мене? І ти міг таке подумати?

– Пробач, друже, але така думка роїлася в моїй дурній голові. А потім я згадав про Шуршуна.

– Так, це Шуршун украв твій перстень і тепер нахваляється заволодіти світом. Тільки-от він не знає, як з ним поводитися, що треба робити, щоб перстень діяв.

– Рррозірррву!

– Почекай, не гарячкуй. Тут треба з розумом, з хитрістю.

– От відразу видно, що ти – кіт. Так би й ходив на своїх м'якеньких лапках. А я – пес. Розумієш? У мене зуби. Р-р-р!

– Почекай, не гарячкуй. Спершу ми влаштуємо собі смачну вечерю, щоб заманути Шуршуна. А вже потім …

– А з чого ми ту вечерю влаштуємо, коли у мене кишки марша грають, та й у тебе, думаю, також?

– Ну… заради такої справи доведеться мені у сусідів украсти курчатко. Ніколи не крав, а тут доведеться.

– Не треба, Каленику. Чуєш, не треба. Який би я голодний не був, а такого собі ніколи не дозволяв. І з сусідами треба жити у мирі та згоді.

– Я лише одненьке. А коли ми повернемо тобі чарівний перстень, ми тій господині повне подвір'я курчат напустимо. Ото здивується!

– Ну …

Але Каленика вже не було. По якійсь хвилі він повернувся уже з курчам. Тут пес і кіт зчинили такий галас, аж пацюк Шуршун з цікавістю заглянув до них.

– Що тут у вас? – запитав.

– Та нічого. Вечеряємо. Зосталося одне курча. Я кажу, щоб їв Рябко, бо я вже наївся, а Рябко кричить, що він уже не може проковтнути ні кусочка.

Рябко зміряв Каленика сердитим поглядом. "Ще зараз, чого доброго, тій гидоті віддасть ціле курча!' – подумав Рябко.

– А звідки ж у вас розкіш така? – здивувався пацюк.

– Та… розумієш… відкрию тобі таємницю. Як другу…

З пацюком розмовляв Каленик, бо Рябко був такий сердитий, що тільки гарчав і відвертався, щоб пацюк не бачив його сердитого погляду і вишкірених зубів.

– Таємницю? Розкажи скоріше. Я страшенно люблю таємниці, котрі пахнуть такими смачними курчатами.

– Розумієш, той перстень, що ти нам підклав замість нашого, також чарівним виявився. Ще навіть трохи чарівнішим.

– Не може того бути! Це ж проста бляшка зі шклячкою!

– От бачиш! І таке буває!

– А я зі своїм перснем так і бідую, бо не знаю, що з ним робити, аби він діяв. І крутив я його, і на землю кидав – нічого. Якби я тоді не бачив вашої вечері, то й не повірив би, що той перстень і справді чарівний. То я, власне, хотів просити твого Бровка, аби він показав мені, як з того персня чари викликати.

– Не Бровка, а Рябка.

– Та це однаково, як там його.

– Ти принеси перстень, а він вже тобі покаже.

– А не забере?

– А навіщо йому забирати, коли в нього є кращий – той, що ти замість нашого підкинув?

– То, може, давай назад розміняємося?

– То давай. Принось нашого персня, а я вже постараюся Рябка впросити, щоб твого тобі повернув.

– А він погодиться?

– Не знаю. Спробую вмовити.

– Р-р-р-р! – не витримав Рябко. Кіт тільки глянув на нього скоса. По недовгій хвилі Шуршун приніс Рябкового персня. Той вхопив його швиденько, а Шуршуну кинув його простого персня зі шклячкою замість камінця.

– Покажи ж мені, як з нього чари робляться, – попросив Шуршун.

– Р-р-р-р! – рикнув Рябко. – У злодійських руках чи лапах всякий найчарівніший перстень силу свою втрачає. Іди звідси, доки я тебе не рррозірррвав!

– Ну почекай, Каленику! Буде тобі! Нехай тільки той Бровко звідси забереться.

Кіт трохи навіть злякався. Пацюки такі, що й загризти можуть.

– Та ти не бійся, – сказав Рябко. – Зараз ми...

І він перекинув з лапи на лапу свій перстень, примовляючи:

– Нехай з цього села всі пацюки назавжди щезнуть.

Не встигли наші друзі й оком змигнути, як пацюк Шуршун зник з їхніх очей.

– Тепер можеш спати спокійно.

Після того кіт і собака смачно повечеряли.

– А про курча ти забув?

– Ні, не забув. Зараз ми його оживимо і повернемо. І ще твоїй господині трохи курчат докинемо. Ото здивується.

– Ех, жаль, що у мене один перстень, а не два, – забідкався Рябко. – Як я тебе тут самого покину? Будеш голодувати. Хоча... знаєш що?.. Ходімо зі мною до мого господаря. Він у мене чоловік добрий, хоча і любить іноді трохи побуркотіти.

Сказано – зроблено. І друзі вирушили в дорогу. Їм і в голову не прийшло скористатися з чарівного персня.

Прийшли. Рябко загавкав під вікном. Остап відчинив йому і, побачивши кота, здивувався:

– О, а це що за проява?

– Це, господарю, не проява. Це мій друг Каленик. Нехай живе з нами.

– То нехай живе. Хіба ж я що? А скажи, пацюка того ти часом з собою не привів?

– Ні, не привів.

І всі троє засміялися. Так, так, і кіт Каленик також засміявся. Та ви що, не знали, що і собаки, і коти сміятися вміють? І плакати також. Тому не треба їх кривдити. Нехай краще сміються.

– А зараз ... – і Рябко дістав свій перстень. – Візьми, господарю. І найперше... нехай у нашій хаті дах не тече. Або чекай, не так. Нехай у нас буде нова тепла хата. Ну як? Тепер у мене є отой... Ну як його? Отой... інте...

– Інтерес?

– Ні. Не те. Інте...

– Інтернет?

– Та ні. І де ти такі слова викопуєш? Інте...

– А-а, інтелект?

– От-от. Інтелект.

– Ну... з тим у тебе вже трохи краще.

Зажив тепер Остап з Рябком та Калеником – краще й не треба. Повернув Остап собі та Рябкові здоров'я та молодість.

– Е, тепер я і без чарівного персня проживу, – радів Остап. – Я тепер ніякої роботи не боюся.

– А навіщо працювати, коли такий перстень є? – не могли ніяк второпати собака і кіт.

– Навіщо працювати, кажете? Щоб лежнем, трутнем не стати. Бо це, щоб ви знали, найстрашніше лихо. Гірше навіть від старості і хвороби.

Домовилися, що про чарівний перстень вони нікому не казатимуть. Але з того часу у їхньому селі чудеса стали діятися: то у бідної вдови за ніч добротна хата виросте, то у господаря, в якого корова здохла, за ніч у хліві дві з'явиться, та гарні, та молочні. Ніхто і не здогадувався, звідки таке диво. Та й зажило село без лиха та горя, але в труді та пісні, бо лежням Остап ніколи не потурав.

Штукар і правоногий

Було літо. Стояв спекотний день. Сонце перебувало саме у зеніті і пекло немилосердно. Навіть пташки замовкли. Очевидно, від тієї спеки не мали сил роззявляти дзьоби, щоб видобути якусь пісню. Зрештою, це був звичайний жниваовий день.

Серединою курної дороги йшов собі чоловік з ціпком і торбиною через плече. Йшов розміреним кроком, ніби ота спека, що стояла довкола, зовсім його не обходила.

Коли добре придивитися, то можна було розгледіти його молоде парубоче обличчя, запилюжене і притомлене, під чорним вусом, чорними бровами та розкішним кучерявим чубом. Але від спеки чуб той змок і втратив свою пишноту. Лише юна парубоча сила додавала його ході пругкості і певності. Та ще якась дивна безнадія в очах.Чому безнадія, здавалося б, коли людина ще зовсім молода і повна сил? Чоловік ішов, не збавляючи ходи, та все ж інколи зупинявся, нахилявся до якоїсь квітки, гладив житній колос і наче щось до нього промовляв.

Перехожого наздоганяв інший чоловік, теж молодий, але ще дужче заморений спекою. Наздоганяв – і ніяк не міг наздогнати. Аж таки не витримав і гукнув:

– Почекай. Чуєш? Почекай.

Подорожній зупинився. Чоловік порівнявся з ним і сказав:

– Фу! Спека яка! Хоч би тобі вітерець шелеснув. А ти, парубче, чи не в скороходи до короля найнявся, що я тебе ніяк наздогнати не міг? А може, ти тікаєш від нареченої, рябої та поганої?

– Ні, в скороходи я не найнявся і від нареченої, рябої та поганої, не тікаю. Бо навіщо б таку погану за наречену мав би собі брати?

– А якщо багата?

– Та цур йому, тому багатству. Просто, вдача у мене така: як йти, то йти, як їсти, то їсти, як робити, то робити.

– Гарна в тебе вдача. А куди це ти, добрий чоловіче, мандруєш?

– Та так... Іду собі, дороги не питаю, куди вона мене заведе, там і буду. А от звідки ти взяв, що я – добрий чоловік, того не знаю. А може, я пройдисвіт чи розбійник який?

– Е, ні! Мене не обдуриш. На конях і на людях я добре знаюся. Ще віддаля за тобою дивився. Не стане розбійник чи так який лиходій над квіткою чи колоском нахилятися.

Обидва посміхнулися – і це стало початком приязні між ними.

– І все ж цікаво, не ображайся за мою настирливість, звідки у такого парубка, як ти, така безнадія в очах? І куди все-таки ти мандруєш? Не може ж бути, щоб ти і справді не знав свого шляху.

– Історія моя, хоч і недовга, та не зовсім звичайна. Але, якщо вже нам по дорозі, то розкажу. Я – штукар. Це вважай, моє ім'я, бо інакше в селі мене ніхто і не називав. Коли був маленьким, мама Івасиком, Іваном називала. Але потім через оте штукарство я й ім'я своє загубив. Штукар та й штукар. А все через те, що вмію я всякі штуки, тобто фокуси всякі, показувати. Ну, можу, скажімо, танцювати на руках, крутитися колесом, на лева чи ще якого звіра перекинутися або крізь стіну пройти – і це без усяких зусиль.

– Учився десь тієї штуки чи так?

– Ні, не вчився. Це в мене від народження. Коли був малий, всі собі потішалися з того, а коли дорослим став, батьки й сварити стали: "Нащо нам твоє штукарство? З того хліба не їстимемо. Нам треба поле орати, сіяти, косити, молотити. А ти до такої роботи зовсім непридатний. То йди собі в світ та дурно хліба не переводь". От я й пішов. Тільки куди мені податися – і сам не знаю.

– Кепські твої справи, хоча й не дуже, бо, коли ти і справді талант такий маєш, то, думаю, з того і кусок хліба можна їсти. Та, чого доброго, ще й розбагатіти. От у мене справа куди гірша. Я таланту ніякого не маю. Ну, там на конях розуміюся, до майстрування схильний. Тільки маю я одну біду: у мене дві праві ноги.

– Як це? – не повірив Штукар.

– А ти пригляньcя до моїх черевиків: куди у них носи дивляться. Тепер бачиш?

– Та бачу. Аж чудно.

– Ото ж бо й є, що чудно. А люди не люблять, щоб було чудно. От батькові і набридло купувати мені по дві пари взуття.

– А навіщо тобі дві пари?

– Та як навіщо? Два правих черевики чи чоботи я взуваю, а два лівих батько на горище закидає: жаль викинути, бо нові. Знаєш, скільки їх там уже назбиралося? А тут ще одна стара знахарка сказала, що стану я щасливим тоді, коли зустріну чоловіка, у котрого будуть дві лівих ноги. Може, й десь є такий чоловік. Та як ти його зустрінеш? От батьки і вирішили, що нема чого мені вдома сидіти та людей дивувати. Треба йти того лівоногого чоловіка шукати. От і виходить, що я ще нещасніший за тебе.

– То ходімо разом. Удвох воно, якщо не легше, то якось веселіше.

– То й ходімо.

– А як же ж мені тебе називати?

– Та так, як у селі прозивали, – правоногий. Було у мене колись ім'я Семен – гарне ім'я, та я з роками вже його й забути встиг. Правоногий!..

От і пішли вони вже вдвох. Підвечір спека трохи спала. Йти стало легше. Птаство обізвалося, перепели в житах запідпадьомкали. Наближалися до якогось села. Увійшли в невеличкий лісок. Коли чують – хтось кричить, на поміч кличе. Прислухалися – так і є, чоловік якийсь кричить не своїм голосом.

– Чи підемо? – питає Правоногий.

– Та треба, – каже Штукар. – Бо то комусь, видно, вже дуже зле, якщо він так кричить. Може, звір кого зранив, а може, ще що.

Пішли на голос. І незабаром угледіли чоловіка, що був міцними мотузами прив'язаний до дуба.

– Ого! – здивувався Штукар. – Хто ж це так тебе?

– Ой, люди добрі, – зрадів прив'язаний, – сам Бог надіслав вас, аби ви мене порятували. Напали на мене розбійники. Пограбували мене, позбиткувалися наді мною та й прив'язали до дуба. Думав, що пропаду вже, та вас Бог надніс. І спраглий я, і голодний, і руки мліють, і ноги від мотузів болять.

Не засумнівавшись ні на мить у щирості чоловіка, відв'язали його хлопці, нагодували і напоїли. А треба вам знати, що був то не покривджений розбійниками чоловік, а спритний злодій, котрий вже так людям набрид своїм безкарним злодійством, що вони, не надіючись більше, що закон злодія покарає, бо від суддів злодій вміло відкуплявся, взяли та й прив'язали його до дуба: нехай хоч і згине, то й жалю не буде. Але, як у народі кажуть, лихе не гине. Злодієві і тут поталанило. Вирятували його хлопці та й із собою в дорогу покликали. А тому того тільки й треба. Відразу й погодився, думаючи: "От добре. Може, мандруючи з ними, я й поживлюся чим".

От пішли вони втрьох. Ідуть та й ідуть. Потомилися вже, зголодніли, вже й ніч на плечі лягає. Все ніяк до села не дійдуть. Уже і бачили його, і ніби близенько було зовсім, а ніяк до нього дійти не можуть. Нарешті таки добрели. А де село, там, звісно, і корчма. Це тепер називаються бари та кафе – слова все чужоземні та не наші. А колись називалося все дуже просто: шинок або корчма. От до такої корчми і прибилися наші подорожні та й стали проситися, аби корчмар дозволив їм переночувати та дав що-небудь повечеряти.

– А я зможу розважити твоїх гостей, показуючи всякі штуки, – пообіцяв Штукар.

– Е, – каже корчмар. – За твої штуки вони мені більше не заплатять. А коли не заплатять, то яка мені вигода вас годувати?

Але підпилі люди до всяких розваг дуже охочі. Почули вони про таке та й давай корчмаря сварити та дорікати йому.

– Ти, гицлю! Ще мало з нас маєш прибутків!

– Шкода тобі людей подорожніх нагодувати! А ми б і розважилися трохи.

– Коли ти такий, то ми зараз-таки встаємо і йдемо геть. І більше в твою погану корчму – ні ногою.

Корчмар – а то, звісно, був жид – людина метикована, та ще й жінку розумну мав, от і помислив собі: “Краще я вже їх погодую, ніж мені зі своїми ж таки дядьками заводитися”.

Доки стіл для прибульців накривали, ставили там страву та горілку, штукар на руки перевернувся та й ну на руках танцювати та ще й ногою об ногу пристукувати. Та так вправно, що інший і на ногах так не втяв би.

– Та досить уже, – покликав товариша Правоногий, – ходи вже вечеряти.

– Ні, – сказав Штукар, стоячи вниз головою. – Я свою вечерю спершу відробити мушу. Спробуй потім, повечерявши, стати цапки. Вся горілка так і виллється. А шкода ж буде. Зароблена, не дармова.

Усі сміються, у долоні плещуть, Штукаря хвалять, від свого столу на їхній пляшки переставляють, а дехто й гроші кладе. Через півгодини у корчму набилося стільки людей, що й не протовпитися. Вже й нема місця, де штуки показувати. Та Штукареві і горя мало: крутиться колесом, в’юном звивається людям попід ноги. А потім раз – та й зник. Ніхто й не зауважив, куди. А він собі крізь стіну на вулицю вийшов, охолонув трохи, вмився біля криниці та й, свіжісінький, у двері зайшов. Тут усі заплескали, ще просять. А Штукар і каже:

– Люди добрі, на сьогодні вже досить. Я вже мушу вечеряти, бо, попрацювавши, як той казав, не гріх кусень хліба з’їсти. А від кварти горілки я ще ніколи не відмовлявся. – Та й сів за стіл біля своїх товаришів.

Тут до нього лисицею підкотився рудий Мошко, корчмар. Він побачив, що цей парубок може принести йому неабиякий прибуток. Он скільки людей понаходило. А кожен же хоч щось та купить: чи випити, чи з’їсти, чи якого оселедця до хати, чи дітям по бублику. От Мошко отак підступив до Штукаря та й каже:

– Послухай, парубче, нехай твої товариші, переночувавши, йдуть собі, а ти залишайся. Буде тобі тут добре: і їстимеш, і питимеш, скільки душа забажає. Поживи у мене. А там, коли тобі добре поведеться, то я й свою дочку за тебе віддам – та й заживемо. Ого!

– Ні, не можу я кидати своїх товаришів. Хоч я їх близько й не знаю, та однак разом підемо.

– Що ж, коли так, то про мене, нехай і вони трохи поживуть. Хоча це, звичайно, накладніше буде.

– Ти, чоловіче, от що: звели постелити нам де-небудь, щоб ми переночували, а завтра повстаємо – то й порадимося. А зараз, он бачиш, мої товариші вже куняють, та й я, правду кажучи, від утоми з ніг падаю.

Поснули хлопці, захропли. Ніч огорнула село – кругом ні лялечки. Тільки злодій не спить – на те він і злодій. Для нього саме час свої кепські справи робити. Бач, не покаявся, пробувши цілий день прив’язаним до дуба. От він устав, а злодії вміють це робити дуже тихенько, спритно обнишпорив геть усю корчму, взяв гроші, які тільки вдалося йому надибати, та й утік.

Штукар і Правоногий солодко спали, натомившись, прокинулися вони від страшного ґвалту та лементу, який зчинили корчмар з жінкою та дітьми. Ще не встигли хлопці розшолопати, що і до чого, як до кімнати, де вони ночували, вскочив корчмар зі слугами та й ну кричати та погрожувати.

– А-а! То ви ще тут! А де ж ваш третій братчик?

Ті сонно роззиралися довкола, протираючи заспані очі і нічого не розуміючи.

– Дурниками прикидаєтеся? – кричав розлючений Мошко. – От посидите у в'язниці, тоді й все нам розкажете і спільника свого викажете.

– Якого спільника? – спитав Штукар. – Та ти, чоловіче, хоч би добре пояснив, що воно і до чого.

– Ще й пояснювати йому треба! Може, ви й того не знаєте, що ваш братчик у мене гроші вкрав та й утік?

– Бо й справді не знаємо.

– Розбійники! Злодії!

– Почекай, чоловіче, – намагався втихомирити господаря Правоногий. – Та якби ми були з тим злодієм заодно, то ми б повтікали разом з ним. Сам поміркуй: навіщо б ми залишилися тут?

Та де там! Корчмар розійшовся і слухати нічого не хотів. Та воно й зрозуміло: кожен би так на його місці.

– Почекай, чоловіче. Ну послухай же! – заспокоював корчмаря Штукар.

– Ти ж сам бачив, що ми спали. Хіба ж спали б ми, якби були причетні до крадіжки? Втекли б ми разом з тим лиходієм, котрого ми вчора на свою біду відв'язали від дерева, повіривши у його розповідь про розбійників, що нібито напали на нього.

– Резонно, – сказав один із слуг. – Якби вони завинили, то втекли б. І я б втік, якби вкрав що-небудь. І ти, Мошку, втік би, а не чекав би, щоб тебе схопили.

Корчмар, хоч і трохи вгамувався, та все ж звелів кинути приятелів у холодну до приїзду вищого начальства, а ті вже розберуться. Та хлопці добре знали, що ніхто розбиратися не буде, бо злодія ще ловити треба, а вони ось тут, голубчики. І доведеться їм відповідати за чужі гріхи.

– Пропали ми, – зажурився Правоногий, сидячи в кутку на соломі.

– Не журися, – заспокоював приятеля Штукар. – Це ще не біда. Начальство так швидко не приїде. А нам аби лиш до ночі.

– І що нам та ніч, коли варта стоїть?

– Та що там тієї варти! Двоє! Та хіба ж то варта? Хіба ж ти забув, що я – штукар?

От дочекалися і ночі. Було чутно, як вартові за дверима у карти грають. Потім один позіхнув:

– Як на мене, то я б і спати пішов.

– Ти що! Як можна! А раптом вони...

– Та яке там раптом! Той, що мав утекти, вже втік. Ти що не розумієш, що ці бідолахи поплатилися за свою доброту? Відв'язали, дурні, злодія від дуба, він розчулив їх своїми розповідями про розбійників, а вони й вуха порозвішували та й взяли його з собою.

– То ти думаєш, що вони не винні?

– Звичайно, що не винні. Та воно й по них видно. Які вони злодії? Я їх вчора добре роздивився. Але відповідати їм доведеться, бо винного ще ловити треба. А кому охота? Легше невинних у в'язницю посадити, ніж винного впіймати. Шкода хлопців. Пропадуть ні за цапову душу. Та відпустити ми їх не можемо, бо тоді нас кинуть на їхнє місце. Але, якби вони якось спромоглися втекти, то я б тільки радий був. Та де вже їм звідси втекти! Вікна загратовані, двері і стіни міцні. Шкода хлопців.

І вартові повкладалися спати, а через якийсь час було чути їхнє могутнє хропіння.

– Пора, – тихо шепнув Штукар. – Залазь мені на плечі і міцно за мене тримайся. І очі про всяк випадок заплющ.

– А навіщо на плечі?

– А що, може, ти сам вмієш через стіну пройти?

– А ти гадаєш, у тебе вийде?

– А що тут гадати? Ну, тримайся!

Отут і відчув Правоногий, що таке справжній талант. Наче крізь легку завісу, друзі пройшли крізь стіну і були вже на волі.

– Тільки не бігти, – сказав Штукар, – аби не привернути чиєїсь уваги.

– Чиєї там уваги! Всі сплять, як суслики. А проте в корчмі ще світиться.

– Що, зайдемо? – засміявся Штукар.

– Ти що! – перелякався приятель.

– Ото сміху було б!

І вони, весело перемовляючись, пішли з села в напрямку до лісу. Увійшли в гущавину.

А тут темно, хоч око виколи. Коли чують, аж хтось кричить.

– Слухай, знову хтось кричить, – сказав Штукар.

– Нехай собі кричить.

– А може звірина кого розриває.

– Ой, бачу я, що ти дурнем був, дурнем і зостався. Біда тебе нічому не навчила.

– А все ж підемо, подивимося. Може, комусь допомогти треба.

Пішли на голос. Дійшли. Викресали вогню – аж то їхній недавній приятель.

Мабуть, знову за щось попався.

– Ах, ти ж, злодюго! Ми через тебе у в'язницю потрапили. Вбити тебе мало.

– Братчики! Не залишайте мене! Відв'яжіть! Я більше ніколи не буду!

– Нехай тебе нечистий відв'язує! Він і є твій братчик.

Та й пішли далі у гущину лісу, а їм навздогін ще довго лунали розпачливі крики злодія.

От пройшли вони вже добряче, пообдиралися, пообшмульгувалися у темряві.

А що вже натомилися, то й не сказати.

– Все! – сказав Правоногий. – Більше нікуди не йдемо. Тут і заночуємо.

І простягнувся під здоровенним дубом. Два їх таких тут було. Росли собі на невеличкій галявині, справжні красені, либонь, на цілий ліс.

– Ото дерева, – сказав Штукар. – Мабуть, їм років навіть не по сто, а по двісті буде. Але так спати не годиться. Це все-таки ліс. Звірина яка може напасти. Так не годиться. Вставай, допоможеш мені.

– Добре, що ти вночі бачиш, як удень. А я нічого не бачу, – відгиркнувся Правногий, але таки встав. Обидва вони міцно позв'язували гілля двох дубів і спорудили собі зручну і розкішну постіль та й повмощувались обидва.

– Королівське ложе, – сказав Правоногий.

– Та яке там! – заперечив Штукар. – Жоден король на такому ще не спав. І свіжо тобі, і зелено!

– А як дощ піде? Буде тоді тобі свіжо.

– Та на дощ ніби не виглядає.

Та й поснули, бо добряче-таки натомилися та напереживалися.

Прокинулися обидва нараз, ще до ладу не збагнувши, що їх розбудило. Дослухалися. Внизу стояв якийсь гамір. Скидалося на те, що під тими двома здоровенними дубами зібралося багато людей. Але ж які могли бути люди, коли стояла глупа ніч? Звідки нашим подорожнім було знати, що саме тут раз у рік опівночі, під тими найстарішими в лісі дубами, збиралися чаклуни, відьмаки та всякі злі сили на свою нараду, щоб поміркувати, яке ще зло на світі можна зробити. Їх зібралося чимало.

– Чи всі зійшлися?

– Всі. Тільки злодія нема. Того, що до дуба прив'язаний.

– Бо він дурень, тому й прив'язаний. На всякі дрібниці спокушається. Нема, щоб щось путнє зробити, якесь велике зло. Нехай побуде там ще трохи, то, може, й порозумнішає.

– А дружки його де?

– Та де ж? У в'язниці сидять.

– Та ні, либонь, вийшли.

– Та як вони могли вийти? Корчмар свого не подарує. З живих шкуру злупить.

– Так один з них – штукар. Він уміє крізь стіни проходити.

– Невже крізь стіни?

– Так. Я сам бачив, коли в корчмі він свої штуки показував. Ми, хоч і чаклуни, та жоден з нас такого не вміє.

– От би нам його дістати, якось на свій бік перетягнути.

– Е, ні, нічого з того не вийде.

– Чому не вийде?

– Він – чесний, а з тими чесними біда. Нічим їх не візьмеш.

– І золотом?

– І золотом.

– Щось я не бачив таких людей, щоб від золота відмовилися.

– Не бачив! А де б ти міг бачити, коли ти крутишся серед таких, як сам?..

– Ніби ти, Харлампію, кращий.

– Ні, не кращий. Де там! Але часом, повіриш, так за душу візьме, що хочеться стати людиною.

Всі загули:

– Ого! Щось ти, Харлампію, дуже розмріявся.

– Ми ще такого від тебе не чули. Чи не закохався бува?

– А хоч би й закохався. То й що?

– Кохання – це, звичайно, діло молоде. Але в нашім ділі воно шкодить. Скажи хоч, в кого.

– Е, що вам казати? Однак не зрозумієте.

– А ти скажи, скажи. Це ж страшенно цікаво. Харлампій – і закохався!

Усі зареготали.

– І зовсім не смішно. Є у мене полонянка одна. Не повірите. Чаклунка добрá і краси.

Регіт і улюлюкання покрили його слова. Аж ворони наполохано закаркали.

– То вона у тебе в полоні? Як же ж ти її дістав?

– То вже справа моя.

– І не хвалиться. Це великий здобуток. Позбавити світ від добра і краси. Звільнити його від того непотребу – і світ стане наш.

– А може він бреше? Ти не брешеш, Харлампію?

– Ні, не брешу. Сидить, бідолашна, у вежі мого замку. Не їсть, не п'є, сумує, а заміж за мене виходити не хоче.

Знову регіт.

– Ні, ви чули? Заміж за нього! Так ти ж відьмак!

– То й що, що відьмак?

– Ти хоч би хвоста свого ховав, а то він у тебе, як у лисиці.

– То й що?

– А ти в дзеркало хоч іноді дивишся? Певно, ні. Бо якби побачив свою пику, то свідомість втратив би від страху.

– Добре вам сміятися! А мені до плачу йдеться.

– Е, розкис ти зовсім, Харлампію.

– Ти гляди, не надумай її випустити.

– Нізащо в світі!

– От і поменшає добра на землі. Що не кажіть, а вона нам багато в чому заважала. А зовсім же дівчисько! І не віриться, що вона – чаклунка. А силу має – ого яку.

– Ще б не мала! Такого відьмака підкорила. Гляди ж, не розкисни та не випусти її.

– Сказав же: нізащо!

Напевно, десь далеко на селі закукурікали півні. І не чути їх було, сюди й не долітали їхні голоси, але вся та нечисть, мов за поданим знаком, раптом щезла.

– Оце так! – сказав Штукар. – Наслухалися.

А Правоногий докинув:

– А якби вони нас побачили, ото було б... я щось не можу втямити: як це вони, такі чаклуни і відьмаки, не могли розгадати, що ми тут є, так близько від них. Якби вони тільки нас побачили, страшно навіть уявити, що б з нами було. Але ж як вони все-таки нас не знайшли?

– Все дуже просто, – сказав Штукар. – У мене на шиї хрестик, що дала мені мама. Цей хрестик із самої Лаври. От він нас і захистив від злої сили.

– І не повірив би, та мушу. Але пора нам уже з цього лісу вибиратися. Надокучив він уже мені. Та й чимось підкріпитися не завадило б.

– Підкріпитися – то справа добра. Але мене інше турбує: як ту чаклунку добра і краси з полону визволити.

– От не можеш ти жити спокійно.

– Не можу.

– Що тобі до тієї чаклунки? Яке тобі до неї діло?

– Е, брате, людині до всього діло має бути. А чого ж світ буде вартий без добра і краси?

– То правда. Але ж і ми не можемо ризикувати.

– А чому не можемо? Не тільки можемо, але й мусимо.

– А чому мусимо?

– Бо ми – люди.

– Та ми ж навіть не знаємо, де замок того відьмака, де та вежа, в котрій він тримає свою полонянку.

– Значить, найперше нам треба дізнатися, де замок того Харлампія. Давай думати, хто це може знати. Очевидно, це може знати Баба Яга. Це вона найбільше контактує зі всякою нечистю.

– Баба Яга? І ти серйозно віриш у Бабу Ягу?

– Якнайсерйозніше.

– Але ж це казка.

– А відьмак хіба не казка? А наше з тобою життя хіба ж не казка?

– Ну... я про те якось не думав.

– Так що, мій друже, доведеться і тобі повірити і в казку, і в Бабу Ягу.

– А де ж ти її шукатимеш, оту Бабу Ягу?

– Та вона має бути в кожному лісі. Так би мовити, Баба Яга місцевого значення. А як її знайти? Ну, це вже треба подумати. Але й довго розмірковувати тут ніколи. Там десь у полоні добро і краса. А без добра і краси, сам розумієш, людина не може. І світ також.

Слухай-но, а може, її просто погукати?

– Спробуй. То якраз і докличешся якогось відьмака.

– Та відьмаки в такий час, напевно, сплять.

– Не знаю, що роблять відьмаки, а я зараз, здається, помру від голоду.

– Потерпіть, пане Правоногий, зараз звелю подати вам сніданок. Сам розумієш, що і я голодний. Але давай краще поміркуємо. Баба Яга має жити десь у лісових хащах та нетрях. Отже, нам треба не виходити з лісу, а ще далі в нього заглиблюватися.

– Ну знаєш! – обурився Правоногий. – Так я ніколи не зустріну свого лівоногого побратима.

– Ти можеш зі мною не йти. Врешті-решт, це небезпечно, а я не хочу наражати тебе на небезпеку. Вже сходить сонце – і ти легко вийдеш з лісу. А я мушу.

– Ага! Значить, ти мусиш, а я – ні. Наче мене це не обходить!

– Я тебе не розумію. Чого ти хочеш?

– Найперше – їсти.

– Ти як маленький! Де ж я тобі їжі візьму? Хіба ходімо та пошукаємо диких кисличок чи ліскових горіхів.

– Теж мені їжа!

Пішли, продираючись лісовими хащами. Коли чують – хтось плаче. Прислухались.

Плакала якась маленька істота. Голосок тихенький – чи звірина, чи дитина, – відразу й не розбереш.

– Треба подивитися, – тихо сказав Штукар.

– Тебе ще не навчило? Ми одного вже відв'язали від дерева. І що з того вийшло?

– От уже і дається взнаки, що добро покинуло світ.

Сказав те Штукар і звернув у той бік, звідки було чутно плач. Ще кілька кроків... і, розгорнувши кущі, Штукар побачив зайця. Він потрапив у пастку. Одна його лапка була защемлена.

– Не їж мене, парубче, – ще дужче заплакав сіренький.

– Та не бійся. Я не збираюся тебе їсти. Зараз я спробую звільнити твою лапку.

– То це не ти пастку на мене поставив?

– Звісно, не я.

– То це, певно, відьмак Харлампій.

– Це той, що чаклунку добра і краси у полоні тримає?

– Так, той. А звідки ти знаєш про чаклунку?

– Та вже знаю. Ось так... От ми і звільнили твою лапку. Та чи зможеш ти йти?

– Зможу. Та я від страху, не те, що йти, а й стрибати зможу. От спасибі тобі.

– Постривай, куцохвостий. Ти часом не знаєш, де замок відьмака Харлампія?

– Ні, не знаю. Знаю лише, що це десь там, на високій крутій скелі. А ми, зайці, по скелях не лазимо. Навіщо це нам? На скелях ні морква, ні капуста не росте. Ну, відпусти вже мене. Бо мене такий страх проймає: мені все здається, що ти мене зараз з'їсиш.

– Не бійся, дурненький, не з'їм. Ти мені ще скажи, чи не знаєш ти часом, де живе Баба Яга? Вона мені дуже потрібна.

– Знаю. Але я й близько туди не потикаюсь.

– Чи не міг би ти мені показати?

– Та чому не міг би? Тільки близько до її хатинки я підходити боюся. Ой, хтось іде, відпусти мене скоріше.

– Це товариш мій, не бійся. Бачиш, я відпускаю тебе. Але ти не дремени. Нам конче Баба Яга потрібна.

І Штукар відпустив зайця. Правоногий аж присвиснув.

– Нащо ти його відпустив?

– Як це нащо? Він, бідолаха, у пастку потрапив.

– Такий сніданок!

– Перестань.

– А ти що, вегетаріанець?

– Ні. Поки що. Але може й стану вегетаріанцем. Бо кожна істота жити хоче. Гей, куцохвостий, де ти?

– Я тут, – обізвався заєць тремтячим голоском. – Але я боюся. Бо твій товариш такий самий, як відьмак Харлампій. Він мене з'їсть.

– Нічого собі! Порівняв! Та не з'їсть він тебе, не бійся.

– Не з'їм, не з'їм, – сказав Правоногий і тихо додав: – поки що.

Штукар дав йому стусана і сказав, що перестане з ним приятелювати, якщо він буде такий жорстокий.

Ліс усе густішав. І нарешті зайшли вони у дикі непролазні хащі. Заєць то біг вперед, то знову до них повертався, бо хлопці за ним не встигали. Нарешті перед ними розкинулася кругленька галявинка, а на ній вони побачили невеличку скособочену хатинку.

– Далі я вже не йду, – сказав заєць та й побіг собі геть.

У хатинці тій палилося. З димаря вгору здіймався дим. І така туга налягла на хлопців.

Запахло раптом рідним домом. Штукар аж головою мотнув, щоб прогнати ті видіння. Але, доки хлопці підходили ближче, на поріг вийшла сама господиня. Правоногий аж присвиснув, бо й уявити собі не міг таке страховисько. Куди там малюнки! Куди там найстрашніші казки! Гачком загнутий здоровенний ніс, один зуб з рота стирчить, брови стріхаті, лице все в зморшках. Ну справжнісінька Баба Яга.

– Фу, фу! Християнським духом запахло. Сама здобич у руки йде. Ну, заходьте, заходьте.

– Добридень, бабусю, – привітався Штукар, бо Правоногому аж мову відняло.

– Ну, слово “добрий” в моїй хаті не вживається. Злого дня, злого! А для вас цей день то вже напевно злий буде, бо це ваш останній день.

– Ну, якщо так, бабусю, то може б ви нас хоч нагодували. Не гоже хлопців, та ще таких молодців, як ми, голодними на смерть посилати.

– Гоже – не гоже! Мені все гоже... Та заходьте вже. Дуже ти ввічливий. Бабусю, – каже! Давно мене так ніхто не називав.

Зайшли хлопці в хату. Ледве пролізли у скособочені двері.

– Сідайте. От каша домліває та чебрецевий напій щойно заварила.

– Кашу давайте, а напій пийте собі самі. З казок уже знаємо про ваші витівки.

Бабище захихотіла, наче щось забулькало у величезному казані, і подала хлопцям гарячу кашу. Хлопці накинулися на неї, що аж стара здивувалася.

– О, видно, дуже ви наголодувалися. Чи ви завжди так їсте?

– Та ми, бабусю, які до їжі, такі й до роботи. Але дуже вже у вас, бабусю, каша смачна. Я б ще від одної миски не відмовився. Та й, думаю, мій приятель також.

Баба захихотіла і підклала хлопцям ще. А коли вже вони наїлися, Штукар спитав:

– А чого це ви, бабусю, живете у бідності такій? Та й хатинка ваша похилилася, так і гляди – завалиться колись. У дощ, видно, протікає.

– Ох, – зітхнула стара. – Ти перший, хто пожалів мене. Бачиш, в яких умовах я живу: ні тобі пенсії, ні тобі соціальної допомоги. А жодна казка без мене не обходиться. Працюю і вдень, і вночі. А мені, між іншим, уже триста літ.

– Так... це вік! Але ви на свої роки не виглядаєте, – злукавив Штукар.

– А все тому, що я в лісі живу, на чистому повітрі. Та ще трав’яні відвари та настоянки п’ю. А ще, щоб ти знав, я спортом займаюся.

– Ого! Невже спортом? Це у триста літ!

– Аякже! Я і бігаю, і літаю. І це при всякій погоді. Але слухай, хлопче, ми з тобою розмовляємо. А чого твій товариш мовчить?

– Та він, бабусю, зроду такий мовчазний. Та ще сором’язливий дуже. А перед жінками він взагалі ніяковіє. Та ви не зважайте.

– А я, між іншим, могла б йому дещо цікаве розказати.

– А ви розкажіть, бабусю.

– Що він правоногий, те я відразу помітила.

– Стара карга, – тихо буркнув Правоногий.

– Що він сказав? – спитала Баба Яга. – Я щось не почула.

– Та це він сказав, що ви дуже розумна і спостережлива.

– Так, звичайно, око в мене ще добре бачить, а розум... О, про мій розум усі в лісі знають.

– Ми це зауважили, бабусю. То що ви про мого товариша нам розказати хотіли?

– Та, в лісі живучи, я іноді ворожінням бавлюся. Та ворожити тут нікому. Хіба часом відьмак Харлампій забіжить. То твій товариш, якщо я його не з’їм, великим чоловіком стане.

– Ну, я думаю, покладаючись на ваш великий розум, що великого чоловіка ви їсти не будете.

– То я ще подумаю. Незабаром, якщо я його не з'їм, він зустріне свого побратима – лівоногого. Отоді в них ноги вирівняються: в обох буде і ліва, і права. Але свої теперішні два правих черевики нехай нікому не віддає і не продає, яку б йому ціну за них не давали. Бо то черевики не прості. Коли в нього ноги вирівняються, нехай стукне черевиком об черевик – і буде в них повнісінько золота і коштовностей всяких. Отоді він заживе. А побратимові своєму, лівоногому, нехай ту таємницю дочасно не розкриває, бо все пропаде. Як продасть лівоногий свої черевики, то буде дурнем, от і все.

– Скажіть, бабусю, – нарешті заговорив Правоногий, – а чому я таким народився – з двома правими ногами?

– Скажу. Чому не сказати? Скажу. Ти народився у зимову хвищу, як то кажуть, у горобину ніч. Тоді саме відьмак Харлампій по світу на кочерзі літав та забавлявся собі. От він, забави ради, одній дитині начаклував дві лівих ноги, а другій – дві правих. А чаклунка добра і краси те спостерегла. Його чарів вона змінити не могла, але й свого докинула. Це саме те, про що я тобі вже казала – про таємницю твоїх черевиків. Гляди ж, не продавай їх, не спокусися на гроші, бо втратиш більше.

– То це, значить, від неї, від чаклунки добра і краси? – здивувався Правоногий.

– Так, це від неї.

І раптом, і це вже було зовсім несподівано, бабище заплакала. Великі сльози текли по її зморшкуватому лиці і ховалися десь аж за коміром.

– Вона, бідненька... десь там у полоні у Харлампія. Держить її, пташечку, у вежі свого замку. Вона єдина жаліла мене і мені допомагала. А тепер...

– А що, він такий могутній, той ваш Харлампій? – спитав Штукар.

– Та ні, не такий він уже й могутній, як великий хвалько. Своїм пишним відьмацьким хвостом хвалиться, бо такого ні в кого нема. Ні, він, звичайно, дещо може. От і тримає мою кралечку у полоні. Замало в неї сил проти нього.

– І що, її ніхто не може звільнити?

– Чом не може? Аби тільки хтось захотів. А хто захоче?

– Ну, а якби так я? – і Штукар хитро примружився.

– Куди тобі! Тут треба і сили, і розуму, і хитрощів. Куди тобі!

– То, по-вашому, мені бракує сили?

– Та ні, сили, либонь, у тебе достатньо.

– То розуму?

– Та й розумом, здається, тебе батьки не обділили.

– То хитрощів мені бракує?

– А за хитрощі не знаю. Може, й бракує.

– А от, бабусю, ви моєму товаришеві поворожили. А чому ви мені не поворожите? Що мене чекає?

– Бо ти... скинь хрестик – поворожу.

І очі її загорілися хижим блиском.

– Ні, бабусю, хрестика я не скину. Мені цей хрестик мама на шию одягнула.

– То й що, що мама? А ти скинь!

– Е, ні! Ніколи!

– А шкода. Бо доки ти з хрестиком, я тебе й з'їсти не можу.

– Так це ж добре, бабусю. Бо хто б тоді вашу хатинку полагодив?

– А ти полагодиш?

– Сам – ні, а от разом з Правоногим, якщо ви його не з'їсте, зараз те й зробимо. Бо як можна, щоб така поважна пані та жила у такій розвалюсі?

– Ой, полагодьте, хлопчики, полагодьте, голубчики, бо спасу нема – так той дощ дошкуляє. А ще ж і зима буде.

– Добре. Ми зараз і за роботу. А ви вже для нас про обід подбайте. Бо ми хлопці такі, що, попрацювавши, і поїсти любимо. Тільки, бабусю, щоб без всяких штучок. Бо я й сам Штукар. Дещо і я вструґнути можу.

– Штукар? А що ти, Штукарю, вмієш?

– Е, бабусю, я багато чого вмію. Але ніколи. Бо тоді ми й до вечора вашу хатину не полагодимо.

І хлопці взялися за роботу. Вони й самі того не підозрювали, що з них такі вправні майстри будуть. Сякий-такий інструмент у Баби Яги знайшовся, деревини тут всякої було, скільки хочеш, ще й неподалік озеро, а там і очерет. Хлопці підправили дах, очеретом пошили, двері вирівняли, ще завіси змастили. Під хатиною лавчину змайстрували, аби стара могла на сонечку посидіти, бо воно сюди таки пробивалося. Аж самі замилувалися своєю роботою.

– Ти, Правоногий, неабиякий майстер, – сказав Штукар. – Це, якщо хочеш знати, талант. А з такого таланту і кусок хліба їсти можна.

– Я й сам не знав, що я ще до чогось здатний. А головне, знаєш, я працював з таким задоволенням, аж дивно. Певно, за роботою дуже скучив.

– Тепер наша Баба Яга житиме, майже, як королева. У такій хатинці живучи, не захочеться і зла робити.

– Це ще хто знає. Нам однак треба бути обачними. Їй довіряти не можна.

– Чую, чую, пустомелі, що ви там про мене язиками плещете, – обізвалася з хатинки Баба Яга. Хлопці тільки перезирнулися.

– Ідіть уже обідати, – покликала господиня.

– Зараз, бабусю. Тільки спершу роботу нашу прийміть та помилуйтеся тепер на вашу оселю.

Вийшла Баба Яга і аж руками сплеснула.

– От догодили ви мені! От потішили! Ну, ходіть уже обідати. А про мене ви даремно теревені правили. Я хоч і не належу до добрих, але зла великого не роблю. Ну там полякаю кого трохи, поморочу, ну, блуд на кого нашлю. Блукає чоловік по хащах, а я собі з того сміюся – все ж сяка-така розвага для старої.

– А хто нахвалявся мене з'їсти? – з докором сказав Правоногий.

– І ти повірив? Та це я так, для гостроти відчуттів.

– А скажіть-но, бабусю ... – обізвався Штукар. – От ви тут так жаліли чаклунку добра і краси.

– Ой, вона, ягідка моя, десь там у Харлампія у неволі мучиться, – знову заплакала Баба Яга.

– Ну, сльозами тут не зарадиш, – сказав Штукар. – Їй допомогти треба.

– Допомогти? А як? Харлампій і близько нікого до свого замку не підпускає. Стереже її, як зіницю ока.

– Найперше розкажіть мені, де той замок Харлампія.

– Ти туди хочеш іти?

– Та хотів би. Хоч глянути на те відьмацьке кубло.

– Ой, сину, не йди. Харлампій тебе зі світу зведе.

– А я, бабусю, живучий.

– Дивуюся я вам: до всього вам діло. От хатинку мені полагодили, хоч я і Баба Яга, персонаж, можна б сказати, негативний. І про крихітку мою клопочетеся. Але не йдіть туди, там – загибель.

– А ви все ж розкажіть, – наполягав Штукар.

– Ото біля озера потічок тече. Якщо йти проти його течії, то дійдеш до гори, звідки той почіток початок бере. Та гора дуже крута, ніде тобі схилу ніякого. На тій горі і стоїть замок Харлампія, а на ньому і вежа, де Харлампій свою полонянку тримає. Вона звідти вирватися не може, бо він ту вежу заклятим словом зачинив. Ніхто того слова не знає, ніхто ту вежу відчинити не може.

– А ви, бабусю, те слово знаєте?

– Я...

– Знаєте, знаєте! По очах бачу, що знаєте. Така розумна жінка, та щоб не знала!

– Так, я розумна. От мій розум і каже мені, щоб я того слова тобі не відкривала.

– Ну так. Це вам підказує розум Баби Яги. А що каже ваше людське серце? Адже мусить воно у вас бути. Це воно витискало сльози з ваших очей.

– Ой, хлопче, і не знаю, як мені бути.

– Тоді ваша улюблениця буде в полоні. Тоді незабаром на світі зникне добро. І нікому більше в голову не прийде полагодити вашу хатинку.

– Ну, слухай. Тільки – нікому. Коли підійдеш до вежі, треба сказати так: “Від сходу сонця і до заходу, від заходу аж до сходу немає більшої сили за моє слово. Вежо, відчинися!’

– Дякую вам, бабусю. То ми вже підемо.

– Побули б ще хоч день. Я вже до вас якось звикати стала.

– Ніколи, бабусю, мусимо йти. Як то їй там? У неволі день роком здається.

– Стривай, – зупинила Штукаря Баба Яга. – На ось тобі мій пояс. Опережешся ним – і ніяка сила тебе не здолає: ні вогонь тебе не ушкодить, ні спис, ні шабля, ні стріла, ні інша яка зброя.

– От спасибі вам. А скажіть, ще одного такого пояса для мого товариша у вас не знайдеться?

– Ні, другого такого пояса у мене нема. Але дам я йому свою хустку.

– Ще чого! Хустку! Я що, баба? – обурився Правоногий.

– От бачиш, – образилася Баба Яга. – Він ще й не дослухав, а вже принидиться.

– Мовчи, дурню, тільки дякуй красненько, – тихо сказав Штукар.

– Так от... – продовжувала Баба Яга. – Як тільки пов’яжеш ту хустку на шию, станеш невидимий, а це, повір, дуже важливо.

– Що ж, подякували – і в дорогу.

Десь біля заходу сонця прийшли до крутої скелі. Правоногий хустку на шию пов’язав – і став невидимий – таки не одурила стара. Штукар замаскувався у кущах. Стали чекати. Думка була така, що Харлампій свої злі справи вночі вершить. І правда. Як тільки сонце зайшло і засвітив місяць, хлопці й побачили, як Харлампій, окутаний чорною хмарою, вилетів на кочерзі з димаря та й помчав понад лісом.

– Ото дива, – сказав Правоногий. – Я б у таке і не повірив, якби сам не побачив.

– Ти і в Бабу Ягу не вірив. Але годі балачками бавитися. Час не чекає. Ти залишайся тут, а я...

– Ти мене за цілковитого дурня і боягуза маєш. Ні вже, я піду з тобою.

– Та не маю я тебе за дурня і боягуза. Але зрозумій, вдвох нам до вежі не добратися. Вилізти на ту гору неможливо. Я хочу ще в одному себе випробувати. Я того ще не робив, але може моє штукарство і тут мені в пригоді стане. Я хочу ... злетіти. Але не знаю, що з того вийде. Це штука не проста. Я можу й загинути. Але хочеться вірити у добрий кінець цієї казки. Ти тут на сторожі стоятимеш. Коли що, кричи пугачем. Вмієш?

– Та вмію.

– Спробуй.

Правоногий спробував.

– О, зовсім добре. Справжнісінький пугач.

– Стривай... А як дійсно справжній пугач закричить?

– Це задачка... я про таке й не подумав ... А ти прокричи пугачем тричі, а потім свисни, як розбійник. Ти у нас невидимка, тобі безпечно. Гляди тільки, міцніше хустку зав'яжи, аби часом не злетіла. Ну, залишайся. А я спробую. Аби лише мені вдалося. Все. Не розмовляй зі мною. Я мушу зосередити свою волю.

– Ти, як чарівник.

– А циркачі, щоб ти знав, і є чарівники. Увага! Пробую. Я можу! Злітаю!

І Штукар змахнув руками, наче крилами. Він піднявся на кілька метрів і гепнувся, боляче вдарившись.

– Не можу, – сказав з розпачем.

– Не кажи того слова. Не впадай у розпач. Ти можеш. Повір у себе. Ти маєш мету: добро і краса у темниці.

– Так, я можу! Я мушу!

Але і друга спроба не вдалася. Штукар потирав ударені місця і не мав сили на третю спробу.

– Так і розбитися можна, – сказав він знесилено.

– Дурниці, – заговорив впевнено Правоногий. Це було зовсім на нього не схоже.

– Ти мусиш, бо більше нікому. Зберися з силами. Зал, глядачі, ти на арені. Оплески. Ну!..

І раптом десь з вишини почувся дивовижний спів, чистий, наче прозорий. Як заворожені, хлопці стояли і слухали. Співала чаклунка добра і краси. І як співала! Раптом Штукар змахнув руками і полетів, легко і плавно, наче він у житті своєму тільки те й робив, що літав. Правоногий затамував подих. Він боявся порухнутися, аби не злякати товариша.

"Летить, летить!" – вистукувало його серце. Правоногому здавалося, що він і сам зараз міг би також злетіти. Але він не пробував. Він боявся ворухнутися. От Штукар уже на скелі. Тепер його не видно. Замок огортала темна хмара.

– Аби лише йому вдалося! Аби лише вдалося! – шепотів Правоногий.

А Штукар уже стояв біля вежі. Спершу він хотів увійти в неї своїм вивіреним способом – крізь стіну, але з того нічого не вийшло. А з маленького віконечка

долинав та й долинав спів. Зблизька він здавався ще кращим. Він просто вражав, заворожував. Штукар ніяк не міг згадати тих чудодійних слів, які мали б відчинити вежу. “Ще тільки того мені бракувало”, – розсердився сам на себе. Він називав себе найобразливішими словами. Але іноді краса теж вміє заворожувати так, що сил забракне, що не можеш більше думати ні про що. Штукар напружився, подумки відмежував себе від того дивовижного співу – і згадав! Згадав!

– Від сходу сонця і до заходу, від заходу і аж до сходу немає більшої сили за моє слово. Вежо, відчинися!

І вежа відчинилася. Чаклунка зойкнула й урвала свій спів. Вона була маленька, майже крихітна, вся в голубому, її срібне волосся розсипалось по плечах і ніби аж світилося. Здавалося, що вона була зіткана з самого повітря, що вона зовсім не має ваги. Штукар пересилив себе, закрив очі, щоб не бачити тієї дівочої вроди і сказав:

– Я прийшов, щоб врятувати тебе, красуне.

– Я не маю сил ні на що! Ця вежа і той злий чарівник забрали всі мої сили.

– Але ти мусиш, бо без тебе загине світ.

– Я мушу! Так, я мушу!

– Ти все можеш! До тебе повертаються твої сили.

– Так, я все можу!

– Ти вільна!

– Так, я вільна! – проспівала чаклунка і випурхнула з вежі.

– Стривай, тут висота. Я ледве здолав її. Я летів на твій голос. А тепер ми вдвох. Я її тепер не здолаю. Ми можемо розбитися.

– Ні, ми не розіб’ємося.

І вона зняла з пояса маленьку суремку і засурмила, і загукала:

– Гей, вітре-теплокриле! Прилети сюди мерщій.

У лісі тьохнув соловейко, хоч було вже пізно: час його витьохкувань уже минув. Запахли квіти, місяць висвітив усе довкола – і стало гарно і любо на всьому білому світі.

Раптом знизу почувся крик пугача, а потім дикий свист.

– Що це? – жахнулася дівчина.

– Це сигнал подає мій товариш. Небезпека. Певно, Харлампій повертається.

– Ой! – перелякалася. Бо була зараз зовсім не схожа на чаклунку, а на маленьку тендітну дівчинку. Але саме в ту хвилину їх підхопив теплокрил і опустив вниз, поставивши під скелею, де на них чекав схвильований Правоногий.

– Харлампій летить. Я почув посвист його кочерги.

– Як ти думаєш? Він знає?

– Думаю, що його щось насторожило. Може, соловейко.

– Спершу він полетить у вежу. Бери красуню і стань он за тим рогом. Замаскуйся в кущах.

– А ти?

– Я з ним тут... побесідую.

– А може ми...

– Роби, що сказав, – голос Штукаря був суворий до невпізнаності.

Харлампій пролетів над ними прямісінько в свою вежу, а коли побачив, що вона відчинена, загримів гучним голосом:

– Хто це зробив? Я зітру його на порох!

Від злості він почав жбурляти вниз уламки скелі, так що друзям треба було дуже пильнувати, аби котрийсь з тих уламків не влучив у когось з них. На чаклунку тут надій покладати не можна було. У тому відьмацькому кублі вона зовсім втратила всі свої сили і поки що не могла їх відновити. Стояла тепер, як перелякана дівчинка, роззиралася довкола і ладна була розплакатися від свого безсилля.

– Я знаю, вони далеко не втекли, – гукнув Харлампій. І знову засвистіла його кочерга.

Правоногий був невидимий, але Штукар злякався, щоб Харлампій не побачив дівчину, адже вона зараз зовсім беззахисна. Він не міг побачити, що Правоногий пов'язав їй на шию свою хустку. Штукар загукав, привертаючи до себе увагу відьмака:

– Ходи сюди, Харлампію, поговоримо.

– Який би дідько з тобою говорив!

– А все ж таки ходи.

Харлампій опустився під скелю і побачив Штукаря.

– Де чаклунка добра і краси? – гукнув грізно, аж відлуння довкола перелякано загуло.

– Ого! Вона вже звідси далеко.

– Це ти її випустив?

– Я.

– Але ж як? Я зачинив вежу своїм словом.

– Овва! Бачиш тепер, чого вартує твоє відьмацьке слово. Моє виявилось сильнішим.

– Це ми ще побачимо. Тримайся, мізерний чоловіче.

І він дихнув на Штукаря вогняним жаром. Але Штукар стояв, ніби й не зауважуючи полум'я, що валувало з ніздрів Харлампія. Тоді відьмак обрушив на Штукаря цілий водяний стовп. Але, коли вода спала, то Харлампій побачив усміхненого хлопця, що зневажливо дивився на нього.

– А тепер ти тримайся.

І Штукар вихопив у Харлампія його кочергу і давай нею лупцювати відьмака, а той безсило стояв і навіть не захищався. І звідки міг знати Штукар, що всі чари Харлампія саме в його кочерзі? Він бив чарівника його кочергою, як простою палицею, аж доки йому не набридло. Нарешті Штукар сказав:

– Іди геть! Сиди собі у своєму замку і не роби людям зла.

– Віддай мені мою кочергу.

– Не віддавай, – крикнула чаклунка добра і краси, кинувши рятівну хустку Правоногому і виходячи з-за відрогу скелі. Але було вже пізно. Харлампій вже міцно тримав кочергу у своїх руках і знову був могутнім чарівником.

– Всі чари в його кочерзі, – гукнула дівчина.

– Швидше тікай за скелю, – благально мовив Штукар.

– Не втече, – ревнув Харлапмій. – І ти не втечеш.

І кинувся на Штукаря. Але той перекинувся на могутнього лева і рикнув з усього голосу. Харлампій розгубився і почав відступати назад. Тут несподівано з'явився невидимий Правоногий. Він по-простому стукнув відьмака по голові уламком скелі, котрих Харлампій досить накидав униз. Харлампій, випустивши з

рук свою кочергу, впав навзнак, до ладу не розуміючи, хто ж його вдарив. Правоногий вхопив кочергу і, оскільки він був невидимий, можна було подумати, що та кочерга сама собі ходить без сторонньої допомоги. Штукар у подобі лева повернувся до дівчини і сказав:

– Ти ж чаклунка. Роби щось, щоб ми вибралися звідси, доки Харлампій не прийшов до тями.

Але дівчина з жахом відсахнулася від Штукаря.

– Ти... лев! Я боюся тебе.

– А я й забув, – засміявся Штукар і став самим собою. – Чого боятися? – сказав він. – Звичайні циркові трюки.

Тут чаклунка добра і краси зняла з пояса свою суремку і засурмила в неї. І знову, як у перший раз, обізвався соловейко, місяць виплив з-за хмар, висвічуючи все довкіл, квіти запахли, потічок захлюпотів. А чаклунка сказала, як проспівала:

– Гей, коні мої крилаті, скоріше до мене з моєю крилатою каретою!

Ще не відлунали її останні слова, як почувся якийсь шум і прямо перед ними зупинилася карета, запряжена двома крилатими кіньми. Карета була заквітчана, а в гриви коням повплітувано барвисті стрічки всіх кольорів веселки.

– Ну, сідайте і рушимо, – гукнула дівчина. Правоногий, що знову став видимим, хотів було відкинути злощасну кочергу, але чаклунка сказала: – Ні-ні, бери її з собою. Без неї Харлампій безсилий.

Карета піднялася вгору і полинула плавно й легко під витьохкування соловейка та радісний гомін лісу. Сходило сонце.

По недовгім часі наші подорожні під'їхали, а правильніше б сказати, підлетіли, до володінь чаклунки добра і краси. Важко було повірити своїм очам, важко собі навіть уявити красу довколишніх лісів, садків, луків і квітників. Оселі сміялися барвами та вікнами. Ріки зачаровували своєю чистотою та прозорістю, а небо своєю глибиною та голубінню.

– Як у казці, – замріяно сказав Штукар.

– У реальному світі такого не буває, – докинув Правоногий.

– Чому ж? – засміялася дівчина, котра знову набирала сил і ставала чаклункою добра і краси.

– Це цілком реальний світ. Казкова тут тільки я, та й то лише тому, що я чаклунка. А так – я звичайна собі дівчина, котра теж, між іншим, мріє про своє щастя, якого не під силу собі начаклувати. – І зітхнула. – Не вірите? Так, так, я – звичайна дівчина.

– Тільки краща за інших, – закохано сказав Штукар. Дівчина, хоч і була чаклункою, від тих Штукаревих слів зашарілася, як це вміють звичайні дівчата, і стала ще кращою, якщо це тільки можливо.

– А ще казковим, мабуть, є те, що зло ніколи не перетинає кордони моїх володінь. Тут панує тільки добро і краса.

Тим часом карета зупинилася біля ошатної оселі.

– Отут поки що розташовуйтеся, доки я вас не переженила на тутешніх красунях, – сказала чаклунка добра і краси. – А ще... оскільки я все-таки трохи з казки, кожен з вас може загадати одне бажання – як нагороду за мій порятунок. Отже ...

– Жити в твоїх володіннях, – як школярі, в один голос сказали обидва хлопці.

– Ну, для того і чарів не треба. Живіть собі. А ще?

– Побудувати великий цирк. Щоб люди могли приходити розважитися – і дорослі, і діти.

Чаклунці цей задум сподобався.

– І ми поставимо в своєму цирку нашу казку. В цій казці кожен буде сам собою. За чаклунку буду я. Бабу Ягу справжню покличемо, бо й не зла вона зовсім.

– А Харлампія?

Всі засміялися.

– Ні, Харлампія кликати не будемо. Тільки хто ж нам його зіграє?

Забігаючи вперед, скажу: як потім виявилось, було дуже складно знайти когось на таку невдячну роль. Як не переконували, що це ж тільки для спектаклю, ніхто не хотів бути Харлампієм. Нарешті вмовили одного хлопця, і то тільки тому, що йому дуже хотілося політати на чарівній кочерзі. Але це буде потім, бо цирк ще не збудований.

А що ж Правоногий? Поки що він не висловлював свого бажання. Відклав це на потім. Чаклунка тим була не мало здивована, але нічого на те не сказала. А коли хлопці залишилися удвох, Штукар запитав:

– Що ж ти? Хіба у тебе бажань ніяких нема?

– Чому нема? Є. Але ж не буду я просити для себе у чаклунки нові черевики, та ще й два правих.

– Ну, а чому ж ти не попросив, щоб у тебе ноги стали... ну... як у нормальних людей? Пробач.

– А навіщо? Це і так має статися. От тільки я зустріну свого побратима – лівоногого.

– А як не зустрінеш?

– Мушу зустріти. Це передбачено в нашій казці. А коли вже і справді не зустріну, тоді вже у чаклунки попрошу. Для такого випадку я і бажання своє приберіг. Тримаю його про запас.

Хлопці засміялися.

– А зараз ... ходімо трохи пройдемося та подивимося, чи не знайдемо тут якого шевця: два правих черевики замовити, бо мої вже зовсім розлазяться. Може ж таки менше візьме, ніж за дві пари, тим паче, що черевики на ліву ногу мені викидати доведеться. Хоча грошей у мене – як кіт наплакав. У тебе там нічого не завалялося?

– Та щось докину. Ходімо.

Ходили хлопці, ходили, на дива всякі дивувалися, на красунь усяких надивлялися, аж розум туманів. Та й красуні на них цікавим оком поглядали. Та хлопці що? Обдерті, обшмульгані. Чи не диво? Ото й дивуються дівчата: звідкіля тут такі взялися? А Правоногий тільки й те, що паленів та погляд відводив. Дарма, що в нього обидві ноги праві, та ще ж і черевики драні, майже босоніж ішов.

– І як це ми у чаклунки не попросили для себе сякої-такої пристойної одежі та взуття? – сказав Штукар.

– Та соромно якось. Вона ж дівчина, хоч і чаклунка. Та й не по-казковому це зовсім. Буденно якось.

– Соромно! А тепер ще більший сором: у тому велелюдді ходити такими обідранцями.

Сяк-так допиталися до шевця. Швець був уже чоловік в роках. Сидів собі, якусь пісеньку мугикав та весело молоточком постукував.

– Добридень Вам, – привіталися хлопці.

– І Вам день добрий.

– Чи не погодилися б Ви зробити отому молодцю пару черевиків? – запитав Штукар.

– Та чому ж і не погодитися, коли у мене ремесло таке?

– Та й почім у Вас Ваша робота? Бо, може, у нас і грошей не вистачить.

– Як не вистачить, то я й задурно зроблю. Бо такий вже я швець. А Ви, видать, з далеких країв будете, що так обносилися?

– Ой, з далеких, пане шевче, з дуже далеких.

– То давай, парубче, будемо мірку знімати, аби черевики добрі вдалися, такі, щоб ноги самі до танцю просилися.

– Чекай, пане шевче... – продовжував вести переговори Штукар. – Тут справа не зовсім звичайна. Цьому хлопцеві треба два правих черевики.

Швець посміхнувся.

– От дива! Щойно вчора один хлопець десь приблизно твоїх літ замовив у мене два лівих черевики.

Тут уже обізвався і Правоногий, а очі у нього засвітилися радістю.

– Скажи, чоловіче добрий, а коли той лівоногий за своїми черевиками до тебе прийде?

– От завтра і прийде. І ти приходь. Роботи я нагальної не маю, то й твої черевики зроблю.

– Тільки, якщо він раніше прийде, то хай неодмінно на мене зачекає. Він мені конче потрібний. Так йому і скажіть.

– То й скажу. Хіба мені важко?

Пішли хлопці. А швець ще довго замислено постукував своїм молоточком, дивуючись на цей світ, бо чого в ньому тільки не траплялося.

Ледве знайшли хлопці свою оселю. Прийшли – а там на них слуги з замку чекають. Принесли їм і напоїв, і наїдків всяких, і одягу, і взуття. Глянув Правоногий – і посміхнувся: черевики були і правий, і лівий.

– Забула, – сказав він. – Хоч і чаклунка, а все ж забула.

– А може, й не забула. А може, передбачила, що в тебе завтра вже будуть і ліва, і права ноги.

– Може, й так. Побачимо.

Хоч і потомлені хлопці були, та Правоногий так і не заснув тієї ночі. Чекав вирішального для себе дня. А сонце чомусь усе не сходило та й не сходило. Наче дражнилося. Але ранок таки настав. Правоногий і снідати не хотів: скоріше б йому до того шевця, щоб побратима свого не прогавити.

– Та ж швець ще вдома каву свою допиває. Куди ти спішиш? – сміявся з товариша Штукар, але й сам перейнявся його хвилюванням.

Це був якийсь дивовижний день. Сміялося сонце, люди посміхалися, вітер-теплокрил їх обвівав і теж, либонь, посміхався.

От прийшли вони до шевця, а там уже сидить хлопець, на черевики свої чекає. Правоногий до нього:

– Ти – лівоногий?

– Так. А звідки ти знаєш?

– А ти до моїх ніг придивися.

– Оце так зустріч!

Взяли хлопці у шевця свої черевики, хотіли вже міряти, коли дивляться – а ноги у них такі, як у всіх людей: і ліва, і права. Розмінялися тут хлопці черевиками, щоб кожному по парі було, і вже хотіли йти, коли тут з'явився вертлявий такий чоловічок, на жидка схожий.

– Чи не продасте, хлопці, мені свої подерті шкарбуни?

Той, що Правоногим був, згадав, що йому Баба Яга наказувала, та й каже:

– Ні, я не продаю.

– Та навіщо вони тобі? Та їх же і викинути шкода.

– Отож то є, що шкода. Не продам. На згадку собі лишу.

Жидок до того, що лівоногим був.

– А ти, хлопче, чи не продасиш мені оте своє дрантя?

– То купи, якщо воно тобі треба. Бо мені воно ні для чого.

– Не продавай, – аж гукнув Правоногий.

– Та навіщо мені оце гноття? Такий спогад, знаєш, мені душу не гріє.

– Не слухай його, – крутиться жидок і вже й десять карбованців дає.

– Дурню, не продавай, – крикнув Правоногий. На дурня Лівоногий образився.

– Від дурня чую, – сказав ображено і віддав жидкові свої подерті черевики. Жидок тут-таки й зник. І був це, вочевидь, не просто собі торгаш, а чоловік, котрий, либонь, і на чарах знався. Тут Правоногий, котрий, як ми вже знаємо, називався Семеном, підійшов до свого побратима і сказав:

– За дурня пробач. Я просто хотів тебе застерегти, щоб ти своїх черевиків не продавав. А ти ...

– Та навіщо вони мені?

– А ось зараз сам побачиш, навіщо.

Та й тричі стукнув черевиком об черевик. Усі аж роти пороззявляли: в обох черевиках повнісінько золота та всяких коштовностей.

– Дурня тобі вибачаю, – сказав Лівоногий, – бо ж і сам бачу, що таки дурень. Але ж чому ти мене не застеріг?

– Не можна було дочасно виявляти здібності наших черевиків.

Тут хлопці відсипали трохи золота шевцеві, за те, що бідним людям безкоштовно черевики робить, собі понабивали кишені та й пішли.

– Ну, хлопці, – сказав Штукар, – давайте заново знайомитися. А то незручно якось виходить: Правоногий та Лівоногий, наче у вас імен нема. Та й ноги у вас тепер, як у всіх людей. А якщо правду сказати, то й мені якось ніяково Штукарем називатися. Давайте вже по-людськи. Я, скажімо, Іван. Правоногого, знаю, Семеном колись називали. А тебе ж як мати в дитинстві нарекла? – запитав у того, що був колись лівоногим.

– Та я Максимом хрещений був. Так мені ви, хлопці, до душі прийшлися, що я з вами і не розлучався б.

– То й не розлучайся. Оселя у нас простора. Жити є де. Чого там?

От зажили вони втрьох. Жили добре, у злагоді, від негод своїх відпочили, а потім і занудилися.

– Пора нам, хлопці, до роботи якоїсь ставати. Досить лежнями на всьому готовому жити, – сказав якось Штукар, що був у них за старшого.

Пішли вони до володарки. Привітала вона їх, розпитала, як їм живеться, а вже потім поцікавилася, чи просто так вони до неї прийшли, чи у якійсь потребі. Тут Семен попросив:

– Я бажання своє прийшов сказати, коли Ваша ласка.

– Пам'ятаю, пам'ятаю. І яке ж у тебе бажання народилося?

– Все тут гарно, всім ми задоволені, тільки-от... нам би до якоїсь роботи стати, а то без роботи якось нам кепсько.

Володарка посміхнулася.

– То добре, що про роботу дбаєте. Значить, я в вас не помилилася. Буде вам робота. Нашукую я саме управителів для свого володіння. Треба всьому лад давати, а я не встигаю, бо маю безліч усяких клопотів. Та й чоловічого ока тут треба, бо я, хоч і чаклунка, а все ж дівчина, – і глянула скоса на Івана-Штукаря, аж той спаленів.

– Хочу вас просити, аби Ви, Семене та Максиме, були моїми управителями.

Хлопці тут-таки з радістю й погодилися.

– А мені, володарко, нічого не знайдеться? – запитав Іван. – Хоч я вже й скористався зі свого бажання.

– Твоє бажання в силі. Я вже звеліла цирк будувати. Іди й займайся будовою. Бо чари чарами, а людські руки – то найкращі чаклуни. А коли збудуєш цирк, тоді ми всі матимемо роботу. Будемо нашу казку ставити.

На тому і розійшлися.

Невдовзі Семен та Максим знайшли собі гарних дружин, стали жити кожен у своїй оселі, щоправда по-сусідству, бо дуже вже хлопці подружилися, а на них дивлячись, і жінки їхні заприятелювали. Тільки Іван ходив сумний. І все наче добре в нього, і все є, і цирк будується, та щось його смутило та в'ялило. Ой, добре він знав, що саме смутило його та в'ялило. Безнадійно закохався він. Та не в кого іншого, а в саму володарку, чаклунку добра і краси. Тому й ходив сам не свій. Бо простій дівчині вже б давно й освідчився, вже б, може, давно і у парі були, а тут...

Гуляв якось Іван увечері самотою. Вечір видався гарний і теплий. Люди кругом веселі, усміхнені. І подумав тоді Іван, що найбільша краса на світі, то усміхнені людські обличчя. Отак ішов він, задумавшись, коли чує – аж хтось його кличе. Оглянувся Іван – аж то сама чаклунка. Ходить собі одна-однісінька та на людей роздивляється.

– А чому ти, парубче, сам, та ще й у зажурі?

– А ти вгадай.

– Та я ж не ворожка, а чаклунка.

– А хіба ж ти не можеш заглянути в людську душу?

– А якби заглянула, то що?

– То й знала б, чому я сумую, та й не питала б.

– Але, коли я вже спитала, то скажи.

– І скажу, коли ти сама така нездогадлива. Мої друзі обрали собі гарних дівчат та й поженилися, а я не можу, бо, окрім твоєї вроди, немає для мене нічого на

світі. Розумію, що це неможливо, але нічого зробити не можу. Твоя врода мені світ заступила.

– А чому неможливо? Я, хоч і чаклунка, але теж дівчина, може, тих твоїх слів я чекала все своє життя.

– І ти... погодилася б стати моєю дружиною?

– А чому б і ні? Чи знайду я ще кращу пару за того, хто вирятував мене з тяжкої неволі, хто чистий і розумом, і серцем?

– Тоді...

– Тоді й весілля.

А невдовзі по весіллі був відкритий цирк. Літала Баба Яга на помелі, Харлампій на кочерзі і запрошували всіх на виставу. Звичайно, Харлампій був не справжній, зате Баба Яга – справжнісінька. В цирку ставили цю казку. І коли глядачі розходилися, то казали, що кращої казки і на світі нема. А як ця казка Вам? Чи сподобалася?

Веремія в казковому світі

Я – казкарка собі. Придумую іноді казки для дітей і дорослих. Декотрі дорослі також люблять казки, але вони у тому не зізнаються: незручно, мовляв. А чому незручно? Того вони й самі не знають. Любить людина казки. То й що? Значить, добра людина, і нікому не причинить зла. І я люблю казки, бо інакше б я їх не придумувала. От як зараз...

До мене прийшла сусідка, моя маленька приятелька, що вчиться у третьому класі і теж любить казки. Ми з нею дружимо вже давно. Улянка принесла свій альбом з малюнками і ми саме його розглядали, як у двері хтось нагально подзвонив. Він дзвонив так, наче щось десь горіло.

– Сиди, я відчиню, – сказала я і пішла до дверей. Прибулець не відривав палець від кнопки дзвінка і дзвінок наполохано теленькав. Я відчинила. На порозі стояв маленький чоловічок у чудернацькому одязі: допотопний бриль, костюм мушкетера і ...східного покрою туфлі, що стирчали носами в різні боки. Можна було подумати, що він прийшов прямісінько з театру, з якогось дивовижного спектаклю, а ще певніше – з цирку.

– Ви хто? – запитала я трохи розгублено.

– Неввічливо тримати гостя на порозі. Спершу запросіть до хати, а тоді вже питайте.

– Я звикла навпаки: спершу питаю, що за людина, а тоді вже запрошую до хати.

Однак я трохи знітилася, почервоніла і таки пропустила гостя у свою квартиру, думаючи про те, що це геть-таки нікудишній приклад для Улянки, котру я вчу ніколи не відчиняти двері стороннім людям.

Чоловічок сів на найнижчий стільчик, що був у мене, який однак виявився для нього занадто високим, і почав розповідати.

– Я з казки. Чарівник. Ну... один з чарівників.

Ми з Улянкою перезирнулися, не знаючи, що нам і думати. Я й сама складала казки, але, щоб отак запросто зустрітися з чарівником, – це і для мене було надто неймовірно.

– Ви мені, звісно, не вірите. І правильно. І я б на вашому місці не вірив. Але я все-таки чарівник.

Він трохи помовчав, а потім звернувся до мене:

– Це ви пишете казки?

– Так. Пишу. Іноді.

– Тому мене до вас і прислали.

– Хто прислав?

– Мешканці казкового світу.

– А там... у вас... хіба знають мої казки?

– Авжеж, що знають. Я ж сказав вам, що я з казкового світу. А в тому світі живуть герої і ваших казок.

– Справді? Це для мене несподіванка.

– Надіюсь, приємна. Так-от... Нам потрібна ваша допомога. Принаймні, порада. Справа в тому, що... скажіть, ви читали казку про Квітку-Семицвітку?

– Звичайно. У нас її всі діти читають. А що?

Улянка мовчки підійшла до гостя і показала йому свій альбом, де була намальована Квітка-Семицвітка з усіма своїми чарівними пелюстками. Чоловічок уважно роздивився малюнок, а потім сказав:

– Так, це вона, це ти малювала?

– Я.

– Сама чи хтось допомагав?

– Сама.

– Добре. Дуже добре. Так-от... Ця квітка незабаром пропаде, зникне, загине.

– Як? Чому? – ми з Улянкою в один голос.

– Зникне – і все. Одне те, що її рвуть всі, кому не ліньки. А друге... Ви не повірите. Екологія.

– Екологія? В казковому світі?

– А ви ж як думали! Понасівали в казках усякого: тринь-трава, чортополох. А та нахабна Баба Яга як пролетить, то своїм помелом таку куряву зніме, що всі принцеси в своїх палацах пчихають. Просто спасу від неї немає. Та ще відьма одна всі дощі поховала. Силу свою і владу показати хоче. Словом, біда. Без вас нам не обійтись. Нам би дівчинку, працьовиту, таку, як оця. – І чарівник показав на Улянку. – А головне, щоб вона у казку вірила.

– А у вас там хіба нема працьовитих дівчат? Взяти хоча б Попелюшку.

– Та... Попелюшка, звісно, дівчина добра. Та з того часу, як вона вийшла заміж за принца, у казкові справи не втручається. Там інколи пташок погодує, квітки у своєму квітнику прополе. А до Семицвітки їй і діла нема. І так усі.

Тут Улянка свій голос подала:

– Але ж у вас там стільки чарівників. Невже ви ніяк не можете зарадити?

– Ні, не можемо. Наші чарівники через ту відьму майже всю свою силу втратили. Але тут потрібна людська рука і чиста душа з неказкового світу.

– То я... – дівчинка підвелася.

– Ні-ні, ні в якому разі! – заперечила я. – Мама тебе нізащо не відпустить. Вона і так сердиться на мене, що я баламучу тобі голову своїми казками. Ні-ні!

– Але ж дівчинка хоче. Це дуже важливо, – втрутився чарівник.

– Скажіть, а у вас діти є? – різкувато запитала я.

– Нема... Ми, чарівники...

– То ви й не знаєте, що таке дитина, і як ми переживаємо за своїх дітей. Ну, от що. Ходімо до Улянчиної мами. Якщо відпустить... Тоді...

– А може, не треба? – Чарівник благально звів очі. – Може, без дозволу? Це ж не надовго. У нас може пройти рік, а у вас – усього один день.

– Так он ви який! Ви вчите дітей не слухатися своїх батьків? Але ж казка має вчити добру. То ви, певно, не чарівник, а якийсь пройдисвіт. Ні, не пущу я з вами Улянку. Ідіть собі геть з вашими вигадками. А може, ви злий чарівник. Звідки мені знати?

– Та не злий я. Я хотів, щоб було швидше. Доки ми тут ходитимемо, щоб Семицвітка не пропала. Я вже сказав, що тут на Землі мине день, а у нас там – рік! То ходімо вже до Улянчиної мами, якщо це так потрібно.

І ми пішли. Як я вже сказала, Улянка була моєю сусідкою, так що далеко йти не довелося. Улянчина мама поралася на кухні, коли ми стали перед її очима.

– Мамо, це – чарівник. Там у них... Ну, у казковому світі, гине Семицвітка. Їм треба допомогти.

– Що? Знову чарівники? Що ти собі думаєш? Ти вже велика дівчинка, а все ще віриш у всякі дурниці. Ну як можна вірити, що казки – це правда? Казка – вона казка. Її люди видумали. Як можна в неї вірити? А все це ви її баламутите своїми казками! – докір в мій бік. – А ви, добродію, хто?

– Ви, пані, не сердьтеся, але я й справді чарівник, й у нас справді пропадає Квітка-Семицвітка. Я прийшов попросити вас, аби ви відпустили свою Улянку, щоб...

– Що? Улянку? Та я вас зараз... Та я до вас зараз міліцію викличу!

Я боялася й глянути на ту розгнівану жінку. Бувалий в бувальцях чарівник і той розгубився. Не розгубилася тільки Улянка.

– Мамо, але ж гине Семицвітка. Якщо вона загине, то її вже потім ніколи не буде. Вона зникне назавжди. Відродити її не вдасться. Семицвітка росте тільки в них. Ну, мамочко!

Це був правильний крок. Улянчина мати, як ніхто, любила всякі рослини і тварини.

Улянчині слова на неї вплинули. А подальших її дій ніхто не міг передбачити, навіть Улянка.

– Добре, – сказала Улянчина мати спокійно, нібито й не вона хотіла щойно на нас викликати міліцію.

– Добре. Ви тут, – це до мене, – пригляньте за котом і курми. Та ще борщ доваріть, бо шкода. А ми з Улянкою підемо.

– І ви? – ми з чарівником в один голос.

– Не пущу ж я справді Улянку з отим... клоуном.

– Я б образився, – сказав чарівник, – але ж клоун – це зовсім не образа. Це прекрасно! Тим паче, що пані виявилася такою доброю. Я просто щасливий.

Збирання було дуже ретельне. Тут Улянчина мама проявила всю свою практичність, досвідченість і кмітливість. Улянка їй у всьому допомагала.

– Так... візьмемо кілька пляшок води, якщо там у них проблема з дощами. Це не багато, але для початку вистачить. А там щось придумаємо. Неодмінно придумаємо. Пляшки пластикові, так що проблем з ними не буде – не розіб'ються. Але я не розумію, – раптом звела очі на чарівника. – А що ви, чарівники, там робите, коли нічого не можете зарадити? Ви там геть чисто розледачіли.

Чарівник трохи знітився.

– Розумієте, пані... Чарівники потрохи втрачають свою силу. Одне те, що в казковому світі владу потрохи перебирає страшна відьма Химера. А друге те, що в чарівників зараз ніхто не вірить. Ну, коли дорослі не вірять, то це зрозуміло. Але й діти перестають у нас вірити. Вони стали... Ну... як це сказати по-вашому? Комп'ютеризовані, практичні. Вони мало читають казок і ще менше в них вірять.

– Діти – як діти, – сердито сказала Улянчина мама. – Нема чого на них нарікати. Ви теж добрі! Як я маю в вас повірити, коли ви свою Семицвітку врятувати не можете? Бери, доню, міндобрива, лопату і сапу, бо в тому балагані, певно, і того нема. Відьма! Подумаєш, відьма! Всі гуртом не можуть впоратися з якоюсь нікчемною відьмою!

– Я згідний терпіти навіть образи, аби ви тільки швидше збиралися.

– І це чарівник? Згідний терпіти образи! Ой, горе мені з такими чарівниками. Ну, начаклуйте хоч що-небудь, щоб ми переконалися, що ви і справді чарівник, а не пройдисвіт якийсь.

– Ну, що ж вам начаклувати? Бурю хочете?

– Ну навіщо нам буря? Жнива, люди в полі працюють.

– А затемнення сонця?

– Та ви що! Ні в якому разі!

– Морозиво! – підстрибнула Улянка. – З чорносливом!

– Нема питань.

Чарівник покрутив пальцями, подмухав у свої долоні, щось прошепотів – і на столі з'явилася таця з морозивом! Морозива було кілька сортів. Було тут і з чорносливом.

– Пригощайтеся, – галантно поклонився чарівник.

– Ой, – тільки й сказала Улянка.

Я мовчки підійшла, взяла собі "Пломбір", подякувала чарівникові та й стала смакувати. У мене не було ніяких сумнівів. Я сама писала казки і вірила в чарівників. Зате Улянчина мама... Вона підійшла до стола, довго вивчала обгортку на морозиві, а потім спитала:

– І що? Його і справді можна їсти? І від нього нічого нам не буде?

– Анічогісінько! Окрім прохолоди і приємного смаку. Їжте на здоров'я!

Улянчина мама також приєдналася до нас, і було видно, що морозиво їй до смаку.

Раптом вона перестала їсти і її обличчя набрало виразу стурбованості.

– Чекайте. Але ж за це хтось мусить платити. Безкоштовно нічого не буває. Виробник...

– Ну, це, пробачте, зовсім не цікаво. Це ж казка! Розумієте? Казка! А в казці все не так, як у житті. Розумієте?

– Ні. Не розумію. Але давайте швидше вже йти, бо час не жде. Ми вже готові.

Хіба ще... ось харчів трохи з собою прихоплю. Так... Хліб, сало, вареники... Бо казка казкою, а хто має в торбі, той сяде на горбі. Ну, тепер пішли.

– Візьміться за руки і закрийте очі. Ени – бени – раба! Інтер... Квінтер... Жаба!

І всі троє зникли з моїх очей. Для мене це була не дивина. Це була звичайна собі казка. Я з ними не просилася, треба було доварити борщ, приглянути за котом і курми. Та й, зрештою, я й сама могла потрапити в казковий світ, якщо у мене з'явиться таке бажання. Можливо, я так і зроблю, ось тільки... На плиті докипав борщ. Треба було його заправити. І це вже була цілком житейська справа, і тут потрібен був хист кулінарки.

А що ж там наші подорожні? Тут усе було зовсім просто, як у казці. Як тільки вони закрили очі, то відразу опинилися в казковому світі, в темному лісі, на галявині, де росла, а правильніше б сказати, вмирала Квітка-Семицвітка. І Улянка, і її мама так і кинулись до неї.

– Бідолашна! Вона зовсім гине, – жахнулася Улянка.

– Я ж вам казав, – озвався чарівник.

– Давай скоріше води. Ми її піділлємо. Бачиш, зовсім земля суха. Чарівники! Та я б тих чарівників!..

– Тихо, мамо, не сердись. Ти ж не вдома.

Мама ще хотіла сказати щось дошкульне про чарівників, як почувся свист, наче від величезних орлиних крил. Просто на них мчала величезна хмара куряви.

– Баба Яга летить, – пояснив чарівник.

І на галявину опустилася звичайнісінька Баба Яга.

– Фу! Фу! Людським духом пахне. Ви чого сюди прийшли? Га? Що ви тут забули?

Улянчина мама спокійно роздивлялася те казкове диво – Бабу Ягу.

– Ну... чого на мене видивилася? Баби Яги не бачила чи що?

– Чого ти так багато галасуєш? – спитала Улянчина мама. – І пилюку таку підняла, що дихати нічим.

Баба Яга голосно чхнула.

– Мені й самій та пилюка жити не дає. Налітаєшся цілий день, а потім усю ніч пчихаєш. Та хіба ж я винна, що відьма Химера, котра колись Химкою називалася, всі дощі поховала? Зовсім розперезалася баба! Ніякої управи на неї нема. Подумаєш, Чахликова сестра! Велике цабе!

– А вона що, і справді сестра Чахлика Невмирущого? – здивувалася Улянчина мама, котра взагалі не вірила ні в Бабу Ягу, ні в якогось там Чахлика, а тим паче в його сестру.

– Ріднісінька сестра! Можете мені повірити. Я все знаю достеменно.

– Послухай, Бабо Яго, – сказала Улянчина мама, – ти тут трохи відпочинь, а ми попрацюємо. А потім пополуднуємо і поговоримо. Добре? А то нам, розумієш, ніколи.

І Улянчина мама разом зі своєю донечкою стали копати досить велику грядку, потім – другу, а далі – третю. Земля тут була тверда, вона ще ніколи не знала лопати, та дівчинка з мамою розбивали груддя, розпушували землю.

– Казна-що, – не витримала Улянчина мама, – не земля, а гаряча пилюка! Як в неї квітку пересаджувати? Давай, дочко, добриво. Так... А тепер зволожуй землю водою. Та не дуже, воду економити треба, щоб було чим Семицвітку потім підлити.

Так... Тепер давай потихеньку викопувати квітку і розсаджувати. Ось так, моя хороша. Тепер ми тебе піділлємо. Бачиш, тобі й легше. Ну, от і все. Тепер і відпочити можна.

І Улянчина мати витерла піт з чола. Улянка ж невідривно дивилася на Семицвітку, що оживала і розправляла свої пелюстки. Баба Яга дивилася на все це, і їй ніяк не вдавалося скорчити сердиту чи страшну гримасу. Потім вона запитала:

– А чому ви мене не боїтеся? Ну ти, – кивнула на Улянчину маму, – це зрозуміло. Але й мала не боїться.

– А чого тебе боятися? Жінка – як жінка. Знаєш, голубонько, я також у своєму світі іноді буваю Бабою Ягою. Ще й якою! От спитай хоча б у того клоуна.

– Це він клоун? Ха-ха-ха!

Баба Яга довго і нестримно сміялася. А після того вже й не пробувала напускати на себе роль страховиська.

– Послухай, Бабо Яго, скажи найперше нам, як тебе звати. Якось не випадає називати тебе пані Яга. Або ще як там. Ти ж, певно, також мала колись людське ім'я.

– Я – Баба Яга, – і все тут.

– А мама колись у тебе була? Як вона тебе називала? Невже ти забула?

І тут сталося несподіване. Баба Яга як заплаче, як зареве страшним голосом, наче хтось заграв на велетенській трубі:

– Угу-гу-у! Угу-гу-у! Нащо ви мені про мою маму нагадали? Настя я! Настя! Угу-гу-у! Вкрав мене колись Чахлик у моєї матері, зробив з мене потвору та й змусив мене бути бабою Ягою. А Химера вчила мене всім премудростям. Та не все мені розказувала: боялася, аби я її не перевершила. Як мені все це набридло! Ви й уявити собі не можете. – Сльози стікали брудними патьоками, змиваючи з її лиця пилюку.

– Цить, Насте, цить. Не плач, – заспокоювала її Улянчина мама. – Ти краще сідай з нами полуднувати. Ви тут у своєму казковому світі, певно, якими-небудь сурогатами харчуєтеся. А у нас усе справжнє, домашнє. Я тут дещо з собою прихопила.

Улянчина мама підійшла до широкого пенька, застелила його скатертиною, виклала хліб, сало, дві головки часнику і вареники.

– А ти, клоуне, чого стоїш, як вкопаний? У нас там ще є вода, так ти нам чайку начаклуй. У мене все з собою, бо я так і думала, що у вас тут самі тільки лежибоки. Сідай, Насте. І ти, клоуне, сідай.

Баба Яга і хотіла сісти, але було видно, що її щось-таки стримує.

– Ти чого, Насте? Сідай. Тут усе без чарів, справжнє. Такі вареники ти хіба що у своєї мами їла.

Баба Яга знову хотіла заплакати, але стрималася. Було видно, що їй дуже хочеться приєднатися до гурту.

– А як Чахлик надійде? – злякано сказала Баба Яга.

– А хто такий Чахлик? А-а! Той... А ми скажемо йому, що також казки читаємо і що тепер уже і діти знають, де захована його душа, так що нехай не дуже приндиться.

Баба Яга приєдналася до товариства. Всі смакували салом, варениками, смачним домашнім хлібом.

– Дивлюсь я на тебе, Насте, і думаю, яка б ти була, якби зняти з тебе весь той твій комуфляж. Ти не проти?

– Та я... не знаю.

– Перестань. Самій же напевно цікаво. Ану, клоуне, почаклуй трохи над Настею. Надай її обличчю людського виразу. Одяг їй придумай. Років трохи скинь. Ну, не дуже, а так десь до моїх літ дорівняй. Отак. Молодець. Тепер і я бачу, що ти – чарівник. Зуба того прибери. Тепер ніс, ніс... О! Тепер ще зачіску... Тепер зовсім інша річ. Улянко, подай-но дзеркальце. Там у мене пошукай! Тепер, Насте, подивись на себе. Нічого молодичка. Правда? Ну, посміхнись, посміхнись! І брови не насуплюй. Отак. Хоч до фотографії. А внизу підпис: "Ця жінка шукає роботу!' І думаєш, не знайшла б? Слухай, Насте, ти ж кажеш, що тобі набридло тут ягичити. І справді, ніхто тебе не любить, усі бояться, дітей тобою лякають. Невже це так цікаво?

– Угу-гу-у! – завела своє Баба Яга, котра вже зовсім на неї не скидалася.

– А Чахлик?

– А що тобі Чахлик? Знаєш що, давай ми тебе заберемо до себе. Влаштуємо тебе на роботу. Ну, скажімо, нянею в дитячому садочку. Будеш дітям казки розказувати.

– Ні, не вийде. Я дітей тільки лякати вмію.

– Ну, нічого. Ми щось тобі придумаємо. Послухай, Насте, а як можна на ту Химеру вплинути, щоб дощ повернула?

– Як! Як! Козака треба, того що з золотою шаблею і срібним поясом.

– А де ж взяти того козака?

– Він є. Але спить. Його збудити треба.

– Збудити? То збуди його.

– Ха-ха-ха! Ні, я не можу його збудити. У нього не звичайний сон. Його зачарувала зла Химера, бо тільки він може її перемогти.

– А хто ж тоді може розбудити того козака?

– А ось вона, – кивнула на Улянку. – Це має бути чиста душа. Вона має підійти до нього, взяти його за мізинець і сказати: "Вставай, козаче, час твій настав. Треба зло на землі корчувати, добром землю засівати".

Мати до Улянки:

– Запам'ятай ті слова. Тільки ж гляди, не забудь.

Улянка повторює кілька разів пошепки, як заданий урок.

– Тільки того козака сама Химера охороняє, нікого до нього не підпускає. От у чім біда.

– А як же все-таки дістатися до того козака? Ти, клоуне, чого мовчиш? Та що ви тут усі зачаровані чи що?

– Частково, пані, частково. Химера з нас усі сили, всю нашу енергетику висмоктує. Тим і живе. А ми стали зовсім безсилі.

– Тоді чекайте, доки вона з вас собі перукарів поробить чи ще там кого. Давай, Насте, думати.

– Той замок обріс тернами та непрохідними хащами.

– Це не біда, продеремося.

– Замок оточений потрійною стіною.

– Це вже гірше.

– Мамо, ми ж все-таки маємо чарівника.

– Облиште того клоуна.

– Пані, ну хоч трошки повірте в мене. Тоді й сил моїх побільшає.

– Та як же в тебе повірити, коли ти ще нічим не довів, що ти – чарівник?

– Мамо, а морозиво, – нагадала матері Улянка.

– Так, мушу визнати, морозиво було смачне. Я й досі дивуюся, як це тобі вдалося. Ну, добре. Розказуй, Насте, далі.

– А далі що?.. На високій замковій вежі орел сидить. Гострий зір має, далеко здобич бачить. І як тільки хтось до замку наближається, орел відразу злітає і розриває зухвальця на шматки. Навіть Чахлик без попередження не ходить у гості до своєї любої сестрички.

– Нічого собі птах!

– Перші ворота, зовнішні, стереже триголовий змій. Його три голови ніколи всі разом не сплять: одна неодмінно чатує. Наступні ворота стережуть два кровожерні леви. А треті ворота стереже сама Химера. Так що... даремна справа. Марна надія.

– А ти, Насте?

– Що ти! Що ти! Я собі звичайна рядова Баба Яга. Що я можу? Налякати там кого, зілля яке зварити, ну ще почаклувати трохи. Так й усе. Даремна ваша затія, скажу я вам.

– А у нас, Насте, знаєш, як кажуть? Вовка боятися – в ліс не йти.

– От хіба що... Є один день у році, коли Химера запрягає у свою бричку двох кровожерних левів та й їде до Чахлика в гості. Отоді двоє внутрішніх воріт ніхто не стереже. Це буває на день народження Чахлика.

– А коли ж той гаспидський Чахлик народився?

– Чекайте... либонь, десь незабаром має бути його день народження.

– Ми ж не можемо чекати. Ніяк не можемо.

– Іншого виходу нема!

– Слухай, Насте, ти мені набридла! Нема виходу! Даремна справа! Хоч би щось розумне порадила. І отой стоїть, як бовдур. Якісь ви тут...

– Ти не сварися. Отут неподалік на дикій скелі є орлине гніздо. Там живе орлиця з орлятами. Це дружина і діти того орла, що замок стереже. Раз у рік Химера відпускає орла до дітей та дружини і тоді ж наказує триголовому змієві, щоб усі три його голови на чатах були, щоб ні одна не те, що не спала, а щоб навіть не задрімала. То може... може, якось викрасти його орля. Як орел тільки захоче на здобич кинутися, а ми йому орля. Може, хоч це нас врятує.

– Ну, от бачиш. Це вже хоч щось, хоч якась рада. Правда, це з серії пригод Баби Яги. Ну-ну, не ображайся.

– Орлиця, звичайно, стереже своє гніздо, але вона мусить вилітати на полювання. Тоді...

– Тоді вперед! – взяла на себе роль командира Улянчина мама.

– Показуй, Насте, дорогу!

– Отак зараз і підемо?

– Отак зараз. Ніколи чекати. Ви й так уже дочекалися. Скоро вас ота ваша Химера заставить своїм левам хвости крутити.

Продираючись крізь хащі, всі гуртом рушили до дикої скелі. Орлиця не чекала лиха, то й не дуже пильно чатувала. Всі заховалися під дикою скелею і причаїлися. Їм конче хотілося послухатися, про що говорить орлиця зі своїми дітьми.

– Мамо, ми пити хочемо, – попросили діти.

– Нема води, любі мої. Я вже й далеко літати пробувала, та даремно: ніде нема. Ні крапельки. Сьогодні я ще далі полечу, то, може, поталанить хоч трішки вам принести.

– Мамо, я вже більше не можу. Я вмираю від спраги.

– Улянко, – пошепки спитала мати. – У нас там ще щось лишилося?

– У нас є ще ціла дволітрова пляшка.

– Ви собі, як хочете, а я ризикну, – рішуче сказала Улянчина мати і вийшовши вперед, голосно гукнула: – Орлице, я напою твоїх дітей. Тільки скажи, що не причиниш лиха ні мені, ні моїм друзям.

– Хто ти? Може, ти прийшла причинити лихо моїм дітям? То я тебе зараз...

– Як хочеш. Але тоді твої діти помруть від спраги.

– Що ж мені робити? Чоловік наказав, щоб я і близько до гнізда нікого не підпускала.

– Не бійся мене. Я людська жінка. Я не причиню тобі зла. У мене й у самої донька є. Улянко, вийди, не бійся.

Зі схованки вийшла Улянка з пластиковою пляшкою води.

– Вода! Я бачу, що це вода! Дай мені – і я зроблю для тебе, що зможу. Мені б лишень дітей напоїти. Але спершу спробуй сама, щоб я бачила.

Улянчина мати трішки відпила з пляшки. Потім простягла її Улянці.

– Пий, бо більше не буде.

– Досить, досить! А то моїм дітям нічого не залишиться, – злякано заклекотіла орлиця.

Жадібно пили малі орлята. Жаль було на них дивитися. А коли всі вже вгамували спрагу, орлиця й запитала:

– Як я маю вам віддячити за те, що порятували ви моїх дітей?

– Та от... виходить, що справа у нас з тобою спільна. Якщо ти нам не допоможеш, то твої діти рано чи пізно помруть від спраги. Більше їх ніщо не врятує. Ми прийшли сюди з людського світу, щоб порятувати Квітку-Семицвітку, а виходить, що рятувати треба вас усіх. Допоможи нам подолати злу Химеру. Тим ти врятуєш і своїх дітей.

– А що я можу?

– Ходімо з нами. Ти все розкажеш своєму чоловікові, коли він вилетить нам назустріч, щоб нас розірвати. Ти ж не хочеш лиха своїм дітям. Ти ж мати, хоч і орлиця.

– Добре, я полечу з вами. Але мій чоловік вірно служить клятій Химері. Він у люті своїй може і мене не пожаліти.

– Думай тоді сама. А ми однак підемо. Ти, Насте, можеш не йти, якщо не хочеш. Ти все-таки Баба Яга.

– Ні, я вже з вами. Я чомусь перестала почувати себе Бабою Ягою.

Дорога була не з легких. Колючі терни не пускали їх, гілки шмагали по обличчю. Лише орлиця летіла собі без перепон та час від часу сідала де-небудь, чекаючи, доки підійдуть наші подорожні. Позаду, як сновида, плентавсь чарівник, не беручи ніякої участі у прокладанні стежини крізь хащі. Нарешті Улянчина мама не витримала:

– Послухай, клоуне, прокинься нарешті і допоможи нам, якщо ти і справді чарівник або просто особа чоловічої статі. Ото б гарна я була, якби з тобою свою Улянку відпустила.

– Та я... спробую.

– Спробуй, спробуй, клоуне, бо я запущу в тебе якою-небудь дровенякою, щоб ти нарешті таки прокинувся. Я тобі не Химка. Я швидко приведу тебе до тями. Вже сил ніяких нема продиратися крізь ті кляті зарості. А він йде собі, як панянка!

Чарівник вийшов наперед, було видно, як йому важко, ніби доводиться переборювати якусь невидиму силу. Але він зняв руки, повів ними, щось прошепотів – і сталося диво: перед подорожніми була широка просіка, гострі терни обернулися на м'які спориші.

– Оце так, – здивувалася Улянчина мама. – Тепер і я вірю, що ти чарівник.

– Я ж казала, – зраділа Улянка.

– Від того, що ви вірите в мене, сил мені додається, а то Химера з мене всю мою силу забрала.

Раптом всі почули клекіт орлиці. Вона їх застерігала. Та всі вже й самі побачили: прямісінько до них летів орел. Його могутні велетенські крила закрили півнеба, наче якась дивовижна хмара, що мчала на них грізно і невідворотно. Тут би їм і кінець. Але орлиця сміливо полетіла назустріч своєму чоловікові.

– Що я бачу! Дружино моя, чи ти не боїшся мого гніву, що порушила мою заборону і з'явилася тут? Та ще й оцих подорожніх привела! Хіба не справа твоя стерегти наше гніздо і оберігати від лиха наших дітей? Хіба ти не знаєш, що чекає на тих, хто порушує цю межу?

– Знаю, чоловіче. Але мені вже однаково. І гніву твого я не боюся. І навіть злої твоєї хазяйки.

Орел застережно махнув крилом.

– Наші діти вмирають від спраги. Ці люди напоїли їх водою. Якщо ти любиш наших дітей, то не скривдиш цих подорожніх, а чим зможеш, допоможеш їм. А якщо ні, то й я загину з ними, бо не хочу бачити, як умиратимуть від спраги наші діти. Оберігати наше гніздо і дбати про наших дітей маю не тільки я, мій орле. А ти служиш злій Химері і не бачиш, що діється довкола.

– Чого хочуть ці люди?

– Вони хочуть боротися з Химерою.

– Вони! Оці!..

Орел заклекотав. Це був його сміх.

– Химера непереможна, – сказав він.

– Це вона тобі сказала? А ти й повірив!

– Незабаром вона стане королевою казкового світу. І тоді ...

– Тоді наших дітей вже не буде.

Тут уперед ступила Улянчина мама.

– Послухай, орле. Я – жінка з людського світу. В нашому світі найвідважніших козаків називають орлами, а ти... А ти служиш злу.

– Та чи знаєш ти, людська жінко, що моя господиня обіцяла перекинути мене на ворона, якщо я піду проти неї? А це для мене найгірша кара.

– А яка користь буде з того, коли ти ширятимеш орлом у піднебессі, коли весь ваш казковий світ загине? А ті, хто залишиться, будуть слугувати злу! Аби залишитися орлом, ти готовий принести в жертву своїх дітей і все живе в казковому світі. Тільки запам'ятай: нікому буде милуватися твоїм гордим орлиним летом, розмахом твоїх дужих крил. А одного прекрасного ранку твоя господиня засмажить тебе собі на сніданок.

Задумався орел. Довго і тяжко думав він. А потім сказав:

– То чого ви хочете?

– Проникнути в замок і збудити козака.

– Це нелегко.

– Авжеж. Допоможи нам. Подумай про своїх дітей, якщо не жаль тобі всіх мешканців казкового світу.

– Добре. Тільки, – до чарівника, – зарівняй поки що дорогу, по котрій ви сюди прийшли. Нехай покриється вона тернами і заростями. Як було. А самі поховайтеся. Я мушу летіти, щоб Химера не похопилася, що мене так довго нема. Зараз вона виїде на своїй бричці, запряженій левами. Сьогодні у Чахлика день народження. Як тільки вона поїде, я до вас знову прилечу. Не бійтеся мене. А ти, дружино, лети до дітей. Я зроблю, що зможу.

Миттю зникла широка просіка зі споришами, по котрій сюди прийшли наші мандрівники. Тітка Настя відвела їх у безпечну схованку у глухих заростях. Тепер вона вже зовсім не скидалася на Бабу Ягу, а була просто собі тіткою Настею. Сиділи тихо і дивилися у продерту оглядову шпарку, але майже нічого не бачили.

Раптом чорна хмара закурилася, заклубочилася по самій землі.

– Їде, – шепнула тітка Настя – колишня Баба Яга. – Чуєте, як рикають її кровожадні леви?

Усі затаїлися і завмерли.

Випровадивши наших мандрівників, ми з Улянчиним котом Мурком залишилися удвох. Я все-таки була казкарка, тому ми з Мурчиком частенько собі розмовляли, і дива тут ніякого не було. Але про те не здогадувались ні Улянчина мама, ні навіть Улянка. Я мерщій кинулася до телевізора.

– Зараз, котику, ми з тобою мультик будемо дивитися. Одну хвилинку. Я зараз налаштую телевізор на казкову хвилю. О, дивися. Ти бачиш наших?

– Няв! Бачу! Нічого собі мультик! Моє котяче серце зараз розірветься, коли я побачу, що з ними щось трапиться. Мур!

– Ти не хвилюйся так. З ними нічого лихого не повинно трапитися. А втім, хто зна...

– Шкода, що я не пішов з ними.

– Це небезпечно.

– То й що! Ми, коти, відважні! Мур!

– Дивися, дивися, котику! Орел повертається. О, бачиш, усі виходять зі своєї схованки. Дивися, на Улянці від сукні саме гноття залишилося. А руки і ноги всі в подряпинах.

– Няв! Їй, напевно, боляче.

– Напевно.

– Послухай, ти все-таки казкарка. А нам не можна якось до них?

– Можна, але не треба. Вони й самі впораються. Якщо будемо потрібні й ми, то якраз встигнемо. Краще давай дивитися і слухати.

І я підсилила звук.

– Поїхала, – заклекотів орел. – Тепер не можна гаяти часу. Ворота стереже лише триголовий змій. Хтось із вас уміє співати колискову? Тільки гарно, ніжно, як співають у вас у людському світі. Я колись чув. І досі пам'ятаю.

– Я вмію, – якось по-школярськи сказала Улянчина мама.

– Тоді замаскуйтеся поблизу і співайте. Таке страховисько, а любить гарний спів. А ти, Бабо Яго ...

– Я не Баба Яга, я – Настя.

– Зараз це не має значення. Ти прослідкуєш, щоб заснули всі три його голови. Тоді ти, – це вже до чарівника, – приспиш його остаточно. Щоб надовго. Зрозумів? Стане у тебе хисту?

– Стане, – тихо сказав чарівник.

– Тільки після того ви пройдете в замок. Але часу гаяти не можемо. Ми мусимо встигнути. Ти, дівчинко, сідай на мене і нічого не бійся. Тільки прив'яжися пояском і не дивися вниз, щоб голова не запаморочилася. Я понесу тебе до того козака, що спить у замку, бо тільки ти можеш його розбудити.

– Чекайте, – бліда від переживань Улянчина мама поправила доньці волосся і сказала до чарівника: – Не може ж дівчинка і справді з'явитися перед козаком у такому жалюгідному вигляді. Допоможи нам, клоуне. Придумай для неї якийсь пристойний одяг.

– Тільки скоріше, – квапив орел.

– Завжди ви, жінки, щось зайве вигадуєте. Ніби все це має якесь значення! Аби тільки час згаяти.

– Та я миттю, – сказав чарівник. І справді, через коротку мить перед ними стояла справжнісінька красуня, чимось подібна до Попелюшки на балу.

– Тепер можна, – сказала Улянчина мама і ще більше зблідла. Воно й не дивно. Посилала доньку не на гулі. – Слова не забула?

– Не забула.

Дівчинка сіла на орла, прив'язалася пояском і запевнила маму, що вона нізащо не дивитиметься вниз. Орел піднявся високо-високо і полетів до замку. Коли перелітав через стіну, триголовий змій спитав:

– А що це ти, орле, несеш на спині?

– А тобі яке діло, жалюгідний шкіряний мішку? Здобич несу. Собі на сніданок.

– А-а! Про здобич хазяйка нічого не говорила. А ображати мене не треба. Я знаю, що ти більш наближений до нашої хазяйки, але й я чогось-таки вартий.

– Цить мені, а то я, здається, поснідаю всіма твоїми головами.

– Та я що? Та я нічого. Смачного тобі.

Неподалік почулася тиха пісня. Це, заховавшись у кущах, співала Улянчина мама:

Ой, ходить сон
коло вікон,
а дрімота
коло плота.

– Ото вже хтось гарно співає, – сказав змій, позіхаючи, – чи то пташка яка так співає, аж словами промовляє. Не чув щось її раніше. А гарно ж як... Аж на сон хилить. Але не можна. Хазяйка наказала не спати жодній голові. Чатувати треба. Хоча, – змій знову позіхнув на всі три свої пащі. – Хоча хто сюди прийде?

А пісня заколисувала та й заколисувала:

Ой, люлі, люлі!
Та й виростуть дулі.
Усім дітям по одній,
а Марусі...

– Ох, доля моя тяжка! Стережи не знати кого!.. А-а, я думаю, що одній голові можна й трохи поспати. Нічого не трапиться.

І одна голова закрила очі. А пісня линула та й линула:

Ой, люлі, люлі,
дитиночко маленька.
Тихо колише
колисонька новенька.
І вервечки не риплять,
і сусіди не кричать,
щоб дитинку не збудить,
бо дитинка наша спить.

Ось і друга голова непомітно закрила очі. А третя голова обурилася:

– Ага, вони собі сплять, як принцеси, а ти стережи! Е, ні, голубоньки! Я також спати хочу.

І третя голова закрила очі. Тітка Настя ще трохи почекала, а потім тихенько пройшлася перед самим змієм. Той не ворухнувся.

– Спить, – тихо сказала тітка Настя. І тоді з хащів вийшов чарівник. Він підійшов до самого змія, звів над ними руки і тихо сказав:

– Я на тебе ворожу.
Спи, допоки не збуджу.
Ени – бени – раба!
Інтер... Квінтер... Жаба!

– Усе, – сказав чарівник своїм супутницям. – Тепер він довго спатиме. Можна спокійно зайти в замок.

А тим часом Улянка опинилася перед козаком. Він міцно спав, підперезаний своїм срібним поясом, не випускаючи з рук золотої шаблі, і скидався на неживого. Улянці стало лячно.

– А що, коли він неживий? – жахнулася дівчинка. – Але не можна гаяти часу. Треба взяти його за мізинець і сказати... А що сказати? Забула?.. Забула! І тепер загине Семицвітка, а може, й весь казковий світ! Згадати! Негайно! – Хвилька напруги. Улянці здавалося, що і її зараз здолає якийсь тяжкий сон. – Не можна. Не можна. Як це було? Довкола був ліс. Тітка Настя сказала...

І в Улянчиній пам'яті стали зринати слова... Вона взяла козака за мізинець і сказала:

– Вставай, козаче. Час твій настав. Треба зло на землі корчувати, добром землю засівати.

Козак не поворухнувся.

– А може, тітка Настя не ті слова мені сказала? Вона ж усе-таки Баба Яга... Ні, треба ще спробувати.

Тричі промовляла Улянка заповітні слова, а козак лежав непорушно, як неживий. Тоді дівчинка голосно заплакала і сказала:

– Вставай, козаче, бо загине Квітка-Семицвітка і весь казковий світ. Вставай, бо зло запанує на світі.

І сталося диво: козак поворухнувся і розплющив очі.

– Де це я?

– У замку лютої Химери. Вставай, бо вона може з хвилини на хвилину повернутися.

– Це ти мене збудила?

– Так, я.

– Який тяжкий був мій сон. Я ніяк не міг прокинутися. Раптом чую – хтось плаче. Мені здалося, що це моя сестра. Хто ти?

– Я – Улянка. Я з людського світу. Я прийшла порятувати Квітку-Семицвітку і все живе. Зла відьма заховала кудись дощ, і все живе без води гине. Я прийшла, щоб збудити тебе.

Козак уже стояв, міцний і дужий, зі своєю шаблею в руці.

– Дякую тобі, красуне. Коли ти виростеш, я неодмінно приїду до тебе на баскому коні, щоб посватати тебе.

Улянка зашарілася.

– Я ще вчуся в школі.

– Це нічого. Ти вчися. Вчися і рости. А я почекаю, доки ти виростеш. Час спливає швидко.

– Але зараз треба...

– Знаю, знаю. Зараз треба передусім знайти, куди та клята відьма заховала дощ.

Тут до замку ввійшла Улянчина мама, тітка Настя і чарівник. Козак підняв було шаблю, але тут-таки опустив її.

– Це все друзі. І навіть Баба Яга, тобто тітка Настя, – сказала Улянка, зашарівшись. – А оце моя мама.

– Давайте шукати дощ.

Усі розбрелися по замку. Відчиняли всі двері, заглядали в усі віконця, але дощу ніде не було. Аж раптом за одними залізними дверима вони почули шум дощу і гуркіт грому.

– Тут, – сказав козак. Він спробував відчинити двері, але вони не піддавалися. Що не робили, як не мудрували, двері не відчинялися. А за дверима шумів животворний дощ – порятунок для всього казкового світу. Улянчина мати накинулась на чарівника:

– А ти, бовдуре, чого стоїш? Роби щось.

– Пані, прошу мене не ображати. Я нічого не можу зробити. Окрім замка, двері тримає якесь Химерине слово. Я перед ним безсилий.

– Теж мені чарівники! І хто вас тільки у казки пустив?

Від свого безсилля всі безпорадно стояли перед залізними дверима, а за тими дверима шумів дощ і погримував грім. Козак розмахнувся і від злості чи у відчаї з усієї сили вдарив по дверях своєю золотою шаблею. І тут сталося диво. Ніхто й не підозрював, що така велика сила криється в тій незвичайній шаблі. Двері розчинилися – і звідти вирвався дощ, замок потряс переможний гуркіт грому. Всі засміялися, заплескали в долоні. Улянка стрибала під дощем і танцювала якийсь небачений досі танець.

– Стійте, – зупинила всіх тітка Настя. – Зараз повернеться Химера. Вона побачить дощ і...

– Відійдіть усі. Ховайтеся в безпечне місце. Я сам з нею розмовлятиму. Мені вона зла не зробить.

І тут у замок влетіла розпатлана і промокла Химера.

– А-а! Ось ви де! Без мене господарюєте? Я вам зараз...

Але їй назустріч ступив козак і підняв свою золоту шаблю.

– Пора, котику, – сказала я Муркові. – Тепер там може знадобитися твоя допомога. Іди швидше до мене на руки.

Я взяла на руки Мурка і сказала:

– Ени – бени – раба! Інтер... Квінтер... Жаба!

Мить – і ми вже стояли в Химериному замку обіч козака. Та на нас ніхто не звернув уваги. Нас просто не зауважили.

– Не вбивай мене, козаче, – попросила відьма. – Я стану доброю.

– Колись ти мені вже це обіцяла. Я повірив тобі. Я пожалів тебе. І що з того вийшло? Ні, ти мусиш загинути, бо ти – зло.

Але перш, ніж козак замахнувся своєю шаблею, Химера перекинулася на високий водяний стовп. Та це не спинило козака. Він почав той стовп рубати своєю шаблею. І вже не вода бризкала в усі боки, а чорна відьмина кров. Тоді Химера перекинулася на змію. Змія звивалася і намагалася вкусити козака. Він наступив на неї чоботом і вже замахнувся своєю золотою шаблею, щоб розтяти змію навпіл, як раптом вона перекинулася на...

– Мурчику, уважно, – встигла шепнути я котові.

А в цей час зла Химера перекинулася на мишу і вже збиралася прошмигнути в якусь шпарку. Та Мурко не дрімав. Його завжди Улянчина мама хвалила за спритність. Він тут-таки впіймав мишу і з'їв. Усі спершу засміялися, зраділи з такої перемоги, а потім запереживали: чи не стане котові зле від такої неїстівної миші? Але котик почувався добре. Всі хвалили його, кожен намагався його погладити. Він всім милостиво дозволяв себе пестити, лише від Баби Яги, тобто від тітки Насті, тримався осторонь.

– Угу-гу-у, – вже захотіла заплакати Баба Яга, але до замку почали сходитися казкові жителі. У казковому світі, як і в нашому, новини поширюються дуже швидко. Сюди зійшлися всі, про кого хоч коли-небудь писалися казки. Були тут і персонажі з моїх казок. Вони віталися зі мною, як з давньою знайомою. Для Улянчиної мами це було справжнє відкриття. Весь казковий світ тішився з нашої перемоги. Попелюшка подарувала Улянці свої кришталеві черевички. Улянчиній мамі дістався горщик, який з нічого міг варити всілякі смачні страви: що йому звелиш, те й зварить.

– Е-е, – засміялася Улянчина мама. – Так я і зовсім розледачіти можу. Шкідливий горщик, якщо чесно сказати. Ну... та нехай буде. На випадок, коли мені буде дуже ніколи.

Тут найголовніший чарівник казкового світу підійшов до Улянки і подарував їй Квітку-Семицвітку:

– Тримай. Ти її заслужила.

– Ой, – Улянка жалібно, – нехай би росла.

– Ви її врятували. І тепер їх у нас знову багато. Нехай твої всі бажання збуваються. На місці зірваної пелюстки виростатиме нова. Так що Семицвітка буде у тебе завжди.

Я також не залишилася без подарунка. Мені подарували чарівну сопілочку, яка розганяла смуток і втому, вміла зцілювати недужих. Про таку сопілочку я писала колись в одній із своїх казок. Кіт у чоботях урочисто подарував Муркові свої чоботи.

– А ти ж як? – захвилювався Мурчик.

– А я собі у нашого шевця нові замовлю.

– Знаєте що, – сказала Улянчина мама. – Ходімте всі до нас. Правда, мій борщ вже, напевно, скис.

– Не скис. Я його в холодильник поставила.

– Тим паче. Та й ще щось знайдеться: хата – не пустка.

Та у кожного були свої справи. Та й не могли ж вони і справді отак усі гуртом залишити казковий світ. А казки? Як вони будуть без них?

– Ми провідуватимемо вас почергово. Ви ж тепер вірите в казки?

– Звичайно. І не сваритиму більше Улянку, що вона так надмірно захоплюється казками. А ти, Насте? Ти йдеш з нами? Ну подивися на себе. Яка з тебе Баба Яга? Ходімо. Працюватимеш у нас чи санітаркою в лікарні, чи... продаватимеш морозиво. Це в тебе вийде. А іноді ти ходитимеш у гості в світ казки.

Тітка Настя погодилася. Вона була дуже схвильована.

– А як же ми без Баби Яги? – запитав хтось. – У казках мусить бути Баба Яга. І діти вже до того звикли.

– Ну... не знаю. Доведеться вам нову Баба Ягу шукати, – сказала Улянчина мама. – Але, будь ласка, нехай вона буде трішечки добріша.

– Це я, по-твоєму, була зла? – образилася тітка Настя.

– Ну-ну, не ображайся, а поки що... – І Улянчина мама глянула на чарівника: – Чи не можна трохи морозива? А за бовдура ти мені пробач.

– Я з радістю. Тепер я – могутній чарівник. Мої сили знову до мене повернулися.

Поласувавши морозивом, стали прощатися. Ми мали поверталися додому. Чарівник повинен був нас провести, аби з нами дорогою нічого не трапилося, аби нас, скажімо, не захопили які-небудь пірати. Перед тим, як остаточно попрощатися, всі захотіли глянути на Квітку-Семицвітку. І як же зраділи, коли побачили, що ці дивовижні квіти цвіли собі і аж промінилися світлом добра.

– Тепер усе. Повертаємося.

– Чекай мене, красуне, – сказав козак Улянці. – Я неодмінно приїду до тебе. На баскому коні приїду.

Ми поверталися додому. Улянка тримала на руках свого Мурчика в чоботях.

КОТИЛАСЯ ТОРБА

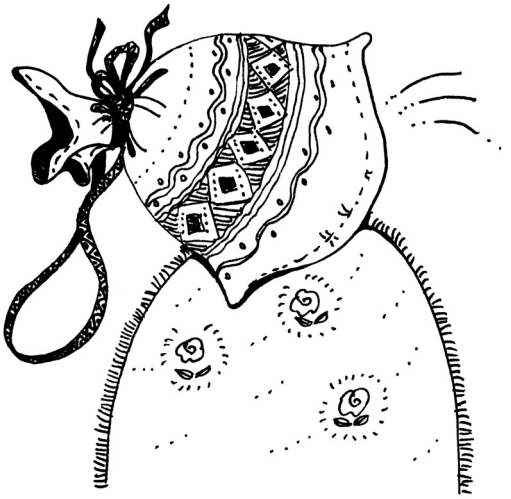

Приказка

Кортилася торба
з високого горба.
У торбі – паляниця,
комусь знадобиться.
Хто її відкусить,
казати казку мусить.
Паляниця смачна,
казочка смішна
і зовсім не страшна.
Шматочок паляниці
дам знайомій киці.
Охочих нема –
то решту з'їм сама.
Як паляницю з'їм,
то й казку розповім.
А може, й не одну,
а може, і не дві ...
А скільки набереться
в глибинах мого серця
і в мене в голові.
Мені казати,
а вам слухати.
Нікому не заважати,
нікого не зачіпати,
потилицю не чухати.
Набридне – засинайте,
цікаво – дочитайте.
Як не вмієте читати,
попросіть сестру чи брата,
або маму, або тата.
Книжку розкриваю,
казку починаю.

Про бідну вдову та її синів

Із-за гори ворон кряче.
Чого бідна вдова плаче?
– Як же ж мені не плакати?
Нічим діток годувати.
Усі гори зеленіють,
де багаті жито сіють.
Тілька одна гора чорна,
де сіяла бідна вдова...

Отак і жила бідна вдова Явдоха Перебийносиха, як у тій пісні співається. І це вже зовсім не з казки, а з життя. Отак і жила вдова Явдошка з трьома синами в селі Сухоріччя, що недалеко від Дніпрових заплавів. Не тепер це було, а ще в ті часи, коли козацтво край свій боронило та на шаблях своїх волю виколисувало. Чи важко Явдошці жилося? Та ви ж чули: як у тій пісні про бідну вдову, що її і досі кобзарі співають. І про Явдошку вже давно забули, і про синів її, а пісня жива і ще довго житиме на струнах кобзарів.

Дивувалося сонце:

– Чи ця жінка спить колись? Заходжу – вона ще на ногах, сходжу – вона вже на ногах. Наче й не лягала зовсім. А хіба влежиш, коли все на твоїх руках? І поле, і вся господарка, і діти...

А коли хлопці підросли, стала і їх до роботи привчати. Той корову пасе, той за плугом ходить, а найстраший вже й за косу береться. Тішиться мати:

– От я вже й свого косаря дочекалася. Ще трошки підростуть мої діти – і кину я бідою об землю. А там і невістки звеселять мою хату, внуки знайдуться...

Отак мріяла собі вдова та ростила своїх синів-соколів. А хлопці росли навдивовижу: і гарні, і розумні, і до роботи беручкі, і знають, кому яке слово до ладу сказати. А вже як про козаків що почують, то очі в них так і заблищать.

– Усі в батька, – зітхала Явдошка, згадуючи свого відважного чоловіка, що склав голову під Батогом.

Дивувалася люди:

– От Бог дав талан Явдошці. Таких синів викохала.

А Явдошка й сама крадькома хрестилася та Богу дякувала.

Виросли сини. Пора б і женити. Явдошка вже потай і невісток собі приглядала. А хлопці – ні та й ні:

– На Січ підемо, матінко, благословіть.

Тут Явдошка вдарилася об поли руками:

– Та невже ж таки всі три? Нехай би хоч найменшенький зостався. Він, либонь, більше до пера схильний, ніж до шаблі.

– Що Ви, мамо, – обізвався молодший син. – Хіба я з лопуцька? Як би це я та вдома сидів, коли мої брати ворогів битимуть? Не гоже, матінко. Хіба ж Ви так мене вчили?

І справді, не так вчила їх мати, щоб за чиїсь плечі ховатися. Та й про батька їхнього відчайдуха, а свого чоловіка, не раз їм розповідала.

– Ой, діти, діти! Сини мої! – зітхнула, заплакала та й благословила своїх соколів, щоб мандрували вони на Січ та були там добрими козаками. Наказувала їм, щоб старших шанували, небезпеки обминали та про свою матір не забували.

Минув рік, минув і другий. Нема звістки про Вдовиченків.

– Де ж там мої діти, мої сини? Як вони там маються? – журилася мати, – чи живі?

Але ж недарма кажуть, що добра звістка може часом десь заблудитися, а недобра таки хату не обмине. Не обминула вона і Явдощину хату: загинув її найстарший син, її Семенко. Ото вже плакала та голосила Явдоха Перебийносиха. Але ж не одна вона тоді тужила. Багато матерів плакало тоді по Україні за своїми синами. Ті їхні плачі і в пісні перейшли та лягли на струни кобзарям.

Візьми, мати, піску жменю,
посій його на каменю.
Як той пісок житом зійде,
тоді син твій з війська прийде.

А через рік знову горе: загинув і середульший син, її Петро.

– Господи, залиш мені хоч найменшого сина Івана, – просила бідна вдова.

Але доля її не пошкодувала. Ще через рік прийшла звістка і про смерть наймолодшого сина. Плач, не плач, а горю не зарадиш. Та й зажила Явдошка сама, як і колись. Тільки тепер надій ніяких не було та й сили вже не ті. Важко їй свою нивку обробляти, своє, хоч і маленьке, господарство доглядати.

Якось напровесні вийшла Явдошка з хати, стала та й дивиться, чи не час у поле виїжджати. Дивиться – коли парубок якийсь іде та на Явдощині ворота поглядає. Ставний та гожий. Сльози на вдовині очі навернулися – синів своїх згадала. А парубок прямісінько в її двір завернув:

– Добрий день Вам, паніматко!

– І тобі день добрий, козаче!

– А чи не Ви будете вдова Явдоха Перебийносиха?

– Та ж я і буду.

Сама спокійна, бо ж лихих звісток вже не боялася: нема її синів.

А на добрі звістки і не сподівалася. А парубок уклонився їй низенько та й руку поцілував:

– Мамо, я Ваш син Семен, козак Вдовиченко. Хіба не впізнали?

Видивилася Явдоха на парубка, серце її забилося, як піймана пташка.

– Ні, не впізнала... Я, козаче, либонь, тебе вперше й бачу.

– Овва, мамо! Як це Ви та сина свого не впізнали? Це ж я, Ваш Семен.

– Семенко мій смаглявий був та чорноокий, а ти он який білявенький та кароокий. Та ходімо до хати, сину, нагодую тебе, голову тобі змию та спати покладу з дороги.

А як увійшли в хату, козак і каже:

– А тепер послухайте, що буду розповідати... Коли на наше село напали татари, я ще й козаком не був. Так собі, хлоп'я. Батько мій тоді загинув, нас захищаючи. Та захищати було нікому. Нас, дітей та дівчат, пов'язали та й забрали у ясир. Аж тут як налетіли козаки! Звідки і взялися! Розбили вони татар, а нас вивільнили. Я тоді й залишився в козаках. А з тим козаком, що аркан на мені розтяв, ми стали собі побратимами. З того часу ми й не розлучалися. Пліч-о-пліч ворога били. Ото і

був Ваш син Семен. Та в однім бою таки не обминула його лиха година. Вмираючи від тяжчих ран, козак Семен Вдовиченко сказав мені, своєму побратимові:

– У селі Сухоріччя живе моя мати, Явдоха Перебийносиха. Там її всі знають. Навідай її, кланяйся їй низенько, а якщо зможеш, то стань їй за сина. Повернувся я додому. Мати з розпачу померла, за батьком моїм тужачи, сестра заміж вийшла, а я ось до Вас прибився, коли приймете. Хочу Вам за сина стати.

Заплакала тут Явдоха, поцілувала хлопця, та й стали вони жити вдвох.

Жили так десь з рік чи зо два. Аж якось у неділю Явдоха сиділа сама на призьбі. Коли дивиться, аж хлопець іде, смаглявий, під чорним вусом. Іде та ще здалеку до неї посміхається. А підійшов – то й поклонився, шапку знявши:

– Здорові були, мамо! Що? Не впізнаєте? Еге! То я, либонь, дуже змінився, коли мене й рідна мати не впізнала. А все той турок проклятий! Я – козак Вдовиченко Петро, син Ваш.

Вдарилася тут вдова об поли руками та й заплакала:

– Та я ж тебе, козаче, либонь, уперше бачу. Мій Петрусь білявенький був та очі мав сині, як цвіт льону, а ти он яким вусом чорним смієшся та очима чорними сяєш.

– Отакої! Чого б оце плакати та на очі приглядатися? Сказав же: син Ваш. То давайте скоріше якого борщу, бо з дороги такий голодний, що й вола з'їм.

Посміхнулася тут Явдоха та й повела хлопця до хати. А підкріпившись стравою та спочивши трохи, розказав хлопець Явдосі свою історію:

– А я собі сиротою ріс. Ще й до зросту не дійшов, як пов'язали мене татари та й погнали в неволю. І закинула мене лиха доля аж на турецьку галеру, де я був разом з іншими невольниками прикований ланцюгами. Так би й пропав там. Аж тут, саме під Трапезундом, раптом де не взялися запорожці. Розбили вони турка, а бідних невольників звільнили. Я й зостався в козаках. А що мені, сироті? Ні дому, ні матері. І стали ми з Петром Вашим побратимами. А коли в бою впав він від ворожої шаблі, то, вмираючи, сказав: "Нема у мене ні жінки, ні дітей, та є у мене стара мати, що десь за мною всі очі виплакала. Іди до неї та будь їй за сина". От я й прийшов, як приймете.

З того дня стали вони жити втрьох. Жили в мирі та злагоді, і серце материнське раділо:

– Добрих дітей Бог мені послав. Неначе рідні.

А якось навесні стояла мати на подвір'ї, хлопців у поле виряджала, щось їм радила, а вони до її слів уважно дослухалися. Коли дивляться, вершник скаче.

– Дивися, брате. Чи не звістка яка з Запорожжя? Чи не похід?

Другий сказав:

– Та зараз і довідаємось.

А Явдоха, почувши про похід, стояла бліда та хрестилася, аби її дітей лиха звістка обминула. Аж вершник і справді на їхнє подвір'я завернув. А під'їхавши, з коня зіскочив, привітався та й каже:

– Оце, либонь, брати мої, а це, здається, й мати. Чи не Ви будете Явдоха Перебийносиха?

– То я й буду.

– А я Вас, мамо, відразу й не впізнав. Я – син Ваш найменший, Іванко. Чи впізнаєте?

Явдоха вже й не здивувалася, лише сльозу витерла та й каже:

– Впізнаю, сину. Як би не впізнати! Хоча раніше, здається, ти трохи рудуватий був та зростом менший.

– Е, мамо, – озвався прибулець, – це я вже підріс трохи. Це ж скільки років Ви мене не бачили! А що не рудий... Коли перейдеш бойовий гарт, то поневолі змінишся. Та давайте вже снідати, що там у Вас є, бо такий голодний, що вола з'їв би.

Побратими засміялися:

– А ти, видать, лепський козак. Ще й не заробив, а вже їсти!

– Е, братове, їсти треба, доки година тиха. Бо як бува наскочить орда, то й наїстися не встигнеш, а шкода ж потім буде. Все життя потім згадуватимеш оті вареники.

Усі засміялися. Хлопці прийняли з рук прибульця коня.

– Поводіть його, – сказав прибулець, – нехай охолоне, бо я всю ніч скакав, кінь весь змилений.

– Вночі поодинці в нас небезпечно їздити. Тут ординці інколи шастають.

– Як шастають, то нехай мене бояться. Я ж таки вдома, а вони – зайди.

– Ходімо вже до хати, – кликала Явдоха, бо вже не терпілося їй почути розповідь про свого третього сина. Дала вмитися подорожньому, поставила вареників зі сметаною, а сама сіла навпроти та все дивилася, як козак вареники смакує. А як він наївся та перехрестився, з-за столу встаючи, попросила:

– А тепер розкажи, сину, яка лиха доля звела тебе з моїм Іванком.

– Е, мати, не так. Лиха доля з ворогом зводить. А побратимів сам Господь єднає. Якось в одному з боїв упав я, тяжко поранений, але ще живий. То Ваш син Іван мене виніс з-під самого носа у ворога. Стріли, кулі, ба, навіть хтось по нас з гармати пальнув, а Іван рятує мене, безсилого та безборонного. І досі не втямлю, як він мене витягнув з тієї халепи. Я ж таки хлопець статурний вдався. Це через те, що вареники люблю. А Іван і худий, і зростом нижчий, а впорався. Ще й жартував потім: "Я б тебе, харцизяко, й не рятував би, якби знав, що ти помреш. А то, думаю, потрапить у неволю до басурмана та й пропаде ні за понюшку табаки. Одужуй же тепер, халамиднику, бо назад до турків занесу". – "А дзюськи! Не дамся!" – засміявся я. І таки одужав. І стали ми собі побратимами. Багато він мені про село своє розказував. Мені навіть здалося, що я вже тут колись був, а може, й родився отут-таки у вашій хаті. А ще Іван про вашу долю журився, що самі Ви зосталися. А коли загинув він від ворожої шаблі... Ну, ну, не треба роси. Ви ж таки мати козацька. Плакати треба, коли син з лопуцька, в запічку сидить та пороху боїться. А ще, приміром, коли у басурманську неволю потрапив, хай їй грець! Так ото подумав я собі: піду та пошукаю я оте село, оту матір та буду їй за сина. Аж бачу – Ви не самотня. То чи приймете й мене до гурту? Бо я не тільки вареники їсти вмію, але й роблю за трьох.

– Залишайся, коли твоя ласка. Буду і тобі матір'ю.

От зажили тепер укупі дружньою родиною. Небавом і про весілля стали думати. Отак сиділи якось усі разом у неділю по обіді під яблунею та про щось радилися. Коли дивляться – аж орел летить, та прямісінько над їхньою хатою.

– Що за знак, братове?

– Та який там знак! От підстрелити б його. Гляньте, як низько летить.

– Не треба стріляти, – сказала мати, – м'ясо його не їстівне. Пощо даремно птаха губити? Десь і у нього діти є.

– А гарно ж як летить.

– Гордий птах.

– А великий же з біса! Он який розмах крил! Я й не бачив у наших краях такого.

– Може, з гір до нас залетів. Кажуть, у горах такі водяться. О, гляньте, гляньте! Він опускається на наше подвір'я. Що йому тут треба?

– Сидіть, діти. Не треба його полохати. Я сама...

Орел сів, крикнув щось грізне та й завмер. Хлопці дивилися на нього з подивом, але не наближалися, слухаючись наказу матері. А Явдоха повагом підходила до того орла. Зблизька він видавався ще більшим, ще грізнішим, але вже не був таким гарним.

– А він їй не може заподіяти якого лиха? – спитав наймолодший.

– Нехай тільки спробує, – сказав той, що під чорним вусом.

А Явдоха все наближалася до невиданого птаха. Їй і самій було лячно, але пробувала вгамувати свій страх і намагалася вдавати з себе спокійну. Не турок же він і справді. А потім раптом Явдоха, сама незчулася, як це їй прийшло до голови, заговорила з ним, як з людиною. Аж сама собі здивувалася. Говорила, як співала, і слова випливали немов із пісні:

– Чи ти, вірлоньку, блудиш? Чи світом нудиш? Чи лиха година прибила тебе до мого двору? Бо ж знаю я, що ніколи горді орли з людьми не спілкуються.

І на диво відповів їй орел людською мовою:

– Я, жінко, не блуджу і світом не нуджу. А лиха година і справді прибила мене до твого двору. Поранив мене один мисливець, і не можу я собі здобич вполювати. А додому дорога ще далека. Якщо не підкріплю своїх сил, не долечу. А вдома на мене моя орлиця з дітьми чекає. То дай мені, добра жінко, якоїсь поживи та криничної води напитися – то я полечу собі.

– А що ж ви, орли, споживати любите?

– Ну... не пошкодуй, добра жінко, для мене хоча б... курки. Мало це, але ж я тоді зможу додому долетіти.

Жаль було Явдосі отак собі нізащо-ніпрощо курку віддавати. Не так їх у неї і багато. А тут ще про весілля думати треба. Але про те жінка соромилася навіть подумати, не те, що сказати. Треба ж орла порятувати. Такий дужий та гордий, а бач потрапив у халепу.

Заглядали хлопці з-за хати, та близько не підходили, слухаючись материного наказу. А та зловила курку, принесла води з криниці та й відвернулася, щоб не бачити, як орел її курку буде їсти. А він з'їв геть усе, до останньої кісточки. Потім запив водою та й сказав:

– Ти добра жінка, Явдохо Перебийносихо.

– А ти й моє прізвище знаєш?

– Та знаю. І не тільки твоє прізвище знаю, а знаю й те, що ти за синами своїми побиваєшся.

– Ой, вірлоньку, не край мого серця. Може, ти й дітям моїм очі виймав, як впали вони в бою.

– Ні, не виймав я очі синам твоїм. Я не з тих орлів. Хоча й бачив відважних синів твоїх, котрих, до речі, у піснях також орлами називають. Міг би я тобі чимало розказати. Та навіщо тобі те знати? А за твою доброту я хочу тобі віддячитися. Підійди до мене та не бійся. Кривди я тобі не зроблю.

Дістав з-під крила три маленькі насінинки, подав Явдосі та й сказав:

– Візьми ось та посій он там під тією яблунею. Та не забудь щодня поливати. А потім побачиш, що з того буде.

Напився орел ще раз, змахнув крильми та й полетів. Дивувалася Явдоха, аж мов остовпіла. Аж тут і її хлопці підійшли.

– Про що це Ви, мамо, з орлом розмовляли?

– Та... про всяке.

– А я й не знав, що Ви у нас з орлами розмовляти вмієте. І він Вас розумів?

– Добре слово всякий розуміє: і звірина, і птиця, і людина, – сказала Явдоха.

– Усякий розуміє, окрім турка. Бо з турком треба тільки шаблею розмовляти.

– Усякий розуміє добре слово, – сказав середульший, – а особливо, коли його ще й куркою присмачити. Ми бачили, бачили. Ну й хитрюга той орел.

Хлопці засміялися.

– Скрута у нього, – сумно сказала Явдошка. Про насінинки вона вирішила не говорити ще нічого. Хто його знає, що з того вийде. А може, й нічого. Потім діти засміють: орлові повірила. Ні, вона їм нічого не скаже. Поки що.

Розійшлися хлопці. Скопала Явдоха грядку під яблунею та й поклала у землю три насінинки. Загорнула, підлила та й стала чекати. Чекала день, чекала тиждень, кожного дня підливаючи свою грядку.

– Певно, надурив мене той орел. Добре, що хлопцям нічого не казала. Ото сміялися б з мене старої. Але навіщо тому орлу було мене дурити?

Але й далі заходилася підливати свою грядку.

По якімсь часі дощ рясний пройшов. Як роса спала, вийшла Явдоха на грядку свою глянути. Дивиться – аж там щось наче стирчить із землі, на сонці поблискує. Нахилилася жінка ледве не до самої землі, придивляється – аж то кінці шабель з землі витикнулися.

Здивувалася Явдоха, та своїм хлопцям – ні слова.

Минув ще час. Якось вранці до хати вбіг молодший з побратимів та й гукає:

– А йдіть-но всі сюди! А гляньте-но! Що це за знак, що в нашому саду шаблі ростуть? Чи не пора нам, братове, в похід? Я одну шаблю спробував було з землі висмикнути – не піддається. Що б це за знак?

Тут Явдоха заплакала та й розказала своїм козакам про насінинки, що дав їй орел.

– Е, хлопці, треба нам бути обачними. Хто його знає, що за таємниця тут ховається.

– Не думаю я, щоб то було щось недобре, – сказала Явдоха, витираючи сльози.

– Мусимо пильнувати ту грядку, щоб халепа яка не вийшла.

– Яка там халепа! Гляньте-но, шаблі козацькі. Так що боятися нам нічого.

– А що б ти хотів, щоб на нашій землі турецькі шаблі виросли?

– Та всяке буває. А яничари? А покручі всякі? Хіба ж не нашій землі іноді виростають?

– Ні, братове, на плеканій нашою матір'ю грядці турецька шабля не проросте.

Довший час про всяк випадок пильнували Явдощині козаки ту грядку, аж доки їм не набридло. Шаблі, як стриміли з землі, так і далі стримлять. Не турки ж справді з тієї грядки виростуть. Та й махнули рукою. А Явдоха кожнісінького дня ту грядку підливає, та тепер вже не лише водою, а й гарячою материною сльозою, бо чуло її серце, що не прості то шаблі з землі проросли.

Якось у неділю загаялася Явдоха та й пізніше прийшла свою грядку підлити. Прийшла під яблуню, глянула – аж подих їй перехопило. Стоять під яблунею три козаки у повному козацькому обладунку та ще при шаблях. Найменший землю з чобіт обтрясає. Один і каже:

– Де це ми, братове?

– Та, либонь, що вдома, – відповідає другий. А третій, найменший, глянув на Явдоху та й каже:

– А он і мати наша вийшла нас зустрічати.

Тут Явдоха як кинеться до хлопців:

– Синочки мої, лебедики!

Та й у сльози.

– Не плачте, мамо. Чого тепер плакати? Хіба мало Ви ще наплакалися?

Почувши гамір, повибігали з хати побратими та й ну обніматися та плескати один другого по плечах.

– А ми думали, турки напали та галакають.

– Нашому побратимові за кожним кущем турок ввижається.

– Та не від страху ж. Просто давно шаблею не махав.

Дивувалися, раділи. Нарешті найстарший сказав:

– А як же воно все-таки так вийшло, що ви з землі відродилися?

– Бо козаки не гинуть безслідно. Вони знов і знов відроджуються, тільки ніхто про те не знає, навіть матері.

Явдоха витирала радісні сльози:

– Була я сама, а тепер у мене вас аж шестеро. Ходімо ж, діти, до хати. Вареники стигнуть.

– Тепер у нас не хата, а справжній козацький курінь.

– Тепер нову доведеться ставити, простору, з вікнами на всі сторони світу.

– Авжеж. Бо ж дехто вже й женитися надумав.

– Е, це справа добра. Нехай би хтось не надумав! Ми і так з цим ділом припізнилися трохи.

– За тим клятим турком і оженитися ніколи.

– Та встигнемо ще, братове. Шість весіль відгуляємо разом. Усе село покличемо.

– А потім матері онуків повнісіньку хату приведемо, щоб козацькому роду не було переводу!

Як сказали, так і зробили. Весілля відгуляли, потім хутір свій заснували і назвали той хутір Куренівкою. Розказують, що на тім хуторі і досі козаки родяться. Самі тільки хлопці! Хоч би тобі одна дівчинка! Та це не біда: сватають хлопці дівчат з довколишніх сіл, щоб козацькому роду не було переводу.

Годинникар

Було це дуже давно. Ще тоді, коли мене на світі не було, коли не було ще на світі ні моєї мами, ні мого татуся. Словом, було це ще тоді, коли мій дідусь парубкував і голосним покашлюванням чи розлогою піснею викликав з хати мою тоді ще зовсім юну бабусю. Отак давно це було. Саме отоді ходив по світі дивовижний годинникар. То був дуже старий чоловік. А що вже майстер до годинників був знаменитий, то про кращого тоді й не чувано. Не було такого годинника, щоб він його не полагодив. Люди знімали з горищ всякий мотлох, котрий з якихось причин ще не встигли викинути, і, якщо цей мотлох колись називався годинником, то майстер брався над ним чаклувати. Почаклує, почаклує він над тим годинником – і почне той годинник відраховувати час. Дивувалися люди із вправності того майстра і прозвали його Дивосвітом. Так його й досі називають, загубивши десь на життєвих дорогах його справжнє ім'я. Та він, либонь, і сам його забув. Дивосвіт – та й годі.

А майстер брав, що йому платили за роботу, а коли нічого не платили, то й так обходилося, та й ішов собі далі.

– Дива та й годі, – дивувалися господарі старих годинників. – Чарівник він чи що...

– Сказано: Дивосвіт...

А ще той майстер шукав якогось старовинного годинника, найстаровиннішого у світі. У кожного про нього розпитував, та поки що напасти на його слід йому так і не вдавалося.

Зайшов якось той годинникар і до Улянчиної хати. Улянка – то дівчинка мала, така собі білявенька, з двома тісно заплетеними кісками. Дівчинка пильно приглядалася до майстра, бо вже чула про нього, і він здавався їй чарівником. А той полагодив, що там було, а потім і питає:

– Чи не чули ви часом про дуже старого, найстаровиннішого годинника на світі? Він мені дуже потрібний.

– А навіщо ж вам той годинник, коли він такий старий? – здивувався Улянчин тато. – Він вже, певно, весь іржею покрився.

– То не біда, – відповів майстер, – мені б тільки його знайти.

– А де ж ви про нього чули?

– Та... ще моя бабуся про того годинника розповідала, а вона чула від своєї бабусі.

– Ет, то даремна справа його шукати. Навіть, якщо і був такий годинник, то його вже давно хтось викинув на сміття. Який сенс тримати такий мотлох? Не розумію, навіщо він вам?

– Та я, знаєте, люблю всякі диковинки.

Як тільки Улянчині батьки вийшли з хати, дівчинка підійшла до того майстра і тихо сказала:

– А я, здається, знаю, де є такий годинник.

– І де ж він, дівчинко?

– А недалечко від нашої хати, на горищі.

– А чому ти думаєш, що це саме той годинник?

– Бо він такий... він не зовсім звичайний. Угорі на ньому сонце, а внизу – місяць.

– Так, це той годинник. Ходімо швидше, я хочу його побачити. Та ще, чуєш, хто ж там живе?

– А ніхто не живе. Господарі повмирали, а дітей у них не було. От хата і пустує. Батькам про те не кажіть, бо вони не дозволяють мені туди заходити. Але ми, діти, бавилися на тому горищі та й бачили того годинника. Він, мабуть, дуже старий. Угорі сонце – аж наче справжнє, так і сяє! А внизу – місяць, немов із чистого срібла.

– Це він! Веди мене скоріше до того годинника.

Чоловік той вийшов, а за ним тихенько вислизнула з хати й Улянка. Тихенько, щоб батьки не знали та й не сварилися.

Прийшли. Воріт вже не було, та й хатинка стояла зовсім перекошена – ось-ось впаде.

– Аж страшно заходити, – зупинився майстер, – ще завалиться.

– Не завалиться, – підбадьорила дівчинка. – Ми стільки лазили – і нічого не завалилося.

Виліз годинникар на горище, глянув на годинник – і відразу зрозумів: той! Той самісінький, про котрий йому бабуся розповідала.

– Але ж як я можу його взяти, коли господарів нема? Це ж ніби як украв. А я так не звик. Я звик жити чесно.

– Та я ж вам кажу: нема господарів – повмирали.

– Однаково – не можна ... Послухай, дівчинко, а ти часом не знаєш, де вони поховані?

– Чом не знаю? Знаю. Це не так давно було. Я пам'ятаю.

– А ти б могла мені показати?

– Звичайно. Тільки татові та мамі нічого не кажіть, бо мені вже за таке буде непереливки.

– Не хвилюйся, я не скажу, – запевнив майстер. – Гляди ж і ти: щоб нікому.

І вони пішли на цвинтар.

Запам'ятав майстер, де могила господарів того годинника. Разом поховані були. Не підозрювала Улянка, як це небезпечно ходити з чужим чоловіком без дозволу мами і тата.

Улянка повернулася додому, а майстер вирішив, що він таки мусить спитати дозволу у тих людей, аби не вийшло, що він того годинника просто вкрав. Чув від старих людей, що о дванадцятій годині ночі покійники оживають: хтось з них нібито встає і провідує рідних, а дехто просто лежить і дослухається, що робиться в світі. Навіть йому, бувалому в бувальцях, було лячно серед ночі йти на цвинтар. Та що робити? Треба.

Опівночі прийшов на цвинтар. Там було темно і страшно. Місяць висвічував прямокутники могил. Чорніли хрести, а поміж ними безшелесно снували якісь тіні. Майстер навіть подумав, що краще було б вернутися, але таки пересилив себе і пішов далі.

– Ось тут, – сказав тихо, перехрестився і підійшов до могили.

– Як же ж з покійниками розмовляти? Хто ж його знає. Однак уже якось треба, коли вже прийшов. Адже люди вони все-таки. Колись були...

Підняв камінь і легко постукав по хресту. З могили... ні, ні, він не помилився, з могили... спершу почувся глухий кашель, а потім старечий чоловічий голос:

– Хто насмілився тривожити нас о цій порі? У якій потребі?

– Усяк дух Господа Бога хвалить, – тремтячим голосом озвався годинникар.

– І ми хвалимо. Хто ти, чоловіче, що насмілився в таку пору прийти сюди?

– Я – годинниковий майстер Дивосвіт. А прийшов я до вас запитати, чи міг би я взяти того старого годинника, що у вас на горищі.

– Через таку дурницю ти сюди прийшов? Бери собі того годинника. Але, Бога ради, скажи, навіщо він тобі? Я б його давно вже викинув, та моя стара не дала. Це, каже, пам'ятка. Він, каже, переходив від роду до роду.

– Це не простий годинник, він – чарівний. Спершу я його полагоджу, а потім поверну час у минуле – і помолодшаю, наскільки сам захочу.

– Чуєш, стара? А ми? То, може, й ми той...

– І ви оживете і будете молоді та гарні.

– Добре було б, – зітхнув господар годинника, – пожити б ще хоч трохи. Люди, коли живуть, то не цінують життя. І те їм треба, й інше. А мені вже так тут набридло. Краще б я на землі був останнім жебраком, аби тільки жити. Бери того годинника і скоріше лагодь його. Може, щось у тебе з того і вийде. А як і не вийде, то нам той годинник і так ні до чого.

З того часу довго ніхто не бачив Дивосвіта. Він сидів у своїй комірчині і чаклував над найстарішим у світі годинником. І якось... Дивосвіт і сам не повірив, але... стрілки годинника заворушилися і... годинник пішов. Коли був день, на годиннику яскраво світило сонце, а коли наставала ніч, сонце згасало і срібний місяць вступав у своє володіння.

– Дива, – сказав Дивосвіт. І не міг відірвати очей від чарівного годинника. Він ніяк не зважувався перевести його стрілки назад. Але це була мрія його життя, і тепер вона мала здійснитися.

– Я поверну той час, коли я був ще молодий, коли мені було ну, скажімо, років двадцять п'ять. Усі люди на світі помолодшають. Це ж прекрасно! А коли пройде років тридцять, я знову поверну час назад. І так буде доти, доки я захочу, доки мені не набридне. О, жити мені ніколи не набридне. Отже... так буде завжди.

Опівдні, коли сонце на годиннику сяяло найяскравіше, Дивосвіт узяв дзеркало, зачинив двері своєї комірчини, щоб ніхто йому часом не перешкодив, і почав переводити стрілки годинника назад. Дзеркало йому потрібне було для того, щоб дивитися, як він змінюється. Він боявся перестаратися. Бо ж ненароком міг повернути час аж у своє дитинство або, чого доброго, в той час, коли його ще й на світі не було, і тоді... Е, ні, таке не входило в його плани. Дивосвіт переводив стрілки годинника – і творилося диво: сивина зникала, обличчя його змінювалося, сам він зі старого діда ставав молодим та дужим парубком. Нарешті він зупинився.

– Здається, досить, – сказав Дивосвіт. У цей час на чарівному годиннику саме сходило сонце. – Досить, – сказав ще раз Дивосвіт. І відчув у собі дивну силу, від якої вже давно відвик. – Тепер усе. Здійснилося. Тепер піду на село, подивлюся, що я накоїв.

Дивосвіт вийшов надвір. Сонце світило радісне і, здавалось, оновлене. Село... що ж сталося з селом? Великі будинки кудись подівалися, зате побільшало хат під солом'яними стріхами. Дивосвіт подався до хати, де мали б жити господарі того незвичайного годинника. Ворота стояли, міцні і, здавалося, щойно витесані, хатина, хоч і невеличка, зате добротна, щойно покрита новими сніпками, аж світилася. Господар, молодий і статечний, саме запрягав коней. З хати вийшла молода і гарна господиня, щось сказала чоловікові.

“Цікаво, чи вони щось пам’ятають? – подумав Дивосвіт. – Чи пам’ятають, що з ними було? .. Ану-но підійду”.

– Добридень, – привітався з господарем.

– Доброго здоров’я!

– Я – годинникар.

– Годинникар? – здивувався той. – Нема у нас годинників. Та й вони нам ні до чого. Он, сонце – найточніший годинник у світі. І, головне, ніколи не зіпсується. А коли вже, крий Боже, щось з ним станеться, то жоден майстер його не полагодить. Хіба що Бог.

І господар перехрестився.

“Не пам’ятає! – подумав Дивосвіт. – Очевидно, пам’ять залишилася тільки в мене”.

– Як ваше здоров’я? – спитав, аби щось спитати. Господар здивовано скинув на нього очі.

– В наші роки про здоров’я ще ніхто, Слава Богу, не журився. А що про нього журитися? Нехай старі журяться. А я от в поле їду. Там ще клин ячменю недокошений зостався. Вчора не встиг. Треба поїхати та докосити.

“Не пам’ятає!” – подумав Дивосвіт.

І раптом Дивосвіта щось наче шпигнуло в самісіньке серце: “Улянка! Дівчинка з тісно заплетеними кісками! Виходить, що її нема... Вона просто ще не народилася. І діти, що бігали з нею... Їх також нема. І багато кого ще нема... Чи вже нема... Що ж це виходить?..”

Досі Дивосвіт якось про те не думав. Він радів, що ожили і помолодшали оті старі та й, певно, не лише вони... А виходить, що всі молоді і діти... ні, вони не померли, вони просто ще не народилися. І ніколи не народяться, якщо Дивосвіт переводитиме і переводитиме назад стрілки диво-годинника. Досі він про те не думав. Досі йому здавалося, що він робить добру справу і для себе, і для інших. А тепер... перед очима стояла Улянка, дівчинка з двома тісно заплетеними кісками.

Дивосвіт пішов туди, де стояла Улянчина хата. Хата була зовсім не та, яку він бачив: невеличка, старенька, крита соломою. Дах, очевидно, протікав. Тут годі було шукати Улянку, її тут просто не могло бути. Посмутнів Дивосвіт і пішов далі. На пастівнику бавилися двоє дітей, хлопчик і дівчинка. Боже мій, Улянка! Вона! І дві тугенькі кіски... Придивився. Ні, це не Улянка. Схожа на неї, але не вона. Це бавилися Улянчині батьки...

Ще більше посмутнів Дивосвіт. А як же ж він думав, як же ж він міг думати, що зробив добру справу: оживив декого з людей і зробив їх молодими? А виходить...

“А може, це не так уже й страшно? Якщо більше не переводити стрілки того годинника, то люди, того не підозрюючи, ще раз проживуть своє життя, нічого в ньому не міняючи. І колись у своїх батьків знову народиться дівчинка Улянка. А може, і справді нічого страшного?”

Але Дивосвіта щось пекло, щось муляло, наче він учинив якийсь злочин перед цілим світом.

“Піду до свого дому, де я колись жив. Адже там, напевно, ожили мої батьки... Піду і подивлюся на них. Порадію, а тоді... ні, я не зможу, не зважуся. Обірвати життя своїх батьків? І тих господарів годинника? Й інших?.. Стати знову старим і немічним, коли я зараз молодий та дужий? Кому буде зле, якщо життя прожити ще раз? Ще один тільки раз...”

І Дивосвіт подався у своє село. Він уже навіть не здивувався, коли побачив свою стару хату, котру добре пам'ятав ще з дитинства. На подвір'ї порався батько, несла воду від криниці мати. Припав до неї і відірватися не міг.

– Мамо!

І більше нічого сказати не міг. Сльози підступили до горла.

– І де ти ходиш, волокито? – без злості, але з докором сказала мати. – Вдома стільки роботи, а ти все десь бродиш.

"Ні, я не зможу обірвати це диво. Не зможу. Нехай ще раз проживуть своє життя мої батьки".

Але у пам'яті зринала Улянка і докірливо дивилася на нього сумними очима.

"Ти ще житимеш, Улянко. Ти ще народишся і житимеш. Тільки треба трохи почекати, доки виростуть і поберуться твої батьки".

Але Улянка не йшла з пам'яті. Вона мовчала, тільки з докором дивилася та й дивилася на Дивосвіта. І цей погляд не давав йому спокійно жити.

І вирішив Дивосвіт податися до одного мудреця, про котрого чув ще колись...

"Адже він, напевно, також живе. Ожив ..." – подумав Дивосвіт і подався шукати того розумного чоловіка. Що він йому скаже? Бо сам він у тому розібратися не міг.

Довго ходив, довго розпитував у людей про того старця, а таки знайшов і з трепетом став перед його мудрі очі.

– Ага. Таки прийшов! – наче аж зрадів дідуган. – А я вже думав, що ти не прийдеш.

– То ви знаєте?

– Авжеж, що знаю. Не хто ж інший підняв і мої кості з могили.

– То я вчинив зле?

– Ну, як тобі сказати... Для мене – то добре. Хто ж відмовиться ще трохи пожити? Але для декого, як, приміром, для Улянки...

– А ви й про Улянку знаєте?

– А що ж тут знати? Улянка чи Тетянка – однаково. Вона жила, а тепер...

– Але ж час мине – і всі вони знову житимуть. Треба тільки трохи почекати.

– Ні, хлопче. Все має йти за законом життя. Не можна його міняти на свій розсуд. Не можна переводити стрілки годинника, як кому заманеться. Іди і зроби все, як було. Але не перестарайся, щоб чиєсь життя не обірвалося хоч на день раніше. Іди і постав усе на своє місце.

– І вас тоді не буде?

– Не буде. Нічого не поробиш. Такий закон життя, не нами придуманий. Що вдієш?..

Попрощався Дивосвіт зі своїми батьками, ледве стримуючи сльози. Він знав те, чого не знали вони. Довго бродив по селу, насолоджуючись своєю молодістю і силою. А потім пішов у свою комірчину. Добре, що вона, видно, і колись була, тільки нова та ошатніша.

Уночі, коли всі поснули, став Дивосвіт переводити стрілки годинника вперед та вперед. І все дивився на себе в дзеркало, боячись забігти наперед, бо так міг ненароком і своє життя обірвати раніше часу. Бо хто це знає, скільки там у нього попереду залишилося...

От уже голову йому вкрила сивина. Ось уже постарів, помарнів.

– Стоп, – сказав сам собі, – того дня я саме розірвав ненароком свою чумарку, так і не встиг її зашити. Ось вона, та дірка. Значить, я повернувся у той самий день.

Потім Дивосвіт з жалем розібрав того незвичайного годинника на дрібні частинки і розкидав їх у різні місця, аби комусь колись не прийшло до голови повертати життя назад. Нехай тече своїм плином.

А вранці хтось постукав у двері його комірчини. Це була... Улянка.

– Дідусю, – по-змовницьки притишено спитала дівчинка, – ну, як там той годинник?

І дві її кіски здивовано застрибали на голівці.

– Який годинник? – вдав, що не розуміє, Дивосвіт.

– Ну, той, старовинний.

– А-а, той... знаєш, нічого у мене не вийшло. Там такий уже мотлох.

– Шкода, – розчаровано зітхнула дівчинка. Це було б так цікаво.

Прокидалося село. Життя йшло своїм чередом, як і мало йти.

Приручений лев

Якось я сиділа і плакала від гіркої образи. До мене підійшов кіт і сказав... так, так, я не помилилася, зовсім по-людськи сказав:

– Не плач. А хочеш, я тобі впіймаю мишу?

Я здивовано глянула на кота і перестала плакати.

– Ні, дякую, не треба мишу, – сказала я і пересмикнула плечима, бо страшенно боялася мишей.

– Ну, хочеш, я дістану тобі крота? – не вгамовувався кіт.

– І крота не треба. Дякую тобі, котику. Ти – справжній друг.

І я погладила його м'яке хутірце. Кіт замуркотів, уклався біля мене і закрив очі. І, вже зовсім засинаючи, він промуркотів:

– Не розумію, чому ти не хочеш мишу або крота...

Він уже майже спав, коли мені до голови прийшла думка... і я стала його будити.

– Котику, котику!

– Ну чого тобі? Чи, може, все-таки збігати за мишкою?

– Ні, Мурчику, не треба. Краще знаєш, що... тільки не спи. Чуєш? Якщо вже ти вмієш по-нашому говорити...

– А що тут дивного? – перебив мене кіт, – усі коти вміють говорити, просто вони не хочуть того показувати. Ти собі уявляєш, що було б, якби всі коти раптом заговорили? Та їх би просто замучили всякими науковими дослідами.

– Добре, котику, добре. Краще скажи, ти хочеш мене розважити? Мені і справді дуже кепсько.

– Я ж тобі пропонував...

– Та ні, ні, – перебила я. – Ти краще... розкажи мені казку. Ти ж, напевно, їх багато знаєш.

– Ну, звичайно. Ми, коти, – найкращі в світі казкарі.

– І хвальки.

– І хваль... е, ти чого?

– Та я нічого. То ти розкажеш мені казку?

– Тобі про кого? Про котів чи про людей?

– Та можна і про котів, і про людей. Яку хочеш.

Кіт трохи подумав і почав:

– Це було дуже давно, коли ще не було ні радіо, ні кіно, коли ще люди ходили пішки і були розумнішими коти. Отоді на землі жив здоровенний кіт, якого і світ не бачив. І того кота Левом називали.

– Так це ж не кіт, – заперечила я, – це лев. Він в Африці живе. Це цар усіх звірів.

– Не перебивай. Така мудра! А чи ти знаєш, що лев – це справжнісінький кіт, тільки дуже великий. Ми з ним родичі.

– Ну, добре вже, добре, розказуй.

– Так оце той лев жив у наших лісах. Та то не біда, нехай би собі жив, усім місця вистачить. Але той лев був дуже кровожерний. Від його реву тремтіли всі лісові мешканці, а також люди, що жили в селі поблизу. Кожного дня той лев кого-небудь з'їдав. Лісові звірі кидали обжиті місця і перебиралися в сусідні ліси. Тоді лев почав слати посланців у село і вимагати для себе то ягня, а то теля. Справжнісіньке лихо було з тим левом. І хоч би тобі один мисливець знайшовся, щоб з ним упорався або, принаймні, щоб трохи його налякав. Бачачи з боку людей таке боягузство, лев зовсім знахабнів. Він став підходити зовсім близько до села, і пастухи вже боялися худобу на пашу виганяти, а батьки наказували своїм дітям, щоб вдома сиділи і нікуди не потикалися. Отаке лихо було з тим левом.

А якось прийшов від лева посланець: цар звірів вимагав, щоб йому прислали людського хлопчика для прислуги. Смуток і плач стояв на селі. Ніхто не погоджувався свою дитину на вірну смерть посилати. Та воно й зрозуміло. Але когось же послати треба, бо лев – звір небезпечний, і не хотілося його вкрай розсерджувати. Сільське начальство довго думало-гадало, а потім вирішило: нехай всі родини, в яких є хлопчики, жеребок тягнуть. Кому випаде, той і пошле сина до лева у прислугу. Ніхто не хотів іти той жеребок тягнути. Довелося силою людей зганяти. А коли всі розібрали ті жеребки, то заплакала-заголосила бідна вдова, що жила на краю села: саме їй випало свого єдиного сина до лева посилати.

– Ой, синочку мій, мій Василечку, чи ж на те я тебе ростила і плекала, щоб віддати ненаситному звірові?

Та, плач чи не плач, а робити нічого: треба сина в дорогу збирати. Та й як його збирати? Що з собою давати? Хто ж те знає, скільки хлопчик проживе, у лева служачи? Зібрала мати те, що мала, і те що сусіди принесли, жаліючи бідну жінку та її сина і нишком радіючи, що їх обминула біда. Василько вже так переживає, так йому страшно, та виду не показує, щоб матір ще дужче не смутити. Аж тут котик до нього підходить, Мурчик, невеличкий, попелястенький, Васильків улюбленчик. Узяв його хлопчик на руки та й аж заплакав із жалощів.

– Прощай, мій котику. Будеш тепер без мене.

А котик і каже:

– Візьми мене з собою до того страшного лева. Може, я тобі в пригоді стану.

– Ні, мій хороший, ти й не уявляєш собі, як це страшно. І я б не йшов, та мушу. Лев тебе з'їсти може.

– Не з'їсть. От побачиш, що не з'їсть. А коли мене не візьмеш, я сам за тобою до лісу піду.

– І не думай. Там у лісі взимку холодно. Якщо лев тебе не з'їсть, то й так пропадеш від холоду та від голоду.

Котик нічого на те не сказав, зістрибнув з колін та й пішов собі геть.

Зібрався Василко в дорогу та й каже матері:

– Не сумуйте, мамо, та не плачте. Ще хто його знає – може, все й на добре вийде. Та ще от що: зачиніть-но кота, щоб за мною в ліс не ув'язався.

Та де вже там матері про кота думати, коли рідний син на погибель йде.

Пішов Василько, а за ним і кіт. Спершу ховаючись, а потім, коли відійшли вже від села, підійшов до Василька, потерся об йому ноги і пішов з ним поряд.

– Ах, ти, неслуху, – спробував розсердитися Василько на Мурчика, а самому добре було, що хоч якась жива душа біля нього. Нехай і котик, та все ж не сам. Але, щоб ще раз припам'ятати Мурчика, все ж додав:

– Сидів би ти собі в теплій хаті, грівся під грубкою та чекав би, доки мама тобі молока наллє.

Та й зітхнув.

Ось і ліс. Та темний, та страшний. Ні пташина ніяка не озветься, ні звірина ніяка не пробіжить. Здається, якби вовк завив, і то б веселіше було. Та раптом здалеку почувся дикий рев, а потім і слова серед того реву вирізнилися:

– Де той поганий хлопчисько? Невже мені самому за ним іти? Ну, коли вже я піду в село, то з'їм на вечерю його не одного.

Страшно стало Василькові. А що робити? Треба йти. І він гукнув, як йому здавалося, голосно, та ліс поглинув його слова і вони прозвучали майже пошепки.

– Я йду вже, йду.

Ще мить – і хлопчик побачив лева, великого, грізного, з кустратою гривою. Могутні лапи сердито і нетерпляче рили землю, а очі у нього хижо світилися, наче він от-от кинеться на хлопчика.

– А-а, ти прийшов. Ну, нарешті. Та чого ж ти такий малий та худий? Невже в селі не знайшлося нікого дужчого та гладшого? Тобою й не повечеряєш. Та вже добре. Ти мені не для вечері потрібний. Ось що. Ти розчісуватимеш і доглядатимеш мою гриву. Та й взагалі... мене. Бо я – цар. А що то за цар, коли у нього грива закудлана? Служитимеш мені три роки, три місяці і три дні. Якщо добре служитимеш, я відпущу тебе додому, а якщо зле, тоді начувайся: не бути тобі живим.

– Добре, пане, – сказав Василько, зрадівши, що зараз його лев не їстиме. А за три роки Василько неодмінно щось придумає. – Але дозвольте мені піти додому за згреблом, котрим я чистив коней. А то чим я вашу царську гриву розчісуватиму?

– Добре. Біжи вже. Та приходь скоріше, щоб я тебе не чекав.

– Скоріше не можу – дорога далека. Хіба що ви, пане леве, люб'язно погодитеся мене відвезти.

– Ти що! Щоб я, цар звірів, та віз якогось хлопчиська? Ну, та вже добре, треба ж колись і милостивим бути. Так чинили всі царі. Сідай на мене та кажи, куди їхати треба.

Хлопець сів на лева, як на коня, гуцикає та прутиком махає, ніби й справді його поганяти зібрався. От шкода тільки, що ніхто з хлопців зараз його не бачить, сидять десь там по запічках, мамині пестунчики. А він, Василько, он який хоробрий: на левові верхи їде та ще й пісеньку якусь мугикає.

Їде Василько. Все живе поховалося. Люди нишком із схованок виглядають: що це за проява така? Під'їхали під ворота, Василько і гукає:

– Відчиняйте, мамо, я на часинку заїхав.

Вийшла мати, бліда, як полотно, але, коли побачила, як її син хвацько на леві гуцикає, не стримала посмішки і тихо сказала:

– Ну й шибеник. Такий і лева загнуздає.

А Василько зіскочив на землю і почав збирати все, що там треба: не пішки ж іде.

– Чим же пригостити твого пана? – забідкалася мати.

– А я, мамо, ще й сам не знаю, що пан лев полюбляють їсти, – сказав Василько.

– Ну, хіба ось пиріжки та молоко.

Та й поставила перед левом миску з пиріжками та дійницю з молоком.

Лев подивився з недовірою, нюхнув ...

– Пахне смачно. Хоча й не м'ясо.

Та й ну наминати пиріжки та запивати їх молоком.

"А ті люди не такі вже й дурні, – думав собі лев, – диви, як смачно їсти придумали".

Випроваджаючи Василька, мама навіть трохи заспокоїлася: а може, якось обійдеться. Адже зумів той шибеник верхи на лева сісти. Ніким не помічений, котик біг собі за ними і з жахом і захопленням дивився на свого малого господаря. "Ото сміливий. Він, Мурчик, нізащо так не зміг би. А може й зміг би. А чого ж?.. Зміг би! Він теж сміливий. Ну, може, не такий, як його господар, та все ж ..."

Ситий лев поволі плентався до лісу. Настрій у нього був миролюбний.

– Послухай... як там тебе... а твоя мама часто такі пиріжки пече?

– Та... коли я жив з нею, часто пекла, а тепер – не знаю.

– Ми ще колись до неї в гості заїдемо. Добре?

– Заїдемо. Чому б не заїхати?

І став Василько жити в лісі поблизу лева. Змайстрував собі сякий-такий курінь, котика свого в ньому оселив та й зажили. Кожного дня він старанно розчісував лев'ячу гриву, чистив згреблом йому боки. Спершу лев образливо рикав, бо закудлану гриву довести до пуття було нелегко.

– Терпи, козаче, отаманом будеш, – казав йому Василько, як не раз казала йому мама.

– А що таке отаман? – допитувався лев, – це цар?

– Ні, це вище від царя.

– Невже є ще хтось вищий за царя?

– Аякже! Є. Козацький отаман, гетьман. Він, як захоче, то кого завгодно переможе.

– То, може, мені бути не царем, а отаманом чи гетьманом?

– Ні, з тебе не вийде ні гетьман, ні отаман. Залишайся вже царем.

– А чому не вийде гетьман? Якщо я захочу...

– Ні, не вийде. Щоб бути гетьманом, треба бути козаком. Гетьмана козаки обирають. А щоб бути царем, великого розуму не треба: ричи голосніше та їж кого попало.

– То я, по-твоєму, дурень?

– Ну, я того не сказав, але...

– Але подумав. Ой, дивись мені...

– Не треба сердитися, а то грива їжачиться і погано вкладається.

Так і жили. Василько котика час від часу до мами із звісткою посилав – сказати, що він живий і здоровий. Іноді й сам бігав, щоб сяких-таких припасів принести. Іноді Василько розкладав вогнище і пік картоплю. Тоді приємний запах розходився по всьому лісу. До вогнища лев не підходив – боявся. Він здалеку принюхувався, форкав, неначе кінь, і здалеку голосно гукав:

– Що там у тебе так смачно пахне?

І хлопець пригощав лева печеною картоплею. Нічого, що не м'ясо, смакував.

А якось Василько приніс від мами аж цілий кілограм цукерок, львівських, "світочівських". То що б Ви думали? Лев ум'яв усі цукерки і сказав, що нічого смачнішого в житті не їв.

По короткім часі боки у лева залисніли, грива стала просто-таки розкішна, ніби її щойно "Альгопіксом" помили. Лев довго ходив видивлятися на себе у воду. Повернувся задоволений і сказав:

– Тепер я справді схожий на царя. Та я просто красень. Таких левів, як я, і на світі більше нема. Ти, Васильку, просто молодець.

За цей час лев непомітно для себе якось подобрішав, посумирнішав і вже просто так підходив до Василькового куреня, щоб якусь там годину-другу поговорити.

– По-моєму, він уже приручився, – сказав якось котик до Василька.

– Як це "приручився"? – не зрозумів хлопчик.

– Ну... ти його приручив. Розумієш? Ти – ніби отой... ну, як їх називають? Що в цирку...

– Клоуни?

– Ні, оті... дрисерувальники, згадав.

– Який вже там з мене дрисерувальник? Розчісую гриву, а сам аж тремчу від страху, щоб лев мене не з'їв.

– Головне – щоб лев того не знав, що ти його боїшся.

– А думаєш, він не знає?

– Ні, не знає. І я б не знав, якби ти мені не сказав. Ти, Васильку, дуже сміливий.

– Та де вже там! Але я, Мурчику, дуже тебе прошу, не попадайся хоч ти левові на очі. З'їсть тебе – і не помітить.

– Та я не попадаюся.

– А вчора? Ти перед самим його носом пробіг. Він ледве тебе не побачив. Знаєш, як я за тебе злякався?

– Це я за мишкою біг. Так захопився, що й про лева забув.

– Ішов би ти, котику, краще додому. Сидів би там біля мами. Мені б спокійніше було.

– Що мамі з мене за користь? Ні води не принесу, ні дров не врубаю. Так, одна морока. Тільки дурно молоко п'ю.

– Ну-ну! Ти вже так не кажи. А миші? Ти до мишей спритний.

– Е-е, що миші! Я вже їх там усіх переловив. А нові ще не завелися. Краще я вже буду з тобою. Тобі веселіше, та й мамі час від часу звістку про тебе принесу. Знаєш, як вона радіє. А вже що частує мене, то й не питай, бо слинка потече. Але слухай, здається, лев іде. Ой, я ховаюся. Добре, що в лісі запахів багато: він мене і не почує.

До куреня підходив лев. Рик його якось перемінився: перестав бути таким грізним. А може, це просто Василько вже до нього звик.

– Гей, хлопче, як тебе там, виходь, будеш мене прибирати.

– Ще ж рано. Зараз доснідаю і вийду.

– А що ти там маєш смачне? Дай і мені шматочок. Я ще й на полювання не ходив. А вполювати когось-таки треба. Сьогодні у мене гість – мій далекий родич з Африки приїжджає.

– А в тебе ще й родичі є?

– Є, є. Так, звичайний собі лев. Не те, що я, – цар. Знаєш, там в Африці левів багато, то не можуть же всі вони бути царями. Це я тут один такий, і всі мене бояться.

– А це хіба добре, коли бояться?

– А чому ж зле? Звісно, що добре.

– Але ж ніхто не любить.

– Так, то правда. Мене не любить ніхто. Всі тільки бояться. А чому ти мене не боїшся?

– Ну, бо я сміливий, я – козак.

– Жаль, що я не можу бути козаком.

– Ти – цар. А царі козаками не бувають. А скажи, як же твій родич перепливе через море?

– Не море, хлопче, а океан. О, там стільки води. Ти й уявити собі не можеш.

– А ти звідки знаєш?

– Бував колись ...

І лев тяжко зітхнув.

– То як же твій родич перепливе через той величезний океан?

– Та... є у нас один знайомий кит-перевізник. Такий собі дивак. Шастає по морях, по океанах і перевозить, кому куди треба. Справжній тобі корабель. Ну, давай вже, що там маєш, бо їсти дуже хочеться.

Василько вийшов, несучи декілька здоровенних куснів хліба з маслом і ковбасою. Саме вчора до мами бігав, трохи харчу приніс.

– Я розумію, це тобі мало, але все-таки хоч трохи.

– Смачно, дуже смачно, жаль, що мало. І чому ви, люди, так мало їсте? Ти, хлопче, мене прибереш, а сам хоч і до мами йди на кілька днів. Боюся, щоб мій африканський гість тебе не з'їв.

"Ага, боїться, щоб не з'їв! – подумав Василько, – значить, сам їсти мене не збирається. Це вже добре".

Коли лев пішов, Василько і каже до котика:

– Слухай-но, Мур, давай заховаємося і послухаємо. Дуже вже мені кортить почути, про що ті леви говоритимуть.

– А це хіба не небезпечно? – спитав кіт і зіщулився.

– Та трохи ризику, звичайно, є. Та цікаво ж.

– Ну, то давай.

І вони заховалися поблизу лев'ячої галяви. Як тільки вони затаїлися – аж тут почувся рев, що розлігся по всьому лісі.

– Це не нашого лева голос, – прошепотів Василько.

А тим часом на галяву вийшов чужий лев: грива закудлана, весь у реп'яхах і якомусь ломаччі.

– Справжнє страховисько, – промуркотів кіт. – У нас жоден бездомний пес не дозволив би собі бути таким нечупарою.

– Тихо будь. Хоч би нас не зачув. Бачиш, як мордою водить.

Чужак і справді повів мордою вліво, вправо, принюхався і ще раз заревів. Здалеку почувся голос лева-господаря. А згодом він і сам вийшов на галяву, несучи впольовану косулю.

І тут леви почали ревти у два голоси. Аж земля тремтіла від того реву. Це у них, мабуть, привітання таке було. Привітавшись отак, леви стали шматувати нещасну здобич. А поснідавши, повели розмову.

– Ну, як ти тут?

– Та... царюю потрохи.

– Я бачу, ти змінився. Доглянутий, боки аж лисняться. А грива, грива яка! Чи ти з нею в перукарню ходиш?

– Та ні, в перукарню я не ходжу, а так, слуга мене доглядає, дитинча людське.

– І ти його не з'їв?

– А хто ж мене тоді доглядатиме?

– Другого візьмеш.

– Е, ні, той другий доки навчиться. А цей вже все знає.

– Е, щось мені це не подобається. Дивися, щоб тебе часом не приручили.

– А що це таке "приручити"?

– Це, коли людина левом керує, заставляє лева робити те, що їй хочеться.

– Не мели дурниць. Я – цар, єдиний лев у цих місцях. Хто б мене міг заставити щось робити? От мине термін його служби – три роки, три місяці і три дні – і я його напевно що з'їм, бо не хочу, щоб ще в когось була така пишна грива. А зараз нехай ще поживе.

– Ну, давай трохи подрімаємо. Натомився я, доки до тебе добрався.

І леви сито замуркотіли, як справжні коти.

Василько зі своїм маленьким приятелем пішли собі в село. Хлопчик ніяк не міг заспокоїтися після почутої лев'ячої розмови.

– Ах, ти, лев'яча несить, – сердився Василько, – таки має намір мене з'їсти. Лютий і підступний звір – сказано: хижак. Та нічого, у мене є ще час. Я таки мушу його приручити. Мушу. А ти, котику, мамі щоб не смів розповідати про розмову між левами. Чув?

– Та я хіба не розумію?

– То все пусте. Меле гривастий дурень, що йому заманеться.

Минуло кілька днів. Василько з котом поверталися до лісу, несучи для лева чимало пиріжків і горщик солодкої вівсяної каші. Прийшли, прислухалися – тихо. Підкралися до галяви, а їхній лев сам. Сидить, сумний такий, понурий, вухами пряде. Василько й вийшов. А за ним зопалу ледве й кіт не вискочив. Василько аж цикнув на нього.

– Здоров був, царю! – привітався з левом.

– О, це ти! А я вже без тебе й засумував. Зовсім занудився. Чого б це? Не знаєш? Чи не означає це часом, що ти мене приручив?

– Та ні, не означає.

– Гляди мені. Коли приручиш, то начувайся.

– Та що ти! Навіщо б я тебе мав приручати? Ось на лишень, спробуй. Тут моя мама гостинців тобі передала.

– А що таке гостинці?

– Це, коли смачно, і тобі полювати за тим не треба.

Лев, муркочучи від задоволення, почав уминати і пиріжки, і вівсяну кашу.

– Дуже смачні гостинці. Добра в тебе мама. Слухай-но, а вона часом не хоче мене приручити?

– Та навіщо ти їй здався?

– Е, е! Що це ти собі дозволяєш? Як це: “навіщо я їй здався”? Я ж цар!

– А навіщо моїй мамі цар? Їй би коня, корову.

– Слухай, а може, давай ми і твою маму до лісу заберемо. Нехай вона тут такі пиріжки пече та кашу варить.

– Е, ні, пане леве, маму я тобі не дам. Та й не зможе вона тобі тут пекти та варити. Тут ні печі нема, ні продуктів. Краще вже давай ми тебе з лісу заберемо. Житимеш у теплі, не треба буде тобі полювати, а я тебе доглядатиму і годуватиму.

– Невже таке можна було б зробити?

– А чому ж ні? Є такі розумні звірі, що так і живуть. Хочеш – у цирку виступай, хочеш – просто так у звіринці живи.

– Е, хлопче, чи не хочеш ти мене часом приручити?

– Та що ти! Такого я собі і не думав.

– Ну, гляди мені!

Час спливав. Уже добігали три роки і три місяці Василькової служби. Тим часом лев ставав усе похмурішим. Він уже не ревів на весь ліс, а годинами лежав біля Василькового куреня. Хлопець, живучи у лісі на чистому повітрі, виріс та змужнів, став дужим та спритним. Його Мурчик надивуватися не міг. Та й сам він з маленького кошеняти виріс у розкішного сильного кота. На селі тепер жоден кіт не міг би дорівнятися до нього. Але зараз обидва вони, і кіт, і хлопчик, тривожилися, бо добре пам’ятали розмову між левами.

І от нарешті настав останній день Василькової служби. Розчесав хлопчик востаннє левову гриву і сказав, відійшовши про всяк випадок далеченько від свого грізного господаря:

– Що ж, пане леве, відслужив я тобі сповна свій термін. Тепер би годилося, аби ти дотримав свого слова і відпустив мене додому. Там мати мене вже зачекалася.

Лев сумно понурив голову.

– А чому ти, Васильку, наче боїшся мене? Невже ще не звик до мене за такий довгий час?

– Та звикнути – то я звик. Але як же б я мав тебе не боятися, коли чув я твою розмову з африканським родичем? Чув я, що ти мене за вірну мою службу з’їсти збираєшся.

– І ти повірив?

– А чого б тобі брехати родичеві?

– Та це я навмисне так йому сказав, щоб він не глузував з мене, що ти мене приручив.

– То я вже можу йти додому?

Лев довго мовчав, а потім сумно сказав:

– А ти мене таки приручив, паскудний хлопчиську.

– І не думав я тебе приручати, – заперечив хлопець.

– Може, й не думав, але таки приручив. Тепер мені буде дуже важко без тебе. Я думатиму про тебе, сумуватиму за тобою.

– Нічого, забудеш.

– Ні, не забуду. Я буду тепер зовсім самотній.

– То перебирайся в Африку, до свого родича.

– Ти ж зі мною не помандруєш?

– Звичайно, ні. Що б я там мав робити?

– От бачиш... – сумно зітхнув лев. – Ти забув одну відому істину. Її сказав колись один розумний чоловік...

– Що ж це за істина така?

– А істина така: якщо хтось когось приручив, то він має нести за нього відповідальність. А ти готовий залишити мене отут у лісі, прирученого і самотнього.

– Але ж я не зі своєї волі тебе приручив. Ти змусив мене тобі слугувати, забрав мене від матері, готовий був мене з'їсти. Я боронився.

– Так, я завинив перед тобою. Тепер я покараний.

Лев виглядав таким нещасним, що Василько не стримався, підійшов до нього і погладив його розкішну гриву.

– То ходімо зі мною. Я відведу тебе в звіринець чи в цирк. Там тобі буде і тепло, і ситно. Я тобі вже розповідав. А я влаштуюся там на роботу і буду тебе доглядати. Я буду завжди з тобою.

– А воля? Ти забув, що я – вільний, хоч і приручений. Хоча приручений – це вже не зовсім вільний.

– Я не знаю, чим тобі допомогти. Хотів би допомогти, та не знаю як. У звіринець ти не хочеш, в Африку теж.

– Перше, ніж ми з тобою розійдемося, я хочу тобі щось подарувати. – І лев дістав зі схованки... шматок ланцюга.

– Що це? – здивувався хлопець.

– Це залишок того ланцюга, котрим я був прикутий у залізній клітці.

– А хто ж тебе прикував?

– Люди. Вони зловили мене в африканських джунглях і, закованого, привезли сюди. Чудом мені вдалося втекти. І тоді я оголосив себе царем. Оцей шматок ланцюга завжди нагадував мені про те, що треба цінувати понад усе свою волю. На, візьми той ланцюг і пам'ятай про того, кого ти приручив.

– Мені жаль тебе, – сказав Василько. – Що ж ти тепер робитимеш?

– Буду добиратися в Африку. Житиму в джунглях, серед своїх.

– Але ж ти там не зможеш бути царем.

– Приручений лев – це вже не цар. Але я не можу проміняти свою волю на теплу і ситу клітку. Та я завжди пам'ятатиму тебе, бо ти мене приручив. Я простив людям причинене мені зло і ніколи їм не робитиму кривди. Прощай.

– Стривай, я покажу тобі свого маленького друга. Він був тут зі мною увесь цей час. Тільки дай мені слово, що ти його не з'їсиш.

– Ні, не з'їм. Не той у мене зараз настрій.

– Мурчику, виходь, – покликав Василько. – Виходь, не бійся.

І на галяву вийшов кіт. Вийшов і відразу чкурнув на дерево. Лев аж засміявся.

– Спритний. Що це за створіння таке?

– Це – кіт, Мурчик. Він – мій справжній друг. Коти живуть з людьми.

– У клітках?

– Ні. Вони вільні. Це мій кіт.

– Якщо він твій, то він уже не вільний. Ти приручив його?

– Ні... – хлопець засміявся, – скорше Мурчик приручив мене.

– Я заздрю твоєму котові. Послухай, малий, тобі не здається, що ти чимось схожий на мене? Ми часом з тобою не родичі?

– Так, родичі, мені колись розповідала про це бабуся.

– Ти приручив цього хлопця?

– Так він каже.

– Тоді ти за нього несеш відповідальність. Ну, що ж, ідіть уже. І я піду. Буду добиратися в свою Африку.

– А ти не сумуй, – сказав Василько, – ти повертаєшся додому, а це не так уже й зле. Навпаки, це навіть дуже добре.

– Певно, що так.

– Щасливої тобі дороги, – сказав Василько.

– Нехай тепер у тебе почнеться нова казка, – додав кіт.

Василько повертався додому. Поруч з ним гордо йшов великий і сильний Мурчик і скоса поглядав на домашніх котів: мовляв, ну-ну ... начувайтеся. Їх зустрічало ледве не все село. Щаслива й усміхнена Василькова мати витирала сльози. Всі вже знали, що лев більше не погрожуватиме їм. І все це – заслуга отого Василька, що з малого і худого хлоп'яти змінився на міцного і вправного юнака. Пастухи гнали на пашу худобу. Діти бавилися на вигоні. Село починало жити своїм звичним життям. Сільське начальство подарувало Василькові з його матір'ю і, звичайно, з котом Мурчиком нову простору хату. Кіт негайно кинувся її по-господарськи оглядати: а може, там десь завелися миші. Спокій і лад панував скрізь – і це був найщасливіший кінець для найгарнішої казки.

Агов

Жили собі дід та баба, і була в них... ні, не курочка ряба, а дівчинка Оля. Чи то їхня була, чи сирітку якусь пригріли, а називала вона їх батьком-матір'ю та шанувала їх, як то годиться. А що вже старі її любили – то й не сказати. Не нахваляться нею:

– І розумна вона в нас, і слухняна.

– А що вже робітниця.

– І в'язальниця. І вишивальниця.

А люди слухали... і що? А нічого. Бо все це правда була.

От пішла якось Оля до криниці – води принести. Нахилилася над криницею та як гукне:

– Агов!

А з криниці їй:

– Агов!

Аж злякалася дівчинка.

– Що це?

Та поблизу нікого не було, щоб про те спитати.

– То мені здалося, – заспокоїла себе Оля та й опустила відро, щоб набрати води. Не вперше дівчинка по воду прийшла, а якось лячно їй те відро витягати.

– Дурниці, – сказала Оля. – Сама себе налякала.

Та й аж засміялася. Стала дівчинка воду тягнути. А відро важке таке, як ніколи. Витягнула – аж там у відрі щось страшне сидить: головате, окате, павук – не павук, жаба – не жаба. Свої очі на дівчинку витріщило, пащу відкрило, – здається, так і проковтне.

– Ой, – злякано зойкнула Оля і вже хотіла опустити відро знову в криницю, та страховисько заговорило:

– Стривай. Ти кликала мене.

– Хто ти? Я тебе не кликала.

– Кликала, кликала. Ти гукала над криницею: “Агов!”?

– То й що? Я просто так собі гукала.

– А хіба не казали тобі батько та мати, що не можна нахилятися над криницею, а тим паче у криницю гукати?

– Казали, – ледь не плакала Оля. – Я більше не буду.

– А більше й не треба. Я – А г о в. Ти кликала мене – і я прийшов. А тепер я заберу тебе у своє царство.

– Але я не хочу в твоє царство.

– А хто тебе питатиме? Сідай у відро – і я опущу тебе в криницю. Там ти відтепер житимеш.

Оля хотіла втекти, але її ноги були чомусь неслухняні, наче до землі приросли. Дівчинка заплакала.

– Не плач. Я до води звик. Сльозами криницю не доллєш.

Марно дівчинка кликала на допомогу. Поблизу нікого не було. Агов посадив її у відро та й опустив у криницю, а потім скочив туди й сам. Оля думала, що вона відразу й утопиться в тій криниці, адже казали, що вона глибока. Але ж ні. Дівчинка якимсь дивом опустилася сухісінька на саме дно, а тут і Агов її наздогнав.

– Тепер сюди, – сказав він, відчиняючи збоку непомітні дверцята. – Сюди, – підштовхнув він Олю, що було зупинилася.

Пройшли ще трохи по вузькому вологому підземеллі – і опинилися в якомусь помешканні, що, правда, мало було схоже на світлицю, але тут була ціла родина таких, як тато, аговченят, великих і маленьких. Тут була і поважна мама Аговчиха, що здавалася трохи симпатичнішою за свого чоловіка. Оля з острахом дивилася на ту чудернацьку родину і ніяк не могла зрозуміти, для чого її сюди привели.

– А гляньте-но, кого я вам привів, – звернувся Агов до малечі. – Це людська дівчинка. Тепер вона житиме з нами. Її звати... стривай, а як тебе звати?

– Оля, – сумно промовила дівчинка і все дивилася та й дивилася на маленьких аговченят, що стрибали довкола неї, приспівуючи:

– О-ля, О-ля-ля! О-ля, О-ля-ля!

Їй було лячно і неприємно. Звідкись у світлицю проникало сонячне світло. Воно було не яскраве, а якесь наче бліде, але це все-таки було світло.

”Значить, там десь має бути вихід, зв’язок зі світом, – подумала дівчинка. – Десь там тато з мамою мене шукають. Але вони мене тут ніколи не знайдуть”.

Та й заплакала. Здивовані аговчата зупинили свій танок і ошелешено глянули на Олю.

– Чого вона? – спитав найменший Аговчик.

– Та то вона так, від незвички. Нічого, звикне, – відповів Агов-старший.

– А вона тепер завжди-завжди у нас житиме? Вона буде наша?

– Так, – сказав Агов. І Оля ще дужче заплакала. Малі аговчата здивовано і трохи співчутливо дивилися на неї і закидали свого батька безліччю запитань:

– А де її мама?

– Чи буде вона з нами бавитися?

– Чи знає вона казки?

Агов відповідав, що мама дівчинки живе там, наверху, що Оля тепер житиме з ними, що вона мусить з ними бавитися, бо інакше... він не сказав, що буде, коли Оля не захоче бавитися з його дітьми, але дівчинка зрозуміла, що це буде щось страшне.

– А казки, казки, – вистрибував найменший Аговчик.

– Ось тільки вона перестане плакати, то відразу й почне розповідати вам казки. Людські діти їх багато знають. – А потім звернувся до Олі: – Зараз же перестань плакати. Я тебе не для того сюди взяв, щоб ти смутила мою малечу.

Мама Аговчиха заступилася за дівчинку:

– Нехай поплаче. Їй жаль за батьком та матір'ю. Хіба ж ти того не розумієш?

– Ще ти з нею заплач, – розсердився Агов і вийшов.

Оля плакала, аговчата дивилися на неї сумно і співчутливо, а потім їм набридло і вони пішли собі бавитися, ніби Олі й на світі не було. Мама Аговчиха підійшла до неї і тихо сказала:

– Ну, годі тобі. Заспокойся. Однак уже нічим не зарадиш. Житимеш тепер у нас.

– Я хочу додому.

– Ти ж розумієш, що це неможливо. Звикай до нас і перестань плакати, бо як повернеться чоловік, як побачить, що ти й досі плачеш, тоді лихо буде. – А сама думала: "Даремно чоловік узяв людське дитинча. Чує моє серце, воно не принесе нам щастя. Аби тільки лиха не накликало".

Оля ще трохи поплакала та й почала роздивлятися довкола. Дівчинка конче хотіла знати, звідки сюди проникає сонячне світло. Це була маленька надія на порятунок. Під самісінькою стелею вона побачила малесеньке віконечко, все затягнуте павутинням.

"Тепер зрозуміло, чому те світло таке бліде".

Але раптом промінець зовсім погас.

"Сонце зайшло, – зрозуміла дівчинка. – Ніч. А де ж я тут спатиму?"

І Олі згадалося її м'яке, тепле ліжечко з пуховими подушечками і легкою ковдрою. Вона хотіла знову заплакати, але тут підійшла мама Аговчиха і лагідно сказала:

– Ходімо, я покажу тобі, де ти будеш спати.

Оля увійшла в спальню. Аговчата вже лежали у підвішаних до стелі колисочках з міцних ниток павутиння. Оля з острахом подивилася на порожню колисочку, приготовану для неї.

– Лягай, лягай, – підбадьорила її Аговчиха, – вона міцна і м'якенька.

Дівчинка дуже боялася павутиння, змалку боялася. Їй було дуже неприємно. А що мала робити? Зітхнула та й лягла. Колисочка і справді була м'яка, але ж, як подумає Оля, що це – павутиння, то аж стиснеться вся у маленьку грудочку.

Аговчиха вийшла, наказавши дітям спати. Аж тут обізвався найменший Аговчик:

– Ми можемо розмовляти, але тихенько. Тепер ти нарешті можеш розказати нам казку?

– Ні, ні, – загукали інші аговчата. – Казку потім. Нехай спершу розкаже, де вона живе... тобто жила.

– Ти жила в норі? – запитало котресь аговченя.

– Ні, я живу... жила на землі, в гарненькому веселому будиночку з великими вікнами. Зранку, як тільки прокидалося сонечко, воно обов'язково заглядало в моє вікно. Біля нашого будиночка цвіте багато квітів. А садок – це справжнє

царство яблук і грушок. Недалеко ліс – цілий зелений світ. А в лісі є багато смачних ягід, і скрізь квіти. З лісу вибігає річечка, а вода в ній така чиста, тепла і ласкава, що й вилазити з неї не хочеться. А сонце таке яскраве і тепле.

– А як це? Як це?

– Я не знаю, як вам пояснити. Це треба побачити. Блакитне небо, а по ньому легенькі білі хмаринки... Земля така велика-велика. Скільки б не біг, не добіжиш до кінця.

– А якщо цілий день бігти і ще ніч?

– Однак не добіжиш.

– А якщо сто днів і ще сто ночей?

– І однак не добіжиш до кінця землі, бо вона дуже велика.

– Ого!

– Дуже цікаво. І як би все те побачити?

Дівчинка зітхнула. А найменший Аговчик сказав:

– А я якось прошмигнув за татом і вже було виліз з криниці. Я сів на цямриння і побачив той зелений світ, про котрий ти так гарно розповідала: і небо, і сонце, і траву...

– Він бреше, бреше.

– Ні, не брешу. Але я ще не встиг усе добре роздивитися, як до мене підійшов якийсь страшний звір, кудлатий, хвостатий, та як загавкає.

– Це Бровко, – радісно скрикнула Оля, – це собака тітки Марії. Він зовсім не кусається, він тільки гавкає. Бровко, напевно, бавитися з тобою хотів.

– Не знаю, але я дуже злякався і шуснув у криницю. А тут мене тато зауважив та й загнав назад додому.

Усі замовкли і непомітно почали засинати, як після гарної казки. Заснула і Оля, натомлена своїми неймовірними пригодами.

Вранці Оля відкрила очі і подумала, що це їй наснився страшний сон, та потім вона згадала все, що з нею сталося, і знову засумувала. Зате аговчата були веселі. Вони обступили свого батька і гукали:

– Хочемо на сонце. Хочемо до лісу. Пусти нас.

– Що це за вигадки? Це ти, негіднице, їм нарозказувала? Що ви її слухаєте? Все це – казка.

– Хочемо у казку! Хочемо у казку! Пусти нас! – не вгамовувалися аговчата.

Агов розсердився і пішов геть. Пішла кудись і Аговчиха. Діти залишилися самі.

– От якби обмести павутиння із он того віконечка, – сказала Оля, – тоді б ми, може, щось і побачили.

Усі дружно взялися за роботу, і через якийсь час віконце було чисте, і сонце так і сяяло в оселі. Але віконечко не відчинялося і було зовсім крихітне.

– Крізь нього не пролізе навіть найменший Аговчик, – сумно подумала Оля.

Усі аговчата були не такі вже й погані, і Оля з ними швидко подружилася. Вони жаліли дівчинку і, якби могли, то відпустили б її додому, але аговчата не знали, як це зробити. Дівчинка розповідала їм найцікавіші казки з тих, що їй розповідала мама.

Але аговчатам було важко їх зрозуміти, бо вони ніколи не бачили ні лісу, ні річки, ні квітів, ні блакитного неба. Оля з радістю все їм би показала, і нехай би потім вони поверталися до свого дому, якби тільки захотіли. Але Оля була певна,

що той, хто хоч раз побачив небо, сонце, квіти, дерева і траву, ввесь прекрасний світ, ніколи не погодився б повернутися сюди, в ту оселю, де сиро і темно.

– Я жив би у лісі, – замріяно сказав найменший Аговчик, – або ні... а можна, щоб я жив десь поблизу від тебе? Ну, скажімо, у твоєму садку, про котрий ти так цікаво розповідала.

– Звичайно, можна. Я поселила б тебе у дуплі престарого дуба. Тобі було б там тепло і затишно.

– А ти приходила б до мене і розповідала б мені найцікавіші казки.

– Звичайно, – погодилася Оля. – Якби мені залізти аж до того віконечка, – мрійно сказала дівчинка, – я б хоч побачила, куди воно виходить.

Аговчата дружно взялися їй допомагати. Вони складали справжню піраміду з усього, що було в їхній оселі, а на ту піраміду мала залізти Оля. Вона спробувала, але тут-таки впала і боляче вдарилася. Та це її не зупинило, і Оля обережно полізла знову. І ось вона стоїть на самому верху пірамідки, а в неї над головою бажане віконечко. Дивитися було вкрай незручно, треба було задирати голову, а так легко було і впасти. Але Оля дивилася, роздивлялася: де ж це вона?

"Це ж мусить бути недалеко від криниці, – міркувала дівчинка. – А-а, це либонь ярок. Он старезна липа... і кущі, і бур'яни..."

Раптом вона почула знайомий гавкіт, а потім і побачила знайому цікаву собачу мордочку. Та це ж Бровко, собака тітки Марії.

– Бровку, Бровчику, – покликала дівчинка, ледь не плачучи. – Я тут, мій хороший, я тут! Біжи додому.

Але Бровко вже й сам знав, що йому робити. Він біг і голосно гавкав. Аговчата більше не витримували. Вони всі дряпалися на пірамідку і конче хотіли, аби Оля їх підсадила до вікна. Дівчинці було неприємно брати в руки ті створіння, але вона тамувала в собі гидливість і підіймала по черзі до вікна кожне аговченя.

– Здається, мама йде, – сказав найменший Аговчик. І всі миттю позіскакували додолу. Ще не встигли вони дорешти розібрати свою пірамідку, як увійшла мама.

– Що це ви тут наробили? Хіба можна вчиняти отакий гармидер? Негайно поставте все на місце. Ні на хвилину не можна вас залишати самих. Олю, ти ж тут найбільша, мусиш за ними трохи дивитися. Добре, що батько не надійшов. Було б нам.

– Я зараз усе поставлю на місце, – сказала Оля і кинулася допомагати аговчатам, дослухаючись, чи не загавкає Бровко. Але за загальним гармидером нічого не було чутно.

Раптом зі стелі посипалося скло: хтось знадвору розбив віконечко. Тепер Оля виразно почула гавкіт Бровка і голос мами:

– Олюню, донечко, ти тут?

– Тут я, тут, – ледь не плачучи, гукала Оля. Вона кидалася то в один, то в другий бік, але без пірамідки не могла вилізти.

– Чекай, доню, чекай, ми тебе зараз визволимо.

Зі стелі посипалася земля і глина. Аговчата злякано поховалися по кутках. Тільки найменший Аговчик вистрибував і гукав:

– О-ля-ля, візьми мене з собою. Я буду жити у лісі чи в твоєму садку. Я буду бігати по великій-великій землі.

Тут увійшов Агов-старший. Його засліпило яскраве сонячне світло, і він стояв, нічого не розуміючи.

– Що тут відбувається? – крикнув Агов.

– Це прийшли за Олею, – тихо сказала Аговчиха. – Їх можна зрозуміти. І я б за своїми...

– Що? Руйнувати мою оселю? Та я вам...

– Вгамуйся. Не галасуй. Оселю ми нову збудуємо. Ти б краще про дітей подумав, – тихо сказала Аговчиха.

А в розширений отвір уже спустився Олин тато. Він підняв дівчинку на руки і підсадив наверх, де вона відразу ж потрапила в обійми мами. Бровко гавкав і весело стрибав, намагаючись лизнути Олю.

– Молодець, молодець, Бровчику, дякую тобі, – гладила Оля схвильованого собаку. – Без тебе я б пропала.

Олин тато виліз, сердито показуючи кулак Агову:

– Павуче плем'я! Ваше щастя, що мені ніколи. Я б вам...

Вони всі стояли у неглибокому ярочку, що був поблизу криниці. Він був захаращений всяким мотлохом. Люди скидали сюди всякий непотріб.

– От що буває, коли ніхто не дбає про екологію. Завтра все це розчистимо, – сказав Олин тато.

Тут дівчинка опустила очі і побачила малого Аговчика, що ховався в зеленій траві.

– Ти куди? Негайно вертайся додому, – суворо сказала Оля.

– Ні, я буду жити тут, – пропищав Аговчик.

– З ким ти там розмовляєш? – нахилився тато. – Та бий його.

І вже хотів було вдарити Аговчика ногою. Та Оля заступилася за нього і сказала:

– Ні, тату, не треба. Це також екологія. А ще він мій друг. Я йому пообіцяла, що його тут ніхто не скривдить. Ми віднесемо його в дупло старого дуба. Там він буде жити.

– А Оля мені розказуватиме казки.

Усі посміхнулися і рушили додому. Попереду йшов тато і власноруч ніс малого Аговчика. А позаду біг щасливий Бровко.

Про пана, Івана та скриню хитрощів

Жили собі на світі чоловік та жінка. Бідні були. Жили зі своєї праці, зате в злагоді та радості. Мали собі хатину, садочок та нивку невеличку. З того і жили. Як кажуть, бідні, але гідні. Їхня чепурненька хата завжди славилася гостинністю, а найбідніший чоловік не виходив звідти голодний і без шматка хліба.

Трьох синочків їм Бог послав – теж утіха чимала. Старший і середульший – так собі: до роботи не дуже, до навчання – ніякі. Зате хотіли добре жити і смачно їсти. Тут у селі їм таке не світило – то, як повиростали, подалися вони в чужі світи – щастя шукати. А найменший син, що Іваном звався, до всього був удатний: і до роботи, і до танців, а вже що співати любив, то ніхто його переспівати не міг. Та найбільше любив Іван усякі небилиці розказувати – був до того такий майстер, що іншого такого й не знайдеш. А що вже розумний та хитрий був – то кого завгодно перехитрує.

– І в кого ти, Іване, такий вдався? – запитували у нього іноді.

– У прапрапрадіда свого. То він великий штукар був.

– А звідки ж ти знаєш про свого прапрапрадіда? Ми ж його і не пам'ятаємо, хоча й старші за тебе.

– А мені про нього розповіла дружина внука двоюрідної сестри моєї троюрідної бабусі.

– А щоб ти здоровий був!

– Дякую. Буду.

Жив Іван щасливо зі своїми батьками. Любив їх, беріг їх, але прийшла старість, від якої, кажуть, ліку нема, та й батьки повмирали. Сумував Іван за ними тяжко. Але що зробиш? Сумуй – не сумуй – а жити якось треба. Та й почав господарювати сам, не забуваючи науки свого батька. Добре йому все йшло. Хоч багатим і не був, але й без хліба не сидів. А що люди його любили, то й не сказати. Та й він людей любив: тому пораду дасть, того жартом чи піснею розважить, а часом при життєвих негараздах і хитрість якусь підкаже.

– Ну вже той Іван! Хитрощів у нього цілий мішок, – казали про нього, посміхаючись.

От якось приходить до Івана пан та й каже:

– Ти знаєш, Іване, що про тебе люди говорять?

– Ні, не знаю. А що, пане?

– Та кажуть, у тебе є мішок хитрощів. Чи це правда?

– Ні, пане, неправда. Брешуть люди. Я свої хитрощі не в мішку тримаю.

– А в чому? – аж нахилився до нього пан.

– Е, не скажу. Це таємниця.

– Ну скажи, Іване. Дуже мені кортить знати.

– Не можу. Ще хто почує та й украде. Не можу.

– Ну скажи, Іване, – причепився пан. – Я нікому не розкажу. Хочеш, я дам тобі десять червінців?

– Добре. Тільки гроші наперед. Бо я вас знаю.

Дав пан Івану десять червінців, а Іван і каже:

– Добре вже, скажу. Я, пане, свої хитрощі в скрині ховаю.

– А де ж та скриня, Іване?

– Ага, так я вам і скажу!

– Та скажи, Іване! Ну хочеш, я тобі ще двадцять червінців дам? Тільки скажи.

Узяв Іван двадцять червінців та й каже:

– А скриня та у садку під грушею закопана.

Воно б, може, нічого б і не сталося, якби пану не закортіло ті хитрощі вкрасти. Та Іван той панський задум розгадав. Як тільки пан пішов, Іван поліз на горище, здійняв старезну скриню, що вже й шашіль її поточив, напхав у неї клоччя та старого шмаття і закопав у садку під грушею. А пан не просто заради цікавості випитував усе в Івана та ще й йому гроші платив, аби той розказав. Надумав пан викрасти в Івана скриню з хитрощами, щоб похизуватися перед іншими панами, як вони до нього у гості прийдуть. Уночі, коли всі спали, приїхав пан зі своїми слугами та й відкопав скриню в садку під грушею. Привіз її додому, зачинився в покої та й відімкнув скриню, а там... Ну, ви вже знаєте, що там було. Плюнув пан спересердя та звелів скриню у море кинути.

Наступного дня прийшов пан до Івана та й каже:

– Надурив ти мене, хлопе. Ніяких хитрощів у тій скрині не було.

– А звідки ви, пане, знаєте?

– Бо я її відкопав та й додому забрав.

– І що там було, пане?

– Та... клоччя і непотріб всякий. Я тільки не знаю, на якого гаспида ти все це тримав та ще й закопав під грушею.

– А ви, пане, до самого дна ту скрину переворушили?

– Та на якого дідька я мав би весь цей мотлох ворушити?

– І що ви, пане, зробили з тією скринею?

– Та велів кинути у море.

– Ай-ай-ай! Що ви наробили! – Забідкався Іван, ледь не плачучи.

– Невже тобі жаль того мотлоху?

– Та ж таки жаль. Під тим мотлохом, на самому дні зберігалася торбинка з золотом. Не дуже багато його там було, всього півпуда. Та однак шкода.

Пан аж зблід, таке почувши.

– А де ж ти, хлопе, стільки золота взяв?

– Та це мені від моїх батьків спадок дістався. Це ще прапрапрадід мій десь розстарався. Він козаком був, у походи різні ходив, от і надбав.

– А чому ж ти в бідності такій живеш? Та й батьки твої не були багачами.

– Вони берегли для нас, для дітей. А я ото збирався оженитися та думав хату нову поставити та зажити по-людськи. А тепер усе пропало. Ех, пане, пане.

– Ну добре, хлопе. Але де ж все-таки твої хитрощі?

– Та ж у скрині, я ж вам уже казав.

– Але ж де та скриня?

– Е, пане, вам небезпечно щось довіряти. Он як ви зі мною обійшлися.

– Та скажи, Іване. Дуже мені знати кортить. Я дам тобі тридцять червінців.

– Та добре вже, скажу. Просто ви, пане, не під тією грушею копали. От і все. У мене в садку дві груші.

Почухав пан потилицю та й пішов додому.

А Іван тим часом здійняв з горища найміцнішу скриню, яка там тільки була, наносив у неї повнісінько каміняччя, замкнув на міцний замок та й закопав під другою грушею.

Уночі приїхав пан з двома слугами. Копнув – є!

– Ото тепер я вже нарешті зможу похизуватися перед іншими панами, – тішився пан. Але як слуги не напружувалися, скриню з місця зрушити не могли. Вже й пан кинувся їм допомагати – а скриня ні з місця.

– Приросла вона там чи що, – бурмотів пан. – І як її Іван самотужки у яму поставив?

Помучилися так з тією скринею, а потім послали за підмогою. Прийшло ще четверо слуг з товстелезним мотуззям та ланцюгами. Всі гуртом нарешті витягнули важезну скриню та й поставили на віз. Боялися, що й віз зараз присяде під отаким тягарем, та якось витримав.

Приїхали до маєтку. Ніяких сил не було тягнути кудись ту важезну скриню. Пан наказав відчинити її, не знімаючи з воза. Довго довелося поморочитися з замком, а коли скриню нарешті відчинили, то пан аж засичав від злості, а слуги не втрималися від голосного реготу.

– Ну й Іван!

– Ото вже штукар – так штукар!

– Він спить собі, а ми каміняччя тягаємо!

– Що, пане, накажете з тим скарбом робити?

– Та завезіть та й киньте у якусь безодню, щоб з мене люди не сміялися. Я ж йому, негіднику, покажу, як з мене глумитися!

– Дозволю зауважити ясновельможному пану, що Іван не просив вас викопувати скриню у нього під грушею. На те була воля вашої милості.

– А ти, лайдаку, мовчи, бо й тебе покараю, – гнівався розлючений пан.

Тільки сонце зійшло, прибіг пан до Івана та й ну кричати.

– Через тебе, негіднику, я ніч собі збавив. Слуги мої ледве животи собі не понадривали, твоє каміння тагаючи. Як ти це поясниш? Де ж твої хитрощі? Виходить, ти знову мене одурив?

Іван ударив об поли руками, а потім вхопився за голову:

– Пане, я нікого не дурив. От перехитрувати когось – це я можу, а щоб дурити... та ви що! Ніколи! Я й додуматися до такого не міг би, що ви, пане, приїдете до мене мої хитрощі красти. А якби я до такого додумався, то я сказав би вам, у чому тут неув'язка вийшла.

– А ти скажи, – попросив пан.

– Та що тепер казати? Ніч і так пропала. А що ви, пане, з тією скринею зробили?

– Та звелів її у безодню кинути, щоб з мене люди не сміялися.

Тут Іван як застогне, як заплаче! І як тільки йому вдалося так майстерно це зробити? Ну неначе насправжки!

– Що ж ви, пане, наробили! Ви ж мене з торбами по світу пустили. Та ж та скриня мала подвійне дно. А за тим дном моя прапрапрабабуся свої коштовності ховала: і персні золоті, і сережки, і ланцюжки, і перли... Ет, та що тепер говорити! Все пропало.

– А каміняччя тут до чого? Навіщо ти його у скрині ховав?

– Та це я від злодіїв так хотів свій скарб захистити. Де б я міг подумати, що якомусь дурневі спаде на ум таку важку скриню з ями витягати.

– Ну ти, хлопе, обережніше зі словами.

– Та я, пане, не вас мав на увазі, а ваших слуг. Ото дурні! Хоч би вас припам'ятали.

А пан хитрим лисом біля Івана так і крутиться.

– Скажи, Іване, а де ж таки твої хитрощі? Де ти їх ховаєш?

– Е, пане, не скажу. Ви й так мене зовсім пограбували.

– Скажи, Іване, я тобі сорок червінців дам. Тільки скажи.

Узяв Іван гроші та й каже:

– Просто ви, пане, не ту скриню відкопали. Груша та, а скриня не та.

– Он воно що! Та скільки ж у тебе тих скринь?

– Ну, пане, я ж вас не питаю, де у вас золото лежить.

Пішов пан. А Іван до роботи взявся. Здійняв з горища ще одну скриню та пішов сов ловити. Сови, як відомо, вдень сплять, то Іванові не дуже тяжко давалося таке полювання, але по деревах полазити таки трохи довелося. То наловить тих сов – та у скриню! Та у скриню! От наловив їх так зо два десятки та й каже:

– Либонь, досить буде. Аби тільки не задихнулися. Та, думаю, пан не забариться.

А пан і справді не забарився. Знову приїхав за хитрощами. Цього разу скриня була зовсім легка, наче порожня.

– Невже Іван мене знову надурив? – сказав пан. Але тут він почув, як у скрині щось зашурхотіло, заворушилося. А то сови саме прокинулися та й ну бити крильми, щоб їх випустили з клітки-скрині. А пан і каже:

– Терпцю у мене вже нема, щоб ту скриню додому везти. Давайте тут відразу її й відчинимо.

Відчинили – а сови – фур – та й полетіли. Пан з переляку ледве свідомості не втратив. Кажуть, що потім довго-таки по знахарях та лікарях їздив – від переляку лікувався. Заглянув пан у порожню скриню. Ще й велів свічками йому присвітити. Порожньо. Що робити? Поїхав пан додому.

Наступного дня знову до Івана приходить. А Іван сумний сидить, зажурений.

– А чого, Іване, ти такий сумний? – пан питає.

– Та як же мені не сумувати? Якийсь дурень цієї ночі випустив зі скрині всі мої хитрощі.

– Та хіба ж то були хитрощі? А мені здалося, що це були сови.

– А-а, пане, то це ви той злодій? Золото у мене через вас пропало, коштовності моєї прапрапрабабусі також. А тепер ви позбавили мене мого останнього скарбу – моїх хитрощів. Доведеться мені позивати вас до суду.

– Та ти що, Іване! Не ганьби мене. Це ж яка неслава – на всю околицю! А мені ще моїх панночок заміж віддавати. Хто ж їх після такого візьме?

– Не знаю, пане. Не треба було зазіхати на чуже. Позиватиму – і край. Нехай суд розбереться.

– Послухай, Іване, а може, миром розійдемося? Я тобі калитку з грішми – а ти й не позиватимеш?

– А півпуда золота?

– Та вже добре, і півпуда золота.

– А коштовності?

– Ну, Іване, ти – справжній грабіжник.

– Е, пане, перепрошую, я до вашого двору красти не йшов.

Розійшлися миром. Забагатів Іван. Оженився, хату нову поставив, коней добрих купив, поля доброго шмат – словом, господарем став. Діти росли – два сини, як соколи. Отак би й жив, горя не знаючи. Аж гульк – його брати з чужих світів повернулися. Там їм не поталанило: ніхто даремно грошей не дає, а скрізь їх заробляти треба. От і повернулися, обдерті та голодні. Прийняв Іван братів, як годиться: пригостив, одягнув, обдарував, спати поклав. Не спиться братам: Іванове багатство очі коле. Вранці встали, походили по селі, з людьми поговорили, до пана зайшли, розпитали, що і як, а ввечері і кажуть Іванові:

– Ти, брате, от що... Спадок від батьків посів, забагатів. А може, й нам щось з того спадку належиться?

– Та що ви, браття! Хіба ж ви не знаєте, які бідні були наші батьки?

– А прапрапрадід? А прапрапрабабуся?

– Та я про них і не знаю, і не чув нічого. Я все те вигадав, аби провчити нашого пана, щоб не зазіхав на чуже.

– Нічого не знаємо. Віддавай нам нашу долю, а якщо ні, то забирайся з хати. Тепер усе твоє хазяйство буде наше.

Спозаранку повантажив Іван на віз свої пожитки, жінку та дітей (добре, що брати хоч коней дозволили взяти) та й поїхав зі свого села. Дружина плакала:

– Куди ж ми тепер?

– Ой, жінко, не знаю. Я, здається, сам себе перехитрував. Та ти не журися, якось воно буде. Ще так не було, щоб ніяк не було.

От приїхали вони на берег моря. Місцина дика, необжита, та день видався гарний, сонячний. Море з небом розмовляє, ясною хвилею під сонцем міниться. Іван і каже:

– Отут, жінко, й отаборимось. Ти тільки поглянь, яка краса.

А воно й справді гарно. Аж дружина плакати перестала. Діти в пісочку бавляться, коні сіно жують, Іван якогось намета будує, а дружина пішла роздивитися, чи нема де прісної води, щоб коней напоїти та й самим напитися. А ще пішла роздивитися, чи не знайде чогось для вогнища, аби страви зварити для дітей та для себе.

– Іди, іди, – каже Іван, – а я зараз рибки наловлю. Та як наваримо юшки, то й пан позаздрить, бо його кухарі такої варити не вміють.

От сів Іван рибу ловити. Чи довго ловив чи ні – аж витягає отакенну рибину! Ну, скажу я вам, ледве витягнув. Про таку коли рибалки розказують, то їм не вірять та й сміються з них: ет, байка! Іван би й сам не повірив, якби таку не впіймав. Кличе він дружину:

– Ходи, жінко, подивися, яку я нам вечерю зловив.

Прибігла вона, діти позбігалися: стоять, дивуються.

– Ану, жінко, помагай мені її чистити.

Коли рибу розрізали, щось наче впало і блиснуло на сонці. Дивляться – аж то перстень. Та такий масивний! Сам, мабуть, із щирого золота, а камінець коштовний, так і сяє!

– От бачиш, жінко, як нам таланить. Тепер і розживемося. Ану, приміряй.

А дружина й міряти не стала – і так видно, що великий. Одягнув Іван на палець – якраз, аж продавати шкода буде. Не встиг він ним на пальці помилуватися – аж тут сім хлопців-молодців, як вродилися.

– Що накажеш, господарю?

– Це ви до мене? – аж не повірив Іван.

– Та до тебе. Хто цей перстень одягає, той і є наш господар. Тепер наказуй нам.

– А що ж ви, хлопці, вмієте?

– Та все.

– Тут у мене пригода трапилася, та така, що я й без хати зостався. То мені б, хлопці, хату. Та таку, щоб влітку не жарко, а взимку не холодно. Щоб простора і добротна була. Аби моїй сім'ї місця вистачило та щоб і для гостей ще залишилося.

– Добре, господарю. Буде тобі така хата. Ти спати лягай, а вранці й роботу прийматимеш.

От Іван з дружиною та дітьми повечеряли смачно та спати повкладалися. Натомлені, вони й швидко заснули. Спалося їм добре, як може спатися тільки біля моря. А на ранок устав Іван – і очам своїм не повірив: нова хата стоїть, вікнами до сонця посміхається. Довкола садок фруктовий росте. На деревах садовини всякої, пташки своїм щебетом душу веселять.

– Оце так диво! – захоплено вигукнув Іван та й пішов будити дружину та дітей. Увійшли вони в хату, а там – і ліжка застелені, килими під ногами – кращі, ніж у панських покоях.

– Ну, жінко, ти готуй сніданок, а я піду по господарству поратися.

– Та яке там ще у нас господарство, – зітхнула дружина.

– Але й так добре, що хоч дах над головою є.

– Е, та ще й який дах! Такої хати в цілому нашому селі не знайдеш.

Вийшов Іван з хати, одягнув перстень – і знову перед ним сім хлопців-молодців стали.

– Що накажеш, господарю? Чи ми тобі з хатою не вгодили?

– Дякую вам, хлопці-молодці. Всім ви мені вгодили. Та чи не можна вас попросити ще збудувати хлів та кошару, стайню для коней та хоч курник який. Хочу господарством обзавестися. Не звик я неробою жити.

– Добре, господарю. Вранці й роботу прийматимеш.

Іван навіть дружині нічого не сказав. А коли прокинувся, очам своїм не повірив: худоба в хліві реве, вівці в кошарі бекають, коні у стайні копитами б'ють, кури в курнику куткудакають.

– Уставай, господине, господарку порати, – будить Іван дружину. Коли гляне, а на столі калитка з грішми.

– Е, жінко, тепер заживемо.

Та й пішов до найближчого села: може, поле вдасться купити, бо без поля чоловік нічого не вартий. Прийшов до села, а там того поля міряно-неміряно: бери та обробляй – неозорий степ.

Зажив Іван ще краще ніж у колишні часи. І перстень на палець не одягає. А навіщо?

Слава про нього довкола розійшлася: от, мовляв, який господар. Дійшла та слава і до Іванових братів. А вони що? Робити не хотіли, Іванове господарство все промарнували, пропили та прогуляли. А потім обидва пересварилися та й бідували кожен поодинці. Почули вони таке про Івана та й помирилися.

– Давай, брате, до Івана в гості поїдемо. Скажемо, що він не всю нашу долю з батьківського спадку нам віддав.

– То давай. Може, трохи розживемося.

– Але ж на чому ж ми поїдемо? Коней у нас нема. Дурні, Іванові віддали. Хіба що пішки доведеться йти.

– Е, ні, пішки далеко. А давай от що зробимо: підемо до пана та й і його з собою візьмемо. Він ласий до чужого – то й погодиться.

– То давай. Добра рада. Тільки ж тоді доведеться і з паном ділитися. А шкода.

– Тут нічого не вдієш. Або пішки йти, або з паном ділитися. Іншої ради нема. Та дамо вже йому щось відчіпне. Кажуть, наш брат такий багатий, що для всіх вистачить.

Як вирішили, так і зробили. Їхали, питали, та таки добилися до Іванового двору. Стали та й дивляться – очам повірити не можуть.

– І як той гаспидський Іван так розбагатів? – дивується пан.

– Видно-таки, добрий спадок йому батьки залишили.

– Нехай віддає нашу долю – і квит.

От заходять вони до хати. Господиня розгубилася, а Іван навіть зрадів. Якщо правду казати, він не тримав на братів зла. Сам збирався до них поїхати та подивитися, як вони живуть. Скучив за ними – брати ж все-таки. Прийняв їх так гостинно, аж їм трохи ніяково зробилося. Але треба було справу до кінця доводити. От, пообідавши смачно та відпочивши з дороги, брати й кажуть:

– Ми, Іване, от чого до тебе приїхали. Кепсько ти з нами вчинив. Не весь батьківський спадок з нами поділив. Ми приїхали, щоб ти віддав нам нашу долю.

А пан і собі:

– Так, Іване, так. Брати твої бідують, а ти он як розбагатів. Це не по совісті.

Розсердився Іван. Так образливо йому стало. І сказав він до своїх братів:

– Хто ж вам винен, що ви такі нероби? Та я все ж хотів вам допомогти, а тепер...

І Іван вийшов з хати, одягнув свій перстень, а коли з'явилися перед ним хлопці-молодці, сказав:

– Там у мене в хаті гості сидять непрохані. То чи не могли б, не відкладаючи на завтра, гарненько так їх кийками почастувати? Та не дуже. Не для того, щоб набити, а для того, щоб провчити.

Увірвалися хлопці в хату та ну частувати невдячних гостей киями. Ті з переляку та несподіванки аж у двері не потрапляли. Вибігли вони з хати – та на віз, та навтіки! Ледве пана не залишили, бо він не був такий спритний.

Покликав Іван молодців та й каже:

– Дякую вам, панове-молодці, що допомагали мені у моїй великій скруті. А тепер я хочу віддати вам цей перстень, щоб ніхто більше не наважився вас турбувати. А я вже тепер зі своєї праці житиму. Я до праці змалку звик. Та й про дітей своїх мушу подумати, аби вони неробами не росли. Нехай не звикають до дармового. А ви, як надумаєте, заходьте до нас у гості.

Подякували хлопці, подивувалися з такої оказії та й пішли у свою казку. А Іван з жінкою та дітьми і досі собі живуть. Кажуть, либонь, у нього вже й онуки є. І казки вони люблять.

Так він їм і розказує, а вони слухають, як ото ви іноді.

Млин

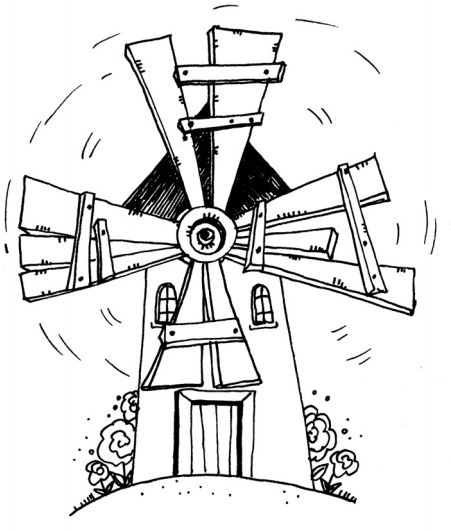

Терешко та його брати

Жили собі чоловік та жінка, та було в них троє синів. Старший – ставний та гарний, як сонечко ясне, середній – ставний та білолиций, як ясний місяць. А що вже сильні та вправні, то інших таких і не знайти. А от з меншим, з Терешком, батькам не поталанило: хирлявий якийсь уродився, на силі не дужий та й вродою Бог його обділив. Та зате розумом не скривдив. Та ще вдачу хлопець мав добру та голос гарний. Не просто собі гарний, а такий, що, коли заспіває, то й вітер віяти перестає – заслухаєшся.

Радіють батьки за старших синів та за меншого журяться – звісно, батьки.

От виросли хлопці. Настала пора їм пару собі шукати. І сподобалася обом одна дівчина на ймення Орися – гарна та багата. А що вже добра та розумна – то й комашини не скривдить, і слово знає, кому яке сказати.

От надумали старші брати Орисю сватати.

– От підемо до неї, силу і вправність покажемо, а вже вона, кого з нас вибере, то так і буде – той за чоловіка їй стане.

Звісно, кожен з них надіявся, що дівчина його собі в пару обере. А про меншого брата і не згадали. А що про нього згадувати, хирлявого та на силі не дужого, що на горе собі і вродою не вийшов.

Прийшли до дівчини, викликали її з хати, а за нею і батьки її повиходили. Стали перед ними хлопці силою та вправністю своєю хизуватися. Подивилася Орися, подивилася – та й пішла собі до хати, ні слова братам не сказавши.

А меншому дівчина також до душі прийшлася, та де вже йому з братами мірятися!

Коли настала ніч, літня та тиха, вийшов Терешко, став собі над річкою та як заспіває:

Ніч яка місячна, зоряна, ясная,
видно, хоч голки збирай.
Вийди, коханая, працею зморена,
хоч на хвилиночку в гай.

Почула той спів Орися – і не спиться їй, і не лежиться, а серце так і зайшлося, так і забилося, – на пісню озивається.

Встала вона, тихенько одягнулася та й вийшла з хати. Пішла дівчина на той голос, на ту парубочу тугу та й прийшла над річку, де Терешко співав. Стала вона обіч нього та й питає:

– А скажи мені, парубче, чому твоя пісня така гарна і така смутна?

– Тому вона гарна, що люблю я одну дівчину понад життя своє, а тому смутна, що ніколи не буде вона моєю.

Запали дівчині в душу парубочі слова, і сказала вона тихенько так, що почув її Терешко та хіба ще хвиля шепітлива:

– Якби я була тією дівчиною, то я б до віку з тобою не розлучилася.

Обняв тоді її хлопець, і простояли вони вдвох до самого ранку, а на ранок пішли просити в батьків благословення на шлюб. Справили весілля та й зажили собі в мирі і в злагоді.

Позаздрили старші брати Терешкові, і та заздрість їх сну лишила і спокій забрала.

– Давай, – каже старший брат, – ми того Терешка зі світу зведемо. Тоді Орися когось з нас собі за чоловіка вибере.

– То давай, – погодився середульший.

І почали вони лагодитися в дорогу. Зладналися – та й до Терешка: так і так, мовляв, ми йдемо у світ щастя-долі шукати. То чи не пішов би і ти з нами?

Вдарився тут Терешко об поли руками та й каже:

– Що ж мені, братове, з вами іти? Своє щастя, свою долю я вже знайшов – он вона, біля печі порається. А вам з мене допомоги ніякої, хіба що морока одна, бо, самі знаєте, що на силі я не дужий. То мандруйте вже самі.

Стали тут брати Терешкові докоряти, що не хоче він братам прислужитися: мовляв, його розум їм у дорозі знадобиться.

Робити нічого: зібрався і Терешко в дорогу, дарма що Орися відмовляла, аж плакала.

От пішли вони. Ідуть день, ідуть другий, на третій день увійшли у темний ліс. Менший брат притомився, вже ледве йде.

– Спочиньмо, братове, – просить.

А ті йому:

– То хіба от що: ти сідай спочинь трохи, а ми помаленьку далі підемо. А ти нас наздоженеш.

– Та де вже мені вас наздогнати! Та й не знайду я вас у темному лісі. Тут мене яка-небудь звірина і з'їсть.

– Не з'їсть. А щоб ти нас легше знайшов, ми будемо гіллячки на деревах ламати, шлях тобі показувати.

Та й пішли. Посидів Терешко трошки, відпочив, навіть шматком хліба не підкріпився, бо брати торбу з харчами з собою забрали, та й пішов братів своїх наздоганяти. А ті спершу для потіхи гіллячки ламали, а потім і перестали та й пішли собі, сміючись, як то вони розумного свого брата Терешка так легко надурили.

Ідуть вони, ідуть – а назустріч їм – баба. Та стара, та страшна, вся в прищах та в бородавках – ну справжнісінька тобі Баба Яга. Ще й в'язанку дров волочить.

– Ото б гарна пара була нашому Терешкові, – засміявся старший брат.

– Правду кажеш, – відповів середульший.

Та й сіли полуднувати. А баба й просить:

– Чи не дали б ви, хлопці, і мені окрайчик хліба або хоч шкориночку. Я, хоч і беззуба, та вже якось розмочу.

– Шукай дурніших, – відповів старший.

– Нам самим їсти нічого, – додав середульший.

– То, може, хоч води дасте напитися, – просить баба.

– Та нам самим вода знадобиться, дорога далека, – сказав старший брат, а середульший додав:

– Ото причепилася, гидка та бридка! Іди собі к бісу!

Але баба не йшла, а просила далі:

– То, може, хлопці-молодці, мені хоч дрівець допоможете до моєї хижки донести – тут недалечко... Стара я вже, а ви он які молоді та дужі.

– Ніколи нам, – сказав старший брат.

– Як стара, то вмирай, нічого по світу вештатися. Набридла. Іди звідси, бо як зараз...

– Он які ви, – сказала спокійнісінько стара.

– Я сім віків звікувала – а такого дурня і такого непоштивого не бачила. То стійте ж ви у диві, холодні та байдужі, як той камінь.

Та й обернула обох у високі камінні стовпи, що стали обабіч лісової стежки. На одному стовпі було написано: "Дурень", а на другому – "Непоштивий".

А Терешко бродив, бродив лісом, братів шукаючи, та й зовсім заблукав. Аж приблудився він до двох камінних стовпів з дивними написами.

– І звідки б тут тим стовпам узятися? – здивувався Терешко.

Аж гульк – стара і страшна баба йде, в'язанку дров волочить.

Потворність баби не злякала Терешка, бо й сам красенем не був. А що звик старших шанувати, то ввічливо так до неї сказав:

– Здорові були, бабусю!

Та й поклонився.

– І ти здоровий будь, – відповіла стара. – А чи не знайдеться в тебе часом шкориночки хліба? Дуже я вже зголодніла.

Хлопець мацнув у кишені: згадав, що не доїв шматок хліба та й кинув у кишеню. Зовсім забув про нього, а то б сам давно з'їв.

– От шкориночка якраз і знайдеться, та, що не доїв, – і протягнув старій, – а більше нема. Та давайте я вам хоч дрова допоможу донести. Куди вам?

Стара посміхнулася:

– Та ти сам зовсім охляв, ледве на ногах стоїш.

– Та я ж таки, бабусю, молодший. Давайте ваші дрова та показуйте дорогу, куди нести.

Прийшли. А хижка у старої така ж, як і її господиня, – геть благенька.

– Е, так не годиться, – сказав Терешко та й взявся до роботи і про втому забув. Полагодив сяк-так і сказав:

– Поки що стоятиме, а як буду живий, то неодмінно ще колись прийду сюди та й нову вам збудую. Тільки от чи дорогу знайду. А зараз мушу йти братів своїх шукати.

– Братів, кажеш? Чи це не ті часом два бовдури, що я їх на камінних стовпів обернула?

– Ой, бабусенько, голубонько, – почав благати Терешко. – Пробачте їм, коли що... та й поверніть ви їм людську подобу.

– Ти от що, хлопче, – сказала стара, – зараз уже сонце на вечір повернуло, та й ти натомився. Сідай лишень, поїж теплої страви та й спати лягай. А вранці вже ми з тобою подумаємо, як нам далі бути.

Робити нічого. Сів Терешко та давай їсти смачну бабину страву. Потім випив кухоль цілющого відвару та й заснув.

Вранці сонце застало Терешка вже на ногах. Наносив води, в печі розпалив. Ще кілька в'язанок дров з лісу приніс, аби старій на довше стало, та й сів, дожидаючи, поки баба прокинеться.

От вийшла нарешті вона з хижки – аж ніби помолодшала, аж пісню якусь замуркотіла.

– Е, та ти, бачу, ранній. Та й роботящий. Ну, за твою доброту та за труд твій дістанеш ти від мене нагороду.

– Ой, бабусю, не треба мені нагороди, звільніть лише від каменя братів моїх.

– Звільню я братів твоїх, коли ти за ними так побиваєшся. Але найперше все-таки нагорода. І, повір, вона варта того, щоб її прийняти.

І баба подала хлопцеві торбину, не порожню, в ній щось було.

Терешко відкрив її – аж там – хлібина.

– Ой, спасибі, бабусю, – зрадів Терешко. – Це мені на дорогу згодиться.

– Усе не так просто. Вийми хлібину з торби.

Хлопець вийняв. Коли дивиться – аж у торбі знову свіжа хлібина.

– Тепер второпав? Це чарівна торба. Скільки б ти з неї хліба не брав, вона ніколи не буде порожня.

– Дякую вам. Цій торбі ціни нема.

– Твоя правда. Нема їй ціни. Та це ще не все.

І стара подала хлопцеві невеличку скриньку.

– Тримай і це, – сказала вона. – А тепер проведи пальцем по її поверхні, малюючи кола – та по сонцю, та по сонцю.

І почулася дивна музика, спершу здалеку, потім ближче, і залунала зовсім поряд. А потім, як дивне видиво, з'явилася прекрасна дівчина. Вона була така гарна, що від неї і очей не можна було відвести. Здавалося, це сама весна прийшла на землю, щоб звеселити погляд людський. Дівчина танцювала якийсь дивний танок, і вже ні на що не можна було дивитися, тільки на неї. Терешко дивився і посміхався, і, здавалося, він забув про все на світі... Ні, не про все. Про свою Орисю він не забув.

– Над чим задумався? – спитала стара. – Гарна дівчина?

– Дуже гарна, – промовив Терешко, – та моя Орися таки краща, більш земна, більш справжня. А ця – як сон. Але гарний сон.

– Досить, – сказала стара – і видиво зникло.

– Візьми цю скриньку, може, знадобиться.

Подякував Терешко і за цей подарунок. А баба і каже:

– І я ж колись ох і гарною ж була!

Терешко з недовірою глянув на неї.

– Що? Не віриш? Важко повірити. Зачаклував мене злий Чорнохват. Уже сім віків потворою живу на світі: жити важко і померти не можу. Якби хтось переміг чаклуна. Та хто його переможе?

– Я його переможу.

– Та куди тобі! А втім... буває і таке. Але не варто через мене наражатися на небезпеку. Та зараз про те не йдеться. У всіх казках неодмінно має три подарунки бути. От і ми не будемо відступати від цього правила. Подарую я тобі пташку-вістунку. Куди захочеш, туди й полетить і звістку про тебе подасть кому скажеш.

Подякував Терешко і знову за братів почав просити, аж йому сльози на очі навернулися.

– От добра в тебе душа. Сім віків звікувала, а такого, як ти, не бачила. Брати тебе зумисне напризволяще залишили, а ти їх жалієш. Ну, та добре вже, ходімо.

І пішли вони до двох високих камінних стовпів. Тут баба і сказала:

– А тепер обійди тричі довкола стовпа проти сонця і скажи: “Нехай той дурень ще на світі живе”, а потім – довкола другого стовпа, промовляючи: “Нехай той непоштивий ще на світі живе”.

Тільки зробив це Терешко, як обидва брати і стали перед ним, живі та здорові, та й ну Терешка обнімати, дякувати та братом називати. А Терешко і каже:

– Кланяйтеся бабусі. Якби не вона, вік би вам так стояти.

Хлопці лише скоса на стару глянули.

Тут-таки зібралися й рушили далі. Йдуть, про пригоди розказують. Аж старший і каже:

– От би зараз хоч шкориночку хліба.

А середульший додає:

– Правда, правда. Ну, хоча б малесенький кусник. Так їсти хочеться.

– Хліб у нас, хвалити Бога, є, – сказав Терешко.

Посідали, з’їли по шматку, а старший брат і каже:

– Досить, хлопці. Дорога далека. Ще їсти захочемо.

– Їжте, браття, – каже Терешко, – у мене ще є.

От пішли вони далі. Аж приходять в одне село. А там сум і плач стоїть. Засуха і палючі вітри весь урожай згубили. Голод у селі.

Почув таке Терешко – і до найстаршого в громаді: збирай, мовляв, людей.

– А навіщо? – питає той. – Чим ви можете їм зарадити?

– Та чимось уже зарадимо, збирай, – каже Терешко.

– Що ти надумав? – брати питають.

– Самі побачите.

І незабаром почали сходитися люди. Худі та сумні, декотрі з дітьми. А Терешко все хліб з торби дістає та всім роздає. Спершу тіснява зробилася, але Терешко сказав, що хліба всім стане: хто скільки захоче, стільки й матиме.

Брати надивуватися не могли:

– Скільки там у тебе в торбі того хліба? З вигляду ж така невеличка.

Посміхається Терешко та все хліб роздає.

– Зупинися, навіжений, – сказав старший брат.

– Ти здурів, – докинув середульший.

– Це ж скільки грошей можна було заробити.

– І навіть золота.

А ще більше обурилися брати, коли в дальший шлях пішли вони без чарівної торби. Терешко віддав її найстаршому в селі, взявши собі на дорогу кілька хлібин.

– Отак задурно віддати! – не міг стриматися старший брат.

– Дурень! – облаяв Терешка середульший.

І не бачили вони, як до Терешка підійшла найкраща в селі дівчина і протягнула йому згорток:

– На, візьми, добрий юначе! Це вишитий рушник. Він нам у спадок від бабусі дістався. Не простий він, чарівну силу має. На ньому вишиті квіти і трави землі нашої, тому варто обтерти тим рушником хворого чи пораненого – і слабість минається, а рани заживають.

Подякував Терешко дівчині та й побіг братів наздоганяти, що, лаючи його, вперед пішли.

От ідуть вони та й ідуть. Аж королівство якесь незнане. Смуток і тиша довкола: ні тобі сміху, ні музики.

– А що тут у вас трапилося? Чому смуток такий у вашому королівстві? – запитав Терешко у перехожого.

– Біда у нас – принц занедужав. Король усіх заморських лікарів поскликав – не допомогло.

– А що ж за хвороба у вашого принца?

– Та... не знаю, як вам і сказати... словом, панська хвороба. Клопотів у нього ніяких... Цілий день лежить, у стелю дивиться, все йому набридло, нічого його не цікавить.

– Проведіть мене до нього, – попросив Терешко. – Спробую я розворушити вашого принца.

– Та що ти! – жахнувся старший брат.

– Навіщо це тобі? – здивувався середульший. Та Терешко вже йшов до королівського палацу, і братам нічого не залишалося, як іти за ним.

Прийшли. Терешко привітався, як годиться, а потім і каже:

– Я прийшов вашого принца лікувати.

Провели до принца. Брати з цікавості і собі пішли. А принц і не глянув – лежить, у стелю дивиться.

Дістав Терешко свою скриньку, непомітно кола пальцем провів.

Коли почулася тиха музика, принц глянув знехотя: мовляв, що там таке. А коли побачив дівчину, що закружляла у якомусь примарному танку, то вже й очей не міг відвести. Потанцювала дівчина якийсь час, та Терешко тихо сказав:

– Досить! – і все зникло.

– Ще, – благально прошепотів принц.

– Сподобалось? – спитав Терешко.

– Так, – відповів принц. І благально до Терешка:

– Нехай ще потанцює.

– Е, брате, в такому вигляді хіба ж можна дівчину зустрічати? Ти, звісно, принц, та все-таки... Встань, поголися, приберися гарненько. А тоді і дівчину запросимо. А то вона шепнула мені, що для такого нечупари і танцювати шкода. Ти вже вибач, але дівчата – вони, знаєш, примхливі: їм однаково, чи ти принц, чи ні.

І сталося диво: принц встав і позвав прислугу, щоб його мили, голили та прибирали. А вже потім, при повному параді, гарний і прибраний, попросив:

– Нехай увійде.

Довго танцювала дівчина, і не відводив від неї погляду принц, а коли вона зникла, сказав:

– Я хочу з нею одружитися.

Такої халепи Терешко не чекав. І що його тепер робити?

– Це не така легка справа, хоч ти і принц. Тим паче, що вона бачила тебе у такому непривабливому вигляді. Хіба ось як зробимо: ти кидай свої лінощі, берися за якісь справи – і в принців, напевно ж, є справи – батькові допомагай чи що, а ми з братами підемо в дорогу. Будемо в своїх потребах іти, то й у твоїй справі зайдемо, дівчину тобі посватаємо.

– Ото добре, – зрадів принц, – а я вас чекатиму.

Щасливий король дав Терешкові мішок золота, подякував усім разом та й з почестями провів їх у дорогу.

От ідуть вони далі. Брати все частіше про щось перешіптуються. Заздрять, видать, Терешкові, що у нього все так добре виходить.

– Бачиш, і золото дурнісінько заробив, – сказав старший брат.

– Ні за що! Як з неба впало! – додав середульший. – І нащо воно йому, те золото?

– Та почекай трохи, то і золото наше буде, і Орися. Чув я, що десь тут неподалік злий чаклун живе, перехожих до себе заманює. І ще ніхто від нього не повертався.

– А ми?

– А ми що, і справді на дурнів схожі? Нехай до нього Терешко йде. Але треба нам спершу ту дівчину із скриньки виманити. Без Терешка ми з тим не впораємось.

– І що ми з нею будемо робити?

– Ти таки і справді дурень! Коли вона буде танцювати, ми просто зловимо її, і нехай вона за одного з нас заміж вийде, а другому Орися дістанеться. І золото навпіл поділимо. Ото і все. А Терешко нехай собі живе у чаклуна.

Аж тут і палац завиднів – темний, страшний, потрійною стіною обнесений.

– Ну, Терешку, тобі в розвідку йти: ти ж таки у нас найрозумніший.

– То й піду, – спокійно сказав Терешко. І вже було рушив до воріт.

– Стривай, – брати в один голос. – Ти нам спершу ще раз ту дівчину покажи. Дуже вже гарно вона танцює.

– То й гаразд. Покажу. Бо ж і справді гарно.

Відійшли від страшного місця у пишний видолинок. Дістав Терешко свою скриньку – і небавом дівчина з'явилася. Тут, серед трави і квітів, вона здалася ще кращою. І раптом за знаком старшого обидва брати кинулися до дівчини і хотіли вже її зловити, та тут-таки й попадали, мов струмом вражені. Музика стихла, а дівчина так і стояла серед видолинка.

– Пробач мені, красуне, – тихо мовив Терешко. – Це не з моєї волі.

– Знаю, – почув хлопець її тихий голос. – І не з своєї волі я стала танцівницею. Потрапив мій батько у рабство до чаклуна Чорнохвата, он бачиш – його палац видніється – і мушу я з'являтися на поклик музики і тішити людей, хоч самій зовсім не весело. Єдина втіха, що, хто до мене доторкнеться, то той і згинути може. Допоможи швидше своїм братам, якщо можеш, бо пропадуть.

– А ти?

– А мені скажи: "Досить" – і я зникну.

– А може, тоді викинути ту злощасну скриньку?

– Ні, чаклун нову змайструє.

– А як же допомогти тобі?

– Не знаю. Треба перемогти чаклуна: хоч силою, хоч розумом. Прощай! Відпусти мене.

– Досить, – сказав Терешко – і дівчина зникла.

Глянув він на своїх братів, що непорушно лежали на траві, дістав свій вишитий рушник, що добра дівчина подарувала, та й почав ним братів своїх обтирати. І сталося диво: брати відкрили очі.

– Ну і спав же я, – здивовано сказав старший.

– А де це ми? – спитав середульший.

– Ми поблизу палацу чаклуна Чорнохвата. Ходімо до нього.

– Ти що, здурів? – обидва в один голос.

– Ходімо звідси скоріше.

– І взагалі, мені здається, що нам пора вже повертатися додому.

– Е, хлопці, ні, – сказав Терешко. – Ви собі як хочете, а я піду до чаклуна. У мене є до нього справа. А ви, якщо зі мною щось станеться, Орисі кланяйтеся і скажіть їй, що я її любив над життя.

– Ти вже, брате, не турбуйся, – сказав старший брат.

– І золото твоє ми додому донесемо. Не йти ж тобі з ним до чаклуна – ще одніме... І про Орисю ми подбаємо. А як же інакше! Ти ж наш брат...

Не повірив їм Терешко, та що мав робити! Попрощався з братами, залишив їм золото та й попрямував до воріт палацу. Ворота були темні і страшні, а коли відчинилися, то ніби паща страшного звіра роззявилася. І в ту пащу треба було ввійти. І Терешко ввійшов. Відразу дорогу йому три воїни мечами загородили.

– Стій, дурню! Хіба ж ти не знаєш, що сам ідеш у пащу смерті?

– Знаю. Але я хочу вас трохи розважити, диво вам одне показати. А то жаль мені вас: стоїте тут, бідні, без ласки і розради.

– Ач, який жалісливий! Показуй скоріше своє диво та й іди звідси, поки господар не вийшов.

Дістав Терешко свою скриньку. Коли заграла музика, воїни і не здригнулися, а коли з'явилася дівчина у своєму чарівному танку, вони опустили свої мечі і заворожено дивилися на неї. Вони й не помітили, як Терешко пройшов до других воріт і відчинив їх. Коли він сказав "досить", дівчина, перед тим, як зникнути, ніби зупинилася і сумно подивилася на хлопця.

А Терешко вже пройшов у другі ворота. Тут на нього чатували три здоровенних пси. На них було страшно дивитися: роззявлені кликасті пащі, висолоплені язики. Терешко змалку любив собак, але таких він ще не бачив. Хлопець дістав хлібину і почав з рук годувати собак, відламуючи кожному по добрячому шматку. Вони їли, і їхні очі ставали ніби добрішими. Це вже потім дізнався Терешко, що чаклун своїх собак майже не годував, щоб лютішими були. З'їли собаки цілу хлібину і повкладалися Терешкові біля ніг. А Терешко зовсім осмілів. Він гладив тих страшних собак, тихенько казав їм лагідні слова, і тварини, що зовсім не звикли до ласки, раптом розчулено розімліли він рук цього чужака, що нагодував їх таким смачним хлібом.

А Терешко з острахом рушив до третіх воріт. Та даремно він боявся: собаки і не думали його зупиняти.

За третіми ворітьми були три здоровенні півні. Терешко до кишені – а там усього два маленькі шматочки хліба. Кинув він двом півням, а третій півень як закричить:

– Кукуріку! Вставай, господарю! Ворог прийшов, троє воріт пройшов!

І вийшов Чорнохват. Сам здоровенний, борода чорна аж до пояса, ноги коротенькі, зате руки – по п'ять аршин кожна.

– Давно вже в мене гостей не було... Я вже аж занудився. Яка ж лиха година тебе принесла?

– Лиха година лихих носить, а я – людина добра та сумирна.

– От я тебе, сумирна людино, велю зараз у котлі зварити, а потім на кострищі засмажити.

– То добре, – сказав Терешко. – Хоч погріюся, а то я щось трохи замерз.

– А знаєш, ти мені подобаєшся. Хто ти такий?

– Я – молодший брат сина старшого брата дружини твого дядька.

– Нічого не розумію. Ти дуже швидко говориш... Словом, ти – мій родич?

– Виходить, що так.

– Отак би й казав. А то: брат брата... Тьху! Хіба ж всю рідню запам'ятаєш? Ну, як там мій брат, тобто дядько поживає?

– Та нічого. Та має одну мороку...

– Як це Мороку? Я всім сказав, щоб ніхто Морокою своїх дочок та внучок не називав, бо я свою дочку назвав Морокою. Отже, Морока є одна – моя дочка, а більше не сміє бути жодної Мороки.

– Та ні, – спохватився Терешко, – клопіт у нього.

– Що? Синок народився? Клопіт... гарне ім'я.

– Розумієш, дядьковому сину дівчина в око впала, танцівниця одна. Та, що на поклик чарівної скриньки танцювати виходить. От він би хотів на ній женитися. Та, сам розумієш, хто хоче таку жінку, що на виклики бігає? То чи не міг би ти якось звільнити її?

– Звільнити? Та ти що! Ще такого не бувало, щоб я своє чаклування назад повертав.

– Розумію, – співчутливо сказав Терешко, – ти зачаклувати можеш, а відчаклувати – ні.

– Не можу? Ні, я не хочу. Повернути її – нема ніякого труду. Це б і ти зробити міг.

– Я? – здивувався Терешко.

– Так, навіть ти. Треба тільки по чарівній скриньці провести кола проти сонця і сказати: "Досить".

– І все?

– І все. А ти думав!

І чаклун голосно зареготав.

– А чи правда, – спитав Терешко, – що ти зачаклував одну дівчину, і вона вже сім віків потворою живе?

– Е, ти дуже багато хочеш знати. А не постарієш?

– Та постарію, коли мій час прийде, – засміявся Терешко, а сам трохи й злякався: чи не передав куті меду?

– Та це я так, до слова пройшлося. Наслухався про тебе всякого.

– Та я розумію... А знаєш, сім віків пройшло, а я забути її не можу, – така гарна була. Та заміж вийти за мене не захотіла. Клята дівка! От я її і покарав.

– Ну, цю, напевно, вже розчаклувати не можна.

– Чому не можна? Все можна. Але тут уже треба трохи хисту. А втім... чого це я з тобою розпатякався?

– От-от... – засміявся Терешко. – Пригостив би родича, а то я вже від голоду зубами крешу.

– Воно й годиться пригостити, правду кажеш... ходімо в палац, з дружиною познайомлю. Вона розумна у мене, Бестією звати. Ходімо.

Увійшли до палацу. Все тут з чистого золота й срібла, коштовне каміння виблискує – аж очі разить. А Терешкові хоч би що: байдужий був до коштовностей. Якийсь понурий був той палац, і його розкіш не веселила око.

Вийшла чаклунова дружина... Не вийшла – виповзла, бо це була змія. Вона засичала, не звертаючи на Терешка ніякої уваги.

– Ти кого це привів?

– Розумієш, родич до нас добився.

– Родич! А звідки ти знаєш, що він – родич? Ти б краще спитав його, як він крізь ворота пройшов. І сторожу свою спитав би, як це вона його пропустила.

– А й справді, як ти повз мою сторожу пройшов?

– Та це ж якраз і доводить, що я твій родич: теж трохи чаклувати вмію.

– То ти небезпечний родич... – сказав чаклун.

– Убий його, – зашипіла Бестія.

Але тут увійшла дівчина... Якщо це мала бути їхня дочка, то... це було найбільше диво... вона була прекрасна. "Якби ще й така добра, як гарна", – подумав Терешко.

– О, то в нас гості, – сказала, як проспівала, Морока, бо це й справді була вона. – А чому ж ви мене не кличете?

– Та, розумієш... ми ще з матір'ю не вирішили...

– А тут і вирішувати нічого. Сидиш тут з вами, як у домовині. Нарешті жива душа з'явилася, а ви б тільки вирішували... Нема, щоб про свою дочку подумати...

– Добре, добре, дочко, не сердься. Це ми так...

– То давайте обідати. Та й гостя час пригостити.

Пройшли у світлицю. А там – ще більша розкіш. І столи заставлені всякими напоями і наїдками. Сіли обідати. Чаклун добряче таки до напоїв приклався, а Терешко більше на страви налягає, бо дуже зголоднів у дорозі. А змія все щось нашіптує та й нашіптує чаклунові на вухо. Аж той відмахнувся та ще й прикрикнув на дружину:

– Цить! Він і мені подобається! Я й сам скучив за розумним словом.

– Ото й найнебезпечніше, – прошипіла Бестія.

– Мамо! А то я й справді піду від вас, як надумала.

– Та добре вже, добре, – сказала мати.

Терешко зрозумів, що мусить сподобатися цій дівчині, хоч досі він з усіма поводився чесно, навіть зі своїми ворогами, тож дурити дівчину йому ніяк не хотілося.

Пообідали та й розійшлися кожне у своїх справах. Терешка з Морокою насамоті лишили: нехай дитина розважиться трохи.

– Вбити ми його завжди встигнемо, – сказав Чорнохват своїй дружині. – Нікуди він від нас не втече.

– А якщо знову сторожу обморочить?

– Не обморочить. Будемо пильнувати.

– То нехай, – сказала змія, а сама вирішила потай таки звести зі світу Терешка.

А Терешко з Морокою сидять собі та й розмовляють.

– І чого це в тебе, дівчино, ім'я таке чудне? Аж вимовляти не хочеться. Сама гарна, як квіточка, а ім'я...

– Ім'я як ім'я. Батько з матір'ю таке дали. А мені що? Дали – то й байдуже. А ти б як хотів мене називати?

– Ну, скажімо, Марусею. Хіба ж не гарно?

– Гм! Маруся... Либонь, що й гарно... то й так і називай – Марусею, коли хочеш. Так ніби і справді краще... А тепер розкажи що-небудь цікаве. Я тут зовсім занудилася.

– Розумієш, розказувати я не мастак. Давай я тобі краще заспіваю.

– То співай, коли вмієш. Тільки щоб гарно.

І Терешко заспівав. Та так, що дівчина і зроду не чула такого співу. Та де б їй тут і чути...

Чорнії брови, карії очі,
Темні, як нічка, ясні, як день.
Ви ж мене, очі, плакать навчили.
Де ж ви навчились зводить людей?

– Ох, же й гарно ти співаєш, парубче, вік би тебе слухала.

– Вік – не можна. Треба мені звідси додому вибиратися.

– Ти що! Ще такого не бувало, щоб хтось звідси живим вибирався. Не випустять тебе мої батьки. Та й я не відпущу.

– Як це – не відпустиш?

– Та хіба ж би я дурна була, щоб такого хлопця та й відпустити?

– І оце б ти мене в неволі тримала?

– Чому в неволі? Житимеш у нас, у багатстві і розкоші, любитимеш мене, співатимеш мені свої пісні...

– Ну й морока мені з вами!

– А ти казав – Маруся.

– Звичайно ж, Маруся... Послухай, Марусю, я люблю іншу. Вона, та інша, – моя дружина, гарна, що й іншої такої на світі нема.

– Тільки не кажи, що вона вродливіша за мене.

– Розумієш, я люблю її – і вона для мене найкраща.

– Замовкни! А то я велю тебе вбити.

– Це ти можеш зробити хоч зараз і власноруч, або матір свою поклич, але я тобі кажу правду.

І тут дівчина заплакала, гірко і невтішно. Аж Терешко розгубився.

– Ой, для чого тільки я на світ народилася? Як же мені вирватись з тієї темниці та на білий світ?

– Послухай, Марусю, давай разом утечемо. Ти допоможеш мені, а я – тобі. Я одвезу тебе до моєї матері. А там у мене два брати-красені, то, може, й котрому за дружину станеш.

– Ой, допоможи, хлопче, бо пропаду я тут. Послухай, Терешку, а може, ти її забудеш? Подивися, яка я гарна і багата...

– Ні, Марусю, ні. Це – навіки... Ну, то як? Тікатимемо вдвох?

– Ой, не знаю. Це майже неможливо.

– Отже, ти сказала – майже. То давай спробуємо.

– Добре. Тільки треба все продумати і роздобути у батька його перстень.

– Який ще перстень?

– А той, за допомогою якого він чаклує.

– А як ти його роздобудеш?

– Ще не знаю.

– Та й я ще мушу дещо у твого батька вивідати.
– Що саме?
– Як розчаклувати ту дівчину, котра сім віків уже потворою ходить.
– А навіщо це тобі?
– Допомогти їй хочу.
– А що ти за те матимеш?
– Та нічого.
– А хіба так буває?
– У нас буває, а у вас не знаю.
– Важке, парубче, твоє завдання. Не знаю, чи й впораєшся. Мій батько дуже неохоче відкриває свої таємниці. А зараз іди, лягай спати і відпочинь гарненько. Ні про що не думай. Я сама тебе стерегтиму.
– Щоб мене дівчина пильнувала? Не бути тому!
– Та вже роби, як я кажу. Я тутешні порядки краще від тебе знаю.
Лиш тільки Терешко повіки склепив, як до його дверей тихенько змія підповзла та й почала до Терешка підкрадатися. Аж тут Морока, чи б пак, Маруся, раз – та й на хвіст їй наступила.
– Ти це куди, матінко?
– Цить, – зашипіла та, – а то батька розбудиш.
– І розбуджу, і скажу йому, що ти поночі до молодого хлопця закрадаєшся.
– Ти що, дочко, здуріла?
– А от, здуріла чи ні, а батькові розкажу.
– Пусти мене.
– А принеси батьків перстень.
– Та навіщо він тобі?
– То вже мій клопіт.
– Що, Терешка причарувати хочеш?
– Сказала ж тобі, то вже моя справа.
– Добре вже, принесу, побався трохи, але ж гляди, коли довідається батько, то нам обом перепаде. Ну, пусти.
– Гляди, одуриш – усе батькові розкажу.
– Та що ти розкажеш? Нічого ж не було.
– Не хвилюйся, я вже знайду, що розказати.
– От морока!
– Ото не треба було мені ім'я таке давати. А тепер і маєте!
– Та добре вже, пусти.
На ранок розбудила дівчина Терешка:
– Вставай, та скоріше і – в дорогу, поки моїх нема.
– А де ж вони?
– У гості до Чахлика пішли.
– До якого ще Чахлика?
– А ти хіба не чув? Та до того, що чахне, чахне і ніяк не помре, бо безсмертний. Правда, є одна така шабля, що може його вразити, але та шабля під землею схована.
– Так що там у того Чахлика?
– Та він сина свого женить – змія дванадцятиголового.

– А на кому ж він його женить?

– Ет, не питай... Дівчина така є – Василиною звати. Там така гарна, що й не сказати.

– А чого ж вона за того змія заміж іде?

– Бо мусить.

– А чому мусить?

– Бо той змій полонив її матір. От, щоб її врятувати, мусить.

– Та що ж це у вас тут таке? Саме тільки зло.

– А що вдієш? Та нам ніколи, треба поспішати. Дивись, що я дістала, – і показала батьків перстень.

– А це ще що за морока?.. Ой, пробач.

– Це перстень, за допомогою якого батько чаклує.

– А як?

– Я й сама до ладу не знаю.

– Давай пробувати.

– То давай.

– Аж страшно...

– Ну, насмілимося.

– Що ж з ним робити? Дивися, тут якийсь камінчик. Бач, як виблискує. Ану, поверну я його. О, дивися, повернувся.

Не встиг Терешко промовити й слово, як блискавка по небу затанцювала, а потім ударив грім – аж земля затремтіла.

– Припини негайно. А то батько зараз-таки здогадається.

Терешко пробував далі. Він одягав перстень на палець, потім знімав – нічого. І раптом, ніби бавлячись, підкинув його на долоні. І тут, як з-під землі, страховище з'явилося: голова, як цебрик, та кустрата, та оката, на лапах – пазури, як ножі, а на хвості – змії з вогненними язиками.

– Що накажеш, володарю?

– Та бий тебе сила Божа, щоб я твоїм володарем був!

І Терешко перехрестився. Страховисько тут-таки і в землю пішло.

– Е, так у нас нічого не вийде. Дай-но я, – рішуче взяла перстень дівчина і підкинула на долоні. І знову з'явилося страховисько.

– Що накажеш, володарко?

– Негайно розчаклуй ту дівчину, що сім віків потворою живе. Верни їй колишню вроду і молодість.

– Не можу.

– Як це не можеш?

– Бо я не можу роботи добро.

– Тоді скажи, як її розчаклувати.

– Треба з вікового дуба палицю вирубати, тією палицею сім кіл навколо її хижі намалювати. І хай вона по тих колах сім раз свою хижу обійде – та проти сонця, та проти сонця. Ото й стане такою, як була сім віків назад.

– Добре. А тепер скажи, чи є в цьому замку живі істоти, окрім нас і сторожі, ті, що зачакловані моїм батьком?

– Звісно, є. Всі дерева у вашому саду колись людьми були. Кожна брила, кожна колона – це все живі істоти, зачакловані батьком.

– Як їх розчаклувати?

– Доторкнися до кожного оцим перснем.

І почалася робота. Незабаром увесь замок наповнився людьми. Вони не могли повірити у свій порятунок і дякували рятівникам.

– А тепер скоріше до Чахлика, – сказав Терешко, – треба бідну дівчину Василину та її матір визволити.

– Ти що, здурів? Та ми ж пропадемо.

– Ну, ти собі, як хочеш, а я мушу йти.

– Що ти за чоловік такий? Все ти мусиш, усе повинен.

– Інакше не можу.

– Дивно, але й мені чомусь захотілося роботи щось добре на землі.

– Видно, окрім вроди, маєш-таки й добре серце.

– Стривай. Ще треба...

І дівчина знову підкинула перстень на долоні.

– Що накажеш, володарко?

– Несхибну шаблю, що рубає без промаху.

І зблиснула в її руках шабля.

– На, – простягнула вона Терешкові, – вона тобі пригодиться. Це єдина шабля, від якої може загинути Чахлик.

– Я не дуже до шаблі, – зізнався хлопець. – Я більше до пісень.

– Ти їй тільки накажеш – вона сама рубатиме. А ще, – дівчина звернулася до страховиська, – нам потрібна колісниця, запряжена драконами.

І колісниця тут-таки й з'явилася.

– А ще... щоб від того замку і сліду не залишилося.

– Я не впевнений, чи я добре зрозумів мою володарку.

– Щоб сліду від замку не залишилося, – повторила дівчина. І до Терешка: – Поїхали.

Собаки слідом за ними ув'язалися. Та де там! Колісниця майже летіла. Полум'ям пашіли пащі драконів, відлякуючи все живе.

Зустрічати їх вийшов сам Чахлик. Він, певно, гостей вже не чекав, але, побачивши такий повіз, подумав, що ще хтось поважний до них приїхав. Увійшли в хату. А тут – сили тієї нечистої – видимо-невидимо.

– Рубай, – тихо наказав Терешко шаблі. Шабля запитально зависла в повітрі.

– Он того, – показав Терешко на дванадцятиголового змія-жениха, обіч котрого сиділа бліда Василина.

І почали падати одна за другою всі дванадцять голів. А коли злетіла остання голова, із зміїної шкіри вийшов хлопець-красень і кинувся до Терешкових ніг:

– Спасибі тобі, добрий юначе, що врятував мене від злих чарів. Вік би мені в такій страшній подобі ходити.

– Хрестися! Скорше хрест на себе поклади, щоб зла личина тебе не дойняла.

І до шаблі:

– А тепер того, – і показав на Чахлика. І Чахлика нестало, – таки прийшла до нього смерть, бо тільки від тієї шаблі міг він загинути.

– А тепер он того, – і показав на Чорнохвата. Морока жахнулася:

– Терешку!

Та було пізно.

– Так треба, Марусю, інакше не можна.

Тим часом уся та погань оговталася:

– Та чого ж ми сидимо? Хапайте його!

І Терешка схопили якісь страшні лапи, щупальці, пазурі. Але тут на допомогу йому прийшла Маруся.

– Рубай! Рубай! – наказувала вона шаблі, вказуючи на Терешкових напасників. Та ось і дівчину схопили. Не вирватись.

– Пропали ми, – скрикнула Маруся.

– Не пропали, – несподівано став їм на захист хлопець, що ще недавно був дванадцятиголовим змієм.

– Рубай, рубай! – наказував тепер він шаблі. Та ось і його схопили. Здавалось, що порятунку вже нема від кого чекати. Та на допомогу прийшла Василина. Такого від неї ніхто не сподівався. Бліда, у весільному вбранні, вона наказувала шаблі своїм дзвінким голосом:

– Рубай! Рубай!

І падали один за другим всі ті, що причиняли світу саме лише зло. Декотрі зрозуміли, що порятунку нема, і кинулися тікати. А коли нікого з тієї нечисті вже не залишилося, друзі, потомлені, але щасливі, стояли і не вірили, що це вони здобули таку велику перемогу над злом.

– Василино, – підійшов до дівчини той, що вважався її нареченим. – А тепер ти вийдеш за мене заміж? По своїй волі, без примусу.

– Так, – сказала тихо Василина. – Ходімо скоріше звільняти мою матінку.

– Що ж, ми також ходімо. Нам пора, – сказав Терешко.

Колісниця чекала на них.

– Ой, як мені не хочеться сідати в ту колісницю, – зізнався Терешко. – Ходімо краще пішки.

– Стривай, – заперечила дівчина, – моя матінка жива. Вона втекла. Так що...

– А й справді. А я про неї і забув. А може, вона десь заховається та й сидітиме нишком?

– О, ти її не знаєш. Нам треба бути дуже обачними. Поїхали.

Спершу все було гаразд. Колісниця летіла ледве що не попід хмарами. Аж тут раптом – грім і свист, та такий, що дерева вікові понахилялися.

– Ото вона і є, – тільки й встигла сказати дівчина.

– А-а-а! Це ви! – засичала змія. Але тут-таки і впала від несхибної шаблі.

Ще якийсь час проїхали на своїй колісниці, а потім Терешко сказав:

– Давай повернемо її, нехай людей не лякає. А самі пішки підемо. Знаєш, ходьба пішки – це як очищення. Недаремно ж люди на прощу колись пішки ходили.

Так і зробили. Йдуть та й ідуть собі. Маруся від незвички й притомилася, але бадьориться. Та й Терешко занудитись не дає: то заговорить, то заспіває. За час своєї мандрівки він змужнів, окріп, на силі дужим став і ніби аж погарнішав. Тепер міг би і з братами своїми помірятися. Хіба лишень розумніший та добріший від них був.

От дійшли вони до королівства, де у Терешка принц знайомий жив.

– Либонь, Марусе, тут на нас ще чекають.

– Що, знову якийсь бій?

– Ні, на цей раз, здається, весілля. Станьмо ось тут. І нічому не дивуйся.

І дістав свою чарівну скриньку. Заграла музика, і з'явилася прекрасна танцівниця. І тоді Терешко провів по скринці кола проти сонця і сказав:

– Досить!

Дівчина зачудовано зупинилася, але не зникла.

– Немає більше чарів над тобою, красуне. Немає більше злого чаклуна Чорнохвата.

– Ой, – тільки й спромоглася сказати танцівниця.

– А ту скриньку, якщо хочеш, візьми собі на згадку.

– Ні-ні! – злякано відсахнулася та.

– Не бійся. Вона вже мовчатиме. Вона безсила і не матиме над тобою влади. А тепер от що: чи не хотіла б ти за одного принца заміж вийти? Та ти його знаєш, ти перед ним танцювала. То як?

– Глузуєте з мене?

– Ні, зовсім ні. Ти йому дуже сподобалася.

– Не знаю...

– Ходімо – то й побачиш. Змушувати тебе ніхто не буде. А коли буде твоя на те згода, то й на весіллі погуляємо.

Так воно і сталося. І не будемо ми довго розказувати, що то за пишне та гучне весілля було. І хоч як наші подорожні спішили, а таки мусили затриматися і погуляти на тому весіллі. А потім, незважаючи на їхні заперечення, спорядили їм у дорогу повіз королівський, добрими кіньми запряжений, подарунками всякими наділили, ще й мішок золота на ньому примостили.

Їдуть наші подорожні – аж доїжджають до того села, де Терешко колись свою чарівну торбу з хлібом залишив.

– Заїдемо ще сюди, – сказав Терешко, – подивимось, як тут люди живуть.

А люди тут жили багато: і хліб був, і до хліба було. Терешка впізнали, кланялися йому, дякували, що порятував їх колись у лиху годину. Частували-пригощали, а на дорогу хлібину дали – з власної печі, а не з чарівної торби. А чарівну торбу таки повернули Терешкові:

– Візьми, може, комусь ще пригодиться. Може, ще когось у лиху годину порятуєш. А ми вже самі і хліб виростимо, і напечемо, а ви до нас у гості приїжджайте.

Поїхали.

– То, може, вже й до твого дому нарешті поїдемо? Дуже вже кортить мені братів твоїх побачити.

– Ні, Марусю, ще маємо одну добру справу зробити.

– Знаю, знаю. Ту дівчину розчаклувати, що вже сім віків...

– Так. Вона чекати не може. Досить уже натерпілася. Ми мусимо їй допомогти.

Поїхали. Аж у той ліс, аж до тієї хижі. І як тільки коні ту дорогу знали? І як тільки той повіз у тих нетрях проїжджав? Мабуть, на добрі справи добрим людям і сила добра знайдеться, що допомагає їм.

А тим часом, поки все це відбувалося, Терешкові брати додому добилися. Раді такі, що Терешка нарешті здихалися і що золото їм тепер достанеться. Тепер і про

Орисю слід подумати: як змусити її за одного з них заміж вийти. А ще питання мучило: за кого?

Почали батьки за Терешка розпитувати – син же таки. А тут ще й Орися прибігла, плачучи:

– Ой, де ж ви та й де мого чоловіка поділи?

– Та хто б же його дівав? Сам не захотів додому повертатися, – сказав старший брат.

– І де б пак захотіти, коли з такою танцівницею розважається, – докинув середульший. І обидва засміялися.

Заплакала тут Орися та вдарилася об поли руками:

– Не вірю я вам, не вірю! Згубили ви мого Терешка.

– Та хто б його губив! Живе собі, як король. Ще й нам мішок золота дав, щоб не бідували, – сказав середульший брат, а старший на нього прикрикнув:

– Цить, дурню! І сам не знаєш, що верзеш! Гляди, ще й ділитися доведеться!

– Сам ти дурень! Нехай знає, що у нас золото є, скоріше заміж за когось із нас вийде.

– Вже ж не за тебе, – сказав старший брат.

– А чом би й не за мене? – обурився середульший.

– А тим не за тебе, бо ти дурень.

– Від дурня чую, то й не зважаю!

А тим часом старший брат підступився до Орисі:

– А ти от що, молодице: Терешка однаково не вернеш. Він так сказав, що тобі повну волю дає. А ще він сказав, що хотів би, аби ти за мене заміж вийшла.

– Ні, він сказав: за мене щоб вийшла, – підступився і собі середульший.

Та й почали вони битися. Подивилася на те все Орися, плюнула та й пішла геть. Прийшла додому, сіла й плаче. Знала вона – брешуть брати. Але не знала, де зараз Терешко. Може, лежить він десь, хворий та недужий, може, кличе до себе її, Орисю... а може, вже і в живих нема... Та й ну ще дужче плакати.

А ж зирк – пташина якась у віконце влетіла. Сіла вона на підвіконні та й почала людським голосом про Терешка розповідати. Слухала її Орися. Дивувалася і слухала, а потім і каже:

– Ти, пташино, почекай, я хутенько зберуся та й піду з тобою.

– Не велено мені тебе з собою брати. Я лише вістунка. Розказала тобі та й мушу назад летіти. А ти ж крил не маєш, за мною не встигнеш.

– Правда твоя, – сумно зітхнула Орися, – от, якби я крила мала, то злетіла б я до свого милого. Але скажи йому, що я вирушаю в дорогу: іду його шукати. Однаково, коли тут залишуся, брати мене зі світу зживуть.

Полетіла пташка-вістунка, а Орися стала в дорогу збиратися. Та й що там того збирання! Поклала в торбину чисті сорочки для Терешка та й собі сяку-таку одежину, хлібину та дрібку солі, попрощалася з батьками та й пішла.

– Головне те, що він живий. А вже я його знайду, – казала сама собі Орися.

Іде вона день, іде другий, а на третій день сіла відпочити на галяві, бо вже таки добряче притомилася. Коли дивиться – аж баба якась іде.

“То, певно, Баба Яга, – подумала Орися, – бо не може такого бути, щоб людина та таку страшну подобу мала”.

Злякалася Орися, та виду не подає.

– Здорова була, дівчино!

– І ви здорові будьте, бабусю!

– Чи не пригостиш мене хлібом зі сіллю?

– Чому ж ні? Хліба і солі у мене вистачить. Сідайте ось поруч та пригощайтеся.

– А куди твій шлях проліг? Чи далеко?

– Ой, і сказала б я вам, бабусечко, так сама не знаю. Йду я чоловіка свого шукати, що Терешком зветься. Чи не бачили де бува?

– Бачила, бачила, – загадково посміхнулася стара.

– Та ти не бійся мене: я не причиню тобі зла. Та ходім лишень до мене – моя хижка он там, недалечко. Ти спочинеш, підкріпишся теплою стравою та й про Терешка твого поговоримо.

Прийшли. Орися, хоч і була вкрай втомлена, кинулася старій допомагати. Та баба спинила її:

– Ти сядь та спочинь.

– Та де ж пак, щоб я сиділа, а ви поралися.

– Тепер я бачу, що недаремно тебе Терешко за дружину взяв. Гідна йому дружина, бо і він в тебе не ледачий.

– Мені б тільки його знайти, бабунечко.

– Знайти – то діло не хитре. Але подумай, чи допоможеш ти йому. Твій чоловік добру і небезпечну справу задумав. А ти будеш йому тільки руки в'язати, бо й за тебе переживатиме, щоб з тобою чого не трапилося.

– А може ж таки...

– Ні, дитино, в такім ділі краще йому бути без тебе. Та й розминутися ви можете – світ широкий, і злих людей у ньому вистачає. Ти от що: поживи поки що у мене. Роботи у мене небагато, господарки ніякої, хіба що кіт-приблуда. А Терешко, як жив-здоров назад вертатиметься, то мою хижу не обмине: полагодити обіцяв. А ти ж його знаєш: він уже слово своє держить.

Погодилася Орися. А що їй ще лишилося? Додому повертатися не можна: там Терешкові брати чіплятимуться. А йти далі – і справді з Терешком розминутися можна.

То й залишилася.

Живуть собі. Про Терешка згадують. Орися бабі поратися допомагає. Воно, коли звикнути, то не така вона вже й страшна. А коли стара розповіла їй свою історію, то Орися й зовсім до неї серцем прикипіла. Живуть собі – Терешка дожидають.

Аж одного дня пташка-вістунка прилетіла, на віконце сіла та й защебетала:

– Чи готові з обідом? Бо Терешко їде. Гарний та багатий, вже недалечко від хати. Та ще й гостю з собою везе!

– Ой, лелечко! Ой, матінко! Мій Терешко!

– Так чого ж ти плачеш?

– Ой, ненечко, не сам їде – певно, ту танцівницю з собою везе. Ой, правду ж мені брати казали, а я їм не вірила.

– Та схаменися, молодице, – аж розгнівалась стара. – Та хіба ж ти свого чоловіка не знаєш, що так йому віри не ймеш? Не сам їде, бо, певно, порятував когось з біди.

– Ой, лишенько моє! Та чого ж він багатий? Звідки в нього те багатство взялося? Ой, певно-таки правду мені брати казали, а я їм не вірила.

– Цить, кажу тобі, – аж крикнула стара. – Хіба можна по такій довгій розлуці чоловіка сльозами зустрічати?

Аж уже й Терешко під'їхав. Вибігла тут стара, а за нею й заплакана Орися. А Терешко, як побачив, то так і кинувся до них. Старій руки цілує, до Орисі припадає:

– Чому у тебе, моя квіточко, роса на очах? Чи скривдив тебе хто, моя лебідочко?

– Ніхто мене не скривдив. Та скажи перше, що то за дівчину ти з собою привіз?

– Та це Маруся. Ой, я пак і забув. Ходи сюди, Марусю.

А Маруся стояла ні в сих, ні в тих, ніким не привітана, чужа. Всім вона байдужа – і сльози їй на очі навернулися. І позаздрила вона Орисиному щастю.

"Стоїть, дурна, – думала Маруся. – Та кидайся скоріше до свого коханого, та обніми його".

А Терешко вже кликав її.

– Ходи, Марусю. Я потім вам про неї розкажу. О, вона мені так допомогла. Якби не вона...

– Годі тобі, – зупинила дівчина. – Якби не я, то сам би впорався.

– Орисечко, пташечко, чи не рада, що я повернувся? Чи, може, за цей час другого собі нагледіла?

– Та ні, не нагледіла. А казали твої брати, що в тебе там танцівниця є. То це, може, й вона?

– І ти їм повірила?

Тут Маруся не втерпіла:

– Та він так тебе любить, що й нікого на світі більше не бачить.

– Ну, та ходімо вже до хижі. Хіба ж можна гостей, та ще й здорожених, під порогом тримати? – втрутилася нарешті стара.

– Ой, не можу ще у хижу, – сказав Терешко, – є ще у мене одна пильна справа.

– По-моєму, найпильніша справа зараз – гарячого борщу з'їсти, – заперечила стара.

– Ні, бабусю, є ще одна... А скажіть-но мені, де тут у вас вікове дерево росте.

– Та ледве чи не всі вони тут вікові. Та найстаріший он той дуб... Бачиш, он там, на галяві росте.

– То дайте мені сокирчину. Я пам'ятаю, вона там під лавицею лежить.

– Та хіба ти приїхав сюди вікові дерева рубати? То такою сокирчиною не зрубаєш. Ось не вигадуй, Терешку, та ходім найперше до хати. Хоч ти, Орисю, щось йому скажи.

А Орися і далі плакала – тепер від радості. Ну вже ті жінки!

Взяв Терешко сокирчину та й пішов до старезного дуба. Вибрав гілку, міцну та не тоненьку, та й давай рубати. Правду баба сказала: сокирка таки вже досить затупилася. Певно, після Терешка ніхто її не гострив. Та таки впорався з тією гілкою. Обірвав листя, обтесав – і вийшла пречудова палиця з загостреним кінцем. Всі спостерігали за Терешком, дивувалися: що це він робить? Одна Маруся не дивувалася, бо вона знала, що буде далі. А далі Терешко почав креслити кругом хижі кола.

– Чи ти, Терешку, за свою мандрівку бува не став чаклуном? – засміялася стара.

– Либонь, що й став, – заклопотано мовив Терешко, бо саме пильнував, щоб кола гарні були. А далі й сказав:

– А тепер, бабусю, обійдіть по тих колах сім разів свою хижу: та все проти сонця, та все проти сонця.

Як стала стара по тих колах ходити, то почала з її лиця та постави старість і потворність спадати. І вже, коли останнє коло добігала, то була це ставна вродлива дівчина, у плахті та вишиванці, голова стрічками прибрана.

– Ой, – скрикнули всі разом, вітаючи її. А вона лише бачила на собі плахту та вишиванку замість свого лахміття.

– Чи ж є у вас хоч якесь люстерко? – спитав схвильований Терешко.

– Та навіщо воно мені? На свою вроду видивлятися?

І засміялася. Голос дзвінкий, сміх дівочий. Аж сама довкола озирнулася – голосу свого не впізнала.

– А на таку вроду і подивитися – так не сором, – сказав Терешко. – Ходімо до струмка.

– Ні, – сказала Орися, – ось тут криничка є, там вода чиста і прозора.

Як глянула у воду, як побачила своє відбиття, то й заплакала.

– Тепер можна і вмерти.

– Та навіщо вмирати? Тепер жити треба. Як же звати вас... тебе, красуне?

– Ганною колись батьки називали. Але це було так давно...

– Ходімо, Ганнусю, до хати, борщем почастуєш, коли наварила. Та й коней напоїти треба. Ходімо.

І всі пішли у хижку. Підходять – аж хижки нема. Стоїть хата рублена, нова та гарна.

– От тобі й маєш, – засміявся Терешко, – хижки немає. Та чи борщ хоч залишився?

– Як нема, то не велика біда: ми свіжого зваримо. Пам'ятаю, в цей день у нас дома і борщ був, і вареники, і гуска печена. Ми тоді гостей чекали.

Зітхнула.

– Чи не нас?

– Ой, либонь, що й вас. Я ж вас сім віків чекала, – та й знов у сльози.

Увійшли в хату – все, як колись було, при її дівуванні. Тільки Орисині речі на місці лежать. Усе, як тоді: і борщ, і вареники, і гуска печена, і навіть наливка. Чудно було.

– Ну, – сказав Терешко, – скуштуємо, який колись борщ варили. Чи такий, як тепер? А вареники, здається, такі ж... От і не подумав би, що ці страви такі давні.

Усі сіли до столу і їли, і пили, забувши, що все це готувалося так давно.

А потім Терешко їм пригоди свої розповідав, пісень своїх пречудових співав, а по всьому і сказав:

– А тепер, дівчата, слухайте, що буду казати. Долі у вас обох незвичайні. Розкажи комусь – не повірить. А якщо не повірить, то нащо й розказувати? Чи не так? Отже, ваше минуле – таємниця. Та й хто у таких красунь про їхнє минуле питатиме? А надумав я вас обох за своїх братів заміж видати.

– Оце за тих двох телепнів?

– Ну-ну, панно Ганно, не вередуй. Хлопці вони гарні, на силі дужі, а тепер ще й багаті. А що не дуже розумні... а жінка тоді для чого?

Усі засміялися.

– Спочинемо, а завтра і поїдемо. За матір'ю та за батьком серце зболілося. Та й за ними, за братами... хоч які вони б не були, однак серце болить. Брати ж мені...

Другого ж таки дня поїхали в Терешкове село. Кіньми їхати – не пішки йти – швиденько й добралися. Все село дивилося та дивувалося: що це за такі поважні гості до них їдуть. Батьки почули – аж на дорогу зустрічати вийшли. А брати, коли дізналися, то полякалися та й поховалися. А Терешко на подвір'я в'їжджає, батька-матір вітає, рідним порогам кланяється:

– Дякую вам, рідні пороги, що повернувся я з дороги. А де ж то мої брати? Щось я їх не бачу. Гей, виходьте, хлопці! Гляньте-но, яких я вам наречених привіз.

Брати боязко так повиходили та й у ноги Терешкові так і попадали.

– Не губи, брате!

– Прости нам, Терешку!

– Вік тобі служитимемо.

– І золото віддамо.

– Відшмагати б вас, хлопці. Знаєте, отак, як іноді шмагають декотрі батьки дітей неслухняних, та не хочеться при дівчатах соромити.

– А що це за дівчата, Терешку, такі гарні? Особливо он та... – спитав старший брат і з Ганни очей не зводить.

– А як на мене, то он та, – тихенько зашепотів середульший, дивлячись на Марусю.

– Пробуйте, – тихо сказав Терешко. – Може, й підуть за вас, дурнів, заміж. Бо красою і силою ви таки вдалися.

– Я згідна, – сказала Ганна, – якщо будеш мене у всьому слухатися.

– Я вийду за тебе, – сказала і Маруся, – якщо хоч крихітку будеш схожий на свого Терешка.

Весілля гуляли в один день. Усе село було на тому весіллі.

Дивувалися люди:

– І що то за розумний той Терешко!

– І як це у нього все так до ладу виходить!

– І як це йому вдалося своїх непутящих братів у люди вивести?

– І хто це сказав, що Терешко буцімто негарний та на силі не дужий? Он який красень! Чи й не кращий за своїх братів.

– А таки кращий.

– А молоді ж які!

– Молоді й справді гарні.

– Ох, і весілля! Зроду на такому бувати не доводилося.

Після весілля всі зажили в щасті і в згоді. У свята разом у котрого-небудь із братів збиралися. Жили дружно, по-родинному, тому й радість жила у кожній хаті.

Казка була довга,
так зате добра.
Хто її дочитав,
той мудрішим став.
А хто не дочитав і кинув,
той неодмінно порозумнішає
і дочитає.

Максимко в країні казок

Для хлопчика Максимка.
Поділися, Максимку,
казкою зі своїми друзями –
нехай і їм буде цікаво.

Жили собі чоловік та жінка. Обоє гарні та розумні, все у них до ладу та до прикладу. І народився у них хлопчик. І назвали вони того хлопчика Максимком. Максимко – то й Максимко: як хотіли, так і назвали. Ріс той Максимко здоровенький та міцненький, нівроку, а тато з мамою вже так любили свого маленького синочка, вже так тішилися з кожного його успіху, що й не сказати. Ось хлопчик уже навчився ходити, ось уже й говорить, ось уже й букви складати береться – з усього для батьків утіха. Коли хлопчикові виповнилося п'ять років, батьки при потребі стали іноді його самого вдома залишати, наказуючи:

– Ти ж, Максимку, гляди: двері нікому не відчиняй та з дому нікуди не йди.

Та хлопчик і сам те знав, не маленький.

Одного разу, коли батьки пішли кудись і залишили Максимка самого, занудився він та й став ходити по кімнатах, роздумуючи, чим би себе розважити, доки батьки повернуться. Ходив він отак, ходив та цікавим оком заглянув у комірчину: а що там? Спершу він у тій комірчині нічого цікавого не побачив: відра, торбинки з борошном, крупами та цукром. Що в тому цікавого? Та раптом увагу хлопчика привернули маленькі дверцята. Вони були зовсім непомітні, в самому кутику. Максимко, здається, ніколи раніше їх не бачив. Але де б їм тут узятися? А що ж за ними? Максимко спробував відчинити... Ура! Відчинилися! І хлопчик аж очі примружив від яскравого світла і дзеркал, що були у великій кімнаті, до якої він несподівано потрапив. Максимко стояв посеред кімнати і роздивлявся довкола. Ніяких меблів тут не було, самі лише дзеркала. І в тих дзеркалах відбивалася маленька Максимкова постать. І йому здавалося, що в кімнаті він не один, а багато хлопчиків, і всі вони схожі на нього. Та хлопчик вже знав, що таке диво роблять дзеркала. Він зовсім не боявся і з цікавістю ходив по кімнаті і заглядав у кожне дзеркало. Він тільки дивувався: чому це досі Максимко тут ніколи не був? Як таке могло трапитися? І чому це мама ніколи нічого не говорила, що в них є ще одна кімната? Не могла ж вона про неї не знати. Але Максимкові розмірковування раптом обірвались: у кінці кімнати хлопчик помітив ще одні двері – широкі і міцні. Вони були виковані з якогось металу, оздоблені золотими візерунками. А ще по них були літери, можна було вчитися читати. Максимко хотів було прочитати, що там написано, але це було важко зробити, бо всіх літер він ще не знав і не вмів доладу їх складати. Зате Максимко спробував відчинити ті загадкові двері, та вони були замкнені.

– Шкода, – сказав хлопчик, – так цікаво, що там за тими дверима.

Він ще поторсав за клямку – ні, зачинено. І раптом хлопчик почув за дверима кроки.

– Ой, – злякався Максимко, – ще хтось насварить мене, що я ходжу попід чужі двері. "А чому, власне, попід чужі? Ці двері в їхньому будинку – значить, вони їхні".

Кроки стихли, і за дверима почувся спокійний і лагідний жіночий голос, ну, зовсім такий, як у Максимкової мами, коли вона йому перед сном казки розказує. А може, він спить і все це йому сниться? Максимко вщипнув себе. Ні, не сниться. А там за дверима вже вдруге запитували:

– Хто там?

І хлопчик відважився:

– Це я, Максимко.

– А що тобі потрібно?

– Та... нічого. Я просто хотів знати, що там за тими дверима.

Раптом у дверях відчинилося непомітне маленьке віконечко, і на Максимка глянули лагідні карі очі старенької жінки. В її обличчі Максимко вгледів щось дуже знайоме. Так, вона, та жінка, чимось була схожа на Максимкову маму, тільки була значно старша. А може, це була його бабуся? Але про бабусю мама йому нічого не говорила, у нього не було бабусі. Як це не було? Зовсім не було? Такого не буває. Мусила ж і в Максимка бути бабуся. А жінка якийсь час мовчки дивилася на хлопчика, а потім спитала:

– Скільки тобі років?

– П'ять, – ще й для переконливості руку показав – усі п'ять пальців.

– Читати ще не вмієш?

– Букви я вже майже всі знаю, але щоб читати – ще не вмію.

– Нічого, навчишся. Та ти, я бачу, допитливий.

– От і вуйко Іван так каже. А мама мене сварить та й сварить. Вона вважає, що я вже аж занадто допитливий. Все допитуюся та й допитуюся. А хіба таке буває, щоб занадто?

Жінка посміхнулася.

– Це твоя мама просто втомлюється на роботі, їй важко, а тут ще й на твої запитання треба відповідати. Це добре, що ти допитливий. Дуже добре.

– А ще тато каже: "Не сунь, Максимку, носа до чужого проса, бо в чужому просі б'ють по носі".

Жінка знову засміялася.

– Твій тато просто жартівник. Скажи, Максимку, а тобі дуже кортить знати, що тут за цими дверима?

– Страшенно кортить. Я ще тут ніколи не був.

– Ці двері, Максимку, ведуть у країну казок.

– У країну казок? Це правда? Ви мене не дурите?

– Хіба ж так можна казати старенькій бабусі – "не дурите"?

– Бо таке часом буває. Дорослі дивляться, що маленький, і починають дурити або якісь нісенітниці казати, як-от: "Максимку, біжи помий свої очі, а то вони в тебе дуже вже чорні".

– Це вони з тобою жартують, бо люблять тебе.

– Жартують! Нічого собі жарти!

– Ти, Максимку, на дорослих не ображайся, я бачу, що тебе в родині люблять. Адже так?

– Звичайно, люблять. Особливо мама. Вона каже: "Ти мій найдорожчий скарб".

Жінка знову посміхнулася – і лице в неї ще дужче стало схоже на мамине.

– А Ви часом не моя бабуся?

– І твоя також.

– А ще чия?

– Я – казкарка. Я дітям казки розповідаю. Я веду їх у країну казок, а тому буваю схожа на маму чи бабусю того, хто мене слухає.

– А як можна потрапити в країну казок?

– Найкращий і найпростіший спосіб – навчитися читати. А потім уже з книжкою помандруєш, куди захочеш. А ще можна просто відчинити оці двері – і опинитися в цій цікавій країні.

– А мені туди можна?

– Звичайно, можна. Але... розумієш, зараз ми в країну казок нікого не пускаємо. Двері зачинено, а ключ від них аж у самої нашої королеви.

– Ого! У вас і королева є?

– Звичайно, і королева, і король.

– І принцеса?

– І принцеса. А як же без принцеси?

– От якби хоч краєчком ока заглянути у вашу країну.

– Але у нас і всякі страховини бувають. Скажімо, вовк, що хотів з'їсти Червону Шапочку з її бабусею, а ще відьми всякі. Ти не боїшся?

– Ні, не боюся, бо всі казки завжди закінчуються добре. Адже Червона Шапочка залишилася жива.

– Звичайно. Вона і зараз живе у нашій країні.

– А Ви б не могли попросити ключ у вашої королеви, щоб відчинити двері в країну казок?

– Спробую. Та не знаю, що з того вийде. Розумієш, Максимку, в нашу країну хоче потрапити страшний дракон Неук. Він хоче зруйнувати всі казки, щоб діти їх не знали і ніколи не читали.

– От злюка! А хіба у вас, ну, у вашій країні казок, нема лицарів, богатирів, козаків, щоб з тим драконом впоратися? Я пам'ятаю, мені мама читала про Івана – селянського сина, так він...

– Знаю, знаю. І він живе у нашому королівстві.

– А Котигорошко?

– О, я бачу, ти багато казок знаєш. Всі, Максимко, безсилі. Дуже вже він страшний, той дракон.

– Стривайте, – оченята у хлопчика засвітилися радістю. – А в країну казок можна увійти лише через оці двері?

– Так, тільки через оці двері. А ще через книжки.

– А хіба дракони вміють читати?

– Думаю, що ні. Та й ім'я у нього – Неук.

– Я придумав. Сюди я потрапив з нашої комірчини. Я попрошу маму, щоб вона начепила на двері від комірчини велику колодку. От дракон і не пройде.

– Смішний ти хлопець. Хіба ж таке страховисько може зупинити колодка?

– Мабуть, що не зможе... Що ж тут придумати?

– Ну, ти думай, а я тим часом до королеви піду: а раптом тобі поталанить.

Віконце зачинилося. Максимко залишився чекати. Не встиг хлопчик пильно розглянути всі літери, викарбовані на дверях, як двері раптом відчинилися – і на порозі стала бабуся-казкарка.

– Ходімо швидше, – сказала вона і, взявши Максимка за руку, повела у країну казок.

А там... Максимко був наче у дивовижному сні: назустріч йому повиходили всі казкові герої, яких він бачив у мультиках або про яких читала йому мама. Максимко просто-таки не встигав з усіма вітатися, у нього розбігалися очі. Кіт у чоботях поважно розгулював, а Івасик-Телесик пригощав його рибою, яку він встиг наловити, доки не надурила його Баба Яга. Маленька Дюймовочка танцювала з Гномом. Котигорошко все хотів помірятися силою з Іваном – селянським сином. Кирило Кожум'яка м'яв свої дванадцять шкір... Кого тут тільки не було! Максимко навіть про принцесу забув, та бабуся-казкарка йому нагадала:

– У королівському палаці на тебе чекає королівна Дарина, або, як ви звикли казати, принцеса.

І вони попрямували до королівського палацу. Максимко чомусь уявляв собі принцесу зовсім дорослою, в пишній прегарній сукні, в оточенні прислуги. А вона ходила собі по доріжці і зі срібної лійки поливала квіти. Побачивши Максимка, королівна зупинилася і подала йому руку.

– Не треба офіційності. Давай будемо просто друзями. Мене звати Дарина.

– З радістю, панно Дарино.

І засоромився, аж почервонів, бо не знав, як треба називати принцесу.

– Можна й так. Мені навіть дуже подобається. Панно Дарино... Так мене ще ніхто не називав.

І вони з Максимком забули про все на світі. Хлопчик навіть забув, що тато з мамою, певно, вже повернулися і шукають його. А королівна Дарина зовсім забула, що мала бути з батьком на прийомі поважних послів. Та й, зрештою, там було зовсім нецікаво. А тут... вона радо перезнайомила Максимка з усіма чарівниками, він навіть тримав у руках чарівну паличку. Королівна частувала хлопчика всякими ласощами, навіть морозивом, від якого ніколи не заболить горло. Та найбільше захоплення у Максимка викликав політ на повітряній кулі над усією країною казок. Зверху він бачив хатинку Баби Яги, коника-горбоконика, Попелюшку.

Нарешті вони приземлилися і королівна сказала:

– Ну, Максимку, тобі пора додому, а то тато з мамою хвилюватимуться.

– І справді. Дякую, панно Дарино...

Не встиг хлопчик закінчити, що хотів сказати, як по всій країні казок пролунав страшний дикий рев. Це ревів дракон Неук. Він стояв у дзеркальній кімнаті перед дверима в країну казок і ревів. Спершу від страху, бо на нього з усіх дзеркал дивилися жахливі потвори. Та потім він, здається, розібрав, що і до чого, зрозумів, що на нього ніхто не нападає, і заревів від люті:

– Негайно відчиніть! Я – найлютіший і найстрашніший дракон Неук. Я зруйную вашу казкову країну. Я з'їм курочку Рябу, а принцесу візьму за дружину.

Максимко похолов. Невже не знайдеться нікого, хто захистив би принцесу Дарину?

– Я піду, – сказав рішуче Максимко.

– Куди? – жахнулася королівна.

– Я тільки поговорю з ним.

– З ким?

– З драконом Неуком.

– Та що ти! Це небезпечно.

– А сидіти і слухати його рев – безпечно? Нехай дорослі собі, як хочуть, а я піду.

– Ти ж ще такий маленький.

– Не такий я вже й маленький: мені вже цілих п'ять років! – І Максимко гордо показав свої п'ять пальчиків. Він розвернувся і попрямував до дверей, через які сюди потрапив. Йому було страшно, і навіть дуже страшно, але він не міг собі уявити, як принцеса Дарина стане дружиною такого страховиська. Хлопчик сердився на дорослих: ну, як вони можуть спокійно сидіти, коли небезпека загрожує жителям казкової країни? І не знав Максимко, і навіть не здогадувався, що сам лише Кирило Кожум'яка міг би подолати того дракона.

Але це була Максимова казка, і він мусив діяти сам.

Спершу хлопчик ніяк не міг відчинити мудровану застібку на віконечку. Та врешті таки відчинив. Побачивши Максимка, дракон раптом перестав ревти і, здавалося, з цікавістю подивився на маленького хлопчика. А той, чи то від страху, чи від свого безсилля показав йому язика. І раптом дракон голосно зареготав, аж двері затряслись. Потім він спробував знову стати грізним, та в нього це погано виходило.

– Ти що! – раптом заговорило страховисько. – Що це ти собі дозволяєш? Я ж дракон.

– Послухай, драконе, давай ми з тобою поговоримо, як двоє дорослих чоловіків.

– Ха-ха-ха! Двоє дорослих чоловіків! Ха-ха-ха! Ти ж малявка!

– То й що! А ти – Неук.

– Це у мене ім'я таке.

– Розум не вимірюється зростом.

– А чим? – зацікавлено спитав дракон. Виглядало так, що йому подобалося розмовляти з тим хлопченям.

"Чим же вимірюється той розум?" – думав Максимко і ніяк не міг згадати, як про це казала мама... І нарешті згадав:

– Ну... розум вимірюється вчинками.

– Чим?

– Вчинками. Ну, от... якби ти був розумний, то для чого тобі було б руйнувати країну казок?

– Для чого? А просто... щоб їх не було.

– Хіба ж вони тобі заважають?

– Так, так, заважають!

І раптом сталося несподіване: дракон заплакав. З очей у нього лилися потоки сліз.

До Максимка підбігла королівна Дарина і зашепотіла:

– Не вір йому, не вір. Він хитрий, він хоче, щоб ти його пожалів і відчинив йому двері.

А дракон продовжував плакати, говорячи крізь сльози:

– Ти думаєш, мені приємно бути Неуком? Теж мені ім'я! Всі сміються з мене! Ти перший зі мною по-людськи заговорив. Я не знаю жодної казки! Я не дивився

жодного мультика! У-у-у! Коли я був маленький, то ні мама, ні бабуся не розповідали мені казок. У-у-у! А хіба ж я гірший за інших? Чому всім можна, а мені – ні? Тоді хай зникнуть усі казки!

– Почекай, дракончику, – сказав Максимко, – все це можна виправити. Ось зараз я покличу бабусю-казкарку і вона розкаже тобі казку, яку ще нікому не розказувала. Ось побачиш.

А тут і бабуся підійшла. Підійшла і жахнулася:

– Максимку, як це тобі прийшло до голови з драконом розмовляти? Принцесо, негайно в палац!

– Бабусю, – зашепотів Максимко. – Цей дракон не знає жодної казки.

– Хіба таке можливо?

– Не знаю, але цьому дракону потрібна казка про те, як злий дракон перемінився на доброго.

– А ти, Максимку, бачу, розумний. Може й так. Що ж, спробуємо.

І вона почала свою казку.

– Жив на світі злий-презлий дракон.

– Ага, це я. Лютий-прелютий, – задоволено ревнув дракон.

– Казку треба слухати мовчки. Слухай, коли хочеш, і не заважай, – зовсім лагідно зробила зауваження бабуся-казкарка і продовжувала далі: – Жилося тому драконові дуже кепсько. В школу він не ходив, друзів у нього не було, ніхто його не любив, усі його боялися. Він був дуже самотній.

– Зовсім самотній, – захлипав дракон.

– А головне – він не знав жодної казки.

– Ні однісінької! У-у-у!

– Ти слухай.

– Та я слухаю.

– Одного разу побачив дракона маленький хлопчик і чарівна принцеса.

– Дарина! І справді чарівна.

– Їм дуже сподобався той дракон.

– Я? Сподобався?

– От якби в нього було трохи менше злості...

– То що було б?

– То він міг би виступати в нашому казковому цирку.

– В цирку? Ого! Я згідний!

– Тоді б той дракон сам створив би свою казку, і всі діти любили б його.

– Мене? Я дуже хочу, щоб мене любили.

– Але для того треба бути добрим. Злих не люблять.

– А я зможу?

– Зможеш, якщо захочеш.

– І ви мене впустите у свою країну?

– Звичайно, тільки спершу сюди прийдуть наші чарівники і ворожбити. Вони засвідчать, що дракон каже правду і не має на думці нічого злого.

Покликали чарівників і ворожбитів. Вони довго чаклували, а потім визнали, що у дракона немає ніяких злих намірів.Та коли бабуся-казкарка відчиняла двері в країну казок, всі про всяк випадок відійшли далеко. Лише Максимко сміливо підійшов до дракона і чемно спитав:

– А можна я на тобі покатаюся?

– Можна. Сідай.

І Максимко заскочив на драконову спину і весело загукав:

– Но, конику-драконику!

Усі сміялися. І королівна Дарина дивилася на Максимка і також сміялася. Потім хлопчик зіскочив зі свого “коня”, підійшов до королівни і тихо сказав:

– Панно Дарино, тепер ти, мабуть, вийдеш заміж за якогось принца. Так буває у казках.

– Можливо, – посміхнулася королівна.

– Прошу тебе, не виходь ні за кого заміж. Почекай, доки я виросту. Хіба ж це так довго?

– Е, Максимку, доки ти виростеш, то я зістаріюся. Тоді мене ніхто не захоче.

– Я захочу. А втім... це ж казка, а в казці можна й не постаріти.

– Це правда. Але, коли діти стають дорослими, вони, на жаль, забувають дорогу в країну казок.

– А я не забуду. От побачиш.

– А щоб і справді не забув, я подарую тобі свій перстень.

І королівна одягнула на палець хлопчикові коштовний перстень.

– Він ростиме разом з твоїми пальцями. Ти лиш не загуби його. Ну, іди. Тобі пора. Прощай!

– До побачення, панно Дарино!

Максимко прокинувся. Він солодко спав у комірчині. Над ним стояла перелякана мама.

– Господи, як ти нас налякав. Ми з батьком усю хату за тобою перешукали, всіх сусідів перепитали. І що це ти надумав? Де ж це видано – в комірчині спати!

– Ой, мамо...

– Ну, добре, добре, потім розкажеш. Ходімо вже вечеряти. Там батько непокоїться.

І вони пішли до вітальні. На руці у Максимка виблискував коштовний перстень панни Дарини.

Як заснув вулкан

Жили собі чоловік та жінка. І було у них троє дітей: два сини і дочка Оленка, та така красуня, що ніхто не міг повз неї пройти, щоб не помилуватися її вродою. А в житті, звичайно, поряд з добром зло ходить. От побачив її одного разу злий чаклун, що у подобі змія літав по землі. Побачив – та й спокій втратив: дуже вже захотілося йому красуню Оленку взяти собі за дружину. Та знав він, що в Оленчиного батька та її братів крутий норов: чаклун ти чи ні – знівечити можуть і не спитають – і почаклувати не встигнеш. От саме тому й вирішив змій-чаклун хитрістю заволодіти Оленкою.

Підгледів він, коли дівчина з подругами на заквітчаній луці розважалася, – перекинувся у прегарного коника і підійшов до Оленки. Дівчата почали по черзі їздити на ньому верхи, сміючись і забавляючись. Вони ще ніколи не бачили такого

маленького, такого гарного і спокійного коня. Почали й Оленку намовляти, щоб і вона порозважалася. Оленка довго не погоджувалась. Але коник ніби навмисне ходив за нею, аж немовби запрошував проїхатися верхи. Нарешті дівчина не витримала спокуси і сіла, сміючись, на маленького і спокійного коника. Краще б вона того не робила, бо як тільки дівчина на нього сіла, кінь відразу ж перекинувся змієм і полинув вище від хмар, залишаючи за собою вогненний слід. Довго стояли дівчата у великому диві, не можучи збагнути, що сталось. Побігли вони до Оленчиних братів і розповіли про жахливу пригоду. Повибігали хлопці, вибіг і батько, – та де там! Ні сліду. Заплакала мати, та й всі, хто знав її, сумували за дівчиною, бо дуже вона була доброю і лагідною. Стали вони думати-гадати, хто ж міг украсти їхню Оленку. Але так і нічого не придумали. Люди вони були прості, не вірили ні в які чаклування, а тим паче у вогненних зміїв. Послали гінця у друге село, щоб сповістити богатиря Івана. А треба вам знати, що той Іван та був закоханий в Оленку. І Оленка дала свою згоду вийти за нього заміж. Чекали тільки, щоб завершити всі польові роботи, та й збиралися відгуляти пишне і гучне весілля. Аж тут он яка пригода трапилась.

Іван був хлопець гарячий. Прискакав на змиленому коні і при зброї. Здавалось, що він уже був готовий битися з наймогутнішим ворогом. І був дуже розчарований, що й досі ніхто не знав, з ким треба битися.

А тим часом змій домчав непритомну Оленку на свій острів. Котрий міг, якщо в тому була потреба, закрити хмарою і зробити невидимим. Тут він опустив Оленку на землю. Дівчина відкрила очі, роздивилася довкола і заплакала. Вона зрозуміла, що потрапила в казку, але казка була дуже страшна і небезпечна. А змій перекинувся красенем-юнаком і почав улещати дівчину всякими коштовними дарунками, благаючи її стати його дружиною. Але Оленка бачила таємничий блиск його недобрих очей і продовжувала просити, щоб відпустив він її додому. Звичайно, прохання були марними. Нарешті змій скинув з себе личину добропорядності і зловісно зареготав:

– Ти думаєш, дурна дівчино, що я даремно ризикував своїм життям, а тепер мав би тебе відпустити? То затям собі, що того не буде. Тепер ти, красуне, хочеш того чи ні, мусиш стати моєю дружиною.

Ще тяжче заридала Оленка, але незабаром зрозуміла, що нічим не можна вблагати лютого змія. Тоді перестала вона плакати, стала мужньою, рішучою і сказала:

– Можеш тоді мене відразу й убити, бо твоєю дружиною я ніколи не стану.

– Не сердь мене, дурне дівчисько. Я б і справді вчинив те, про що просиш, – убив би тебе. Та коли ж врода твоя така, що й казкові принцеси тьмяніють перед нею. Отже таки мусиш стати моєю, і не переч, бо пожалкуєш.

– Ба ні, – скрикнула Оленка, – не бути цьому!

– А це ми ще побачимо: я не звик, щоб мені перечили.

– Доведеться звикати.

– У вежу її! – крикнув змій.

І звідки не взялися слуги – і підхопили Оленку та й понесли на високу вежу.

Там, на самій вершині, була маленька кімнатка. Отут Оленка мала сидіти і чекати на свою долю. Їсти їй приносили якісь потвори, а кожного дня заходив сам змій і питав, чи не передумала вона. Одного разу, коли Оленка дуже вже його розсердила, він обернув її на жахливу потвору, та ще й велів по кімнаті дзеркала

порозвішувати, щоб бачила себе дівчина і від того щоб посилювались її муки. Пішов змій. Заплакала Оленка.

– Ну як же можна на таку потвору дивитися цілий день? Краще б я осліпла!

Пожалів Оленку павук: він почав старанно працювати. Працював цілий день, а на другий глянула Оленка – нема дзеркал: усі засновані павутинням. Подякувала дівчина працьовитому павуку, сіла ближче до маленького віконечка та й почала дивитися. Внизу плюскотіло море, над морем літали чайки. Затужила дівчина, заплакала:

– Ой, чаєчко-літаєчко! Ти далеко літаєш, бачиш мою матінку, бачиш мого батенька, бачиш моїх братиків, бачиш мого милого-чорнобривого. А я тут сиджу, світом нуджу. Передай ти їм, моя рідная, що я у неволі, бідная.

Підлетіла чайка до самого віконця. Здавалось, хотіла почути слова дівчини. Та хіба ж почуєш за диким ревом моря, що розбиває об скелі свою хвилю?

А тим часом в оселю, де сумували Оленчині рідні, зайшла старенька бабуся. Вона попросила напитися води та й почала розпитувати, чому вони всі такі засмучені. Розказали вони бабусі про своє горе. Підкликала вона старшого брата і сказала:

– Жаль мені вас, бо горе ваше велике. Полонив страшний чаклун вашу Оленку. Хочеш її побачити?

Звичайно, він захотів побачити свою сестру.

Бабуся протягнула йому чарівне дзеркало.

Він відсахнувся і закричав:

– Брешеш, стара відьмо! Це не моя сестра!

– Ну вже вибач, хлопче. Я дожила до сивого волосся, але таких кривдних слів ще ні від кого не чула. Годилося б тебе покарати, але я розумію, що в тій потворі важко впізнати красуню Оленку.

Тоді підкликала вона другого брата і дала послухати йому дзеркало, приклавши до його вуха другим боком. І хлопець почув Оленчин голос:

– Чаєчко-літаєчко! Ти над морем літаєш, бачиш мою матінку, бачиш мого батенька, бачиш моїх братиків рідненьких, бачиш мого милого-чорнобривого...

– Вона! – закричав хлопець. – Де вона? Як її врятувати?

– Бачиш, який ти молодий та запальний. То тільки казка швидко розповідається, а справа не швидко робиться. Треба Оленці звісточку передати, бо вже дуже дівчина у великому горі. А самим треба добре подумати, як злого змія-чаклуна перехитрувати. Найперше покличемо чаєчку-літаєчку. Дай-но чогось їстівного для неї.

Хлопці кинулись, принесли хліба, круп усяких, а стара почала сипати покорм та й кликати по-чаїному. Спершу прилетів великий чорний ворон, але стара прогнала його із словами:

– Сюди тебе не кликано, для тебе тут не готовано.

І ворон полетів геть.

Потім прилетіли ластівки, але і їх баба не підпустила до корму:

– Не вас кликано, не для вас готовано.

Аж нарешті прилетіла чайка. Баба почала її годувати й у неї питати:

– Ой, чаєчко-літаєчко, далеко літаєш, багато знаєш. Чи не бачила ти часом, де тримає змій красуню Оленку?

– Та як же мені не знати! Ховає він її на своєму острові у високій вежі. Плаче бідна дівчина, світом нудить, а змій хоче її зі світу звести, якщо не стане вона його дружиною.

– А видать, що не стане, – сказала стара.

– Та де ж пак! – сказала, що радше зі світу піде.

– То чи не погодишся передати їй звістку? – запитала баба.

– Та хіба ж я коли-небудь відмовлялася допомогти у добрій справі?

Одного разу, коли Оленка після змієвих відвідин сиділа біля свого віконця, до неї раптом влетіла чайка і опустила клаптик паперу. Ох, як же зраділа дівчина! Це була звісточка від її рідних. Вони її знайшли, вони її люблять, вони їй допоможуть.

І Оленка почала діяти так, як її було навчено. Коли наступного дня прийшов змій, дівчина сказала:

– Бачу, що нікуди мені не дітися: мушу я вийти за тебе заміж.

Зрадів змій, ледве не затанцював на своєму зміїному хвостищі.

– Давно б так! Побіжу запрошувати на весілля. Ну й позаздрить мені Кощій!

– Почекай, – зупинила його Оленка.

– Що ще? – незадоволено рикнув змій.

– Та я ще мушу собі весільну сукню пошити.

– Дурниці! У мене тих суконь буде за мить скільки захочеш. Ей!

– Стривай, – зупинила його дівчина знову.

– У нас звичай такий: наречена сама собі весільну сукню і тче, і шиє, і вишиває. От і я не відступлюся від звичаю.

Змій подумав, що можна й почекати трохи, аби лиш не довго. У дівчиська примхи, ну, та вже добре. Мусить же і він поступитися якоюсь дрібницею.

Сіла Оленка за шиття. Принесено їй шовку небаченої краси, заполочі, серпанку, срібних та золотих блискіток. Дівчина ніби й веселенька. А сама все на море поглядає: чи не летить чаєчка з доброю звісткою. Змій кожного дня навідується: додивляється як іде робота. А Оленка до нього:

– Поверни мені мою вроду, бо як же я маю собі сукню приміряти: я у тому вбранні ще потворніша. То як же я маю знати, що мені до лиця?

Довелося змієві і на цей раз поступитися.

– Ну, – думає змій-чаклун, – мені лиш би до весілля, а там я їй покажу.

А вдома у цей час також готувалися.

Керувала всім старенька бабуся, що прибилася якось до Оленчиного дому. Ви вже, певно, здогадалися, що не проста то бабуся була, а чаклунка, але чаклунка добра. Є такі на світі, особливо в казках. От саме та бабуся і нарадила.

– Треба, – каже, – сітку виплести, та велику-превелику і міцну-преміцну.

– А де ж таких ниток взяти? – цікавляться люди.

– Є такі нитки, міцніше від яких немає нічого. Це павутиння.

Ніхто їй не повірив, але всі змовчали, бо вже не раз пересвідчувались, що у неї світлий розум. Побрали жінки кошики та й подалися в ліс павутиння збирати. Майстрині розбирали його на тоненькі волокна, а вже з них сукали і справді міцну нитку. А вже з тої нитки рибалки сітку плели, величезну, від землі до неба. Клопітка то була робота, але дуже необхідна. От нарешті сіть готова. Просочили її спеціальною сумішшю, щоб не зайнялася від змієвого вогненного дихання. Розтягнули сіть молодці – самі здивувалися, яка вона була велика та міцна. Нижню її частину

міцно закріпили на землі, а верхню – на найвищих горах, що сягали хмар. Та й почали чекати змія. Сторожу довкола поставили, щоб ніхто часом тією дорогою не проїхав... Сам Іванко з Оленчиними братами за всім наглядав.

А Оленка сидить у своєму полоні, звістки чекає, а її нема та й нема. Кожен день їй роком стає, а тут змій приспішує, не терпеливиться. Оленчина сукня вже давно готова, та дівчина все щось вигадує та прикраси нові чіпляє. Нарешті змій втратив усякий терпець:

– Досить уже. І так гарно. Завтра весілля.

Та й пішов.

Заплакала знову дівчина:

– Та що ж це коїться? Може, чаєчка з дороги збилася? А може, забули там за мене, бідну?

За сльозами і не побачила Оленка, як у віконце чайка влетіла. Як гляне, – аж папірець впав до її ніг.

Назавтра змій прийшов:

– Ну як, готова? – запитав він.

– Хотіла тебе ще просити...

– Ну, що ще там?

– Звичай у нас такий... Розумієш? Злітай до мене додому і принеси сюди мою матінку, щоб вона мене благословила.

– Та ти що! – обурився змій, – я й так уже тобі у всьому потураю. Ти хочеш, щоб я на небезпеку наражався? І так обійдеться.

– Ой, – засміялася вимушено дівчина, хоч їй не до сміху було, – не думала я, що ти такий страхопуд. Ну, як собі хочеш, а без маминого благословення я заміж не піду.

– Хто? Я – страхопуд? – закричав змій. Зачепило таки.

– Та я зараз тобі хоч усю твою родину принесу.

– Мені б лише матінку, – благала Оленка, виконуючи те, що було написано. Саму ж проймав жах: а що коли вона наражає на небезпеку своїх рідних, а особливо маму?

Була навіть думка: відмовитись від затії і померти тут у неволі. Але так хотілося жити, так вірилося, що щось там вони незвичайне придумали.

– Ну, я полетів, – сказав змій. – Ну й дурні у вас звичаї. Але знай, це вже остання твоя примха. Завтра весілля.

“Ну, це ще ми побачимо”, – подумала Оленка, а вголос сказала: – Ти ж скоріше лети та не барись.

І сіла чекати. Змій набрав найбільшу швидкість, на яку був спроможний.

– Летить! Летить! – сповістили дозорці. Все живе поховалося: а що коли сіть не витримає і порветься? Але сіть не порвалася. Змій з розгону потрапив у неї і заплутався. Він борсався, дихав полум’ям, – та де там! А тут молодці відчепили кінці та ще більше замотали люте страховисько. Від люті він і чаклування своє забув. А тут і бабуся нагодилася і доторкнулася до нього своєю чарівною паличкою.

– Заспокойся, Вулкане! – сказала вона, – тепер ти безсилий! Не я тебе здолала, а прості люди, без чаклунства. А я їм лише трошки допомогла. Тепер ти спатимеш і не чинитимеш кривди.

– Куди його? – запитали молодці.

– Тягніть у найбільше провалля, – сказала добра чаклунка.

І хлопці потягнули його, хоч це було і нелегко. Все село вийшло дивитися на подолане зло.

Змій лише стогнав та сопів. Та ще час від часу дихав полум'ям, але його вже ніхто не боявся, і від того він втратив рештки своїх сил.

Кинули його люди у глибоке провалля. І час від часу бурхає він звідти полум'ям. Тоді люди кажуть:

– Вулкан прокидається.

Або:

– Вулкан дихає.

А кінець казки ви вже й самі могли б розказати.

Щасливі Оленка та Іван відгуляли весілля і, може, й досі десь живуть собі, своїм дітям та онукам цю казку розказують.

Сліпий дощ

У небі, на найбільшій темній хмарі, жила собі Дощовиця. А у неї було аж сім дощів-синочків і одна донька Злива. Перший дощ – весняний та дзвінкий, ніби на струнах виграє, тому й прозвали його Дзвінкострун. Другий дощ – Грозовик, що по небу громи свої розпускає, поганяючи їх блискавицями. Третій дощ – Шепотун, літній шепітливий, заспокійливий, під котрий так солодко дрімається, коли робити нічого. Четвертий дощ – Жнивовик – найбільш небажаний, бо люди саме врожай збирають. П'ятий дощ – осінній та холодний, іноді навіть з мокрим снігом, коли й з хати виходити не хочеться. Тому й прозвали його Сніговик. Шостий дощ – Мжичник – не дощ, а так собі, морока одна. Та найулюбленішим був найменший синок Дощовиці – дощ, котрого люди називали Сліпим, – веселий, літній, теплий, після нього гриби з-під землі вилазили, тому ще його називали Грибним дощем. Кожен дощ знав своє діло, кожен приходив до людей у свій час. А от найнебажанішою була донька Злива – одне лихо від неї. Мама-Дощовиця намагалася тримати її вдома, під суворим наглядом, та коли мами часом не було, тоді донька-пустотниця всі запаси води виливала прямісінько на голови людям і на землю з її статками.

Отак усі і жили на одній великій хмарі, аж поки одного разу злий Градомет не побачив Зливу. Дуже вже вона йому до смаку прийшлася, і захотів він її посватати.

– Не можу я її заміж віддати, – забідкалася мама-Дощовиця. – За нею увесь час дивитися треба, аби людям біди не накоїла.

– Нічого, – злісно засміявся Градомет, – ми з нею вдвох такого наробимо, що довго нас пам'ятатимуть оті мізерні істоти, що називають себе людьми.

Зажурилася мама-Дощовиця: це ж таких двох докупи звести – то й справді біди не оберешся. Скликала вона всіх синів своїх і стала з ними раду радити. Весняний дощ Дзвінкострун безжурно сказав:

– Та що його журитися? Нехай собі. Віддамо нашу непутящу сестру – мороки менше буде. Нехай там собі з Градометом роблять, що захочуть.

Грозовик сказав:

– От як візьму я пару блискавиць та як зажену її аж за край землі разом з її безпутнім нареченим – буде тоді знати.

Літній шепітливий дощ тихо сказав:

– Заспокойтеся. Чого хвилюватися? Поспали б краще трохи.

Дощ Жнивовик зашумів, засміявся:

– Весілля – це ж прекрасно! А головне – весело! Ох, і погуляємо! А чого нам про тих людей журитися? Нехай вони самі про себе журяться.

Осінній та холодний дощ байдуже сказав:

– А мені однаково: нехай собі збиткуються над тими людьми, скільки хочуть.

А Мжичник нічого не сказав.

Тільки найменший Сліпий дощ, що дуже любив людей, зажурився не на жарт. Йому було зовсім не байдуже, що можуть накоїти Градомет зі Зливою. Він згадував, як люди радо вибігали йому назустріч, і навіть діти не ховалися, а стрибали і вигукували:

– Іди, іди, дощику,
зварим тобі борщику,
у новому горщику.
Тобі каша, а нам борщ,
щоб густіший падав дощ!

А тепер тим людям і їх веселим дітям загрожувала небезпека. Треба було щось думати, бо братам і справді було байдуже.

Зачинилися вони вдвох із мамою-Дощовицею і довго думали, як зарадити лиху. І таки придумали. Другого дня, коли засвітило і пригріло сонечко, назустріч йому пішов Сліпий дощ. Сонечко любило його, бо Сліпий дощ ніколи не закривав його хмарами. Та й і хмар у нього не було.

– Послухай мене, ясне сонечко, допоможи нам у біді.

– Кому це “вам”? – спитало сонечко.

– Нам з матір’ю-Дощовицею та й усім людям, рослинам і тваринам. Їм загрожує біда.

– А що ж у вас усіх трапилося? – захвилювалося лагідне сонечко, що дуже любило, коли всі посміхалися.

– Ще не трапилося, але трапиться, якщо тільки наша Злива вийде заміж за злого Градомета.

– А таке може статися?

– Так, може. Градомет посватав її.

– А чим же я можу вам допомогти?

– Можеш. Піднімися високо-високо, он за ту хмару. Це не просто темна хмара, це комора злого Градомета. На цій хмарі він зберігає всі свої запаси граду, що накопичував віками. Я колись цікавости ради заглядав туди. Там лежать градинки від маленької, як горошок, до великої, як куряче яйце.

– І що ж ти від мене хочеш?

– Розтопи всі ці запаси. Ти це можеш. Адже весною ти розтоплюєш усю кригу. Перетвори їх на теплий дощ. Тільки не відразу, бо затопиш усю землю, а кожного дня потрохи.

– Але ж тоді цілий тиждень йтиме дощ.

– Нехай краще так. Зате град не зможе наробити людям шкоди.

– Але ж дощ – це не моя справа, а твоєї мами і твоїх братів. Моя справа – світити.

– Ну, сонечко, ну, будь ласка! Більше нам ніхто не допоможе.

– Добре, – нарешті погодилося сонечко і сховалося за велику чорну хмару, що і була коморою Градомета. Через якийсь час пішов дощ, теплий, благодатий дощ. Люди казали:

– Добре, що дощ пішов, його дуже треба.

Маленький Сліпий дощик увесь аж світився. А діти стрибали і вигукували:

– Дощику, дощику,
припусти,
на бабині капусти!

А на хмарі, де жила Дощовиця зі своїми дітьми, дивувалися: всі сім дощів були вдома, та й Градомет і Злива тут-таки мріяли про своє весілля, а на землі йшов дощ. Жнивовик сказав:

– А хто ж там іде, коли ми всі тут?

Та літній шепітливий, позіхнувши, промовив:

– Заспокойтеся, не хвилюйтеся, хтось робить нашу справу – то й добре: можна відпочити.

Грозовик зашумів:

– А я б таки подивився, хто там устряває у наше діло.

Та Мжичник заспокоїв брата:

– Та годі тобі. Тут з весіллям клопотів повно, а тебе дурне мучить.

Поговорили – та й забули. А дощ усе йшов та йшов: день, другий... і так цілий тиждень.

Аж нарешті виглянуло сонечко і втомлено засміялося: мовляв, усе в порядку.

Злива з Градометом, повбирані у чорні хмари, виходили з дому. На шиї у Зливи – градове намисто, на голові у Градомета – снігова шапка.

– Ми підемо до Градомета оглядати його скарби, – сказала Злива. – Завтра у нас весілля.

– Завтра? – жахнулася Дощовиця.

– Так, завтра. Я більше ні дня не чекатиму!

І Злива тупнула ногою, аж їхня хмара захиталася.

– Не хвилюйся, – шепнув матері маленький Сліпий дощ, – усе гаразд.

– Ходімо, люба Зливо, – сказав Градомет, – я покажу тобі такий град, якого ти ще ніколи не бачила. Про нас говоритимуть синоптики, про нас буде писати історія, бо такого ще не було.

І вони пішли. А по якімсь часі прибігла заплакана Злива.

– Він одурив мене! Одурив! Нічого у нього немає! Уявляєш? Комора порожня, ні найменшої градинки! Дурень! Бовдур! А я йому повірила: “Про нас писатиме історія!” От дурепа! Повірила!

– Заспокойся, доню. Все добре, нічого не трапилося. Заспокойся.

Сміялося сонечко, грала всіма барвами веселка, йшов Сліпий дощ...

Троянди для принцеси

Я сиділа біля відчиненого вікна. Було літо. День вальсував собі з зеленим листом, з травами і квітами, був сонячний, але не спекотний. Сонечко пестило, але не пекло. Словом, світ був прекрасний. А мені було сумно – і це нікуди не годилося. Та я нічого не могла з собою зробити. Просто до мене вже давно не приходила казка. Я люблю, коли вона приходить. Тоді я записую її для дітей. А тут... не приходить – і все. Тому я й журилася.

"А може вона адресу мою загубила? – думала я. – Але ж вона все-таки казка: загубила – то може й знайти. Ні, тут щось не те".

Раптом на моє підвіконня сіла пташка, невеличка така, як горобчик, тільки яскрава і щебетлива. Вона ще до мене не прилітала. Годилося пригостити її крихтами чи якимись крупами, але я боялася її злякати і тому навіть не поворухнулася. А вона все щебетала та щебетала. Була від мене зовсім близько, я легко могла б дістати її рукою, якби вона сиділа отак і чекала, доки я це зроблю. Але навіщо б я мала її діставати? Вона знову ж таки злякалася б та й утекла б. А так... Пташка все щебетала та щебетала. Та так гарно, що я не втрималася, повернулася до неї і мимоволі спитала:

– Звідки ти, така хороша?

І що ви думаєте? Сталося нечуване: пташка мені відповіла, пташиним голосом, але справжнісінькою людською мовою.

– З казки я. Хіба ти ще й досі не здогадалася?

– З казки? – здивувалася я. – З якої ж ти казки?

– З твоєї нової казки, котру ти зараз почнеш писати.

– А звідки ти знаєш, що я зараз почну писати нову казку? Я ще й сама про те не здогадуюся.

– Та вже знаю.

– А може, ти ще й знаєш, про що буде та казка?

– Ні, того я не знаю. Це маєш знати ти.

– Але і я не знаю. Як тоді бути?

– Ну... є маленька підказка... Я прилетіла до тебе з чарівного саду хлопчика Данилка.

– А-а, це того хлопчика, який був закоханий в однокласницю Олю і вірив у те, що вона – принцеса?

– Того самого. А ще казала, що не знаєш. А найцікавіше те, що та дівчинка і справді принцеса. Думаю, що це ти вже знаєш.

– Уяви собі, що і того я не знаю.

– Це не схоже на тебе.

– Хлопчика Данилка я знаю, і дівчинку ту якось бачила. Гарненька така, з довгою косою.

– Авжеж.

– Але на принцесу вона, як на мене, зовсім не схожа. І до чого тут моя нова казка?

– А це вже сама подумай. Ти ж автор, а не я. Я всього лише пташка. Моя справа щебетати якнайкраще і стерегтися, аби якийсь немудрий кіт мене не з'їв. А твоя справа – писати нову казку. Діти зачекалися. Не можна так.

– Почекай, я тобі принесу чогось поїсти. Що ти любиш найбільше?

– Найбільше – гречані крупи. І хліб люблю, і соняшникове насіння.

– Ну, я зараз.

Пішла на кухню і принесла їй всього потрохи.

– Ого! – защебетала пташка, – може, ти подумала, що я – слон? Мені ж треба зовсім небагато.

– Нічого. Рештою поласують горобці. А ще голуби. Вони часом також прилітають.

Пташка щось трошки подзьобала, пощебетала ще трохи та й полетіла собі. А я задумалася: якою ж має бути нова казка? Найперше я пригадала все, що знала про Данилка.

Колись це був неслух, яких мало. До школи ходив через раз, та й то запізнювався.

Оскільки був здібний, то в найгірших учнях не числився: так собі, в посередніх. Що вже батьки його сварили, що вже вчителі соромили – нічого не допомагало. Зате, коли якось учителька на уроці розповідала про квіти, а потім викликала Данилка відповідати, всі були дуже здивовані: він розповідав так захоплено і цікаво, що клас заслухався. І вчителька також. І якби вона його не зупинила, Данилко розповідав би, мабуть, цілий урок.

Учителька була в школі нова. Вона ще мало знала учнів, а тому сказала:

– Дуже добре! Ти просто молодець! А мені казали, що ти здібний, але трохи ледачий. Ти вже мені вибач, але так про тебе казали.

У класі засміялися. А Данилко і не образився зовсім, а спокійно сказав:

– Так і є. Я таки трохи лінькуватий. Просто у мене є квітник. Я вирощую квіти, а тому про них щось трохи знаю.

– Це добре, – сказала вчителька, – завтра я принесу тобі цікавий журнал про квіти. А ще насіння, якого в тебе, мабуть, немає. Потім ми з тобою ще поговоримо.

Так Данилко подружився з новою вчителькою Вірою Іванівною. Вона захотіла подивитися на Данилків квітничок, і хлопець з радістю показав їй своє маленьке царство. Вчителька була приємно вражена чистотою і порядком у квітнику. Дещо таки й підказала хлопцеві. І Данилко уважно дослухався до її слів.

– Віро Іванівно, – раптом заговорив Данилко майже пошепки. – А ви сміятися не будете?

– Якщо не смішно, то не буду.

– У мене є мрія...

– Це прекрасно, коли у людини є мрія.

– Я вивів особливі троянди. Я сам їх придумав. Я довго з ними морочився, але у мене це вийшло. Я вам їх зараз покажу. А мрію я подарувати ті троянди принцесі.

– Принцесі? І ти серйозно віриш у принцес?

– Так. Свою принцесу я бачив у сні. Вона дуже гарна. Така... з довгою косою.

І Данилко повів учительку у віддалений куточок садка. Там у затишку на осонні пломеніли особливі троянди. Вчителька таких ще не бачила. І ніхто ще таких не бачив, бо то були троянди для принцеси.

З того часу Данилкові соромно було так безтурботно прогулювати уроки. Що подумає про нього Віра Іванівна?

Одного разу, коли Данилко, запізнившись на перший урок, нарешті прийшов у клас... за його партою сиділа дівчинка. Ні, не просто дівчинка... це була принцеса. Данилко її відразу впізнав. Вона прийшла сюди з якоїсь казки і з Данилкових снів. Саме такою він уявляв собі її. Саме такою... Довжелезна коса, білий комірчик, білий-білий, білішого не буває, білий фартушок... інших кольорів Данилко просто не помічав.

"Біла, як хмаринка", – подумав хлопчик і сів поруч. Досі він сидів за партою один.

Ішов урок. Данилко слухав. Було якось незручно крутитися і робити з паперу літачки. На перерві він тихо спитав:

– Ти – принцеса?

Міг і не питати. Він і так це знав. Вона засміялася і сказала:

– Ні, я – Оля.

Голос у неї був дзвінкий і співучий. Такого голосу не мала жодна дівчинка в класі.

– Ти мене не бійся. Я знаю, що ти принцеса, але я нікому не скажу.

Дівчинка-принцеса засміялася.

– Я не боюся. Дивний ти якийсь.

Минав час, а дівчинка ніяк не хотіла зізнаватися, що вона – принцеса. Очевидно, не вірила йому, Данилкові. А сьогодні він приніс їй свою найкращу троянду, котру мріяв подарувати принцесі. Іншій дівчинці він би посоромився подарувати квітку: однокласники засміють. Але це була не якась там інша дівчинка, а принцеса, нехай навіть Оля. А чого? Принцеса Оля. Дуже навіть гарно.

Дівчинка зашарілася.

– Ой, це мені? Яка гарна троянда. Я такої ще ніколи не бачила.

– Я придумав її для тебе.

– Для мене? Дякую. Тільки шкода, що ти її зірвав. Нехай би собі цвіла.

– У мене ще є. У мене їх багато.

– Ой, це, мабуть, дуже гарно, коли багато.

– Гарно. Ще й як гарно. Я колись тобі покажу. Скажи... а в твоєму палаці ростуть квіти?

Оля засміялася.

– Перестань. Нема у мене ніякого палацу. І квітів теж нема. Ми з мамою недавно сюди переїхали. Тут у нас ще нічого нема. А у бабусі моєї, де ми досі жили, о, там багато квітів. Але таких троянд і в неї нема. А пахне ж як! Її треба у воду, щоб не зів'яла.

Знайшлася пластикова пляшка. З неї зрізали верх і набрали води.

– Отак їй буде добре, – раділа Оля, обережно ставлячи у воду квітку.

"Любить квіти, – радісно думав Данилко. – Я ж казав, що вона..."

Але тут його викликали до дошки. Ішов урок математики. Хлопчик зовсім не був готовий відповідати. Раніше б що? Анічогісінько! А тепер – двійка! Жах!

"Вона подумає, що я і справді якийсь олух. Ні, так далі не можна. Треба, як мама каже, братися за розум. І я візьмусь. А що я, гірший за інших чи що?"

Данилко сів за парту з опущеними очима. Раніше йому ніколи не було так соромно. Оля співчутливо шепнула:

– Не сумуй...

Данилко ще більше почервонів.

На перерві дівчинка спитала:

– У тебе що, з математикою негаразд?

– У мене з усім негаразд.

– Я могла б тобі допомогти.

– Дякую. Я просто ледачий. А допомогти…

У нього радісно забилося серце.

– Я буду тобі дуже вдячний. Бо я все запустив.

– Мені це не важко.

Після уроків Оля хотіла взяти свою троянду, та… Троянда лежала на підлозі, знівечена, зі зламаним стовбурцем. Здавалося, вона просила у когось допомоги. Але хто їй міг допомогти? Данилко і дівчинка з жалем дивилися на зламану квітку. Оля заплакала. Данилко просто не міг бачити її сліз.

– Не плач. Я тобі ще принесу.

– Ні… я хочу цю. Вона була така гарна. Вона була… моя.

– Інша теж буде твоя. У мене для тебе цілий квітник. Хоч кошик можна набрати. Не плач.

– Хай би і ця була.

Дівчинка плакала. Її сльози падали на знівечену квітку. Неподалік зупинився Семен – найбільший розбишака в їхній школі. Він стояв і злісно посміхався.

– Жених і наречена, картопля печена!

Данилко кинувся на Семена. Він знав, що не подужає його, бо Семен вищий і міцніший, та й досвіду у такій справі у Данилка не було. Він ніколи ні з ким не бився. Та хлопець не міг пробачити Семенові знівечену квітку і сльози принцеси. Раптом Оля покликала, радісно, аж хлопці зупинилися і повернулися до дівчинки.

– Данилку, дивися! Дивися! – гукала Оля і показувала на троянду, котра все ще лежала на підлозі. Троянда була ціла і свіжа, ніби її щойно тільки зірвали. Навіть Семен від подиву занімів: адже він сам власноруч зламав цей стовбурець. Квітка захищалася – хай їй грець, – вона добрячи-таки наколола Семенові руки, однак він її таки зламав. Семенові стало якось ніяково. Вперше в житті йому було соромно за скоєне. Данилко і Оля наче забули про Семена. Вони підняли квітку і щасливо посміхалися до неї.

– Це твої сльози оживили квітку, – тихо сказав Данилко.

– Ні, це просто якась незвичайна троянда. Вона чарівна, – відповіла Оля і гарно так посміхнулася тепер уже Данилкові. Побравши свої портфелики, обоє вийшли зі школи.

– Подумаєш, – тихо сказав Семен. Надто тихо він це сказав, тихіше, ніж би йому хотілося. І докинув, хоч Данилко і Оля вже не могли його почути: – Жених і наречена, картопля печена!

А Данилко й Оля ішли собі, тихо розмовляючи, вдихаючи ніжні пахощі квітки і радіючи з того, що вона ожила.

– Це і справді якась чарівна троянда, – тихо сказала дівчинка.

– Це твої сльози чарівні. Вона ожила від твоїх сліз, як від живої води. Це тому, що ти – принцеса. Ти з казки. Я знаю.

Дівчинка засміялася, тихенько, наче дзвіночок задзвенів.

– Не вигадуй. А то я і справді повірю, що я з казки. Я дуже люблю казки. Але ж я звичайна собі дівчинка.

– А може, ти й сама не знаєш, що ти – принцеса? Чи може таке бути, щоб ти сама про те не знала?

Оля задумалася. Раптом їй здалося, що вона і справді принцеса з якогось дивовижного королівства, з якоїсь казки.

– Може, й так, – сказала тихо і звернула у свою вуличку.

"Вона майже зізналася, – радісно думав Данилко. – Кажуть, чудес не буває. Але ж я сам бачив, як ожила троянда від її сліз. Хіба ж можна після того не вірити, що вона з казки?"

До хати ввійшла ніч і по-змовницьки підморгнула намальованим квіткам, машинкам і козакам.

– Спить, – тихо сказала вона.

Данилко і справді спав, підклавши руку під голову. Спав і посміхався: йому щось гарне снилося. Ніч махнула над ним своїм темним віялом і... сталося щось дивне: хлопчик зник, наче його тут і не було.

А Данилко не зник зовсім. Він опинився перед розкішним палацом з великими колонами. Тут було так багато квітів, що стільки їх Данилко ще ніколи не бачив. А надто троянди. Вони були такі дивовижні, таких незвичайних кольорів і розмірів, що хлопчик стояв і дивився на них, як заворожений.

"Де це я? – подумав Данилко. – Я тут ще ніколи не був. А квіти!.. Я ніколи не бачив стільки квітів. Я й не підозрював, що вони бувають такі... дивовижні".

– Хлопчику, тобі до палацу? – спитав у Данилка якийсь чоловік у чудернацькому одязі, наче він щойно знімався в кіно в ролі вояка давніх часів.

– Вам до короля? – спитав чоловік ще раз.

– Мені? Я не знаю... я тут вперше.

– Ходімо. Я думаю, що саме на вас тут чекають.

"Оце так! На нього чекають! – Данилко був страшенно здивований. – А може, все-таки чекають не на мене? А може, мене з кимось сплутали?.."

– Ти чимось збентежений? Чому ти зупинився?

– Бо я не впевнений, що тут чекають саме на мене. Може...

– Але ж ти – Данилко?

– Так.

– Тоді все гаразд. Ходімо. Принцеса про тебе розповіла, і король захотів тебе побачити.

"Принцеса! Значить, і вона тут!"

Далі Данилко додумати не встиг. Чоловік-вояк ввів його до тронної зали, де на високому троні, суціль обвитому квітками, сидів кремезний чоловік, а на голові у нього сяяла корона. Перед королем стояв... Данилко аж рота роззявив. Перед троном стояв його однокласник Семен, переляканий і смішний, зовсім не схожий на себе, дужого і зухвалого.

Семен ледь не плакав. Король сердився. Він не відповів на Данилкове привітання, наче й не помітив хлопчика. Його брови грізно зійшлися на переніссі.

“От лихо. Краще б утекти звідси, доки він мене не помітив. Такий сердитий. І навіщо я йому здався?”

Але, якщо чесно, то Данилко не знав, куди б мав утікати, як і не знав того, як він тут опинився. Хлопчик непомітно кинув оком по залі. Принцеси тут не було. А король тим часом сварив Семена:

– Навіщо ти знівечив троянду?

– Я... я ненавмисно, – виправдовувався Семен.

– Ні, ти навмисно. Навіщо ти кажеш неправду?

– Я... більше не буду.

– Не будеш? Звісно, що не будеш, бо я накажу тебе стратити.

Хлопець заплакав. І тут звідкись взялася Віра Іванівна, а потім вона, Оля. Вони стали просити короля, аби не карав Семена.

– Це жорстоко, – казала Віра Іванівна. – Це дуже жорстоко – через троянду стратити людину.

– Тату, це несправедливо, – втрутилася Оля. – Це ж лише троянда. У нас он скільки їх.

– Від тебе, дочко, я такої мови не чекав, – сказав король. – Це не звичайна квітка. У нас таких нема. А тим паче вона подарована тобі. Вирощена і подарована тобі.

– То й що, тату! Але ж це лише троянда. А ти хочеш стратити людину.

– Троянду для принцеси! – наказав король. І наче шелест пройшов по залі, хоча тут нібито нікого не було.

– Троянду для принцеси!

– Троянду для принцеси!

І внесли квітку, його, Данилкову квітку. Вона була в кришталевій вазі і аж світилася.

Здавалося, що на ній і досі блищать краплинки роси.

– І таку красу ти хотів знівечити? – грізно спитав король у Семена.

Семен мовчав.

– І ви ще його захищаєте? Зрозумійте ви: якщо він зміг підняти руку на таку красу, то з нього нічого путнього вже не виросте. А чи зробив ти в житті хоч щось добре? Ну, скажімо, нагодував пташку, допоміг своїй бабусі чи своєму товаришеві?.. Ага, мовчиш! Тобі нічого сказати. Вивести хлопця! – наказав. – Посадити його в Трояндову вежу.

І де не взялися два вояки і попід руки вивели Семена. Він пручався, впирався, але що його сила проти дужих вояків?

Тепер король глянув на Данилка.

– Підійди ближче, хлопче, – сказав лагідно.

– Пробач, що заставив тебе чекати. Мені дочка про тебе розповідала. Скажи, якої ти хотів би нагороди?

– За що? – тихо спитав Данилко. Король навіть знітився.

– Ну... за твоє добре серце, за твоє благородство і за те, що ти любиш квіти.

– Все це не вартує нагороди, бо це не подвиг. Такою має бути кожна людина. А що квіти люблю... Коли квітка зацвітає, та, котру ти сам виростив, – то це вже і є нагорода.

– А ти, виявляється, й розумний. Я радий, що ти нарешті взявся за навчання. Ну, гаразд. Нехай це буде не нагорода, а подарунок, здійснення твого бажання. Скажи, чого б ти найбільше хотів?

Очі в Данилка загорілися.

– Я хотів би... аби в мене був великий сад. Не звичайний сад, а такий, щоб у ньому росли найдивовижніші фруктові дерева, такі, яких ніколи ще ніхто не бачив. А ще в тому саду будуть квіти. Багато всяких квітів. Особливо троянд.

Очі в хлопчика загорілися, в них з'явився дивний блиск далекої мрії.

– Добре. Буде тобі сад. А ти будеш найкращим у світі садівником і квітникарем. І ти про те ніколи не пошкодуєш. Але не думай, що все це дістанеться тобі просто так, за помахом чарівної палички. Будеш, голубе, працювати в поті свого чола. Бо людина цінує по-справжньому тільки те, що вона заробила власною працею. А вчитися однак треба.

– Я буду вчитися. Я вже трохи підтягнувся.

– Знаю. А тепер іди з моєю дружиною і дочкою. Вони тобі покажуть столицю нашого королівства.

Данилко вийшов разом з Олею і Вірою Іванівною. Якщо Оля і справді була схожа на принцесу навіть у своєму щоденному житті, то Віра Іванівна нічим не нагадувала королеву. Вона була зовсім звичайна, і в школі, і зараз.

– Як же це? – питав зачудований Данилко.

– Тільки в школі про те ні слова, – застерегла Оля. – А зараз... розумієш... мій батько дуже добрий, але іноді аж занадто суворий. Ми мусимо врятувати Семенка.

– Так, так, діти, – втрутилася в розмову Віра Іванівна. – Йому треба допомогти. Я думаю, він сьогодні багато чого зрозумів. Шкода хлопця.

І вони пішли до Трояндової вежі. Вежа була на високій крутій скелі. Сторожі ніде не було видно.

– А де ж сторожа? – спитав Данилко.

– А її нема, – сказала Оля. – Семенка стережуть троянди. Це найнепідкупніші сторожі. Спробуй пройти. Бачиш, які у них колючки?

Троянди стояли суцільною високою колючою стіною. Данилко, як не вдивлявся, не знайшов між ними найменшої стежки.

– Ого! Оце так сторожа! – здивувався хлопчик.

– Зараз я спробую, – сказала Оля і підійшла до троянд.

– Будь біля мене, – тихо покликала Данилка.

– Дайте пройти, – наказала вона суворо. – Хіба ви не бачите, що я – принцеса?

Троянди розступилися і зробили широкий прохід, пропускаючи дівчинку. Данилка Оля тримала за руку, але квіти зімкнулися, не пропускаючи його.

– Це мій наречений, – сказала Оля і навіть не зашарілася. Зараз було не до того. Вони пройшли у вежу. На купі трави приречено сидів Семен. Він розгублено дивився довкола і, здається, був немало здивований, коли перед ним прямісінько з колючої стіни з'явилися Оля і Данилко.

– Вставай, – сказала дівчинка, – нам треба скоріше звідси йти. Якщо ти навіть трохи поколешся, то, думаю, це не біда. Головне – встигай за нами. І ти, Данилку, не відстань, бо залишишся тут замість Семена.

Дівчинка вхопила Семенка за руку. Троянди не пропускали їх. Оля прибавила в голосі трохи суворості.

– Негайно пропустіть нас! Я наказую!

Але троянди не розступалися.

– Ану спробуй ти, – звернулася дівчинка до Данилка. – Ти – квітникар. Вони тебе послухають.

– Мене? – здивувався хлопчик і підійшов до квітів. Він простягнув руки до їхніх колючок – і колючки сховалися.

– Я вас прошу, пропустіть нас, – попросив лагідно хлопець. І диво – стіна розійшлася на два боки, пропускаючи дітей. Та коли проходив Семенко, в нього вп'ялися сотні колючок.

Хлопчик аж скрикнув від болю. Довелося його визволяти.

Внизу на них чекала Віра Іванівна. Вона сказала:

– Нам усім уже пора повертатися. Незабаром ранок.

Вона дала кожному по троянді і щось прошепотіла.

Данилко спав. У кімнату ввійшла мама.

– Вставай, сонько. Так і школу проспиш.

– Ой, мамо, який мені сон снився, – сказав Данилко і прикусив язик, бо не знав, чи мав право розповідати мамі про все, що з ним було чи... приснилося. І справді: було чи приснилося? Того хлопчик і сам не знав.

– Потім розкажеш, – сказала мама. – Іди снідати та й поспішай до школи, аби не спізнився. Тут уже до тебе з самого ранку дівчинка забігала. Гарненька така, з косою. Вона тобі нанесла стільки саджанців та насіння всякого, що я й не знаю, де ти все це посадиш і посієш.

Данилко засміявся:

– У мене, мамо, буде великий сад. А в ньому будуть рости всякі дивовижні дерева і квіти.

– Добре, мрійнику, добре. Іди вже снідати. Он і так весь твій одяг напахчений трояндами, наче ти вихлюпнув на себе цілу пляшечку трояндових парфумів.

І вже снідаючи, Данилко запитав:

– А чому Ви, мамо, мене не розбудили, коли принцеса приходила?

– Яка принцеса? Прокинься вже.

– Ну... Коли дівчинка приходила.

– Вона дуже поспішала і сказала, щоб тебе не будити.

Наспіх проковтнувши сніданок, Данилко побіг до школи, хоч ще було трохи зарання.

Мама аж здивувалася:

– Куди ж ти? Там ще, певно, і школа зачинена.

– Нічого, я почекаю, – гукнув Данилко вже з-за порога.

– І що це з ним? – не переставала дивуватися Данилкова мати. А потім зітхнула:

– Може ж таки візьметься за розум та буде нарешті вчитися.

Школа була вже відчинена, але учнів ще не було. Данилко сидів у класі і чекав. Кого?

Звісно, найперше він чекав свою принцесу.

"А може, все це мені наснилося? Ну, просто наверзлося казна-що... А насіння? А що насіння? Принесла дівчинка – та й усе. Вона сказала: в школі про те ні слова. От халепа!

Як тепер дізнаєшся, чи все це було насправді, чи приснилося? Єдине: треба чекати Семена. Якщо все це було насправді, Семен неодмінно щось скаже. Той не витерпить.

А ще цікаво, чи Віра Іванівна насправді Олина мати. Я того не знав. Та й ніхто в класі про те не знає. А може, це також тільки у сні... Казна-що! Як тепер у всьому тому розібратися?" – ламав собі Данилко голову, аж доки не почали сходитися учні.

– Привіт, Даниле!

– Привіт!

– Фу! Ти що, напахнився парфумами?

– Та ні...

– Це він у своєму квітнику так просяк.

– А де твоя наречена?

– От я зараз тобі дам наречену!

Данилко зірвався з місця.

– Та я жартую. Чого ти? Уже й пожартувати не можна!

Оля увійшла майже з учителем. Була спокійна, охайна і впевнена, – як завжди: виблискувала білістю і свіжістю.

"Певно, мені і справді все це наснилося... Ото дурний! Подумав, що й справді... Фантазер!" – думав Данилко.

– А де Семен Шкарада? – запитав учитель.

– Захворів.

"Семен захворів!" – майже зрадів Данилко. Він ніяк не міг заспокоїтися. Хіба можна радіти з того, що захворів твій товариш?

"Семен захворів! Значить... і зовсім нічого це не значить. Що, людині і захворіти не можна?"

– Грип у нього? – допитувався вчитель.

– Та ні, у Семена якась невідома хвороба.

– Як це – невідома?

– Так лікар каже. Семен увесь немов сколотий якимись колючками.

Данилко сидів, як на цвяшках, з витріщеними очима і дослухався до тієї розмови.

– Колючками? Якими колючками? – занепокоївся вчитель.

– А хто його знає.

– Та це він, певно, лазив кудись та й наколовся, – засміявся хтось із хлопців. – Хіба ви Семена не знаєте?

Усі знали Семена, а тому ніхто особливо не дивувався. І вчитель почав урок. Та Данилко не міг уже нічого слухати, а тим паче вникати в те, про що розповідав учитель. Принцеса тихо шепнула:

– Не крутися і будь уважний.

Після уроків вони з Олею говорили про се, про те... і ні слова про нічні пригоди.

– Я дякую тобі за насіння, – сказав Данилко.

– Там не тільки насіння. Там корінці і цибулинки, і саджанці. Словом, вистачить для великого саду. Ти ще не дивився?

– Ні. Я ще не встиг. Я відразу до школи побіг. Але ж, Олю, у мене немає великого саду. У мене лише маленький квітничок.

– Мама сказала, що в тебе незабаром буде великий сад і цо все це тобі пригодиться.

– Це Віра Іванівна так сказала? – насмілився спитати Данилко.

– Так, моя мама. Тільки в класі про це казати не треба. Сам розумієш.

Коли Данилко повернувся додому, мама сказала:

– Тут нам запропонували взяти ще трохи землі, так зо два гектари. Земля, правда, не дуже. Там, на пустирищі, ти знаєш. Я спершу було відмовилася. Навіщо нам та земля? Та мене переконали. Мовляв, у вас хлопець росте, квітами цікавиться, а може, з часом сад розведе... От я й погодилась.

– А хто це був? Ну... хто землю пропонував?

– Та я не знаю. Чоловік якийсь. Напевно, з сільської ради. Та ти не сумнівайся, ось і документи, з печатками, як годиться, так що все гаразд. Тільки чи дасиш ти раду? Ти ж іще малий. І школу щоб не занедбав.

– Ой, мамо, я такий щасливий! Дам я раду. Не відразу, звичайно. Я буду вчитися. І школу я не занедбаю. От побачите.

І поцілував маму у щоку. А сам задумався, з чого йому почати. Напевно, треба обгородити свій сад – Данилко інакше і не називав свою ділянку – треба обгородити якимсь парканом. А то знайдуться такі, як Семен...

Данилко думав, мріяв, так і заснув.

Наступного дня була субота. Мама вирішила Данилка не будити: нехай поспить.

Останнім часом він якийсь втомлений. А ще й таки вчитися став краще, а це також вимагає зусиль. Нехай поспить.

Та поспати Данилкові цього ранку так і не вдалося. Щойно сонце викотилося, як до їхньої оселі зайшов якийсь дідок і запитав Данилка.

– Він ще спить, – сказала Данилкова мати.

– Нічого. Розбудіть його.

– Може... ще рано?

– Нічого, нехай встає. Адже ви знаєте: хто рано встає, тому Бог дає. А сплюхам та лежням ніхто нічого не дає.

– А може... може, він чогось натворив? – занепокоїлась Данилкова мати, хоча на її сина ще ніхто ніколи не скаржився.

– Ні, нічого ваш син не натворив. Просто я – садівник. Я прийшов допомогти хлопцеві впоратися з його мрією. Адже він у вас про сад мріє?

– Ой, мріє. Але... Вас хтось прислав?

– Так. Учителька його, Віра Іванівна, прислала. Йому ще вчитися треба, аби з нього вийшов добрий садівник і квітникар. Але то не біда. Як захоче, то навчиться. А я йому допоможу.

– Але... така наука, мабуть, дорого коштує. А платити у нас, чесно кажучи, нічим. Я б з радістю, але...

– Про оплату тут не йдеться. Така мрія хлопчикова ще дорожче коштує, тільки за мрію, на жаль, ніхто не платить. Мрії краще просто здійснювати. Ідіть же та будіть свого мрійника. Земля любить, щоб з нею зранку розмовляли, доки ще роса на травах.

Данилко спав. Йому снився сад і квіти. Та його розбудила мама й обірвала сон.

– Вставай, Даниле. Там до тебе якийсь дідок прийшов. Чудний такий. Каже, що він – садівник. Хоче тобі допомогти з твоєю ділянкою.

– З моїм садом?

– Так, він про сад щось таке говорив. Його вчителька твоя прислала.

– Віра Іванівна?

– Я вже не знаю, як там її звати, але йди швидше.

Та Данилко і сам був уже на ногах і швиденько вдягався.

– Ти ж поснідай, – запереживала мати.

– Ніколи, мамо. Ви зготуйте нам у термос чаю та зберіть там що-небудь, в саду ми і поснідаємо.

– В якому саду?

– Ну, в моєму.

– Та ж ніякого саду ще нема.

– Він уже є. Він у мріях моїх.

– Ти точнісінько так говориш, як той дід-садівник.

Виділена ділянка була недалечко за селом. Поблизу у долинці жебоніла маленька річечка.

– Гарна місцина, – схвально сказав дід. – Два гектари в умілих руках – то дуже багато. Тут такого можна насадити і насіяти, що ого!

– Але ж я ще так мало знаю і вмію.

– Я для того і прийшов, щоб тобі допомогти і тебе навчити. Було б лише бажання.

– Найперше, по-моєму, треба той сад... – хлопчик трохи знітився. – Треба ту ділянку якось обгородити.

– Не соромся. Це добре, що ти вже бачиш тут свій сад. Це прекрасно. А обгородимо ми сад живоплотом з колючих високих троянд. Є такий сорт. Тут вони ще не ростуть. Але ти їх уже бачив. Це і гарно, і надійно.

– То Ви... з казки?

– Ну... вважай, що так. Але я не визнаю таких казок, де все робиться за помахом чарівної палички чи за допомогою чарівного персня. Тоді казка перетворить людей у лежнів. А кожна людина має працювати. Казка лише може їй допомогти. Ось як зараз... Копай лишень ямки для нашого живоплоту.

І, не змовляючись, старий та малий глянули на сонце та й перехрестилися.

Хлопець копав ямки, а садівник садив якісь чудні саджанці, з яких мав вирости живопліт з троянд. До кожного старий щось примовляв, кожному щось нашіптував, наспівував. У Данилка роїлося безліч запитань:

“А як буде взимку? Чи цей живопліт не померзне? – думав хлопчик. А потім махнув рукою: – Ет, коли ще той живопліт виросте. Коли ще ті троянди зацвітуть...”

– Біжи-но, хлопче, до річечки, принеси води та підлий гарненько наш живопліт.

Данилко приніс води, підлив саджанці та й знову схилився над роботою. Сонце вже підбилося вгору, а вони все працювали та й працювали. Піт зросив їм чола, а вони все не кидали свою роботу. Аж раптом старий розігнувся та й гукнув:

– А глянь-но, хлопче, на наш живопліт.

Данилко також розігнувся і побачив, що там, де він підливав санджанці, вже квітли високі пахучі троянди, справжні трояндові деревця!

– Ой, – тільки й спромігся вигукнути Данилко.

– Оце вже казка, – сказав садівник. – А піт на лобі – це наш труд. Так і має бути. Казка повинна допомагати людині.

Дивувалися люди. Щойно тільки хлопцеві виділили ділянку землі – а довкола неї вже цвітуть троянди. Справжній трояндовий ліс.

– І як таке може бути?

– Але ж може. Сама бачила. Я хотіла зайти і глянути, що там за тим плотом, і не змогла. Колючі троянди стоять суцільною стіною.

– Невже суцільною стіною? А як же Данилко туди заходить?

– Не знаю.

І почали творитися дива. За короткий час мешканці ласували смачними ягодами та фруктами, яких у тому краї ніхто не те, що не їв, а й не бачив. А головне – безкоштовно: приходь – і бери, тільки шкоди не роби. Та без Данилка ніхто не міг зайти в його сад.

– Не що, як хлопець якесь чарівне слово знає. Перед ним той живопліт так і розступається.

– То, може, й знає. Але шкоди від того нікому нема. Тільки користь.

– А пам'ятаєте, як довго сперечалися, чи виділяти хлопцеві ту ділянку?

– Було б за що сперечатися. Земля тут була, якщо чесно, нікудишня. Так, пустирище якесь.

Приїжджали і з сусідніх сіл і міст подивитися на чарівний сад хлопчика Данилка.

Ба, навіть з Києва приїжджали. Дивувалися, не вірили, а дерева самі нахиляли до них свої гілки: беріть, зривайте, пригощайтеся. Тільки шкоди не робіть. Ніхто так і не розгадав таємницю Данилкового саду. А хлопчик тільки посміхався.

Якось один спритний чоловік вирішив на цьому ділі заробити трохи грошей. Він заїхав у сад своєю вантажівкою та давай зривати фрукти та збирати в кошики солодкі ягоди. Данилко підійшов до нього й запитав:

– Навіщо вам стільки всього? Чи для школи якої? Чи родина у вас така велика?

– Та ні. Це я на базар. Якщо ти дурний, все роздаєш задарма, то я, розумний, трохи щось собі вторгую.

– З цього саду нічого не продається, – сказав Данилко.

– То у дурнів не продається, бо вони – дурні.

– Не переводьте фруктів, бо ви звідси нічого не вивезете. Я ж сказав – не продається.

– Чом це не вивезу? Чи ти мені забороншиш? Чи, може, отой старий? Та я вас...

– Не заважай, Данилку, чоловікові, – сказав старий садівник. – Нехай трудиться. Він цілий тиждень відпочивав. А ми з тобою цілий тиждень трудилися, то нам уже час іти додому, відпочивати. Ходімо.

І вони пішли.

Довго зривав той чоловік усе, що потрапляло йому на око. Вже так наповнив свою вантажівку, аж сам злякався, що вона не зрушить з місця.

– То добре, що вони пішли, – міркував він собі.

– Ніхто не буде тут мені вказувати. Ач, не продається! Це ми ще побачимо. Це у тебе не продається. А в мене ще й як продасться. Ну, либонь, досить. Ще хотів трохи квіток, та вже іншим разом.

І чоловік завів свою вантажівку. Він її завів, але виїхати не міг: кудись подівся вихід з саду. Суцільний трояндовий ліс.

– Та де ж тут у біса вихід? – сердився чоловік. Та виходу не було. Кругом стояв мовчазний трояндовий ліс, наїжачившись довгими колючками. – Отуди к бісу! Не забрали ж вони той вихід із собою. І не замкнули, бо ж воріт ніяких нема. Що за мара?

Чоловік сердився, тупав ногами, сипав наліво і направо лайливими словами, але нічого не мінялося. Виходу не було.

– Завтра ж неділя. Завіз би все на базар, продав би та й добрі гроші взяв би.

Та виходу не було.

– Та я зараз розвалю той миршавий пліт. Подумаєш – квітки! Буду я ще з ними панькатися!

Але вантажівка зупинялася під самим живоплотом, а далі – ні з місця!

– От халепа – так халепа!

Чоловік бідкався, плювався, лаявся, – ніщо не помагало. Мусив-таки чекати наступного дня, аж поки визволить його Данилко з трояндового полону. Це була добра наука для тих, хто ласий був розбагатіти за чужий кошт. Довго потім сміялися з невдахи. Довелося йому все вивантажити, залишивши собі якусь дещицю для вжитку, аж тоді перед ним розступився трояндовий ліс і він собі поїхав, бідкаючись та жалкуючи, що в нього нічого не вийшло з його задуму.

Якось у школі до Данилка підійшов Семен. Він був не схожий на себе, знічений і тихий. Семен сказав:

– Ти на мене все ще сердишся?

– За що?

– За ту троянду.

– Та ні, – сказав Данилко, а сам подумав: “А таки ж це був не сон”.

– А можна й мені прийти в твій сад?

– А чому ж не можна? Всім можна.

– Я думав...

– Приходь. Аби тільки шкоди не робив.

– Ти що! Я вже не такий дурний. Навчило.

– То й добре, що навчило.

– Скажи, Даниле... А допомагати тобі в твоєму саду можна?

– А чому ж не можна? У нас там роботи багато, на всіх вистачить.

– Але я нічого не вмію.

– Невмілого і руки не болять. Що не вмієш, – не біда. Коли захочеш, то навчишся. Приходь.

Коли йшли зі школи, Данилко звернувся до Олі:

– А ти, принцесо, чому ніколи не зайдеш в наш сад? Адже це і твій сад. Сам я нічого не зміг би.

– Я – Оля.

– Добре, добре. Принцеса Оля.

Дівчинка засміялася.

– Ти й сам зміг би дуже багато. У тебе талант. Просто треба було б довго чекати, аж доки ти став би дорослим. А так... Ми з мамою неодмінно зайдемо. Завтра ж таки і зайдемо.

– Там для тебе зацвів цілий квітник троянд. Я їх сам придумав, сам вивів, тільки для тебе. Пам'ятаєш ту троянду?

– Пам'ятаю і ніколи не забуду. Навіть тоді, коли стану дорослою. Тільки не треба їх зрізувати, нехай цвітуть.

– Але це будуть твої квіти. Тільки твої. Троянди для принцеси.

Коли надворі дощ

Замість приказки

Коли надворі дощ, то спершу навіть весело. Діти вистрибують під теплим дощем і гукають:

Дощику, дощику!
Перейди через дощечку!
Через річку, через брід –
Та й до нас на обід.
Дощику, дощику!
Зварим тобі борщику
У новому горщику,
Поставимо на горі –
З'їдять його комарі.
Тобі каша, а нам борщ,
Щоб густіший падав дощ.
Дощику, припусти!
На бабині капусти!
Лий на мамині грядки,
Щоб родили огірки!
І картопля, й буряки,
І кропива, й будяки!

А коли діти вже достатньо вимокли, щоб рости, коли їм вже набридло мокнути, та ще й мама свариться, бо так і простудитися можна, тоді вже треба йти до хати – і стає сумно: бо що в хаті робити? Пустувати – мама свариться, телевізор... ну хіба що телевізор дивитися. Хоч і там не завжди є щось цікаве.

Але мама на те й мама, аби щось придумати. Цього разу вона винесла книжечку.

– Ось вам і книжка, саме на таку погоду – "Коли надворі дощ" Тетяни Фролової. Доки прочитаєте, то й надворі розпогодиться: дощ ущухне, сонечко вигляне.

Настарший Микитка, він уже у сьомому класі, зневажливо пхикнув:

– Ет, казки! Хіба я маленький?

– А ти не пхикай, – сказала мама. – Тут і для тебе знайдеться дещо цікаве.

– А для мене? – спитав Данилко, що ходив у дитячий садок.

– І для тебе, аякже! Спершу роздивіться малюнки, а потім можна і читати.

Тут і справді було щось для кожної дитини: і для Настусі, що вчилася в першому класі, і для Андрійка, що вже перейшов у третій, і для Марійки, що вчилася в п'ятому класі.

Кожна дитина чекала своєї казки – і всім було цікаво. Читав Микитка, бо він був настарший і читав найкраще. А всі тихенько слухали. А коли дослухали, то й надворі висвітлилося, і веселка заграла. Час злетів швидко, а тепер можна було й надвір. Правда, там калюжі. Але це нічого: можна й по калюжах, бо тепер літо.

Посланці планети Кошор

Фантастичне оповідання

Малій Оксанці щойно виповнилося шість років. Але дівчинка вже вчиться читати. І не мала вона зовсім, а незабаром уже піде до школи. А зараз ніч, і дівчинка спить у своєму ліжку. Спить міцно і нічим не журиться. А чим їй журитися? Спить так міцно, що не чує, як відчинилося вікно і до кімнати впурхнула, немов і справді влетіла, маленька дівчинка. Маленька-маленька, зовсім мініатюрна. Вона тихенько підійшла до Оксанчиного ліжечка і поторсала Оксанку за плече. Оксанка, не розплющуючи очей, щось сонно промурмотіла. Гостя поторсала її ще і тихо сказала:

– Вставай, соню. Скільки можна спати? Он місяць як висвітився. Видно, як удень. Вставай. У мене обмаль часу, а я хочу з тобою побавитися.

Оксанка нарешті розплющила очі і тихо спитала:

– Ти хто? Ти мені снишся?

– Я – Лана. І зовсім я тобі не снюсь. Я справжня.

– А Лана – це як? Руслана? Чи Роксолана?

– Ні, Лана – це Лана, або Ланета.

– Цікаве ім'я. Я такого ще не чула.

– І не дивно. У вас на Землі таких імен нема.

– Ти сказала "у вас на Землі"? А хіба ти...

– Я – з іншої планети, інопланетянка. Зрозуміла?

– І все-таки це сон. Ти мені просто приснилася. Але це дуже гарний і цікавий сон. Як казка.

– То вщипни себе за ніс, щоб переконатися, що ти вже не спиш.

Оксанка засміялася і вщипнула себе за носа.

– Ні, я і справді не сплю. Послухай, Лано... А як ти сюди потрапила?

– На літальному апараті. Земляни називають його НЛО. Це звичайний зореліт. Підійди до вікна, он він світиться. Бачиш?

– Оця зірочка? Ой, Лано, а можна мені на ньому політати?

– Це не так просто. Тут підготовка потрібна. Може, колись. А зараз давай бавитися. Мені дуже цікаво, які в тебе іграшки.

Оксана розклала перед гостею всі свої скарби: котика, що був майже як справжній, собаку Рифа, лялькові меблі, посуд, а головне – самі ляльки. Їх було декілька: дві Барбі і ще кілька цілком пристойних ляльок.

– Леки, – чомусь злякалася Лана.

– Чого ти боїшся? Це ляльки. Хіба ж у вас дівчатка не бавляться ляльками?

– У нас діти бояться бавитися з Леками. Леки бувають злі і підступні. Вони дуже жорстокі. У них нема серця. Всі Леки у нас електронні. Вони ходять, танцюють, співають, розмовляють і навіть думають. Зовсім, як діти, і навіть краще. Іноді вони обертають дітей на Леків, а самі займають їхні місця. Це найстрашніше. Навіть мами спершу не можуть розібратися, де Леки, а де їхні діти.

– Хіба таке можливо, щоб ляльки...

– Ну, ляльки, може, й ні, а от Леки...

– Почекай, Лано. А у нас птахи є, котрі називаються лелеки.

– Знаю, знаю. У нас також вони є. І як до вас потрапила ця назва? Це наше слово. І перекладається: не Леки, тобто по-вашому – не ляльки.

– От цікаво. Лелеки – не Леки, тобто не ляльки.

– А твій собака не кусається?

– Ні, що ти! Він – іграшковий, хоча й відгукується на своє ім'я.

І дівчинка тихенько покликала:

– Риф! Риф!

Песик відкрив очі, потягнувся і тихенько загавкав. Лана відсмикнула руку.

– Та не бійся ти його, – засміялася Оксана. – Він не справжній.

– Ой, цей песик – це майже Лека. Бійся електронних іграшок. Вони – Леки. А головне – слід запам'ятати, що вони злі і жорстокі, бо у них немає серця. Коли земляни навчаться робити досконалі електронні іграшки, може статися лихо. У нас Леки все частіше підмінюють справжніх дітей. Ми просто зобов'язані вас застерегти.

– Ну, добре. У нас ще Леків нема, і ти можеш сміливо взяти мою Барбі. Хочеш, я тобі одну подарую? У мене їх дві. Ну візьми, не бійся. Подивися, яка вона гарненька.

Час спливав дуже швидко. Наближався ранок, і дівчаткам пора було прощатись. Вони трималися за руки і їм ніяк не хотілося розлучатися.

– Я мушу йти, – сказала Лана. – Бачиш, он мій НЛО моргає: пора, мовляв.

– А хто там, на НЛО?

– Там мій тато. Я його дуже просила, щоб привіз мене до земної дівчинки, і він привіз мене до тебе. Ну, прощай.

– І ми більше ніколи не зустрінемось?

– Ну чому ж ніколи? Я ще колись упрошу тата, аби мене до тебе привіз. Він тут часто буває – веде спостереження за землянами. Тільки ти нікому з дорослих про нашу зустріч не розповідай. Тобі однак не повірять. Ще й сміятися з тебе будуть або лікувати почнуть, наче хвору. Тоді лікарям дуже важко довести, що ти здорова. Таке буває. Мені тато розказував. Ну, прощай. Будь обережна.

І Лана випурхнула з вікна, наче у неї були крила. Ні, крил у неї не було, але вона летіла. Отак розпустила руки, плавно керуючи своїм гнучким тілом, летіла собі, наче пливла у повітрі.

– Розіб'єшся, – ледве не крикнула Оксана. – Це ж дев'ятий поверх!

Але Оксана не крикнула. І добре зробила. Бо всіх би розбудила своїм криком. А тим часом Лана вже була на НЛО. Маленька зірочка ще по-змовницьки моргнула Оксанці, прощаючись, і зникла у космічній далині.

Уранці мама була дуже здивована. Всі Оксанчині іграшки валялися по цілій кімнаті, а дівчинка спала так міцно, що проспала сніданок.

– Що це з нею? – захвилювалася мати. Але батько її заспокоїв:

– Набігалася вчора – от і спала.

– А розкидані іграшки?

– Не прибрала. Нічого страшного.

– Коли я до неї заходила, щоб сказати їй на добраніч, усі іграшки були на місці.

– Люба моя, ти зі всього робиш проблеми. Навіть якщо дівчинка тихенько встала після того, як ти від неї пішла, встала, щоб ще трішки побавитися, нічого страшного у тому нема. Я тебе прошу, краще посміхнися їй і спитай нашу доню, як їй спалося і що їй снилося.

І саме тут до кімнати ввійшла Оксана. Батько спитав, посміхаючись, наче нічого не сталося, бо насправді нічого і не сталося:

– Що снилося нашій донечці, що вона так довго спала?

– Ой, тату, ой, мамо, мені таке снилося! Снилося мені, нібито до мене в кімнату через вікно впурхнула дівчинка-інопланенятка. Ну ніби насправді. Я й не знаю... А може, це був не сон?

– Сон, сон, донечко, – сказав тато і поцілував її ще сонне волосся. А потім тихенько до дружини: – Звичайні дитячі фантастичні сни. Я ж казав.

– Ой, це мене чомусь непокоїть, – хвилювалася мати.

– Заспокойся і давай дитині їсти.

Минав час. Лана більше не прилітала, і Оксана майже зовсім впевнилася, що все це їй наснилося. Але, коли мама, поцілувавши донечку і сказавши їй: "На добраніч", ішла собі, дівчинка тихенько вставала і прочиняла вікно, аби Лана, якщо вона і справді існує, могла знову спокійно влетіти до неї в кімнату.

І одного разу, коли Оксана міцно спала, вона раптом крізь сон почула тихе:

– Привіт!

Ледве поборовши сон, Оксана розплющила очі.

– Лано! Чому ти так довго не прилітала? Я вже подумала, що ти мені просто наснилася.

– Ні, не наснилася. Просто ми з татком літали на інші планети.

– І там також є дівчатка? І ти з ним бавилася?

– Є, звичайно, є, але вони не зовсім такі, як ми з тобою.

– А які? Які?

– Ну, всякі. І круглі, як кулі, і з мацаками замість рук. Ми з тобою найбільш схожі. Тому мені з тобою найцікавіше.

– Щаслива ти, Лано. Я б теж хотіла трохи політати. А ти мене не хочеш взяти на свій НЛО.

– Потрібна підготовка.

– То підготуй мене.

– Для того потрібен час. Там, на зорельоті, висока напруга, сильне магнітне поле. Ну, та ти ще того не розумієш.

– А ти?

– Я теж мало що розумію. Це добре розуміє мій тато. Він у мене дуже розумний. Він – професор. А ще він – член Міжпланетної асоціації захисту дітей.

– Ого! А що це таке, та асоціація?

– Та я й сама до ладу не знаю. Словом, вона захищає дітей всіх планет.

– Від чого захищає?

– Та я не знаю, від усього.

– Скажи, Лано, а як ти літаєш? У тебе ж немає крил.

– Ну, це і ти можеш. Потрібне тільки тренування. Треба навчитися керувати своїм тілом. Давай покажу.

І дівчатка захоплено почали тренування. Через якийсь час, набивши спершу кілька синців, Оксана вже могла вільно плавати чи літати по своїй кімнаті. Вона тихенько сміялася, радіючи зі своїх навичок.

– Тільки я тебе благаю, – просила Лана свою земну подругу. – Не демонструй своє вміння перед дорослими, навіть перед батьками. Це для землян не характерно, і вони замучать тебе всілякими дослідами. Тренуйся, коли ти сама, щоб того ніхто не бачив.

Дівчатка так захопилися, що забули і про час, і про зореліт. Маленька зірочка моргала, аж тремтіла, але на неї ніхто не звертав уваги. Раптом у небо знялася сигнальна ракета.

Вона якийсь час висіла, світячись усіма кольорами веселки, потім знялася вгору, палаючи яскравою зірочкою й видаючи тонкий і пронизливий звук.

– Ой, – скрикнула Лана. – Ракета! Це тато. Я загаялася. Прощай.

І дівчинка зникла, наче її й не було. Тепер Оксана була певна, що це їй не снилося. Вона ще раз спробувала злетіти, тепер уже без Лани. Вийшло! Вона вигинала своє маленьке тільце, керуючи напрямком польоту. Це було так чудово, що дівчинка ніяк не хотіла опускатися на підлогу. Але пора було лягати в ліжко. Наближався ранок.

Оксана знову довго спала, але цього разу з іграшками було все в порядку, бо дівчатка, зайняті більш важливими справами, цього разу зовсім не бавилися. Тільки вікно було відчинене, за що мама потім насварила доньку:

– Уночі прохолодно, та й комарі налетять. Не треба відчиняти вікно на всю ніч.

– Коли ж жарко, – сказала Оксана. І на її захист став батько.

– Ти бачила, як вона гарно спала? Свіже повітря – воно, знаєш, не що-небудь.

– Завжди ти її захищаєш. Так вона зовсім від рук відіб'ється.

– Не відіб'ється. Вона розумна дівчинка і нічого поганого не робить. Не можна ввесь час зв'язувати дитину своєю зайвою батьківською опікою. Дитина має розвиватися вільно, зберігаючи свою індивідуальність. Батьки не повинні нав'язувати дитині свою волю. Вони мають лише підказати їй, коли вона робить щось не так.

– Чули вже про ті нові методи виховання, – розсердилася мама. – Від тих методів одна тільки шкода для дитини і ніякої користі.

– Я б того не сказав, – не погодився батько.

– Досить, – сказала мама, застережно повівши очима на доньку. – Ми ще з тобою про те поговоримо. Іншим разом.

А Оксанці так хотілося показати татові і мамі, як вона навчилася літати, але дівчинка розуміла, що того робити не можна. Вона добре пам'ятала застереження своєї нової подруги. Лана мала рацію. Це викличе тільки переляк. І нею почнуть займатися. І вже звичайно прослідкують, аби Лана тут більше не з'являлася. А їй того аж ніяк не хотілося.

Минуло ще скількись часу. Якось уночі хтось боляче вхопив Оксану за вухо. Вона ледве стримала себе, щоб не закричати. Дівчинка розплющила очі. Перед нею стояла Лана.

– Що за жарти такі?

Гостя злісно засміялася. Ні, це була не Лана. Дуже схожа на Лану, але не Лана. Вона поводила себе досить дивно. Порозкидала всі Оксанчині іграшки, собаці Рифу зі сміхом відірвала лапу, і він уже більше не відгукувався на своє ім'я. Хотіла поламати Барбі, але Оксана не дала, притиснувши ляльку до грудей. Інопланетянка, здається, не задумуючись, причинила б біль і Оксані.

"Ні, це не Лана, – з острахом думала Оксана. – Це – Лека... Що ж робити?"

І згадалися слова Лани: "Леки дуже жорстокі, бо у них нема серця". "Значить... значить, Лану підмінили на Леку. Та чи знає про те її тато? Ні, мабуть, не знає. Бо він не привіз би Леку до мене. Треба якось його попередити, бо Лана може загинути. А як попередити? Я мушу ризикнути. Правда, я ще не літала на такій висоті. Та й Лана щось таке казала про підвищену напругу, про високе магнітне поле на зорельоті. Але я мушу, бо інакше..."

Її роздуми обірвала Лека. Вона боляче вщипнула Оксану, аж та ледве не крикнула.

– Ти чого? – сердито запитала у гості.

– А чому ти зі мною не бавишся?

– Послухай, Лано, ти обіцяла мені, що наступного разу візьмеш мене на зореліт.

– То летімо, – відразу й погодилася Лека.

"Лана б так швидко не погодилася" – подумала Оксана. Це ще більше впевнило її, що цього разу до неї прилетіла не Лана, а Лека.

– Але я ще не дуже вмію літати. Ти мусиш мені допомогти.

– Допоможу. Тримайся за мене. Хоча було б дуже смішно, якби ти розбилася. Я ще такого не бачила.

– Смішно? Що ти таке говориш?

Лека весь час крутилася по хаті, а її руки все шукали собі якось руйнівної роботи. Вона вже встигла розірвати кілька книжок, зірвати зі стіни плакат, повитягати з шафи Оксанині сукні. Словом, це було зовсім не схоже на Лану. Оксані ставало страшно. Чи можна довіритися їй? А все ж Оксана мусила.

– Послухай, – сказала Оксана, – якщо ти не допоможеш мені добратися до зорельоту і я розіб'юся ... – Оксана на хвилинку замовкла, зважуючи.

– То що тоді? – єхидно спитала гостя, все ще вештаючись по кімнаті і шукаючи роботу для своїх руйнівних рук.

– То що? – повторила вона своє запитання. І Оксана зважилася.

– Тоді всім стане зрозуміло, що ти – Лека.

– Лека? – вона на мить зупинилася, її очі тривожно забігали, потім з якоюсь гіпнотичною силою втупилися в Оксану. Оксані стало недобре. Вона боялася, що ось-ось утратить свідомість. Дівчинка трималася з усіх сил.

– Я не Лека. Я – Лана, – сказала гостя зовсім механічним голосом.

– От і добре. Я дуже хочу побачити зореліт.

– Полетіли. Тримайся за мене.

Це було дуже небезпечно. Оксана це розуміла. Вона напружувала всі свої сили, все своє вміння. Але мусила ще й триматися за Леку, щоб не впасти. Вниз вона не дивилася, аби не закрутилася голова. Оксана не думала про небезпеку, що підстерігає її на зорельоті, про котру їй не раз казала Лана: перенапругу, високе магнітне поле, непідготовленість звичайної земної дівчинки. Головне – врятувати Лану.

А для того їй конче треба потрапити на зореліт. Певно, батько Лани і не підозрює, що це не Лана, а Лека. Оксана мусить його попередити. Мусить, мусить. Ті слова вистукувала кров у її скронях. З наближенням до зорельоту дихати ставало все важче, кров шугала, стугоніла у скронях, кінчики пальців затерпали. А ще робилося з нею щось таке, чого дівчинка не в стані була ні збагнути, ні описати. Та ось їм назустріч хтось поспішає. Мабуть, це Ланин батько. І коли Оксанці здалося, що вона зараз впаде, її підхопили дужі руки і вона почула його голос:

– Тримайся, дівчинко. Для чого ж ти?.. Я ж Лану застерігав. Дитяча цікавість, непереборна дитяча цікавість. Лано, навіщо ти їй дозволила?

– Вона сама захотіла, – спокійнісінько сказала Лека.

Вони вже були в зорельоті. Дівчинка опинилася в спеціальному відсіку, де штучно були створені умови, близькі до земних. Як тільки Оксана змогла говорити, вона сказала:

– Це не Лана, це – Лека. Тому я й прилетіла. Я хотіла попередити. Це – Лека.

– Лека? Звідки ти знаєш?

– Знаю. Рятуйте Лану.

І заплющила очі.

Чоловік вибіг з відсіка і незабаром знову повернувся. Він почав приводити до тями дівчинку. Вмикав якісь прилади, давав їй якесь пиття. Свідомість поступово поверталася до Оксани.

– Говори, дівчинко, говори. Це дуже важливо. Ти навіть собі не уявляєш, як це важливо. Звідки ти знаєш, що це – Лека? Я цього не зауважив.

– Це не Лана. Вона жорстока, у неї немає серця. Вона поламала мого собаку Рифа, стала рвати мої книжки. Навіть мова у неї, як у робота. Лана мене б нізащо не взяла на зореліт, а ця погодилася відразу. А ще вона сказала, що було б дуже смішно, якби я розбилася. Це – Лека.

– Який жах. Як же ж я не зауважив? Але ти не бійся, я її нейтралізував. Ти дуже відважна дівчинка. Аби тільки тобі все минулося без наслідків. Я за тебе дуже переживаю. Боюся тільки, що цього разу не вдасться приховати твою мандрівку від твоїх батьків. Хоч ти і маленька, але я змушений відкрити тобі одну таємницю. Розумієш, вожді нашої планети хочуть захопити землю. Тут умови майже такі, як на нашій планеті. Але наші вожді не хочуть воювати. Вони придумали інший спосіб, повільний, але певний. Земляни і не підозрюють, яка страшна небезпека їм загрожує... Ти чуєш мене? Ти мусиш це запам'ятати. Дорослі не повірять тобі. Може статися й так, що тебе покладуть у лікарню, але ти мусиш про все розповісти, застерегти землян. У мене більше контактів немає.

– Я розповім. Я вас уважно слухаю і постараюся все запам'ятати. Мені вже краще.

– Наші вожді, а до них долучилися і деякі вчені, хочуть підмінити Леками всіх земних дітей. Це настільки невірогідно, що земляни можуть нічого не помітити, якщо їх, звичайно, не попередити. Все сплановано дуже просто. Справа тільки в часі. Зрозуміло, що Леки не зможуть народжувати дітей. Ось і все. Старше покоління відійде, нове не народиться – і Земля буде належати їм.

– Але ж це жахливо.

– Так. Кращі вчені нашої планети вирішили боротися, але це важко. Тепер ми будемо боротися разом із землянами. А ти мусиш нам допомогти. Аби тільки твої батьки тобі повірили. Аби тільки не подумали, що це божевільна маячня.

– Батько не подумає. Батько мені повірить. А от мама... Не знаю.

– Але тобі треба повертатися. Незабаром ранок.

– Але я...

– Не хвилюйся. Ти надто знесилена. Я сам занесу тебе додому. Але завтра ти не зможеш встати. Для твого організму це надто велике перевантаження. Тепер усе буде залежати від твоїх батьків: від того, як вони це сприймуть. У тебе все минеться. Ти поправишся. Але потрібен час і догляд. Дуже хочу надіятися, що все буде добре. Ми з Ланою неодмінно провідаємо тебе. Дякую за дочку. Тепер я Лану врятую. Я розкажу нашим, що вожді вже почали втілювати свій задум з Леками. Будемо боротися. Ти відважна дівчинка і дуже нам допомогла. Не тільки Лані. Ну, тобі пора.

Чоловік узяв дівчинку на руки і майже непритомну відніс додому і поклав у її ліжечко. Вже починало розвиднятися. Оксана відразу заснула, а правильніше б сказати, пірнула у хворобливу маячню.

Опритомніла дівчинка десь аж після обіду. Біля неї сиділа заплакана мама, стурбований батько ходив по кімнаті. Непритомну дитину оглядав лікар, але він так і не зміг поставити діагноз. Від лікарні поки що утрималися, бо не знали, що з дівчинкою.

Як запевнив лікар, смертельної небезпеки не було. Пульс і серцебиття були нормальні.

Дитина перебувала у глибокому і якомусь дивному сні. Треба почекати, доки вона прокинеться, тоді, може, щось і проясниться.

– Одне без сумніву: дівчинка пережила сильний стрес. І ще щось... А що – отого я не знаю.

Такий був висновок лікаря. Він пішов, обіцяв подзвонити. Залишив номер свого мобільника, просив зателефонувати, як тільки дівчинка прокинеться. Це був чесний і порядний лікар. Він не хотів видавати себе за великого спеціаліста, а чесно зізнався, що з таким випадком він ще не стикався.

Оксана все ще спала. Батьки стиха перемовлялися.

– Ось вони, твої розумні принципи виховання, – зі сльозами докоряла мати. – Дівчинка зовсім без нагляду. Тут уночі явно хтось був.

– Ти, люба, говориш нісенітниці, – захищався батько. – Ну хто тут міг бути? Вхідні двері зачинені, та й ми почули б.

– А вікно настіж...

– Ну хто б проник сюди через вікно на дев'ятому поверсі?

– Але ж проник.

– Я в таке не вірю.

– А поламаний собака? А порвані книжки?

– Ну, собаку Оксана сама могла поламати. Може, ненароком, а можливо, песик чимось її розсердив.

– По-твоєму виходить, що наша донька власноруч порвала свої улюблені книжки?

– Ні, того вона зробити не могла ні за яких обставин. Це неймовірно.

Оксана вже давно прокинулася, але не мала сили чи не хотіла розплющити очі. Вона слухала суперечки батьків і посміхалася. У неї була своя таємниця, а дорослі про те не знали. Це вони тільки так думають, що знають усе на світі. А вони не знають навіть своїх власних дітей. Хотілося пити. В роті зовсім пересохло. Оксана, не відкриваючи очей, ворухнула губами. Але ніхто її не почув. Батьки були зайняті своєю суперечкою. Тоді Оксана, напружуючи всі свої сили, сказала:

– Це Лека. Це вона.

– Знову марить, – тихо сказала мама, поправляючи на доньці ковдру і ледь торкаючись її гарячого лоба.

– Я не... я не марю, – прошепотіла дівчинка. – Пити.

Мати кинулася напувати доньку. Оксана пила довго і жадібно, а потім знову відкинулася на гарячу подушку. Батько підійшов до неї і тихо спитав:

– Оксано... донечко... Ти мене чуєш?

– Чую, тату.

– Ти маєш розповісти нам усе. Все, що тут відбулося, бо інакше... Розумієш, ти захворіла, а ми не знаємо, як тебе лікувати, бо не знаємо, що з тобою. От ти, коли марила, часто вимовляла слово “Лека”. Ти можеш пояснити, що це означає? Це лелека?

– Ні. Це – лялька. Електронна лялька. Ну... як робот, тільки дуже схожа на людину. Це була дівчинка. Як... я. І ще... як Лана.

– А хто така Лана?

– Теж дівчинка. Але справжня. Лана – інопланетянка.

– Усе це тобі наснилося?

– Ні, все це було насправді. Я побувала на їхньому зорельоті. Тому й захворіла. Від перенапруження. Батько Лани сказав, що все це пройде. Але... він сказав... як же він сказав? А-а, згадала. Він сказав, що потрібен час і догляд.

Батьки переглянулися. Мати мовчала, а батько продовжував розмову.

– А ти б могла нам розказати... ну, скажімо... про цей зореліт?

– Так, таточку, я неодмінно розкажу. Це дуже цікаво. Але зараз я ще трохи посплю. Можна?

І дівчинка заплющила очі.

– Вона зовсім безсила, – тихо сказав батько. – Нехай відпочине. Тут явно криється якась загадка.

– Ти що, не розумієш, що у дитини порушена психіка?

– Я в тому не певен.

– Її треба в лікарню, до доброго психіатра.

– У психіатричку? Оксану? Ну вже вибач. Я того не допущу.

– Але ж хіба ти не чув, що вона говорить? Леки, зореліт, інопланетяни... Це ж маячня.

– Послухай ... я знав, що ти недалека розумом жінка, але не думав, що це так безнадійно.

– Я недалека?

Закипала сварка.

– Ну, вибач. Я погарячкував.

– Ні, почекай.

– Послухай, люба, нам з тобою не можна зараз сваритися. Я вибачився. Все. Але Оксану в психіатричку я не дам.

– Бо ти й сам хворий. Тебе також треба в психіатричку.

– Одна ти у нас розумна.

– Розумна. І я не буду мовчки дивитися, як гине моя дитина.

– Ходімо звідси – і нехай вона спить. По-моєму, для неї це зараз найнеобхідніше.

– Нікуди я не піду. Я її більше саму не залишу. А раптом з нею знову щось станеться?

– Нічого з нею не станеться. Біжи і подбай про легку вечерю для дитини. Якщо вже так треба, то я тут побуду.

Оксана спала. Час від часу вона посміхалася, щось пошепки казала, а часом здригалася і на її обличчі був переляк. Раптом дівчинка відкрила очі і гарячково зашепотіла:

– Татку...

– Що, донечко?

– А мама де?

– Пішла готувати тобі вечерю.

– Добре, а то мама подумає, що я марю... Я знаю одну таємницю. Її треба розказати нашим ученим чи ще там кому.

Батько спохмурнів. Тепер і йому здалося, що з його донькою таки не все гаразд.

"Мабуть, дружина має рацію", – подумав, а вголос сказав:

– І що ж треба сказати нашим ученим, моя люба донечко?

– Я, татку, не хвора. Я зовсім не хвора. До нас прилітає зореліт. Його ще на Землі називають НЛО. Він з іншої Сонячної системи. З планети... я забула, як та планета називається. Їхнє сонце більше від нашого. А їхня планета в таких приблизно умовах, як наша Земля. І люди на тій планеті зовсім, як ми, тільки, може, трохи менші за нас. Зате, татку, вони вміють добре літати. Це дуже цікаво. Руками і всім гнучким тілом вони керують своїм польотом. Я теж вмію. Лана мене навчила. Я потім тобі покажу, коли одужаю. Тоді ти мені повіриш.

Батько зі смутком дивився на Оксану. Тепер він цілком був певний, що вона не при своєму розумі.

"Треба ж таке вигадати, – думав Михайло Петрович. – Хоча... маячня – це теж, очевидно, витвір дитячого розуму. Все тут має логіку, свою, якщо хочете, довершеність".

А Оксана тим часом розповідала батькові про Лану, про її батька, про вождів, про Леків.

Розповідала, аж доки не втомилася і знову не заснула. Батько сидів і не знав, що все це має означати. З одного боку – так, це було дуже схоже на божевілля. А якщо подивитися інакше? А якщо пригадати, що про НЛО і контактерів уже точилося багато балачок і неймовірних розповідей? Може, тому в них ніхто й не вірить, що вони надто невірогідні?

"Ні, з тим треба щось робити", – думав Михайло Петрович.

Наступного дня з самого ранку Михайло Петрович рішуче попрямував до інституту імені Поповича. Ніхто того не афішував, але Михайло Петрович від когось чув щось таке, що в тому інституті нібито займаються всякими космічними проблемами та іншими аномаліями.

“До кого ж мені йти? – розгублено думав Михайло Петрович. – А раптом вони і про мене подумають, що я психічно хворий? І що я їм доведу? І до кого все-таки мені йти? Піду я, мабуть, до ректора, а там уже він мені скаже, до кого мені звернутися. Або скаже, щоб я не морочив їм голову і йшов лікуватися”.

Але тут виникло непередбачуване: в інститут його не пускали. Як хлопчиська! Не пускали – і все! І документи він мав, але і це не допомагало. Торочили щось про якусь спеціальну перепустку.

– Та зрозумійте, – пояснював Михайло Петрович “церберші”, – в мене нема часу, аби десь там шукати спеціальну перепустку. У мене термінова справа.

– У всіх термінові справи. Абсолютно у всіх, хто сюди приходить. Не можу, громадянине. Не можу – і все. Я на роботі, і маю свою роботу виконувати як слід.

– Але ж, повірте, це дуже важливо.

– Вірю. Однак пропустити вас не можу. А до кого, власне, ви хотіли?

– Та, мабуть, до ректора.

– От бачите. Ви й самі ще гаразд не знаєте, до кого вам треба. Ні, не пропущу.

Михайло Петрович розгублено стояв і не знав, як йому бути. Аж тут несподівано підійшов високий сивий чоловік і зацікавився, що тут відбувається.

– А от... перепустки не має, а хоче пройти. Ще й сам не знає, до кого йому: чи до ректора, чи до завгоспа.

Тоді сивий чоловік повернувся до Михайла Петровича і запитав:

– У вас, власне, що?

– Розумієте... У мене справа не зовсім звичайна. Моя шестирічна донька стверджує, що до неї прилітають інопланетяни і...

– Що ж, це дуже цікаво. Ходімте зі мною. І прошу вас, не сердьтеся на нашу Порфирівну. – І до жінки: – А вам, Порфирівно, соромно. Маєте під руками телефон. У таких випадках телефонувати треба та й запитати. Скільки я маю вам про те казати?

– Так я ж не знала. Вони ж охоронцям нічого про таке не кажуть, ніби охоронці – дурні якісь.

– Ну-ну, Порфирівно, не треба сердитися.

У кабінеті, де вони розташувалися, було стільки цікавого – прилади, всілякі карти, – що Михайло Петрович довго стояв, роздивлявся і ніяк не міг оговтатися. Як той школяр.

Господар того цікавого кабінету не приспішував. Лише, коли Михайло Петрович усе роздивився, тихо сказав:

– Сідайте і розповідайте. Не бійтеся розказати щось невірогідне. Я до всього звик.

І простягнув Михайлу Петровичу руку:

– Професор Гринів. Микола Гнатович. Займаюся космічними контактами і всякими аномальними явищами. Так що ви потрапили куди слід. Розповідайте все. Нехай вас нічого не стримує. Ми тут звикли до найневірогіднішого.

– Та, власне... це все моя донька. Я сам нічого такого не бачив. Вона мені розповіла, що...

І тут Михайло Петрович розказав усю ту фантастичну історію, котру почув від Оксани. А закінчив так:

– Моя дружина схильна думати, що наша донька психічно хвора. Я не впевнений, що застану дівчинку вдома, що вона без мене не запроторить дитину в психлікарню.

– Ні-ні, – застережно підняв руку професор. – Цього робити не можна. Це може підірвати дівчинці здоров'я. Медичне втручання тут зайве. Дівчинка цілком здорова. Це і справді схоже на контакт. Просто ми не звикли розглядати себе як частину Всесвіту. Ми ще не звикли до думки, що живемо серед інших космічних цивілізацій, а іноді навіть на їх стику. Ви добре зробили, що прийшли.

– Я відразу подумав, що не до лікарів треба йти. Тут вони нічого не знають.

– Ви правильно подумали. Тим паче, що ми маємо про те деякі відомості. Тільки не могли зв'язати їх у єдине ціле. Ваша донька нам дуже допомогла. Все це не так просто, як може здатися. І дуже небезпечно. Леки, кажете?

І професор погортав якісь записи, а потім ще якийсь довідник.

– Планета Кошор. Сусідня з нами. Правда, це сусідство дуже відносне. Як для нас, землян, це дуже далека відстань. Це планета з іншої Сонячної системи. Тут є один цікавий момент. Інопланетяни для контакту чомусь вибрали дитину. Дитяче спілкування. Здається, нікому б таке і до голови не прийшло. Чи не тому, що діти здатні повірити у найневірогідніше, як у казку?

На прощання Микола Гнатович сказав:

– Візьміть мою візитну картку. Потім я вам випишу спеціальну перепустку, а то наша охорона іноді буває аж занадто надійна. Правда, найчастіше не там, де треба. Телефонуйте мені, як тільки виникне необхідність. Або й просто так. Якщо ваша дівчинка вже в лікарні, теж телефонуйте. Ми мусимо її звідти забрати. А це, повірте, не легко. Я це знаю. Така доля всіх контактерів.

Вони попрощалися, як добрі приятелі, і професор провів Михайла Петровича аж до виходу, бо їхня Порфирівна була непередбачувана, від неї всього можна було сподіватися.

А вдома на Михайла Петровича чекала неприємна несподіванка. Дружина, скориставшись його відсутністю, знаючи, що він буде проти, поклала доньку у психіатричну лікарню. Оксана страшенно плакала, дорікала матері, що та не любить її, але Надія Федорівна була невблаганна. Документи вона підготувала зарання, так що формальності багато часу не забрали. І тепер Оксана вже була в лікарні. І може, саме в цей час їй робили уколи, котрі могли зашкодити здоров'ю дівчинки. Те, що потрібно хворій людині, часто завдає шкоди здоровій.

– Що ж ти наробила! – жахався Михайло Петрович. – Ти навіть не здатна того собі уявити, якої непоправної шкоди може завдати нашій дитині таке, з дозволу сказати, лікування. А документи! Це ж на все життя! Ти перекреслила майбутнє нашої доньки. Лікувалася у психіатричній лікарні...

– Навпаки. Твої байдужість і безпринципність можуть завдати нашій доньці непоправної шкоди.

– Ти просто тупа. Я даремно витрачаю час на порожні балачки, – злісно кинув Михайло Петрович і розвернувся, щоб іти. Та його зупинив єхидний голос дружини:

– Не спіши. Тебе до неї не пустять.

– Як це – не пустять?

– А так, дуже просто. Я сказала, що ти неврівноважений і щоб тебе до неї не пускали, бо ти можеш завдати їй тільки шкоди, бо ти потураєш її маячні. Лікар зі мною погодився. Так що вибачай.

Михайло Петрович був ошелешений. На якийсь час він просто скам'янів. Йому відібрало мову. Потім він оговтався і майже пошепки сказав:

– Ти що?.. Ти що?.. Збожеволіла? Мене, батька, не пустити до моєї дитини? Та як ти сміла? Знаєш... дасть Бог, закінчиться вся ця історія – і я негайно подаю на розлучення.

– Овва! Злякав! Ну і подавай. Хоч сьогодні. Після тих образ, яких я натерпілася від тебе, я й сама більше не хочу з тобою жити.

Михайло Петрович пішов до лікарні, маючи намір зустрітися з головним лікарем. Не може ж такого бути, щоб його ніхто не вислухав і не зрозумів. Але головного лікаря не було – був на якійсь нараді. А всі інші були тупі чи глухі, чи може перебрали хворобу від своїх пацієнтів.

– Не можна. Пускати не велено. Дівчинка знаходиться на обстеженні.

Зателефонував професору Гриніву.

– Це я, Михайло Петрович, що був у вас сьогодні.

– Що трапилось?

– Дитина вже в лікарні. Дружина влаштувала, доки мене не було.

– Я так і думав. Тільки не сподівався, що це буде так швидко. Переважно триває довше.

– Дружина все готувала потай. Я нічого не знав.

– Що ж, така сумна доля всіх контактерів. Та ви не хвилюйтеся, ми її вирвемо.

– Але ж найстрашніше те, що моя дружина все влаштувала так, що мене до Оксани не пускають. Я навіть не зможу підтримати дівчинку, заспокоїти її.

– Як це – не пускають? – не повірив професор. – Батька не пускають?

– Уявіть собі. Дружина переконала їх, що я – неврівноважений, підтримую її маячню і тим завдаю дитині непоправної шкоди.

– Чортзна-що! Хтось тут явно хворий. Але, слава Богу, не ми з вами. І не наша дівчинка. Ну, от що, друже. Сьогодні ми з вами вже нічого не зробимо.

– Як? І донька залишиться там? Це жахливо. Вона там сплачеться. Вона ще така маленька. А головне – вона мене чекає і вірить, що я врятую її від тієї напасті.

– На жаль, сьогодні ми вже нічого не зробимо. Головного нема, а без нього, самі знаєте... Та ви не журіться. У мене є спеціальна перепустка. Мене пропустять. Я дівчинку заспокою. А завтра о дев'ятій я чекаю вас біля лікарні.

Тієї ночі зореліт знову завис над сонним містом. З нього випурхнула маленька істота.

Це була дівчинка Лана. Як маленьке ангелятко, летіла вона, граційно і плавно, тримаючи напрямок до знайомого вікна Оксаниної кімнати. Але що трапилося?

Лана повертається назад. Надто швидко повертається. На зорельоті явно хтось хвилюється. Маленькі вогники-зірочки так і мерехтять. Ось Лана вже підлетіла до зорельоту. Там на неї чекає батько.

– Ну що? – запитує він, як тільки донька опинилася з ним поруч.

– Вікно зачинене. Оксанчине ліжечко застелене. Я про всяк випадок облетіла довкола, заглянула у всі вікна, але її в будинку немає.

– Справи кепські. Дівчинка в небезпеці. Треба її рятувати.

– А як?

– Я ще сам до ладу не знаю. Нам бракує досвіду. Треба йти на контакт з землянами. Відкладати більше не можна.

– Це небезпечно?

– Ну... як тобі казати... Наслідки можуть бути непередбачувані. Але ми мусимо. Дівчинка через нас, як кажуть земляни, вскочила в халепу. Треба її рятувати.

– Вона ж мене врятувала. Правда, татку?

– Так, вона тебе врятувала. Ризикуючи своїм життям. Якби Лека щось запідозрила, вона б могла її просто скинути на землю, і дівчинка неодмінно розбилася б. Та й на зорельоті їй загрожувала небезпека.

– То що ми будемо робити? – непокоїлася Лана.

– Земляни не агресивні. Але вони надто мало знають. Вони не вірять, що ми – це реальність. І тому можуть накоїти лиха. Та й ми ще надто мало знаємо про землян. Та найгірше те, що я не можу обійтися без тебе. Ти мусиш мені допомагати. Я знаю, що це до деякої міри ризиковано, але нічого не можу зробити. Ти мені потрібна. Я не можу ніким тебе замінити.

– Можеш на мене покластися, тату. Ти знаєш, що я смілива і добре підготовлена. За мене можеш не боятися.

– Я знаю. Але все-таки... Якби я міг, то краще обійшовся б без тебе.

– Я б тобі такого не дозволила, – засміялася Лана. – Отже, тату, як земляни кажуть, твій план дій?

– Біда в тому, що ніякого плану дій у нас нема і бути не може. Ми не знаємо, як себе поведуть земляни. Треба буде діяти залежно від обставин. Найперше, що ми маємо зробити, це замаскувати наш зореліт десь у лісі. Замаскувати так, щоб його ніхто не зафіксував.

– Ти покриєш його хмаринкою захисту?

– Так, доведеться. Тоді його не зафіксують ніякі радари.

– А ми що?

– А ми до ранку мусимо добратися до міста, бо завидна літати не зможемо. Уявляєш, що було б, якби хтось із землян побачив, що ми летимо? Зібрався б натовп і ми б нічого не змогли зробити. По місту нам доведеться ходити пішки. Навіть транспортом землян скористатися не зможемо, бо за нього треба платити, а ми до того не готові. Тепер навіть ти зрозуміла, наскільки ми зле підготувалися до цієї експедиції.

– А може, використати екстракт невидимості?

– Ні, ми не можемо хоча б тому, що мусимо спілкуватися з землянами. Найперше нам треба розпитатися, де та їхня лікарня, в котру могли влаштувати дівчинку, а вже потім думати, як її звідти вирвати і зробити так, щоб вона туди більше не

потрапила. Пішки ходити нам буде важко. Земне тяжіння суттєво відрізняється від нашого.

– Це просто треба звикнути, тату. Я вже майже звикла.

– Це тобі так здається.

– Ні, не здається. От я тобі це доведу.

– Добре, добре. Я знаю, що ти у мене смілива і здібна космонавтка. Тільки будь обережна, не привертай до себе уваги. Поки що ми мусимо скидатися на землян.

Вулицями міста йшов чоловік у широкому плащі. Якщо добре придивитися, то плащ той відсвічувався голубоватим сяйвом, але до чоловіка ніхто особливо не приглядався.

Починався новий день – і всім було ніколи. Хтось поспішав на роботу, хтось на навчання, а хтось – на базар. Одні поспішали щось продати, а інші – купити. Поруч із чоловіком йшла маленька дівчинка в одязі, схожому на наші спортивні костюми. Хода в обох була якась чудна. Виглядало так, що чоловік ішов, ніби трохи підстрибуючи, а дівчинка час від часу ніби трішки підлітала, а потім знову крокувала по землі. Але заклопотані люди, особливо вранці, на такі дрібниці не звертали уваги. Їм ніколи приглядатися, хто як ходить. Як ви вже здогадалися, це були Лана та її батько. Вони підходили до психіатричної лікарні. Двері були зачинені.

– Чекай, тату, он кнопка. Натисни, я не достану.

У глибині було чути лункий дзвінок. Відчинилося маленьке віконечко і звідти виглянула сердита заспана тітонька.

– Вам чого?

– Ми... тут лежить дівчинка Оксана. Ми хотіли до неї.

– Боже мій, і чого вам не спиться? – ще більше розсердилася жінка. – Вони хотіли до Оксани! Мало чого хто хоче. Тут вночі спокою нема: “швидка” за “швидкою”. А вранці ще й вони. Ще рано. Ще нікого не пускають. Тільки з дев’ятої години. Там же все написано. Так що вам доведеться почекати. Чого ж ви так рано?

– Ми приїжджі, – знайшовся чоловік.

– Ну... однаково.

Вони чекали. До лікарні підходили та й підходили люди. Певно, медичний персонал.

Усі кидали на них байдужі погляди і йшли собі далі. Очевидно, для них був інший вхід – службовий.

– Значить, ми таки досить добре адаптувалися і стали схожими на землян, – тихо сказав чоловік. Біля лікарні потрохи збиралися люди, що чекали, як і вони. Це явно були відвідувачі. Вони відрізнялися тим, що кожен тримав у руках пакет.

– Що це у них? – тихо спитала Лана, очима вказуючи на пакети.

– Щось із їжі для тих, до кого вони прийшли.

– А хіба тут у лікарні хворих не годують?

– Та ні, мабуть, годують, але не достатньо.

– Ой, то це там десь і Оксана голодна, а ми для неї нічого не маємо, – захвилювалася Лана.

– Це нічого, – заспокоїв батько, – до неї, напевно, приходять її батьки. Це зараз не головне.

Але ходімо. Бачиш, віконечко вже відчинилося. Люди вже підходять, обминаючи нас.

Але жінка у віконечку раптом сердито сказала:

– Куди? Куди? Он люди приїжджі вже давно чекають.

І до них:

– Підходьте. Чого ж ви стоїте? Вам до кого?

– Нам до Оксани.

– Мужчина, прізвище, відділення?

– Прізвище... ми не знаємо прізвища.

– А відділення? Палата?

– Ми нічого не знаємо. Ми приїжджі. Дівчинка зовсім маленька, така, як оця.

– То значить, вона в дитячому відділенні. Палату можна знайти. Але ж прізвище. Як же так, мужчина, що ви не знаєте прізвище хворої?

– Та, знаєте, діти подружилися. А вони рідко питають за прізвище, – зметикував чоловік.

Це виглядало переконливо, але становища не рятувало.

– На жаль, я нічим не можу вам допомогти.

– А що ж нам робити?

– Не знаю.

Позаду загомоніли люди.

– Мужчина, ви затримуєте чергу. Відходьте.

– Не знають нічого і йдуть.

– І як так, щоб прізвища не знати?

– Ні, таке може бути. Діти собі бавилися...

Вони вже відійшли, а в черзі ще довго розмірковували люди, чи може таке бути, чи не може. Розмірковували, сперечалися, забувши на часинку про свої проблеми.

Лана з батьком відійшли в бік і стали думати, що ж їм далі робити. Як же вирятувати дівчинку з тієї страшної лікарні, коли вона зовсім не хвора? До них підійшов Михайло Петрович, що вже давно спостерігав за ними. Він чекав, що вони от-от з'являться. Михайло Петрович відразу їх запримітив. Дивився за ними, аж доки не впевнився, що це таки вони. Він слідкував за сценкою біля віконечка, а тепер сміливо і впевнено підійшов до прибульців. Він тихо сказав:

– Її прізвище Кравців. Кравців Оксана.

– Кравців? – здивувався чоловік. – А звідки ви знаєте, кого ми шукаємо?

– Знаю. Бо я її батько.

– Он як! Я радий. Нам просто пощастило. А то у нас тут халепа вийшла з тим прізвищем. Я якось зовсім забув, що тут у вас прізвища. Словом, мій прорахунок – не передбачив... Скажіть... так ви не вірите, що ваша донька хвора?

– Не те слово. Я впевнений, що вона здоровісінька. Вона мені все розказала.

– Тоді... це означає, що ви вірите у нас? Тобто вірите, що ми – реальність, а не маячня?

– Так, звичайно. Інакше б я до вас не підійшов.

– А як же ви допустили, що Оксана тут?

– Я пішов до інституту, щоб про все повідомити – є у нас такий інститут. А дружина тим часом...

– І ви повідомили?

– Так. Я зустрівся з одним професором і все йому розказав. До речі... – Михайло Петрович глянув на годинник. – Він уже має бути тут. Але, очевидно, щось його затримало, професор спізнюється.

– Це прекрасно, що нарешті налагоджуються якісь контакти, – сказав інопланетянин. А Лана, що досі стояла мовчки, легенько відірвалася від землі і закружляла у якомусь химерному танці.

– Лано, не пустуй, – спинив її батько. – Все це і справді добре, але радіти будемо потім, коли Оксана буде з нами. А зараз... Давайте поміркуємо над планом наших дій.

– Стривайте, ось іде пан професор.

– Пан – це його ім'я?

– Ні, пан – це таке звернення до людини чоловічої статі.

– Бачиш, Лано, скільки нам з тобою ще вчитися треба. Це не так просто.

Професор Гринів підходив до них і вже здалеку посміхався.

– Вітаю посланців науки, – сказав, підходячи. – Я все зрозумів, пояснень не треба.

І простягнув руку інопланетянину.

– Микола Гнатович, професор.

– Професор Календ, – коротко відповів той.

– Календ – це ваше ім'я? – здивувався Микола Гнатович.

– Саме так. Прізвищ у нас немає.

– Чи не має ваше ім'я нічого спільного з нашим календарем?

– Очевидно, має.

– А яким же чином це слово побутує у нас і у вас?

– О, не тільки це слово. Нам з вами ще буде чому дивуватися і над чим працювати, пане професоре. Я правильно сказав?

– Ви все правильно сказали, пане Календе.

Микола Гнатович потиснув руки всім, простягнув руку Лані:

– І тебе вітаю, дівчинко. Ти нам дуже допомогла. Я вже знаю, що ти – смілива і розумна.

– Це Оксана смілива. А я що? Я з татом. З татом не страшно.

– Ти – справжня космонавтка. І це головне.

– Я вам більше скажу, – похопився Календ, – ми з Ланою не лише посланці науки і планети Кошор. Ми ще й посланці МАЗДу.

– МАЗДу? А що це таке? Не чув.

– МАЗД – це Міжпланетна асоціація захисту дітей.

– Ого! – захоплено вигукнув Микола Гнатович. – Значить, є така організація? А ми, виходить, осторонь?

– Ні, не осторонь. Ваша дівчинка вже долучилася до нашої роботи, – сказав Календ. – І її батько також. А тепер, я певен, пане професоре, долучитесь і ви. Я, між іншим, мав завдання сконтактувати з вами, але ще не встиг.

– Зі мною? А звідки МАЗД знає про мене?

– Працюємо, пане професоре. Збираємо інформацію. Слухаємо ваші радіопередачі, дивимося ваше телебачення. Аякже!

– Невже це можливо?

– Можливо. Ми вже дечого досягнули. Але, на жаль, ті досягнення не завжди нам на користь. Та про це ми ще будемо говорити. Мусимо говорити, бо загроза надто велика. Передові сили мусять об'єднатися. Але зараз не про це треба думати. Дівчинка через нас, як у вас кажуть, ускочила в халепу.

Мова у Календа була чиста, майже без акценту. Тільки звуки "с", "з" і шиплячі він вимовляв ніби з присвистом. Та це не заважало добре його розуміти. Михайло Петрович спитав:

– А де ви так добре навчилися нашої мови?

– О, ми знаємо багато мов. Бо як же інакше? У нас є спеціальні інститути, котрі займаються мовами інших планет. Там можуть вчитися навіть діти, котрі готуються стати посланцями. Але про все це потім. А зараз давайте думати, як нам діяти. Бо, доки ми з вами тут розмовляємо, дівчинка перебуває під наглядом лікарів. А це дуже небезпечно здоровій дитині.

– Дуже шкода, але наш цікавий симпозіум доведеться відкласти, – сказав Микола Гнатович.

– Найперше ходімо до головного лікаря, – запропонував Михайло Петрович.

– Усі? Нас не пустять, – занепокоївся професор Гринів.

– Давайте спробуємо ваші земні можливості. А якщо не допоможе, тоді ми спробуємо свої.

Усі гуртом підійшли до віконечка. Попереду – Михайло Петрович.

– Ми до головного лікаря. Надіюсь, він уже є?

– Так, він у себе. Але вас забагато. Всіх я не можу пропустити.

– А якщо ми – делегація? – не здавався Михайло Петрович.

– Ну... тоді я вас взагалі не пропущу. Приймати делегацію ми зараз не готові.

– Ні-ні. Це я пожартував. Ми з професором – до головного лікаря, а ці двоє – провідати мою доньку.

– Прізвище вашої доньки? Бо вони чомусь його не знали. Я їх запам'ятала. З самого ранку тут стовбичать. А прізвища не знають, – не вгамовувалася балакуча стражниця.

– Прізвище моєї доньки – Кравців. Оксана Кравців.

Стражниця погортала якісь папери.

– Є така. Але до неї не можна. Тільки матері.

– Що за дурниці! Що вона, кидається на людей? – обурився професор.

– Не знаю. Може, й кидається. Тут усе може бути. Не велено пускати – і все. А я що? Я тільки виконую те, що мені кажуть.

Михайло Петрович повернувся до своєї групи.

– Що робимо?

– Ми з вами йдемо до головного лікаря, – сказав професор Гринів. – А вони нехай чекають.

Позаду наростав гомін.

– Чергу затримують.

– Йдіть або туди, або сюди.

– Тільки подумати: не можна – а вони пруться.

– Нахаби!

– Не зважайте, – заспокоїв Михайло Петрович Календа та Лану, що вже починали хвилюватися. – У нас, на жаль, вистачає отаких, скажімо, не дуже розумних людей.

– Ви чули? Він ще й нас ображає!

– Хам!

– Та заспокойтеся, – спокійно сказав Микола Гнатович. – Якщо ви прийшли сюди, значить, у всіх вас є свої проблеми. А у нас – свої. Не треба виливати злість один на одного. Це зовсім нічого не змінить і нікому нічим не допоможе. Я готовий вибачитися за Михайла Петровича. Він погарячкував. Але зрозумійте і його: батька не пускають до доньки.

Черга знову завирувала, але тепер її гнів був спрямований уже в інший бік.

– Хами!

– Хапуги!

– До доньки не пускають! Ні, ви тільки собі уявіть! Та я б їм...

– Грошей хочуть!

А тим часом двері відчинилися і стражниця сказала:

– Хто там до головного? Заходьте.

І Михайло Петрович та Микола Гнатович зникли за масивними дверима. Далі їх провели до головного лікаря. Той сидів у своєму розкішному кабінеті і здавалося, що йому нема ніякого діла ні до хворих, ні до їхніх родин, ні взагалі до будь-чого чи будь-кого на всій землі, окрім своєї персони.

– Ви з якого питання? – кинув він, не глянувши на прибульців і не чекаючи, доки вони назвуть себе.

– Мене не пускають до моєї доньки.

– Прізвище?

– Оксана Кравців.

Головний лікар не потрудився навіть заглянути в папери.

– Не пускають – значить, не можна.

– Але ж я батько.

– То й що?

– А хіба ж є такий закон, щоб батька не пускати?

– Тут закони я встановлюю, а не ви.

Тепер тільки головний лікар заглянув у папери.

– Як ви сказали? Оксана Кравців? Так... є така. Дитина тяжко хвора. Знаходиться на обстеженні. Ми її не з вулиці взяли. Її здала мама. Так що до нас претензій бути не може.

– Але ж дівчинка цілком здорова.

– Це вам так здається. Дитина пройде повне обстеження – тоді все й з'ясується. Я можу лише повторити, що дитину здала мама, а мамі ми схильні довіряти. До речі, ваша дружина власне й сказала, аби вас до доньки не пускати.

– Чим вона це пояснила?

– Нічим не пояснила. Це її право.

– Ні. Почекайте. Її право! А моє право ж як? Я ж батько.

– Я так зрозумів, що ви розлучені і живете окремо.

– Хто вам таке сказав? Ми не розлучені, і я живу вдома.

– То, може, ви... зловживаєте спиртним?

– Боже борони.

– Ну, тоді я не знаю. Зрештою, я можу вас пропустити до вашої доньки, якщо ви так наполягаєте, якщо ви так хочете.

– Ще б не хотіти!

– Добре. Я скасую заборону. А ви з чим? – нарешті кинув головний свій погляд на професора Гринiва.

– Я також з питання Оксани Кравців.

– Ти диви! Що ж це за така персона грата? А ви тут до чого?

– З вашого дозволу...

І Микола Гнатович, підійшовши до столу, поклав візитівку, посвідчення і спеціальну перепустку. Головний трохи знітився і скоса глянув на документи.

– Що? СБУ?

– Ні, науковий центр.

– А до чого тут...

– Річ у тім, що дівчинка і справді цілком здорова.

– Це може визначити тільки медицина. Я заглянув у її історію хвороби. У неї маячня, вона розповідає про якихось інопланетян, що нібито до неї прилітали, ще верзе казна-що.

– Так-от... Маю вам сказати, що інопланетяни – це не маячня, а реальність.

– Перепрошую пана... – головний заглянув у візитівку. – Я дуже перепрошую пана професора, але може ви також хворий? Може, вас також переслідує якась маячня?

Обличчя професора Гринiва вкрилося плямами.

– Я перепрошую, – сказав він, ледве себе стримуючи. – Не маю честі знати, як пана звати, бо пан не відрекомендувався... але тоді і я можу вас визнати хворим на тій підставі, що ви не вірите в існування інопланетян, коли це факт очевидний.

– Та як ви смієте?

– Смію, бо ви образили мене нізащо-ніпрощо. А я також професор, тільки з іншої галузі. Я якраз і займаюся космічними контактами.

– Невже такими дурницями хтось може серйозно займатися?

– Це зовсім не дурниці. І я вам це доведу, якщо ви дозволите, аби сюди пропустили двох інопланетян, що стоять біля дверей лікарні. Це чоловік з донькою.

– Ви це серйозно?

– Цілком.

– І які вони?

– Звичайні. Як ми з вами.

– Та ну! А звідки тоді я знатиму, що вони – інопланетяни? У них документи є?

– Ні, нема.

– А як тоді ви доведете мені, що це не придуманий спекталь?

– Ну... доведеться повірити на слово.

– На слово? Ні вже, вибачайте! Я маю справу з хворими людьми. Вони навчили мене нікому не вірити на слово. Уявляєте, що було б, якби я вірив усьому тому, чого я наслухаюся за цілий день?

– Але ж я дуже надіюся, що пан головний лікар спілкується і з нормальними людьми.

– Так, так, звичайно, але...

– Дозвольте все-таки, аби ті двоє увійшли. Може, вони вас якось переконають. Я повірив їм відразу.

– Або вони мене переконають, або я покладу їх у свою лікарню.

– Ні вже. Вибачайте, але над ними у вас влади нема.

– Ви тут розбирайтеся, – сказав Михайло Петрович, що досі мовчки слухав своїх розумних диспутантів. – Усе це дуже цікаво, але я мушу зайти до Оксани. Дівчинка таке пережила. Я мушу її заспокоїти. Від такого стресу і справді можна збожеволіти. Чи можу я надіятися, що після всього почутого ви випишете мою доньку?

Головний лікар зневажливо глянув на Михайла Петровича.

– Я не можу вам нічого обіцяти чи гарантувати. Проти медицини і я безсилий. Я не знаю, що показали обстеження і що ще покажуть.

– Чи не скажете ви мені все-таки, в котрій палаті лежить моя дочка? На правах батька я хотів би її відвідати.

Головний лікар ще трохи повагався, а потім, заглянувши в папери, сказав:

– Четвертий поверх, 488-ма палата.

Михайло Петрович тут-таки вийшов з кабінету і, не чекаючи на ліфт, пішки став підніматися на четвертий поверх.

Оксана заплакала і кинулася до батька. Михайло Петрович сам заледве не розплакався. А донька обвила рученятами батькову шию, ковтаючи сльози і слова, казала:

– Таточку, я знала, що ти прийдеш. Тільки чому тебе не було так довго? Не залишай мене тут, не залишай. Забери мене звідси. Я маму так просила! Я так плакала! Ходімо звідси, таточку.

Батько гладив доньку по голівці і мовчав. Він не знав, що їй сказати. Залишати її тут більше не можна – це однозначно. Але він не знав, що вирішить головний лікар.

– Заспокойся, донечко. Все буде гаразд.

– І ти мене звідси забереш? Скажи, забереш?

– Ти краще підійди до вікна. Чекай, я не знаю, куди виходять твої вікна. Ага, звідси видно. Дивися. Хто там внизу?

Михайло Петрович підняв доньку на руки і дівчинка довго вдивлялася у вікно, а потім пошепки сказала:

– Там – Лана. І її батько.

– А чому ти так тихенько про це кажеш?

– Не можна. Мені сказали, що, коли я не перестану про них говорити, то мене ніколи не випустять з цієї лікарні.

– Дурниці!

І Михайло Петрович пригорнув доньку до себе. Повітря в палаті було якесь затхле. Крім Оксани, тут були ще дві дівчинки. Вони пильно стежили за батьком і донькою. Михайло Петрович спробував відчинити вікно, але воно, заґратоване, не відчинялося. Михайло Петрович ледве стримався, щоб не сказати різкувате слово.

Зараз він сам був трохи схожий на божевільного. Як несамовитий, він ухопився за ґрати руками і смикнув їх з усієї сили. Ґрати були закріплені міцно, але й Михайло Петрович мав силу в руках. Санітарки не було. Вона, вочевидь, скористалася тим, що в палаті був дорослий, вийшла собі, сподіваючись, що цей широкоплечий чоловік не дозволить нікому зробити щось легковажне. Бачила б вона...

Михайло Петрович повернувся до доньки.

– Там у пакеті одяг. Переодягайся.

– Ура! – гукнула радісно дівчинка й кинулася скидати з себе лікарняний одяг і одягати свій. Він мусить її забрати звідси. Михайло Петрович ще не знав, як він це зробить. Але знав, що мусить. А зараз він конче хотів зламати ті ґрати і відчинити вікно. Для чого?

Того він і сам до ладу не знав. Дві пари дитячих оченят пильно стежили за ним. Оксанці було ніколи – вона спішила переодягнутися і причесатися. А двоє худеньких блідих дівчаток уважно дивилися на дорослого дядю, котрий робив те, чого не можна було робити.

Вони дуже хотіли, щоб він зламав ті осоружні ґрати, але незабаром навіть вони зрозуміли, що йому з ними не впоратися.

– У нього ж нема інструментів, – сказала білявенька. А дівчинка з довгою кіскою гукнула:

– Дядечку, там у коридорі вікно без ґратів. І відчиняється. Я там з мамою часом розмовляю. Її до мене не пускають, то тьотя Ліна дозволяє мені з мамою через вікно поговорити.

Михайло Петрович повернувся до доньки. Вона стояла в своєму одязі і тепер вже була схожа сама на себе, щаслива, усміхнена, тільки трохи бліда.

– Ходімо, – кинув їй Михайло Петрович і пішов швидким кроком, не озираючись, чи встигає за ним Оксана. Знав: встигне. Вона бігтиме, а таки встигне за ним. Повернув не на сходи, а до вікна. Розчахнув його настіж і гукнув на вулицю:

– Лано, ми тут.

Внизу почувся радісний тоненький голосок. А далі, не думаючи ні про що, Лана підстрибнула, а потім плавно злетіла і на очах здивованого натовпу і головного лікаря, що саме вийшов запросити до свого кабінету інопланетян, в існування яких він не вірив, підлетіла до четвертого поверху і впурхнула у відчинене вікно.

– Молодець, Лано, – гукнув їй услід професор Гринів. А потім до головного лікаря:

– Ну що? Переконалися? Чи вам потрібні ще якісь докази? А тепер я у вас запитаю: так є інопланетяни чи нема? А ще запитаю: так це реалії чи маячня дівчинки Оксани Кравців, котру ви тримаєте за ґратами?

– Та, власне... Ця дівчинка... це феномен ще невідомий науці. Літаюча дівчинка! Тільки подумати! Але ж вона могла розбитися!

– Не могла, – сказав Ланин батько, професор Календ, про котрого чомусь всі якось забули.

– Вона не могла розбитися, бо це для неї річ звичайна. Така приблизно, як для землян ходити. Правда, тяжіння на нашій планеті дещо відрізняється від земного, та це не дуже суттєво. Але ...

Тут усі перелякано глянули вгору. Вони побачили ...

Лана з Оксаною так зраділи зустрічі, що миттєво забули про всі злигодні, які їм випали і які ще не минулися. Так можуть тільки діти.

– Лано, Ланочко! Я знаю, ти прилетіла рятувати мене! І ти не побоялася!

– Там внизу і тато мій є. Але ми не могли до тебе потрапити. Там внизу така ... як це у вас кажуть?.. Мегера. "Не пущу" – каже. Але про це потім. А зараз ... спробуй підлетіти. Не забула?

– Я не забула. Я тільки трохи ослабла від уколів і всяких ліків. Ні, ти тільки уяви собі: мене лікували, щоб я тебе забула. Уявляєш? Вони переконували мене, що тебе нема, що ти – це маячня.

– Самі вони – маячня. І ти незабаром про них забудеш, як про жахливий сон. А зараз ... все-таки спробуй злетіти.

Оксана підстрибнула, а потім плавно повела руками і злетіла. Вона літала в коридорі над головами тих, хто там був, а ті не могли нічого второпати і ладні були думати, що у них починаються якісь галюцинації. Дівчатка кружляли одна довкола другої і сміялися. І був це якийсь химерний танець, але заворожуючий, гіпнотизуючий, що від нього не можна було відвести очей. На Михайла Петровича дівчатка зовсім не звертали уваги, наче його тут не було. Він стояв знетямлений, дивився на дівчаток і не міг сказати й слова.

– Летимо туди, – сказала заклично Лана, показуючи за вікно.

Михайло Петрович злякано підняв руку.

– Лано, їй не можна, вона зовсім слабка. Ви можете розбитися.

– Ні, таточку, ні, ми не розіб'ємося.

– Я її підтримаю.

І дівчатка стали на підвіконні.

– Готовність, – сказала Лана, наче капітан космічного корабля.

– Я готова, – відповіла Оксана.

– І ...

Дівчатка, відштовхнувшись, легко попливли в повітрі. Натовп ахнув. Головний лікар заплющив очі і, як молитву, шепотів:

– Я пропав. Тюрма.

Розгублений Михайло Петрович ледве сам не стрибнув за дівчатками вниз з четвертого поверху. Стримав себе на останньому порусі, а потім почув захоплений вигук натовпу і тоненьке дитяче: "Опля!"

Тоді він зважився глянути вниз. Весела й усміхнена, стояла його Оксана на землі, а біля неї щаслива Лана. Ланин батько був спокійний, професор Гринів задоволено потирав руки, а головний лікар так і тримався за голову. Складалося враження, що він і досі не може прийти до тями і все ще сумнівається, чи він при здоровому глузді. Натовп вирував. Люди не знали, що думати. Вони все бачили, але нічогісінько не розуміли, що тут відбувається.

– А я все ще тут? – ніби аж здивувався Михайло Петрович і побіг вниз сходами, не чекаючи ліфта. Натовп зустрів його оплесками і радісними вигуками, наче це він щойно плавно опустився вниз з четвертого поверху. Всі вже знали, що Михайло Петрович – батько Оксани. Їхня історія передавалася з уст в уста. Але в цій ситуації Оксанин батько не забув про головне.

– Пане головний лікарю, прошу видати нам документи про виписку. Прошу також неодмінно зазначити, що Оксана Кравців абсолютно здорова і що ваші підозри не підтвердилися.

Головний лікар розгублено озирався.

– Прошу вас на хвилинку зайти до мене в кабінет. А дівчинка повинна негайно повернутися в свою палату, інакше це буде виглядати, як втеча. Ми мусимо дотриматися всіх формальностей. Ми все засвідчимо, зафіксуємо і підготуємо документи на виписку. Завтра ви зможете забрати свою доньку.

– Ні вже, пане головний лікарю. Цей поріг ніхто з нас більше не переступить. І моя донька також, – твердо і рішуче заявив Михайло Петрович. – Ви нещодавно сказали, що у вашій лікарні закони встановлюєте ви. А тут, прошу я вас, діє закон вселюдський і, якщо хочете, міжпланетний чи космічний. І ви мусите йому коритися. Ми почекаємо, а ви винесете нам документи.

– Але я вас прошу, – голос у головного лікаря був навдивовижу благальний.

– Я теж вас просив. Потрудіться, будьте такі ласкаві, скоріше, бо у нас ще багато справ.

Головний лікар раптом став дуже поважним – прямо-таки буква закону.

– Ваша донька мусить повернутися в палату, щоб я міг її виписати за всіма правилами. А то що ж це виходить?

– Я вже сказав, що моя донька не переступить більше поріг цього закладу. І, дасть Бог, потреби в тому не буде.

– Але я мушу дотримуватися всіх формальностей.

І головний лікар кивнув двом здорованях-санітарам, що вешталися без діла тут-таки. А може, були на похваті, щоб, крий Боже, хто-небудь не скривдив ненароком головного лікаря. Словом, вони були тут і готові були виконати будь-який наказ свого шефа. Та Календ уважно стежив за тими персонажами і реакція його була блискавична.

– Лано, захист!

І дівчинка зімкнула руки довкола Оксани. А над дівчатками зімкнув руки Календ. Оксана опинилася ніби в подвійному колі. Один із здорованів кинувся до Оксани, але не дійшов.

Кроків за п'ять до дівчинки він наче наштовхнувся на якусь перешкоду. Спалахнула сліпуча блискавка – і невидима хвиля відкинула його назад. Санітар чи охоронець поточився і ледве не впав.

– А, чорт! Електричний струм!

– Що верзеш? – не повірив йому другий. І сам спробував наблизитися до Оксани. Але його спіткало те саме. Календ посміхався, та його посмішка була... ні, не зла, але якась по-серйозному погрозлива.

– Це може бути дуже небезпечно, – сказав він. – Так що я не радив би з нами конфліктувати. У нас відносно землян мирні і дружні наміри. Але ця дівчинка під захистом МАЗДу.

– А що це таке? – здивувався головний лікар. – Я щось про таке не чув.

– По-моєму, ви ще багато про що не чули. МАЗД – Міжпланетна асоціація захисту дітей. Ця дитина, а також усі діти Землі відтепер перебувають під нашим захистом. І їх ніхто не сміє кривдити. Раджу вам підготувати все, що там треба, аби ми могли вже звідси піти. Мені це вже починає набридати. Ми даремно гаємо час.

Головний лікар ошелешено дивився на всіх. Михайло Петрович звернувся до друзів:

– А зараз, думаю, ніхто не буде заперечувати, якщо ми поїдемо до нас з Оксаною на обід. Як ти, Оксано? Запросимо наших друзів?

– Звичайно. Але мама...

– Не переживай, я їй зараз зателефоную.

На своєму мобільному набрав номер.

– Алло! – стурбований жіночий голос.

– Чим ти зайнята?

– Збираюся до Оксани в лікарню.

– У цьому немає потреби.

– Як? Чому?

– Приїду – поясню. Краще подбай про обід. Нас буде троє чоловіків і дві дівчинки. Якщо вдома чогось нема, біжи в супермаркет. Подбай про морозиво. Не забудь.

– Ну знаєш... А Оксана?

– Роби, що я кажу. Будемо через годину. – І до друзів: – Почекаємо документів, візьмемо таксі і – до мене. Добрий обід ще ніколи нікому не завадив. Думаю, такий і космічний закон. Там і поговоримо. А потім вже й до вас, Миколо Гнатовичу.

– Тату, але ти мене вдома не залишай. Я боюся.

– Не залишу, донечко. Та тобі вже нема чого боятися. Тебе захищають закони космосу. Чи так я кажу?

– Так, саме так, – сказав професор Календ, – Міжпланетна асоціація захисту дітей.

Як перемогти дощ

Хвалився розум, що він усе може. Хвалилася коса, що всіх нагодує. Хвалилося сонце, що всіх обігріє. А дощ послухав ту мову і сказав:

– А дзуськи! Я найголовніший. Як захочу, то увесь ваш труд, увесь ваш урожай намарно пропаде.

І почав лити воду на землю. Іде дощ та й іде. Іде ніч, іде день, іде тиждень, іде другий.

Забідкалися люди:

– Що ж це буде? Весь урожай пропаде.

– Уся праця намарно.

– А зима прийде – що їсти будемо?

– Що їсти будуть наші діти?

Уже сонце пробувало виглянути та осушити землю. Та де там! Хмари закрили його, зовсім оповили – не пробитися крізь них. Уже вітер пробував той дощ вгомонити:

– Показав свою силу – і досить. Як же люди житимуть без урожаю? А у них же малі діти.

– А мені байдуже, – сердито захлюпотів дощ,– нехай як хочуть, так і живуть. І вже зовсім байдужісінько мені до людських дітей. Нехай людина вклониться мені і визнає, що я – наймогутніший.

– Але ж без сонця ти й колосочка не виростиш, а без людського розуму та праці тим паче!

– То й що! Зате я все можу згубити. От я який!

Довго думали на селі сиві діди і вирішили послати до дощу найкращу дівчину в селі: може, хоч дівоча врода умилостивить дощ. Ніхто й не завагався, кого послати. Всі знали, що найкраща дівчина в селі – Настя Лимаренкова. Послали до Настиних батьків двох найстаріших і наймудріших дідів: так, мовляв, і так. Робити нічого – треба. Та й дівчині нічого не загрожує, хіба що змокне трохи. Одягнулася Настя у найкраще своє вбрання, одягнула стрічки та найкраще своє намисто, взяла парасольку та й пішла на розмову з дощем. А тут і йти далеко не треба було. Тільки вийшла – а тут тобі й дощ.

Дощ, вгледівши таку красуню, аж іти забув: усе дивився на дівчину з-за темних своїх хмар. А Настя, не даремно ж її батьки розуму та звичаю вчили, поклонилася на всі чотири боки та й каже:

– Шановний дощe, ми всі визнаємо силу твою. Ніхто не може змагатися з тобою і перемогти тебе. Люди прислали мене до тебе з проханням великим: не губити наші врожаї. Спочинь трохи, доки ми з полів наших хліб звеземо та картоплю повикопуємо. А як осінь прийде, тоді й розгуляєшся – ніхто тобі й слова не скаже.

– Почув я тебе, дівчино, – обізвався громом дощ з-за хмари. – Коли хочеш, щоб я перестав ваші ниви і сіножаті купати, стань мені за дружину, бо такої краси я ще зроду не бачив, хоч обійшов увесь світ.

– А як же ж я можу стати тобі за дружину, коли ти – дощ, а я – звичайна людська дівчина?

– А так: приходь завтра на те саме місце у весільному вбранні, а я тебе оберну хмаринкою та й заберу.

Засумували батько з матір'ю. Жаль їм дочки своєї, але людей з їхніми малими дітьми також жаль. І дали вони свою згоду на цей дивний шлюб. Сумна та невесела ходить Настя, наче не заміж, а на той світ збирається. Але не відмовляється, бо не хоче, щоб людська праця намарно пропала, щоб узимку люди зі своїми дітьми вмирали з голоду.

– Краще вже я одна загину, – сказала дівчина та й заплакала.

– Не кажи так, дочко, – сказала мати. – Адже він тебе заміж бере, то й житимеш десь там, далеко від нас.

Стали вони з матір'ю шити весільну сукню. Шиють і плачуть. А дощ усе йде та йде.

Новина про Настине весілля розійшлася селом. До двору Лимаренків посходилися всі сільські хлопці, розгнівані та сердиті.

– Не дамо дівчину скривдити, – гукають.

– Не віддамо нашу Настю.

Уже й Настя до них виходила, просила їх, щоб угамувалися. Мовляв, лихові не зарадиш. Треба людський хліб рятувати. Не помогло.

Коли настав призначений час, виступили хлопці з шаблями та пістолями проти дощу. Шаблями махали, з пістолів стріляли. А що ти зробиш? Дощ собі йде та йде.

Тільки дурно вимокли хлопці.

От зібралися сонце і вітер на пораду.

– Треба ще людський розум покликати, – сказало сонце. – То, може, разом щось і придумаємо.

Покликали діда Трохима – найстаршого і найрозумнішого чоловіка на селі. Думали, радилися, а потім дід Трохим і каже:

– То, вітре, найперше ти мусиш.

– Та я хоч зараз. Як засвищу! Як завію!

– Ні-ні, мій друже, – каже дід Трохим. – Я знаю, що ти дужий. Але прошу тебе, повій тільки в півсили, бо людям ще більшого лиха наробиш. Вони й так уже натерпілися. Повій так, щоб усі хмари докупи зібрати, а потім легко та обережно віднеси над море. Нехай там і проллються. Трохи водою море доллють – то нічого, море на нас не розсердиться.

Послухався вітер того статечного чоловіка. Так і зробив. А як вітер хмари відігнав, сонечко виглянуло, землю обсушило та обігріло. Зраділи люди. А там і для коси робота знайшлася.

А коли обкосилися та обжалися, спекли молодиці пишний коровай і влаштували велике свято. Дід Трохим власноруч той коровай краяв та всіх частував. Тут було і сонце, і вітер.

– Треба й дощ покликати, бо без нього і хліб не вродить, – сказав дід Трохим. – Тільки треба, щоб усього вміру було: і дощу, і сонця, і вітру, і людського розуму.

– А я? – задзвеніла коса.

– І для тебе робота знайдеться, – заспокоїв косу дід Трохим.

А тут і дощ наспів. Та теплий, та лагідний. А на небі – ані хмариночки, і сонце світило, і дощ ішов.

– Сліпий дощ, сліпий дощ, – раділи всі.

А діти гукали:

– Іди, іди, дощику, зварим тобі борщику!

І дощ радісно посміхнувся і трішечки густіше пролився над Настею.

Кажуть, та Настя тієї ж таки осені заміж вийшла. За найкращого парубка в селі. А ще кажуть, що город у Насті завжди був найкращий, бо і сонця, і вітру, і дощу було для нього саме стільки, скільки треба.

До пори, до часу

Образливо рудій лисиці. До сліз образливо. І люди, і звірі вважають її хитрою і підступною. Так і кажуть:

– Ну вже та лисиця! Хитра і злодійкувата. Все би їй надурити когось, перехитрувати чи обшахрувати.

Лисиця те й сама знала, що вона не без гріха. Але щоб так...

– І як мені, бідній, на світі жити з отакою ганьбою? – жалілася лисиця кумі своїй, таки ж свині.

– Ох, ох, – рохкала свиня. – Я також образ тих доволі натерпілася. Скажімо, зробить чоловік щось негоже або вип'є зайву чарку, – і вже його й свинею обзивають.

Чи це ж по совісті? Чи це ж справедливо? Ну скажіть, кумасю, чи ж я або хтось з мого роду хоч раз пив ту мерзенну горілку? То за що ж поговір такий? За що така неслава? Ох, ох!

– А я вирішила, – каже лисичка, – від сьогоднішнього... ні, від завтрашнього дня почати нове життя: жити чесно і справедливо, не хитрувати, не шахрувати, щоб і люди, і звірі тільки й казали: "Ах, яка чесна, яка розумна та лисиця".

– Ох, ох, – зарохкала свиня, – легко сказати – важко зробити.

– Та що там, – махнула лисичка своїм розкішним хвостом, як віялом, – варто тільки захотіти.

Сказала так та й пішла собі.

Наступного дня встала лисичка зарання та й ну думати, що б таке зробити, аби всі зрозуміли, яка вона чесна і справедлива. Вийшла з хатинки, йде. Коли бачить – гаманець лежить.

"От і нагода, – подумала лисичка, – тепер тільки треба той гаманець повернути власнику. А хто ж власник? Як його знайти?"

Не довго думаючи, написала оголошення та й причепила його на сосні. Посередині так:

ОГОЛОШЕННЯ

Хто загубив гаманець, прошу звернутися до лисички – найчеснішої в світі.
Адреса: вул. Лісова, хатинка під третьою сосною від просіки.

Рудохвоста.

– От. Тепер усі знатимуть, яка я чесна. Але що ж все-таки у тому гаманці?

Цікавість природна. Таке і вас би зацікавило. Тим паче, що охочих стати власником того гаманця може виявитись багато. Заглянула лисичка в той гаманець, а там – гроші.

Сума чималенька.

– Ага! – зміркувала Рудохвоста. – Я щоправда чесна... Але ж не дурна. Ну де ж це видано, щоб віддати гроші? Само ж багатство в лапи припливло. Але ж оголошення. А що оголошення? Я ж там про гроші нічого не писала, а тільки про гаманець. От гаманець я й поверну.

Після полудня хтось постукав у віконце лисичиної хатки. Виглянула Руда – аж то бабуся.

– Добридень, – привіталася старенька.

– І вам день добрий, – відповіла лисичка, бо вже добре знала звичаї людей.

– Мені переказали, що ви знайшли мій гаманець.

– Так, знайшла. Я й оголошення повісила на сосні. Читали?

– Моя онука читала. То я й прийшла.

– Я – найчесніша лисиця на світі.

– Скажіть, – схвильовано спитала бабуся, – а гроші в гаманці були?

– Звичайно, що були. Нате, тримайте. І більше не губіть. Це ваш?

– От спасибі. Так, це мій гаманець. Але... але ж він порожній!

– Ну, це вже я не знаю, – закрутила хвостом лисичка.

– Але ж ви самі сказали, що у гаманці були гроші.

– Та я власне... ну не гудзики у ньому тримають. Мабуть, були колись і гроші, на те він і гаманець, але я про них нічого не знаю.

Пішла бабуся. Вона щось не дуже повірила у чесність Рудохвостої. Але ж нічого не доведеш.

А то якось нишпорила лисиця поблизу садиби одного господаря. Причаїлася в кущах та зорить. На подвір'ї у холодочку сиділа собі квочка з курчатами. Лисичка так і прикипіла до них і носом, і очима. Ну як би його вкрасти? Ну хоч одненьке...

Та як ти вкрадеш? На подвір'ї пес. Він, правда, прив'язаний, та однак лячно. Та й господиня вештається у дворі. І лячно лисичці, і курчатка страх як хочеться. Аж раптом якесь дурне курча відбилося від гурту і шасть у траву. А лисичка ще й покликала його, неначе господиня, що курчатам їсти дає.

– Ціп-ціп-ціп.

Але тихенько, щоб ніхто не чув, лише оте мале курча. Воно й пішло на поклик. А лисичка його хап – та й з'їла! Але того їй видалося замало. Їй ще захотілося, аби її похвалили. Вийшла вона з кущів – та й до господині:

– Пробачте, пані...

Господиня аж здригнулася: де ж це бачено, щоб лисиця на подвір'я зайшла, як до себе додому? І собаки не злякалася, що так і рвався з ланцюга. А тут вона ще й заговорила – дива та й годі.

– Я тебе слухаю, лисичко. Кажи, не бійся. Що у там у тебе?

– Та я, розумієте, найчесніша лисиця у світі. А тут я почула... курчатко ваше заблудилося. Там у траві пищало. То я й подумала, що треба вам сказати, аби з ним нічого не трапилося. Воно ж таке маленьке і таке...

Лисичка хотіла сказати "смачненьке", але вчасно похопилася.

– Де ж воно? – кинулася господиня. – Дякую тобі, лисичко. Добре, що сказала. А то сорока чи тхоряка якийсь надійде – може пропасти курчатко.

Покликала господиня дітей та й ну шукати те курча. Уже все обдивилися – нема. Як у воду впало. А лисиця стоїть, облизується, ледве що не посміхається. Аж тут шестирічний Сашко і каже:

– Мамо, он кров на траві. А у лисички он пір'ячко пристало від нашого курчати. Це лисиця його, мамо, з'їла.

Як почула це лисичка, то відразу й хотіла втекти, але ворота зачинені, а тут ще й діти стоять, патики побравши. Вона круть, вона верть, а тікати нікуди. А господиня до неї:

– Признавайся, Руда, з'їла наше курчатко?

– Та воно якось само з'їлося. Я й не помітила, коли.

– А навіщо ж ти, нахабо, ще й до мене після того прийшла?

Та й ну лисицю лупцювати. Ледве та втекла. І назавжди зареклася і близько підходити до людських осель. Але хіба ж їй можна вірити?

Якось уже так трапилося, що п'ятирічний Сергійко заблукав у лісі. Ув'язався за хлопцями, а потім відбився від гурту та й заблукав. Діти відразу якось не похопилися – і Сергійко лишився в лісі. Спершу він розглядався довкола цікавими оченятами, а потім розплакався. Отут лисичка й нагодилася.

– Хлопчику, – покликала тихенько, щоб не налякати дитину дорешти. – Ти, здається, заблукав?

– Так, – відповів хлопчик, хлипаючи. – І я хочу додому. А хто ти? Ти часом не вовк, котрий з'їв Червону Шапочку?

– Ні, я лисичка-сестричка.

І вийшла з кущів.

– Ой, – захоплено вигукнув Сергійко і плакати забув. – Ти і справді лисичка. А я тобі не повірив. А ти хитра?

– Так. Я дуже хитра.

А сама думала: чи варта їй заводитися з тим хлопчиськом? Чи потрібен він їй? Роботи ще з нього ніякої. Воно ще таке мале. Хіба... так, я віддам його старому сіроманцеві, ото зрадіє. І до мене буде прихильніший. Чому не зробити добру справу для старого вовка, коли це нічого не коштує? І до хлопчика:

– А ти хочеш подивитися, де я живу?

– Ой, ще й як хочу. Я про тебе стільки казок наслухався.

– От і добре. Ходімо. А я тебе бубличками пригощу, суничками почастую. Ходімо.

– Сунички від лисички, – наспівував Сергійко, і це було цікаво. Правда, він чув від дорослих про хліб від зайця, а про сунички від лисички щось нічого не чув. Але з дорослими таке буває. Вони навіть не знають, що лисички вміють розмовляти. Дорослі думають, що таке буває тільки в казках.

Прийшли до хатинки. Лисичка й каже:

– Ти тут трохи спочинь, а я зараз прийду.

А сама побігла до старого сіроманця. Вовк саме вдома був. Відпочивав по обіді.

– Добридень, вовчику. Як ся маєш?

– Та нічого. Відпочиваю, пообідавши.

– А-а, то ти не голодний? А я саме хотіла тобі запропонувати...

– Та яка-небудь куріпочка ще б помістилася.

– Та ні, тут не про куріпочку йдеться. Йдеться по людського хлопчика.

– А ти що, Рудохвоста, вже й на хлопчиків полюєш?

– Та ні. Хлоп'я само прибилося до лісу. Жаль не скористатися з такої нагоди.

– Ні, лисичко, я людськими дитинчатами не ласую. Ти знаєш, що у вовчих родинах не раз виховувалися людські дитинчата.

– Ой-ой-ой! Так я тобі й повірила! Просто ти зараз ситий, тому й вдаєш із себе такого доброго. Нібито не вовк проковтнув колись Червону Шапочку разом з її бабусею. Це знає увесь світ. Так що не кажи, нібито такого не було.

– Я й не кажу, що не було. Я й сам знаю ту історію. Але для вовка нічого доброго з того не вийшло.

– А хлопчик гарнюній і ще зовсім маленький. Я так для тебе старалася, – залебеділа лисичка.

– Ходімо, покажеш. Я дуже люблю дітей.

– На смак?

– Ні. Я люблю з ними спілкуватися. Вони такі цікаві.

– Особливо тоді, коли ти ситий.

– Не сердь мене, Рудохвоста, бо я можу й лисячим м'ясом поласувати.

– Оце ти який! Я ж про тебе дбаю, а ти он який невдячний.

– Та ходімо вже. А то я починаю думати, що все це ти вигадала і що ніякого хлопчика в тебе немає.

Прийшли. Сергійко бавився собі на порозі лисичиної хатки.

– Дивися, хлопчику, кого я тобі привела.

– Ой, та це ж вовк, – налякався малий і заховався в хатинці.

– Дурненький, не бійся, цей вовк зовсім не страшний. Він дуже ситий... Я хотіла сказати – добрий.

– А це не ти з'їв Червону Шапочку? – запитав Сергійко, з хатинки уважно розглядаючи вовка.

– Ні, не я, – знітився вовк. – Мені дуже соромно за того розбишаку.

– А ти кого з'їв?

– Я? Нікого.

– Так не буває. Вовки завжди когось їдять.

– Ну... я їм зайців, козенят.

– Це теж дуже негарно – їсти маленьких, беззахисних зайчиків чи козенят. А чи не міг би ти їсти, скажімо, кашу чи пиріжки? Це дуже смачно.

– Яке миле хлоп'я, – сказав вовк до лисички. А хлопчикові відповів:

– Розумієш, річ у тім, що у мене немає мами, аби варила мені кашу чи пекла пиріжки. А то я б ними охоче поласував.

– А твоя вовчиця хіба не вміє?

– Ні, не вміє.

– Моя мама могла б її навчити. Вона дуже смачно готує.

Доки точилася така мила розмова, котра могла б закінчитися для хлопчика дуже сумно, бо ми не звикли довіряти вовкам, а хлопчик того ще не знав, бо був дуже маленький, ворона, на що вже прикра птаха, а й та не могла дивитися на таке випробування для дитини. Полетіла вона до Сергійкової мами та й зарепетувала на все подвір'я:

– Кар! Кар! Ви тут сидите! А вашого Сергійка лисиця заманила у свою хатинку. Там він зараз з вовком розмовляє. А ви знаєте, як це небезпечно? Одна дівчинка вже колись розмовляла. І ви знаєте, чим все закінчилося. Кар!

– Боже мій! – сплеснула руками мама. – Наш Сергійко! Біжімо швидше. Вороно, люба, показуй нам дорогу. Тільки не лети дуже швидко, бо ми за тобою не встигнемо.

Батько, мати і сусід дядько Микола з рушницею пішли до лісу шукати Сергійка.

А над ними, каркаючи, летіла ворона.

Принишкли схвильовано, підходячи до лисичиної хатинки. І раптом чують дзвінкий голосок Сергійка:

– А ти, вовчику, зовсім схожий на нашого собаку. І вуха в тебе такі самі, і хвіст. Тільки ти весь закудланий і в реп'яхах. От якби тебе трохи причесати...

– Боже мій, – зойкнула мама. І від її голосу всі наполохалися. Вовк чкурнув у кущі, лисиця – у свою хатку, а Сергійко залишився сидіти на пеньку так спокійно, ніби він сидів у себе вдома. Мама так і кинулася до сина, обнімаючи та цілуючи його і не витираючи сліз, що рясно текли з її таких гарний карих очей.

– Мамо, чого ви? – дивувався хлопчик. – Нічого ж не сталося. Ну заблукав я трохи. Це з кожним могло трапитися. Ми тут собі так гарно розмовляли – я, лисиця і вовк. З вовком ми подружилися. Він зовсім не страшний. Він, мамо, як наш Рябко. І куди він подівся?

– Ходімо, сину, додому.

– Ні, треба ще трохи почекати. Може, той вовк надійде. Незручно якось піти, не попрощавшись. Ще образиться.

– Дурненький ти, Сергійку. Ти так нічого і не зрозумів. Добре, що ти такий малий. Це врятувало тебе від переляку.

Батько підхопив Сергійка на руки і вони пішли додому, щасливі, що з дитиною нічого лихого не трапилося.

Лісовій громаді набридли витівки Рудохвостої.

– Скільки ж можна терпіти її нахабство!

– Це ж ганьба для нашої лісової громади.

– Незабаром вона накличе мисливців на наші голови.

– Нам з людьми треба жити мирно. Хто нас взимку підгодує, коли довкола все засипле снігом?

Ухопили лисицю та повели до лісового суду. Судом на той час правив старий ведмідь – статечний, поважний, думав довго, зате рішення приймав виважені і справедливі.

– Спасу від неї нема ні людям, ні лісовим мешканцям.

Вислухав ведмідь усіх уважно, подумав трохи і сказав:

– Ти, Рудохвоста, зле зробила, що скривдила бабусю. Тільки за те тебе треба покарати.

Гроші мусиш їй повернути.

– Та я не маю, – забідкалася лисиця.

– Тоді доведеться з твого хутра пошити дідові шапку.

– Ой-ой-ой! Не треба шапку. Я пошукаю гроші. Я знайду.

– Так воно краще, – сказав ведмідь.

– За те, що ти курча з'їла, я б тебе не карав. Така вже в тебе лисяча вдача – тут нічого не вдієш. Але нащо було хвалитися перед господинею, чесну з себе вдавати? За таке карати треба. Треба тебе на ланцюг посадити, щоб ти там замість собаки подвір'я стерегла.

– Ой-ой-ой! Не треба на ланцюг.

– А за те, що ти хлопчика до лісу заманила і хотіла його вовкові віддати... Знаєш, мені бракує слів.

Тут звідусіль залунали голоси звірів:

– Убити її!

– Шкуру здерти!

– Прив'язати до дерева і нехай здихає з голоду!

– Ні, – сказав ведмідь, – ми хоч і звірі, та вдачі у нас цілком сумирні. Я думаю, що Рудохвосту треба віддати в звіринець.

– Ой-ой-ой! А моя хатинка?

– Більше вона тобі не знадобиться. В ній житимуть зайці. А ти будеш жити в клітці, і на ній буде написано: "Найхитріша і найпідступніша в світі лисиця".

– А як же бути з тією господинею, у котрої лисиця мала б бути за пса?

– Оскільки два покарання одночасно лисиця відбувати не може, оскільки пес у тій господі вже є, то доведеться якось відшкодувати господині завдані збитки. Мусимо бути відповідальні за членів нашої лісової громади. Я власноруч принесу господині меду. Гадаю, це її влаштує. Прощай, лисичко. Не згадуй нас лихом. Сама у всьому винна.

От як воно буває, коли хтось чинить зло. Всяке зло має бути покаране, аби нікому не хотілося його робити.

Все до пори, до часу.

Яйце

Надумала курка Сокотуха знести яйце. Та й ну про те голосно кричати:

– Куд-ку-куд-ку-куд-ку-дак! Буде яйце, як кулак!

– Ого! – сказав пес Бровко, – мені саме таке й треба на сніданок. Я всю ніч не спав, трудився, дім стеріг – от мені й належиться такий сніданок.

– Няв, – сказав кіт Мурко. – Це для мене. Няв! Я всю ніч мишей ганяв.

А тут і сорока прилетіла.

– Скре-ке-ке! Скре-ке-ке! Що таке? Що таке? Ах, яйце! Для мене це.

До Сокотушки підійшов півень і став її соромити:

– Ку-ку-ріку! Ти чого це, Сокотушко, кричиш? Ще не знеслася, а вже хвалишся!

– Щоб усі знали. А то знесешся, а ніхто й не зауважить.

Усі терпляче чекали, доки курка сиділа на гнізді, де належиться курам нестися.

Нарешті Сокотуха злетіла з гнізда, стріпала крила та й ну далі кричати:

– Кудкуд-куд-куд-кукудак! Знесла яйце, як кулак!

І тут знову зчинився гамидер. Курка кричить, кіт нявчить, пес гавкає, сорока скрекоче, а півень кукурікає – всіх заспокоїти хоче.

Цей галас почула господиня і вийшла з хати – подивитися, що там за веремія така.

А на подвір'ї вже до бійки йдеться. Бровко у сороки вже встиг кілька пір'їн вискубти, дарма що прив'язаний. Кіт Мурко стояв у войовничій позі: хвіст розпушений, шерсть наїжачилася – так і кинеться на сороку чи й самого Бровка. Хіба ж він боягуз?

– Ви чого це розходилися? – лагідно спитала господиня. – І ти, сороко, вже тут як тут! Ще мало тобі моїх курчат, що ти покрала? Ану забирайся звідси! Гай-гай! Гай-гай! А ти, Бровку, що? Такий розумний пес, а й собі гавкаєш через яйце. І не сором? Іди до буди і сиди там, а я тобі незабаром сніданок принесу.

Кіт не став чекати, доки господиня буде його шпетити – чкурнув у кущі – тільки його й бачили.

– Молодець, Сокотушко, – похвалила курку господиня. – Іди сюди – я дам тобі пшениці, ти заробила.

І сипнула Сокотусі жменьку зерна.

– І тобі, мій співуне, – не забула і про півня. – Гарний голос маєш. Як іду додому, то тебе здалека чую.

Сипнула й півневі жменю зерна. За якийсь час на подвір'ї запанував лад і спокій.

Господиня підійшла до гнізда. Там лежало ще тепле яйце, велике, гладеньке, як лаковане.

Господиня взяла його та й понесла до хати.

– От і добре. Буде моїй онучці на сніданок, – сказала господиня.

Ворота

Стояли собі ворота. Їм було вже багато літ. Були вже зовсім старі. Рипіли на незмащених завісах, жалілися вітрові:

– О-ох! О-ох! Хоч би хто-небудь нас полагодив та змастив наші завіси, то може б ми ще простояли трохи. О-ох! О-ох!

Вітер жалів їх та обминав стороною. Що за втіха сильному ламати старе? Нехай ще постоять.

Та проходив якось хлопець Мишко – син господині того подвір'я і тих воріт.

Він тут проходив за день не один раз, та цього дня його погляд мимобіжно ковзнув по воротах.

– Ти диви, як похилися. Зовсім вже старі. Та нічого, завіси змастимо, стовпці вкопаємо, трохи підфарбуємо – та й ще постоять.

І не забув хлопець: як сказав, так і зробив. Стоять ворота, як нові – любо глянути.

Постояли отак трохи, в калюжу на себе видивляючись, – та й ну вітрові жалітися:

– Недобрий хлопець той Мишко. Стояли ми собі, рипіли потихеньку – мали те рипіння, як пісню для розради. І вже та наша пісня комусь завадила! Взяв той хлопчисько та й полагодив нас, ще й завіси змастив!

– То, виходить, він зробив зле? – здивувався вітер.

– Певно, що зле. Хто його просив нас лагодити? Стояли собі – хай би стояли. Рипіли собі – хай би рипіли. А то взяв та й полагодив!

– Ах, ви, невдячні, – сказав вітер. Та й зашумів, засвистів – аж дерева понагиналися.

Жаль йому було Мишкової роботи. Хлопець дуже старався. Та така його злість взяла на ті невдячні ворота, що не міг себе стримати. Їх треба було провчити. Натужився вітер ще трохи, та як завіє – аж ворота зірвав та жбурнув геть, як непотріб якийсь.

Затих вітер, заспокоївся. Вийшов Мишко з хати, глянув з жалем на ворота та й сказав:

– Ет, старі вже зовсім. Треба нові зробити.

Потратив хлопець ще скількись часу та й зробив нові ворота. Стояли вони, такі веселі, що, здається, аж сміялися. І до вулиці, і до людей, і до вітру. Дивувалися люди:

– О, Мишко ворота нові поставив. Гарні ворота. Молодець Мишко.

А старі ворота що? Лежали жалюгідні та нещасні, аж доки Мишко взяв сокиру та й порубав їх, щоб занести матері на паливо. Добре горіло сухе дерево, а в гуготінні полум'я так і вчувалося:

– О-ох! О-ох!

Та до того вже ніхто не дослухався. А може, стояли б собі ще й досі ...

Отакі й люди бувають. Живуть, як ті ворота рипливі: охають, за старими бідами жалкують, кращих змін не зауважуючи.

ЗМІСТ

КАЗКА ЗА КАЗКОЮ

Приказка 4
Козак 5
Серце коваля 10
Чарівний перстень або Як дід Мусій у казку ходив 12
Казка діда Карпа 20
Пригоди чумака Сидора 28

ЗИМОВА КАЗКА

Казка до весни 44
Подарунок від святого Миколая 45
Новорічна казка 47
Цариця зими 51

ХОДІМО ЗІ МНОЮ В КАЗКУ

Козак Панько та родина вітрів 58
Кіт Мурко, або Приблуда 62
Мачушині забаганки 70
Як три брати по розум ходили 79

КАЗКИ З МОРЯ

Казки з моря 86
Моріана 87
Гість із підводних глибин 98
Двоє зачарованих 105

ПО ЗЕМЛІ ХОДИЛА КАЗКА

По землі ходила казка 112
Пригоди маленького Юрасика 113
Крижана дівчинка 116
Про одну маму, що не вірила в казки 120
Подорож у минуле 122
Оленчина пісенька 125

БАБУСИНА СКРИНЯ

Три бажання 128
Дві принцеси 130
Зоряний пастушок 135
Люди і квіти 140

Господар, собака, а потім ще кіт 146
Штукар і правоногий 154
Веремія в казковому світі 176

КОТИЛАСЯ ТОРБА

Приказка 194
Про бідну вдову та її синів 195
Годинникар 202
Приручений лев 207
Агов 216
Про пана, Івана та скриню хитрощів 221

МЛИН

Терешко та його брати 230
Максимко в країні казок 251
Як заснув вулкан 257
Сліпий дощ 262
Троянди для принцеси 265

КОЛИ НАДВОРІ ДОЩ

Замість приказки 280
Посланці планети Кошор 281
Як перемогти дощ 304
До пори, до часу 306
Яйце 312
Ворота 313

Літературно-художнє видання

Фролова (Молнар) Тетяна Іллівна

КАЗКА ЗА КАЗКОЮ

Казки, оповідання

Художнє оформлення
Шутурми Марини Сергіївни

Редактор *Дмитро Сапіга*
Художній редактор *Ігор Шутурма*
Технічний редактор *Леся Пелехата*
Коректор *Віта Жолкевська*

Здано на складання 08.08.06. Підписано до друку 30.12.06.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура School Book. Офсетний друк.
Умов. друк. арк. 36,74+19 вкл. Облік.-вид. арк. 26,04+5,47 вкл.

Видавництво «Каменяр». 79000, Львів, МСП, Підвальна, 3.
Свідоцтво Держ. реєстру: серія ДК, № 462.
Тел./факс: 72-19-49; ел. адреса: vyd_kamenyar@mail.lviv.ua
Вебсайт: http://www.kamenyar.com.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП "Тріада Люкс"
79035, Львів, Зелена, 162

Фролова Т.
Ф91 Коли надворі дощ: Казки, оповідання / Худож. оформл. М. Шутурми; Іл. Марини Шутурми, Івана Василенького, Христини Качмар. — Львів: Каменяр, 2007. — 315 с.: іл.
ISBN 5-7745-0451-4

Нова книга сучасної української поетеси, казкарки, прозаїка, яка мешкає у Львові, допоможе батькам ввести своїх дітей у загадковий і чарівний світ казки, пройтися незвіданими казковими стежинами, познайомитися із новими персонажами. Казки ці навчають добру, справедливості, відповідальності за свої вчинки, виховують почуття любові до ближніх, до рідного краю.

Ф $\frac{4702640001-05}{2007}$ Без оголошення

ББК 84.4УКР